

Ψηφιοποιήθηκε από το Νοσηείο Εκπαιδευτικής Βιβλιοθήκης

1888-337

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΣΗΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

ΤΗΣ Γ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ

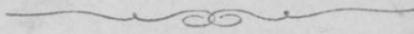
ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΡΗ

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣ. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ν. Γ. ΠΑΣΣΑΡ Γ ΚΑΙ Α. ΒΕΡΓΑΝΙΤΟΥ

—
1888

Πᾶν ἀντίτυπον, μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου, ὡς ἐκ
τυποκλοπίας προερχόμενον, καταδιωχθήσεται κατὰ τὸν νόμον.

ΤΗ
ΕΝΔΟΞΩ ΜΝΗΜΗ
ΤΟΥ ΔΟΙΔΙΜΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
ΤΗΝΔΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ
ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ
ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΙΕΡΟΝ

Ο ΣΥΝΤΑΞΑΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝ

Ἀπόμοιρά τις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μετὰ βαρεῖαν δου-
λεῖν τεσσάρων περίπου αἰώνων, ἀφ' οὗ μυρίας ἔθυσεν ἑκατόμ-
βας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς παρωργισμένης Ἐλευθερίας, κατώρθωσε
νὰ ἀνακτήσῃται τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν.

Καὶ πᾶς μὲν ἔλλην συνεισῆνεγκε τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν
ἀνέγερσιν τοῦ νέου οἰκοδομήματος. Ἄλλὰ τούτου τοὺς τέσ-
σαρας ἀκρογωνιαίους λίθους ἀποτελοῦσιν οἱ τέσσαρες τῆς ἑλλη-
νικῆς ἐπικραστίας ἄνδρες, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Ἄν-
δρέας Μικαύλης, ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουττος καὶ ὁ Γεώργιος
Καραϊσκάκης.

Εἰς τὸν πρῶτον τούτων, τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, ὅστις
ὑπῆρξε βράχος ἀπορρώξ, ἐφ' οὗ συνετρίβησαν αἱ μυριάνδρῳ
τουρκικαὶ στρατιαί, ἀφιερῶ τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἰδρώτων μου
ἀντὶ μνημείου ἱεροῦ.

Δέξαι, ὦ ἱερὰ ψυχὴ, τὴν προσφορὰν ταύτην εὐμενῶς ὡς
ἐλάχιστον τεκμήριον ἀπείρου εὐγνωμοσύνης, διότι ἐγεννήθην
εἰς ἐλευθέρην πατρίδα καὶ γὰρ Ἕλληνας ἐλεύθερος.

Εὐλόγει δ' ἡμεῖς ἄνωθεν καὶ καθικέτευε τὸν Θεόν, ὅπως καὶ
ἡμεῖς οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος γόνοι φανῶμεν ἄξιοι ὑμῶν ἀπόγο-
νοι καὶ συμπληρώσωμεν τὸ ἀρξάμενον ὑμῶν ἔργον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΑΓΡΗΣ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ ἀνά χειρός ιστορία συνετάχθη κατὰ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Γ' τάξεως τῶν ἐλληνικῶν σχολείων. Ἀλλ' αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις τῶν παρθενωγαγείων, διακιρθείσης τῆς ὕλης εἰς τρία ἀνάλογα μέρη ἐκ 4 τυπογραφικῶν φύλλων ἕκαστον μικροῦ ὀγδόου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον (ἐξ 74 σελίδων) περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μέχρι τοῦ διχασμοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Τὸ δὲ δεύτερον τὴν βυζαντικὴν ἱστορίαν (ἐκ σελ. 59) μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸ δὲ τρίτον τὰ κατὰ τὴν δουλείαν καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν (ἐκ σελίδων 117).

Ἀλλ' αὕτη δύναται ἐν ταύτῃ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς τὸ τερπνότατον καὶ ὠφελιμώτατον ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἰς πάντα Ἑλληνα. Διότι περιλαμβάνει ἐν γλώσσῃ ὅσον οἷόν τε ἀφελεῖ καὶ εὐλήπτῳ ἀκριβοῦς περιληπτικὴν ἀφήγησιν τῶν κυριωτάτων τοῦ ἔθνους ἡμῶν γεγονότων. Ταῦτα ἐκτίθενται συνοπτικώτατα μὲν, ἀλλ' ἐν συνειρμῷ καὶ ἀλληλουχίᾳ τοιαύτη,

ὥστε οὐδαμοῦ διὰ γιγαντιαίων ἀλμάτων νὰ μένη κενόν τι, ἐξ
οὗ νὰ ἐπακολουθῇ ἀπορία εἰς τὸν ἀνγκνῶστην. Τὰ δὲ κατὰ
τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἐκτίθενται ἐκτενέστερον
ἀναφορικῶς πρὸς τὰ ἄλλα, ἡ δὲ διάταξις τῆς ὕλης ἐν αὐτῇ ἐγένετο
μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας, ὥστε οἱ νέοι ἑλληνόπαιδες
νὰ δύνανται εὐκολώτερον νὰ ἀπομνημονεύωσι ταῦτα.

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διαιρεῖται εἰς ἀρχαίαν, μέσην καὶ νεωτέραν. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων προϊστορικῶν ἢ μυθικῶν χρόνων φθάνει μέχρι τοῦ διχασμοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους (; -395 μ. Χ.).

Ἡ δὲ μέση ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (395 - 1453 μ. Χ.).

Ἡ δὲ νεωτέρα ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως φθάνει μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἐκάστη δὲ τούτων δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς μικρότερα τμήματα ἢ περιόδους.

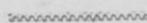
Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (; π.Χ. - 146 π.Χ.)· ὑποδιαιρεῖται δὲ εἰς 5 περιόδους, ὧν ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνει τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν μυθικῶν καὶ ἥρωικῶν χρόνων μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον (; -1104 π. Χ.). Ἡ δὲ δευτέρα περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν διάστημα μέχρι τῶν περσικῶν πολέμων (1104 - 500 π. Χ.). Ἡ δὲ τρίτη τὸ ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων χρονικὸν διάστημα μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (500 - 431 π. Χ.). Ἡ δὲ τετάρτη τὸ ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου χρονικὸν διάστημα μέχρι τῆς ἐν

Χαιρωνεία μάχης (431-338 π. X.). Ἡ δὲ πέμπτη τὸ ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνεία μάχης χρονικὸν διάστημα μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (338-146 π. X.).

Τὸ δὲ δεύτερον τμήμα περιλαμβάνει τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἤτοι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τοῦ διχασμοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (146 π. X.-395 μ. X.).

Ἡ δὲ μέση ἢ βυζαντιακὴ ἱστορία ὑποδιαιρεῖται εἰς πέντε περιόδους· ὧν ἡ μὲν πρώτη ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους φθάνει μέχρι Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου (395-717 μ. X.). Ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ Λέοντος Γ' μέχρι Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνο (717-865). Ἡ δὲ τρίτη ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο μέχρι Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ (865-1057). Ἡ δὲ τετάρτη ἀπὸ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1057-1204)· καὶ ἡ πέμπτη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων (1204-1453).

Ἡ δὲ νεωτέρα δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς 3 περιόδους, ὧν ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνει τὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος διετέλεσεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς τουρκικῆς δεσποτείας μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως (1453-1821). Ἡ δὲ δευτέρα τὰ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ νέου ἐλληνικοῦ βασιλείου ἐλευθέρου κράτους. Ἡ δὲ τρίτη τὸ ἐντεῦθεν χρονικὸν διάστημα μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΤΜΗΜΑ Α'

Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος
ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ ἔτους 146 π. Χ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς καθόδου
τῶν Ἡρακλειδῶν, ἤτοι τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς
Πελοπόννησον. (; - 1104 π. Χ.)

ΜΥΘΙΚΟΣ ΚΑΙ ΗΡΩΙΚΟΣ ΑἶΩΝ

§ 1. Ὀρομασία τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ πρῶτοι κάτοικοι
καὶ ἔποικοι αὐτῆς.

Ἑλλάς ἐκαλεῖτο κατ'ἀρχὰς μικρά τις χώρα εἰς τὴν Φθίαν
τῆς Θεσσαλίας. Ἐκ ταύτης μετεδόθη τὸ ὄνομα καὶ εἰς τὰς
ἄλλας χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλοῦντο λ. χ. Ἀχαΐα, Πελασγία,
Λοκρίς, Φωκίς, Βοιωτία κλπ. καὶ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον
ἐπεκλήθη Ἑλλάς ἅπασα ἡ χώρα ἡ ἀπὸ τῶν Καμβουνίων καὶ
Κεραυνίων ὄρεων μέχρι τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Πελοποννήσου. Βρα-
δύτερον δ' Ἑλλάς ἐπεκλήθη καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆ-
σοι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἡ Μακεδονία, ἡ
μεσημβρινὴ Ἰλλυρία, ἡ ἰταλικὴ χερσόνησος καὶ Σικελία, ἧτις
καὶ ἐπεκλήθη μεγάλη Ἑλλάς. Οἱ δὲ κάτοικοι ὧν τούτων

τῶν χωρῶν ἐπεκλήθησαν Ἑλληγες. Ἔτεροι δὲ λέγουσιν ὅτι καὶ χώρα καὶ κάτοικοι ἔλαβον τὴν τοικύτην ἐπωνυμίαν ἀπὸ τοῦ Ἑλληγος, υἱοῦ τοῦ Δευκαλίωνος.

Ὁ Ἕλληγ ἔῖχε τρεῖς υἱούς, Αἴολον, Δῶρον καὶ Εὐθύον, τούτου δὲ υἱοὶ ἦσαν ὁ Ἴων καὶ ὁ Ἀχαιοί. Ἀπὸ τούτων δὲ ἔλαβον τὴν ἐπωνυμίαν οἱ κάτοικοι τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν οἱ Αἰολεῖς, οἱ Δωριεῖς, οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀχαιοί, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὗτοι ἐβασίλευσαν.

Πρῶτοι δὲ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος λέγονται οἱ Πελασγοί, οἱ ἐξ Ἀσίας πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μετοικήσαντες καὶ καταλαβόντες τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς ἰταλικῆς καὶ ἐλληνικῆς χερσονήσου καὶ τὰς λοιπὰς νήσους. Πλὴν τούτων μνημονεύονται καὶ ἕτερα φῦλα συγγενῆ ἢ διόφρα ὡς οἰκιστὰὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος οἷον Λέλεγες, Δρύοπες, Κραναοί, Μινυαὶ κλπ. Ἀλλὰ πάντες συνεχωνεύθησαν ὑπὸ ἓν κοινὸν ὄνομα καὶ ἐπεκλήθησαν Ἑλληγες.

Εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος λέγεται ὅτι συνετέλεσαν καὶ ξένοι τινὲς ἔποικοι, τῶν ὁποίων ἐπισημότεροί εἰσι 1) ὁ ἐκ Σέως τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐποικήσας Κέκροψ, ὅστις λαβὼν σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀκταίου Ἄγρυλλον παρέλαβε καὶ τὸν θρόνον, καὶ ἐδίδαξε τοὺς νόμους περὶ λατρείας, περὶ δικαιοσύνης, περὶ γάμου, περὶ ταφῆς καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου καὶ τῆς ἐλκίας. 2) Ὁ ἐκ Χέμμεως τῆς Αἰγύπτου εἰς Ἄργος ἐποικήσας Δαναὸς μετὰ τῶν 50 ἐκυτοῦ θυγατέρων. 3) Ὁ ἐκ Φοινίκης ἐποικήσας εἰς Θήβας Κάδμος, ὅστις ἔκτισε τὴν *Καδμείαν*, εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου καὶ ἄλλων θεῶν, καὶ πρῶτος λέγεται ὅτι ἔφερε τὰ 16 γράμματα εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ 4) ὁ ἐκ Φρυγίας εἰς Ἥλιδα ἐποικήσας Πέλοψ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν καὶ ἡ Πελοπόννησος, πρότερον *Μιπία* καὶ *Πελασγία* καλουμένη.

§ 2. Οἱ κατὰ τοὺς πρώτους ἡρωικοὺς χρόνους
μνημονεύμενοι ἐξοχώτεροι ἦρωες.

Οἱ κατὰ τοὺς πικραρχαίους τούτους χρόνους μνημονεύμενοι ἦρωες, οἱ καλούμενοι καὶ ἡμίθεοι, εἰσὶ πολυάριθμοι. Διέφερον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κατὰ τὴν σωματικὴν βίωσιν καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετάς, τὰς ὁποίας ἐξήσκουν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος. Τούτων οἱ ἐξοχώτεροί εἰσιν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς. Καὶ ὁ μὲν Ἡρακλῆς ἦτον υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Ἀμφιτρυῶνος. Οὗτος ἐκ δυσμενείας τῆς Ἥρας ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς πικραλογωτάτας διαταγὰς τοῦ ἐξαδέλφου ἐκυτοῦ Εὐρυσθέως, ἐπιτελέσας τοὺς δώδεκα πικρ' αὐτοῦ ἐπιβληθέντας ἄβ.λους. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ὑπεράνθρωπα ἐξετέλεσε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα καλοῦνται πάρεργα. Ὁ δὲ Ζεὺς ἀνταμείβων τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ συγκατέλεξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἀθανάτων θεῶν, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θεὰν Ἥθην. Ὁ δὲ Θησεύς ἦτον υἱὸς τοῦ Αἰγέως βασιλέως τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Αἴθρας, θυγατρὸς τοῦ ἐν Τροίᾳ βασιλέως Πιθέως. Ἐφηβος γενόμενος μετέβη διὰ ξηρᾶς ἐκ Τροίᾳ εἰς Ἀθήνας καθάρισας τὴν μεταξὺ ὁδὸν ἀπὸ τοῦς κατέχοντες αὐτὴν κακούργους, οἵτινες ἐκακοποιοῦν τοὺς διαβάτας. Ἠλευθέρωσε τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τοῦ φθειρόντος αὐτὴν μακρῶνίου τάρου καὶ ἀπήλλαξε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ ἐπονειδίστου φόρου, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν ὁ τῆς Κρήτης βασιλεὺς Μίνως, ἵνα πέμπωσιν 7 νέους καὶ 7 παρθένους πρὸς βορρᾶν τοῦ Μινωταύρου. Ὁ Θησεύς συνεξέπλευσεν ἐκουσίως μαζί με τοὺς κληρωθέντας καὶ κατώρθωσε νὰ φονεύσῃ τὸν Μινωταύρον διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς Ἀριάδνης, θυγατρὸς τοῦ Μίνως, τὴν ὁποίαν ἔλαβε καὶ σύζυγον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Λέγεται δ' ὅτι ὁ πικτὴρ αὐτοῦ ἰδὼν ἐπικνερχόμενον τὸ πλοῖον μετὰ μελκνὰ ἰστία ἐρρίφθη εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἐπνίγη ἐκ τῆς λύπης

του, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπωνομάσθη *Αἰγαῖον πέλαγος*. Ὁ δὲ Θησεύς, ἀφοῦ ἀνέλαβεν οὕτω τὸν πατρικὸν θρόνον, ἀνεδείχθη ἔτι μᾶλλον εὐεργετικός. Ἦνωσεν εἰς ἓνα δῆμον τοῦ ἄστεως τοὺς 12 δῆμους τῆς Ἀττικῆς, καὶ πρὸς ἀνάμνησιν καθιέρωσε τὴν ἑορτὴν τῶν *Παραθηναίων*, κληθεῖσαν *μετοίκια*. Διήρπασεν εἰς 3 τάξεις τοὺς πολίτας, ἐχάραξεν ἴδιον νόμισμα, ὥρισε πέρην τῶν Μεγάρων τὰ ὄρια τῆς Ἀττικῆς καὶ καθίδρυσεν τὰ *Ἴσθμια* πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀπέθανε δ' ἐξόριστος εἰς Σκυῖρον κατακρημνισθεὶς ὑπὸ τοῦ Λυκομήδους. Τὰ ὅστις αὐτοῦ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ μαντείου ἀνερευνήσας καὶ εὐρῶν μετεκόμισεν εἰς Ἀθήνας ὁ Κίμων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὸ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενον *Θησεῖον*.

§ 3. Πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν ἢ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία.

Ἐκτὸς τῶν μονομερῶν τούτων κατορθωμάτων, ἀναφέρονται καὶ κοιναί τινες πολεμικαὶ ἐκστρατεῖαι, οἷον 1) ὁ πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν 2) ὁ τῶν 7 ἐπὶ Θήβας πόλεμος καὶ ὁ τῶν ἐπιγόνων καὶ 3) ὁ Τρωικὸς πόλεμος. Ἐκ τούτων ὁ πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν συνέβη ὡς ἐξῆς.

Ὁ Ἰάσων θέλων νὰ παραλάβῃ τὴν πατρικὴν βασιλείαν παρὰ τοῦ θείουαυτοῦ Πελίου, βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ, διετάχθη παρ' αὐτοῦ νὰ κομίσῃ ἐκ Κολχίδος τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ὅπερ εἶχεν ἀφιερῶσθαι εἰς τὸν ἐκεῖ νῆδον τοῦ Ἄρεως ὁ υἱὸς τοῦ Ἀθάμαντος καὶ τῆς Νεφέλης Φρίξος, διαφυγὼν τὰς καταδιώξεις τῆς μητρίδος αὐτοῦ Ἰνοῦς.

Ὅθεν ὁ Ἰάσων παρалаβὼν συμπλωτῆρας τοὺς περιφημοτέρους τῶν τότε ἡρώων, οἷον Ἡρακλέα, Θησεῖα, Πηλέα, Λυγκέα, Μελέαγρον, Κέστορα καὶ Πολυδεύκην, Ὀρφέα κλπ. κατῴρθωσε νὰ ἀραρπάσῃ αὐτὸ διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς Μηδείας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Κόλχων Αἰήτου.

§ 4. Ὁ πόλεμος τῶν 7 ἐπὶ Θήβας καὶ ὁ τῶν ἐπιγόνων.

Ὁ ἀπόγονος τοῦ Κάδμου καὶ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Λαίος,

λαβών χρησμόν, ὅτι ὁ μέλλων νὰ γεννηθῆ υἱὸς τοῦ θέλει τὸν φονεύσει, ἅμα ἢ σύζυγος αὐτοῦ Ἰοκάστη ἔτεκε καὶ πρᾶξεν τὸ βρέφος εἰς πιστὸν ὑπηρέτην, ἵνα τὸ φονεύσει.

Ἄλλ' οὗτος τὸ ἐξέθηκεν εἰς τὸν Κιθαιρώνα, ὅπου εὐρών αὐτὸ ποιμὴν ἐκόμισε δῶρον πρὸς τὸν Πόλυβον, βασιλέα τῆς Κορίνθου, καὶ ὁ Πόλυβος ὡς ἐκ τοῦ οἰδήματος τῶν ποδῶν ἐπώνομασεν αὐτὸ *Οιδίπου*. Οὗτος δ' ὀνειδιζόμενος διὰ τὴν ἄγνωστον ἑαυτοῦ καταγωγὴν ἀπῆλθεν εἰς Δελφούς, ὅπως ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον περὶ τοῦ ἀληθινοῦ πατρὸς του. Λαβὼν δὲ τὸν χρησμόν, ὅτι μέλλει νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα καὶ συζευχθῆ τὴν ἰδίαν μητέρα, ἐτράπη πρὸς τὰς Θήβας καὶ καθ' ὁδὸν συναντήσας τὸν Λάϊον φονεύει αὐτὸν, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὅτι αὐτὸς ἦτον ὁ πατὴρ του. Λύσας δὲ καὶ τὸ αἶνιγμα τῆς Σφιγγὸς λαμβάνει τὴν βασιλείαν καὶ μοιραίως σύζυγον τὴν ἰδίαν μητέρα Ἰοκάστην, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ κατέχοντος τὴν βασιλείαν Κρέοντος. Ἄλλ' ἀπεκαλύφθη ἡ μετὰ τῶν συγγένεια καὶ ἡ μὲν Ἰοκάστη ἀπηγχονίσθη, ὁ δὲ Οιδίπους ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς του, κτηράσθη τὰ ἴδια τέκνα καὶ χειραγωγούμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς Ἀντιγόνης ἐτελεύτησεν εἰς Κολωνὸν τῆς Ἀττικῆς εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τῶν Εὐμενίδων.

Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν Ἐτεοκλῆς σφετερίζεται τὴν ἀρχὴν, ὁ δὲ Πολυνεΐκης καταφεύγει εἰς Ἄργος καὶ νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀδράστου ἐπάγει πόλεμον κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος. Οἱ δύο ἀδελφοὶ θέλοντες νὰ κριθῆ ὁ ἀγὼν διὰ μονομαχίας φονεύονται ἀμφότεροι, ἠττᾶται κατὰ κράτος ὁ τῶν Ἀργείων στρατὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἡγεμόνες φονεύονται πάντες πλὴν τοῦ Ἀδράστου. Οἱ τούτων υἱοί, καλούμενοι ἐπίγονοι, ἐπελθόντες μετὰ δεκαετίαν νικῶσι τοὺς Θηβαίους καὶ ἀναθιβάζουσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ Πολυνεΐκου Θέρσανδρον. Οἱ δὲ Θηβαῖοι πικρῶς κατέφυγον εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς.

§ 4. Ὁ τρωικὸς πόλεμος.

Ἄλλ' ὁ μέγιστος τούτων σπουδαιότερος ὑπῆρξεν ὁ τρωικὸς

πόλεμος (1193-1184). Αίτια τούτου ἦτον ἡ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου Πάριδος ἀρπαγὴ τῆς ὡραιότατης Ἑλένης, συζύγου τοῦ Μενελάου, βασιλέως τῆς Σπάρτης. Τὴν ἀρπαγὴν ταύτην ὡς κοινὴν ὕβριν θεωρήσασα ἡ Ἑλλάς συνεκστρατεύει ὑπὸ τοὺς ἀρίστους τῶν τότε Ἑλλήνων. Τούτων ἐπισημότεροι ἦσαν οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀτρέως, ὁ Ἀγαμέμνων βασιλεὺς τῶν Μυκηναῶν, καὶ ὁ Μενέλαος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ὁ Διομήδης βασιλεὺς τοῦ Ἄργους, ὁ Νέστωρ βασιλεὺς τῆς Πύλου, ὁ Ὀδυσσεὺς βασιλεὺς τῆς νήσου Ἰθάκης, Αἴας ὁ Τελαμώνιος καὶ ὁ τῶν ἀρίστων ἄριστος βασιλεὺς τῶν Μυρμιδόνων Ἀχιλλεὺς κλπ. Οὗτοι συναθροίσαντες πλεόν τῶν 100,000 ἀνδρῶν καὶ ἐπιβάντες ἐπὶ τοῦ στόλου ἐκ 1186 πλοίων ἀπεβιβάσθησαν εἰς Τροίαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσιν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Διότι καὶ οἱ Τρῶες, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ τοῦ βασιλέως Πριάμου πρεσβύτερος υἱὸς Ἐκτωρ, ἦσαν ἐπίσης ἰσχυροί, ἐπειδὴ εἶχον καὶ αὐτοὶ πολλοὺς συμμάχους, Μυσοὺς, Παφλαγῶνας, Φρύγας, Μαίονας, Λυκίους, Θρᾶκας καὶ Παίονας. Τέλος μετὰ δεκαετῆ πολιορκίαν, ἀροῦ ἔπεσον πολλοὶ ἐκατέρωθεν, διὰ στρατηγήματος τοῦ δολίου βασιλέως τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεὺς ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ ἐπυρπολήθη, οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἠχμαλωτίσθησαν ἢ ἀπεσφάγησαν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ γέρον Πριάμος διὰ χειρὸς τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως. Ἐλάχιστοι δὲ διεσώθησαν ὑπὸ τὸν Ἀντήνορα καὶ Αἰνεΐαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν νίκην δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς, διότι ἐκίνησαν τὴν δυσμένειαν τῶν θεῶν, ἐπειδὴ δὲν ἐσεβάσθησαν τοὺς νεοὺς καὶ τὰ ἱερὰ τῆς κυριευθείσης πόλεως. Ὁ Ὀδυσσεὺς περιεπλανήθη 10 ἔτη, ἕως οὗ ἐπανεῖλθη εἰς Ἰθάκην, ὁ δὲ Ἀγαμέμνων ἐφρονεύθη ἀπὸ τὴν σύζυγόν του Κλυταιμνήστραν καὶ τὸν Αἴγισθον, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὑπέστησαν ἄλλας πολλὰς δυστυχίας. Τὰ κατ'ἄνωμα τῶν Ἑλλήνων ἐξέμνησεν ὁ

ποιητῆς Ὅμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὰς πλάνας τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς ἕτερον ποίημα τὴν Ὀδύσειαν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν περσικῶν πολέμων (1104—500 π. Χ.).

Αἰὼν τῶν μεταναστᾶσεων καὶ τῆς συστάσεως διαφορῶν πολιτειῶν

§ 1. Περὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν.

Τὰ δαφνοστεφῆ λείψανα τῆς τρωικῆς ἐκστρατείας ἐπανακάμφαντα εἰς τὰς ἐαυτῶν πατρίδας μετὰ ὑπερδεκαετῆ ἀποδημίαν εὗρον μεγάλην πραγμάτων μεταβολήν. Ἐντεῦθεν προέκυψαν νέαι ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ ἐπιδρομαὶ καὶ μεταναστάσεις. Ἀλλὰ περὶ τούτων, ἐξ ὧν ἐγένετο ἀνάστατος ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, οὐδεμίαν βεβαίαν καὶ ἀκριβῆ εἶδησιν ἔχομεν ὅτε ἐξήκοντα ἔτη μετὰ τὴν τῆς Τροίης ἄλωσης (1124) συνέβη ἡ μεγίστη τῶν μεταναστᾶσεων, ἡ καλουμένη καθόδος τῶν Ἡρακλειδῶν.

Κατὰ ταύτην οἱ μὲν ἐξ Ἠπείρου Θεσσαλοὶ ἐπιδραμόντες κατέλαβον τὸ πρὸς τὴν Πηνειὸν πελασγικὸν Ἄργος, ὅπερ ὑπ' αὐτῶν μετωνομάσθη Θεσσαλία. Οἱ δὲ παρὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασοῦ ἀνδρεῖοι καὶ φιλελεύθεροι Δωριεῖς, ἀποτυχόντες κατ' ἐπανάληψιν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπέτυχον ἤδη συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ πκνοῦργος Ὀξυλος. Καὶ οὗτοι μὲν κατέλαβον τὴν Ἥλιδα (1104), οἱ δὲ Δωριεῖς μετὰ μακροῦς καὶ φονικωτάτους πολέμους κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, ἣν καὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους διὰ κλήρου. Καὶ ὁ μὲν Τήμενος, δισέγγονος Ὑλλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡρακλείους, ἔλαχε τῆς Ἀργολίδος, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Ἀριστοδήμου

Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς ἔλαχον τῆς Λακωνικῆς, τῆς δ' εὐφορωτάτης Μεσσηνιας ἔλαχεν ὁ Κρυσφόντης διὰ δόλου, ῥίψας ἐντὸς τῆς ὑδρίας βῶλον χύματος.

Τότε διεκινδύνευσεν νὰ κυριευθῆ καὶ ἡ Ἀττικὴ, ἣν ὁμοῦς ἔσωσεν ἡ ἐξ ἄκρας φιλοπατρίας ἡρωικὴ θυσία τοῦ βασιλέως αὐτῆς Κόδρου. Ἡ δὲ Λακωνικὴ ἀπέβη ἔκτοτε διὰ τῆς πρωτεύουσας ἐαυτῆς Σπάρτης τὸ κέντρον τοῦ δωρικοῦ πολιτισμοῦ.

§ 2. Περὶ ἀποικιῶν.

Ἦδη κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς τούτους χρόνους ἐγένοντο τρεῖς σπουδαιόταται ἀποικίαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, προκληθεῖσαι ἐκ τῶν προειρημένων μεταναστάσεων (1066 - 950). Καὶ πρῶτον μὲν ἐκ Πελοποννήσου τινὲς ἐκ τῶν ἡττηθέντων Ἀχαιῶν ἀναχωρήσαντες ὑπὸ τὸν Πένθιλον, τὸν υἱὸν τοῦ Ὁρέστου καὶ παραλαβόντες καὶ πολλοὺς ἐκ Βοιωτίας, διὰ τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας καὶ Θράκης διέβησαν πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐπὶ τῶν παραλίω τῆς Λυδίας καὶ Μυσίας ἀνίδρυσαν τὴν *αἰολικὴν ἀποικίαν*, ἀποτελουμένην ἐκ 12 ἀρχαιοτάτων πόλεων (1066 - 1044). Ἔτερα δὲ ἐκ τῶν ἐξ Αἰγιαλείας εἰς Ἀττικὴν καταφυγόντων ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Κόδρου Νηλέα καὶ Ἄνδροκλον ἀπόκισαν ἐπὶ τῶν παραλίω τῆς Λυδίας καὶ ἀρκτώας Καρίας ἀποικίαν, κληθεῖσαν *Ἰωρίαν*, ἀνίδρυσαντες τὴν *ἰωρικὴν δωδεκάπολιν*. Ἔτεροι δὲ τέλος Δωριεῖς ἐξ Ἄργους, Τροϊζῆνος, Ἐπιδαύρου καὶ Μεγάρων ἀπόκισαν εἰς τὰς πλείστας νήσους τοῦ αἰγαίου πελάγους· ἐξ δὲ τούτων ἀπετέλεσαν τὴν *δωρικὴν ἐξάπολιν*.

Ἐπὶ δὲ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων (750 - 580) ἀπώκισθησαν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους. Τὰ παράλια τῆς νήσου Σικελίας καὶ κάτω Ἰταλίας, ἣτις πρῶτως ἐξελληνισθεῖσα ἐπεκλήθη *Μεγάλη Ἑλλάς*, τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Αἱ ἀποικίαι αὐταὶ παρελάμβανον ἐκάστη ἀπὸ τῆς ἐκυτῶν μητροπόλεως τὸν ἡγέτην ἢ οἰκιστὴν, τὸ ἱερὸν πῦρ ἀπὸ τοῦ πρωτανείου, τοὺς ἐφεστῖους καὶ πατρώους θεοὺς. Ἀπένεμον δὲ εἰς τὴν μητρόπολιν τὰς νενομισμένας τιμὰς καὶ ἀπέστελλον εἰς αὐτὴν πλοῦσια δῶρα κατὰ τὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις καὶ ἑορτάς.

§ 3. Ἡθικοὶ δεσμοὶ ἐνοῦντες τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλλήνας.

Ἐκάστη ἑλληνικὴ πόλις καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἴδιον πολίτευμα καὶ ἰδίαν πολιτικὴν διοίκησιν. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐνότητος ἀνεπλήρουν, πλὴν τῆς ἰδέας τῆς κοινῆς καταγωγῆς, καὶ ἕτεροι ἠθικοὶ δεσμοί, οἳ οἱ ἢ θρησκεία, ἢ γλῶσσα, αἱ ἀμφικτιονίαι, τὰ μαρτεῖα ἢ χρηστήρια καὶ αἱ ἐθνικαὶ πανηγύρεις καὶ ἑορταί.

α') Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμιλουμένη ὑπὸ τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων Ἑλλήνων, καίπερ ποικίλας περιβληθεῖσα ἐξωτερικὰς μορφὰς καὶ πολλὰς ὑποστᾶσα διαμορφώσεις, ὑπεστήριζεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἰδέαν τῆς κοινῆς καταγωγῆς, καὶ διέκρινε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος παντὸς ἄλλου βαρβάρου καὶ ἀλλογλώσσου καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὁ ἰσχυρότατος ἠθικὸς δεσμὸς μετὰ τῆς θρησκείας.

β') Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ἑλλάδος κατοίκων φαίνεται ὅτι ἦτο καθαρὰ φυσιολατρεία. Ἀπὸ δὲ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων αἱ ἀφηρημέναι καὶ φυσικαὶ δυνάμεις περιεβλήθησαν ὠρισμένην μορφήν, καθ' ἣν διηρέθησαν εἰς δύο κυρίως τάξεις, εἰς ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους θεοὺς. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἢ ἀνωτέραν τάξιν ἀνήκον οἱ Ὀλύμπιοι θεοί, καλούμενοι οὕτως ὡς οἰκοῦντες ἐν τῷ Ὀλύμπῳ. Ἦσαν δὲ οὗτοι δώδεκα, Ζεὺς, Ἥρα, Ποσειδῶν, Ἀθηνᾶ, Ἀπόλλων, Ἥφαιστος, Ἑρμῆς, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Δημήτηρ, Ἄρτεμις καὶ Ἑστία, οἱ δὲ κατώτεροι θεοὶ ἦσαν ἀνκρίθμητοι.

γ') Αἱ δὲ ἀμφικτιονίαι ἢ ἀμφικτιονίαι ἔφερον τὸ κατ' ἀρ-

χὰς μᾶλλον θρησκευτικὸν ἢ πολιτικὸν χαρακτηῖρα καὶ τριαυῦται ἐσχηματίσθησαν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως πολλῶν περιοικῶν πόλεων πρὸς ἐξυπηρέτησιν κοινῶν συμφερόντων καὶ μάλιστα πρὸς ἀπόκρουσιν ἐξωτερικῶν κινδύνων. Ἡ ἐπισημοτέρα δὲ πκσῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐν Δελφοῖς ἀμφικτυονία ἢ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, τοῦ ὁποίου συμμετεῖχον 12 ἑλληνικὰ φύλα. Συνήρχοντο δὲ εἰς τακτικὴν συνέλευσιν δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸ μὲν ἕαρ ἐν Δελφοῖς, τὸ δὲ φθινόπωρον ἐν Θερμοπύλαις παρὰ τὴν μαλιακὴν πόλιν Ἀρθήλην. Οἱ συνεδριάζοντες ἐκαλοῦντο Ἱερομῆμορες ἢ Πυλαγοῖαι.

δ') *Μαρτεῖα* ἢ *χρηστήρια* ὑπῆρχον πολλά πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὧν τὸ ἀρχαιότατον ἦτο τὸ ἐν Δωδώνῃ τοῦ Διός, τὸ δὲ πάντων ἐπισημότατον τὸ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη ὑπῆρξε τρισυῦτη, ὥστε ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ *παρελλήριον* ἢ μᾶλλον *παγκόσμιον*.

ε') Ἐθνικοὶ δ' ἀγῶνες καὶ παρηγύρεις ἐτελοῦντο ἐν ἐκάστη πόλει τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' οἱ μᾶλλον ἐπισημότεροι, οἱ ἐπὶ τέλει καταστάντες *παρελλήριοι*, ἦσαν τέσσαρες 1) τὰ Πύθια, τελούμενα ἀνὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἐν Δελφοῖς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· 2) τὰ Νέμεια, τελούμενα ἀνὰ πᾶν δεύτερον ἔτος ἐν Νεμέῃ πρὸς τιμὴν τοῦ Διός· 3) τὰ Ἰσθμια, τελούμενα ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ 4) τὰ Ὀλύμπια, τελούμενα ἀνὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἐν Ὀλυμπίᾳ πρὸς τιμὴν τοῦ Διός. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἀπέβησαν οἱ μᾶλλον ἐπισημότεροι.

§ 4. Ἱστορία τῆς Σπάρτης.

Ἡ Σπάρτη ἀπέβη ἡ μᾶλλον ἐνδοξος καὶ ἰσχυροτέρα τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων ὑποταχθεῖσα εἰς τοὺς σοφοὺς νόμους Λυκούργου τοῦ νομοθέτου. Κατὰ τοὺς νόμους αὐτοῦ τῆς πολιτείας προϊστάμενοι οἱ δύο βασιλεῖς. Δευτέρα πολιτικὴ ἀρχὴ ἦτον ἡ γερουσία, ἣν ἀπετέλουν 28 ἰσόβιοι γέροντες, ὑπὲρ τὰ 60

ἔτη γεγονότες καὶ τῆς ὁποίας προήδρευον οἱ δύο βασιλεῖς. Τρίτη ἀρχὴ ἦτον ἡ τῶν 5 ἐνιαυσίων ἐφόρων, ἐκλεγομένων κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ δήμου· οὗτοι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβησαν παντοδύναμοι. Τετάρτη δὲ καὶ τελευταία πολιτικὴ ἀρχὴ ἦτον ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἀποτελουμένη ἐκ πάντων τῶν Σπαρτιατῶν πολιτῶν, τῶν ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη γεγονότων καὶ συνεισφερόντων εἰς τὰ κοινὰ συσσίτια (ἢ φιλίτια). Συνήρχετο δὲ κατὰ πᾶσαν πανσέληνον εἰς ἐκκλησίαν, καλουμένην *Alia*, ἐν ὑπαίθρῳ, ὅπως ἀποδεχθῆ ἢ ἀπορρίψῃ διὰ κραυγῆς καὶ οὐχὶ διὰ ψήφου τὰ ὑπὸ τῆς γερουσίας εἰσαγόμενα προβουλεύματα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς διηρέθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν κατὰκτησιν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν τῶν Δωριέων εἰς τρεῖς τάξεις· α') εἰς εἰλώτας β') εἰς τοὺς περιοίκους καὶ γ') εἰς τοὺς καθ' ἑαυτὸ Σπαρτιάτας. Καὶ εἰλώτες μὲν ἐκλήθησαν πάντες οἱ διὰ τῆς βίας τῶν ὄπλων ὑποταγέντες. Οὗτοι ἦταν δούλοι τῶν Σπαρτιατῶν, καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγρούς καὶ ἐξασκοῦντες πᾶσαν βάνανσον τέχνην. Ὑπηρέτου ὡς ψιλοὶ στρατιῶται παρακολουθοῦντες ἐν πολέμῳ τοὺς Σπαρτιάτας. Εἶχον ζωηρὰν τὴν συναίσθησιν τῆς ἐλληνικῆς ἑαυτῶν κατὰγωγῆς καὶ ἔτρεφον θερμὸν πόθον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, ἣν πολλοὶς πολλοὶ ἀνέκτων, εἴτε ἕνεκα προσωπικῆς ἀρετῆς, εἴτε ἕνεκα σπουδαίων ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν πολιτείαν. Οἱ δὲ περιοικοὶ ἀπετέλουν μέσην τινὰ τάξιν μεταξὺ εἰλώτων καὶ Σπαρτιατῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπετάγησαν ἐκουσίως ἐπὶ πληρωμῇ φόρων. Κατόικουν δὲ τὴν ἐκτὸς τῆς Λακωνικῆς χώραν καὶ ἐκκληροῦντο ἐλεύθεροι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰλώτων, τῶν κατ' ἐξοχὴν δούλων. Εἶχον ἰδίαν περιουσίαν καὶ ἐξήσκουν τὴν ἐμπορίαν καὶ τὰς τέχνας. Ὑπηρέτου ἐν τῷ στρατῷ ὡς ὀπίται καὶ προήγοντο εἰς τὰ ἀνώτατα τῶν ἀξιωμάτων, ἀλλ' ἀπεκλείοντο τῶν πολιτικῶν.

Οἱ δὲ Σπαρτιάται ἀπετέλουν τὴν ἀνωτάτην τάξιν τῆς πολιτείας, κατόικουν ἐντὸς τῆς Λακωνικῆς, συνεισφέρουν καὶ παρε-

κάθηντο εἰς τὰ κοινὰ συσσίτια, ὑπήκουον αἰσθηρῶς εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἀπετέλουσαν τὸν δικαίω καὶ μόνιμον στρατὸν καὶ μόνοι τῶν ἄλλων εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα. Ὁ Σπαρτιάτης ἐκ γενετῆς μέχρι θανάτου ἀνήκεν εἰς τὴν πολιτείαν καὶ προορισμὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ μάχηται ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἀποθνήσκῃ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀμα ἐγεννήτο τὸ νεογνὸν καὶ ἐξητάζετο ὑπὸ τῶν ἐφόρων, καὶ ἂν μὲν οὔτοι εὔρισκον αὐτὸ ἄνευ τινὸς σωματικῆς ἐλλείψεως, τὸ ἐπέστρεφον εἰς τοὺς γονεῖς, ἵνα τὸ ἀναθρέψωσι μέχρι τοῦ 7 ἔτους, ὅτε τὸ ἀνελάβανεν ἡ πολιτεία καὶ τὸ παρῆρθετο εἰς τοὺς παιδοκόμους· ἐὰν δὲ εὕρισκετο ἔχον σωματικὴν τινα ἔλλειψιν, ἐρρίπτετο εἰς τὰς Ἀποθέτας, ἦτοι εἰς βάρανον παρὰ τὸν Τρύγετον.

Οἱ Σπαρτιῆται ἐξήσκηον καὶ ὑπέβαλλον τὸ μὲν σῶμα αὐτῶν εἰς πᾶν εἶδος σκληραγωγίας, τὸ δὲ πνεῦμα περὶ τὸ σύντομον καὶ εὐστοχον τῆς ἐκφράσεως (λακωνισμὸν) καὶ περὶ τὴν πειθαρχίαν καὶ καρτερίαν. Ἐφερον ἐλαφρὰ ἐνδύματα καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος τὰ αὐτά. Ἐκοιμῶντο ἐπὶ στρωμνῆς ἐκ καλάμου. Ἦσαν ὀλιγαρκεῖς καὶ ἡ συνήθης αὐτῶν τροφή ἦτον ὁ μέλας ζῶμος καὶ ἡ σπαρτιατικὴ μάζα. Ἀπὸ δὲ τοῦ 20 - 60 ἔτους τῆς ἡλικίας πᾶς Σπαρτιάτης διατέλει ἐν τῷ στρατῷ ἀδιαλείπτως ἐξασκούμενος. Τὸ σύνθημα τοῦ Σπαρτιάτου ἦτον ἡ ζῶ ἢ θάνατος, ἡ ὡς εἶπε Λάκκινα μήτηρ δίδουσα τὴν ἀσπίδα πρὸς τὸν υἱὸν «ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς» δηλὰ δὴ ἡ ταύτην (νὰ ἐπαναφέρῃ ζῶν) ἢ ἐπὶ ταύτης (νὰ ἀνακομισθῇ νεκρός). Ὁ ἐν τῇ μάχῃ θάνατος ἐθεωρεῖτο ἡ μεγαλειτέρα τιμὴ καὶ δόξα, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς μάχης φυγὴ καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς ἀσπίδος ἐθεωρεῖτο ἡ μεγαλειτέρα ἀτιμία καὶ κατασχύνη. Ὡστε σπανίως ἐγίνετό τις ῥήψασπις ἢ ἄπαιξ γενόμενος, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιζῆσῃ περιφρονούμενος ὑπὸ πάντων.

Εἰς παρομοίαν αὐστηρὰν ἐξάσκησιν ὑπεχρεοῦντο καὶ αἱ Σπαρτιάτιδες παρθέναι, καὶ ὅπως ἀποβῶσιν ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοί,

καὶ ὅπως οὕτω καθίστανται ἱκαναὶ νὰ τίκωσιν εὖρωστα καὶ ὑγιῆ τέκνα, δυνάμενά νὰ ἀποβῶσιν ἀγαθοὶ πολῖται καὶ στρατιῶται.

Τὴν δὲ χώραν διένειμε τὴν μὲν ἐκτὸς τῆς Λακωνικῆς εἰς 30,000 ἴσους κλήρους διὰ τοὺς περιόικους Λακεδαιμονίους, τὴν δὲ ἐντὸς τῆς Λακωνικῆς εἰς 9,000 διὰ τοὺς Σπαρτιάτας. Εἰς οὐδένα δὲ τῶν Σπαρτιατικῶν ἐπατρέπετο νὰ πωλήσῃ τὸν κλῆρον τοῦτον, ὅστις μετήρχετο ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν ἢ τὴν ἐπίκληρον θυγατέρα. Ὁ ἀποβάλλον τὸν κλῆρον αὐτοῦ συναπέβαλλε καὶ τὸ πολιτικὸν τοῦ Σπαρτιάτου δικαίωμα.

Κατήργησε τὸ χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν νόμισμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἔκοψε σιδηροῦν καὶ βαρὺ. Ἐντεῦθεν ἐνεκρώθη καὶ τὸ ἐμπόριον.

Οὐδεὶς Σπαρτιάτης ἀπεδήμει ἄνευ ἀδείας, οὐδὲ ξένος τις διέτριβεν ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὸν περὶ *Ξερηλασίας* θεσμόν.

Ἀποπερατώσας ὁ Λυκοῦργος τὴν θεσμοθεσίαν ἐκυτοῦ καὶ βεβαιωθεὶς ὑπὸ ἐν Δελφοῖς μαντείου ὅτι εἶνε *ἀρίστη* καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἡ Σπάρτη θὰ δοξασθῆ ἐδέσμευσε δι' ὄρκου τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι οὐδὲν θέλουσι μεταβάλλῃ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Κρήτην, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν.

§ 5. Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι.

Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς θεσμοθεσίας τοῦ Λυκοῦργου, ὅτε ἐξερράγη ἕνεκα ἰδιωτικῶν ἐρίδων ὁ πρῶτος κληθεὶς μεσσηνιακὸς πόλεμος, διρκέσας ἐπὶ 20 ἔτη (743 — 724 π. Χ.)

Οἱ Μεσσηνιοὶ καταλαβόντες τὴν Ἰθώμην ἐδήουν ἐντεῦθεν πᾶσαν τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐρωμένως ἀπέκρουσαν πᾶσας τὰς ἐρόδους τῶν Σπαρτιατικῶν. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἀριστόδημος χάριν τῆς πατρίδος ἐθυσίκαε τὴν ἰδίαν θυγατέρα, ἀλλ' ἐπὶ τέλος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν συμμάχων ἀπέσφαξε καὶ ἐκυτὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς θυγατρὸς ἐξ ἀπελπισμοῦ. Ἡ Ἰθώμη ἐκυριεύθη καὶ οἱ ὑπομείναντες ἐκ τῶν Μεσσηνίων ὑπήχθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν Εἰλώτων.

Μετὰ παρέλευσιν 40 ἐτῶν ὁ ἐξ Ἀνδανείας ἀνδρεῖς καὶ πολύτροπος Ἀριστομένης καταλαβὼν μετὰ πολλῶν συμμάχων φυγάδων Μεσσηνίων τὴν Εἶραν (685 — 668) ἐδήλου ἐντεῦθεν τὴν Λακωνικὴν καὶ νικήσας πολλάκις τοὺς Σπαρτιάτας περιήγαγεν εἰς ἀμυχανίαν. Ὅθεν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ μαντείου προσεκάλεσαν οὗτοι ἐξ Ἀθηνῶν τὸν Τυρταῖον, χωλὸν τὸν ἕτερον πόδα, ἀλλ' ἔνθου ποιητὴν, ὁ ὅποιος διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἀναφλέξας τὴν ἀνδρείαν τῶν Σπαρτιατῶν ἀνέδειξεν αὐτοὺς νικητάς. Ἡ Εἶρα ἐκυριεύθη καὶ ὁ Ἀριστομένης δικωθεὶς κατέφυγεν εἰς Ῥόδον, ἔνθα ἐτελεύτησεν. Ἐκ δὲ τῶν Μεσσηνίων οἱ μὲν ἀπέκρησαν, οἱ δὲ περιήλθον εἰς τὴν τάξιν τῶν Εἰλώτων.

§ 6. Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἥρωικόν θάνατον τοῦ Κόδρου οἱ Ἀθηναῖοι καταργήσαντες τὴν βασιλείαν καθιέρωσαν τὴν ἀρχὴν τῶν ἰσοβίων ἀρχόντων (1068 - 7528). Μετὰ δεκατρεῖς τοιοῦτους ἰσοβίους ἄρχοντας καθιερώθη ἡ δεκαετής ἀρχοντία (752 - 682), μεθ' ἣν καθιερώθη ἡ ἐνιαύσιος τῶν 9 ἀρχόντων. Τοῦτων ὁ μὲν πρῶτος ἐκαλεῖτο ἀρχὼν ἐπώνυμος, διότι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐκαλεῖτο τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Ὁ δὲ δεῦτερος ἐκαλεῖτο βασιλεύς. Οὗτος ἐτέλει τὰς θυσίας καὶ ἐδίκαζε τὰ περὶ φόνου καὶ θρησκείας πλημμελήματα. Ὁ δὲ τρίτος ἐκαλεῖτο πολέμαρχος. Οὗτος ἠγεῖτο τοῦ στρατοῦ καὶ ἐδίκαζε τὰς μεταξὺ πολιτῶν καὶ μὴ πολιτῶν διαφοράς. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐξ ἐκαλοῦντο θεσμοθέται. Οὗτοι ἐπεμελοῦντο τῶν θεσμῶν καὶ ἐδίκαζον πάσας τὰς μεταξὺ τῶν πολιτῶν διαφοράς, τὰς μὴ ὑπαγομένας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πρώτων. Μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς ἀπετέλουν τὸν Ἄρειον Πάγον, τὸ ἀνώτατον δικαστήριον. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι ἐδίκαζον αὐτογνωμόνως καὶ αἰθαιρέτως καὶ ἐπέεζον πολλάκις τὸν λαόν, ἀπήτησεν αὐτοὺς γραπτῶς νόμους παρ' ἰδίου νομοθέτου, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ Δράκων. (624). Ἀλλ' ἡ ἀυστηρότης τῶν νόμων αὐτοῦ δυσηρέστησε τὸν

δήμον. Ἐκ τούτου ἐπωφελοῦμενος ὁ Κύλων καταλαμβάνει τὴν Ἀκρόπολιν διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ δήμου καὶ τοῦ πενθεροῦ του Θεαγένους, τυράννου τῶν Μεγάρων (612). Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Ἀλκμεωνίδην Μεγακλέα εὐπκτρίδαι πολιορκοῦσι τὴν Ἀκρόπολιν. Καί τινες μὲν μετὰ τοῦ Κύλωνος διέφυγον εἰς Μέγαρα, οἱ δὲ λοιποὶ κατεσφάγησαν, καίπερ καταφυγόντες ὡς ἰκέται εἰς τὸν βωμὸν τῶν Εὐμενίδων.

Ὡς ἐκ τούτου οἱ περὶ τὸν Μεγακλέα εἰθεωρήθησαν ἐναργεῖς καὶ ἐντεῦθεν νέκι ἐπῆλθον συγκρούσεις μεταξὺ τοῦ δήμου καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Τὰς δὲ συγκρούσεις τρύτας ὑπέθαλπε μάλιστα καὶ ὁ μεταξὺ τῶν 3 τότε πολιτικῶν μερίδων σφοδρὸς ἀνταγωνισμὸς. Ἐν τῷ ἀναβρασμῷ τούτῳ τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἐπεφάνη σωτὴρ τῆς πατρίδος ὁ εὐπατριδῆς Σόλων ἐκλεχθεὶς ἀρχῶν ἐπὶ τῷ νόμῳ (594), εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἡ ἐπὶ ὑγιεστέρων ἀρχῶν μεταρρύθμισις τῆς πολιτείας καὶ ἡ σύνταξις νέας θεσμοθεσίας.

Ὁ πρῶτος καὶ εὐεργετικώτατος νόμος τοῦ Σόλωνος ὑπῆρξεν ἡ σεισάχθεια. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀνεκουφίζετο ὁ δῆμος ἐκ τοῦ ἄχθους τῶν χρεῶν, ὑψοῦτο ἡ ἀξία τοῦ νομίσματος κατὰ 27 τοῖς 10 καὶ καταργεῖτο ἡ ἀιμία, εἰς τὴν ὁποίαν κατεδικάζοντο πολλοί, πωλούμενοι ὡς δοῦλοι καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ ἄγχοι ἀδελφῶν αὐτῶν, ὅσάκις δὲν εἶχον νὰ πληρώσωσι τὸ χρέος των. Δι' ἑτέρου νόμου κατήργησε πάντας τοὺς νόμους τοῦ Δράκοντος, ἐκτὸς τοὺς περὶ φονικῶν ἐγκλημάτων. Δι' ἑτέρου δὲ νόμου διήρесе πάντας τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας τάξεις. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην τάξιν ἔταξε τοὺς ἔχοντας ἔτησίαν πρόσοδον ἐκ τῶν ἀγρῶν αὐτῶν 500 μεδίμνους, ἧτοι 500 μέτρα ξηρῶν ἢ ὑγρῶν προϊόντων, καὶ τούτους ἐκάλεσε πεντακοσιομεδίμνους, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τοὺς ἔχοντας 300 μεδίμνων πρόσοδον καὶ δυναμένους νὰ τρέψωσιν ἵππους, καὶ τούτους ἐκάλεσε τριακοσιομεδίμνους ἢ ἵππεις, εἰς δὲ τὴν τρίτην τάξιν τοὺς ἔχοντας 200 μεδίμνων πρόσοδον καὶ δυναμένους

νά τρέφωσι ζευγος βρωῶν, καὶ τούτους ἐκάλεσε διακοσιομεδίμους ἢ ζευγίταις, εἰς δὲ τὴν τετάρτην τάξιν τοὺς ἔχοντας κατωτέρων τῶν 200 μεδίμων πρόσοδον ἢ μηδεμίαν, καὶ τούτους ἐκάλεσε θῆταις.

Κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς δικιρέσεως τῆς τῆς τῶν πολιτῶν ἐκωνοσίθη καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσίᾳ, καὶ αἱ καλούμεναι λειτουργίαι καὶ ἡ εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἐπιβολὴ φόρων, ὡς ἐξῆς.

Ἐκ μὲν τῆς α' τάξεως τῶν πολιτῶν ἐξελέγοντο οἱ ἐννέα ἀρχοντες καὶ οἱ ἀρεοπαῖται. Ὑπηρέτου ἐν τῷ ναυτικῷ συντηροῦντες καὶ ἐξοπλίζοντες τὰς 48 τριήρεις καὶ ναυπηγοῦντες νέας. Ἐκ δὲ τῆς β' καὶ γ' ἐξελέγοντο οἱ 400 βουλευταὶ καὶ οἱ λοιποὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι. Καὶ οἱ μὲν τῆς β' τάξεως ὑπηρέτου ὡς ἵππεῖς παρέχοντες καὶ τὸ ἵππικόν· οἱ δὲ τῆς γ' ἐστράτευον ὡς ὀπλίται ὀπλιζόμενοι ἐξ ἰδίων καὶ παρκαλοῦθόμενοι ἕκαστος ὑπ' ἐνὸς δούλου ὀπλοφόρου. Οἱ δὲ τῆς δ' τάξεως οὐδὲν μὲν ἀνελάμβανον ὑπόργημα, ἀλλ' οἱ ὑπὲρ τὰ 20 ἔτη γεγονότες ἀπετέλουν μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν τῶν τριῶν τάξεων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐκλέγοντες καὶ εὐθύνοντες τοὺς ἀρχοντας, ἐστράτευον δὲ οὗτοι ἐν ἀνάγκῃ ὡς πολιοὶ ὀπλιζόμενοι δημοσίᾳ δαπάνῃ.

Δι' ἰδιαιτέρων δὲ εἰδικῶν διατάξεων ἢ νόμων ὑπέθαλψε τὴν ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν, ἔνθεν μὲν ἀπχορευόσας τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων, πλὴν τοῦ ἐλκίου, ἐτέρωθεν δὲ ἐπιτρέψας πάντα τὰ τοῦ πολίτου δίκαια εἰς πάντα μετακίζοντα εἰς Ἀθήνας ἐπὶ τέχνῃ ἢ ἐμπορίᾳ.

Ἄλλοι δὲ νόμοι ἀπέθλεπον εἰς τὰ καθήκοντα, εἰς τὸν βίον, εἰς τὰ ἔθνη τῶν πολιτῶν.

Τοὺς νόμους ἐκυτοῦ ὁ Σόλων ἔγραψεν ἐπὶ ξυλίων πινάκων, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ σχήματός των ἐκλήθησαν ἄξονες ἢ κῆρυβες, καὶ οἱ ὅποιοι ἀνηρτήθησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ὑποχρεώσας δὲ τοὺς Ἀθηναίους δι' ὅρκου νὰ μὴ μεταβάλλωσιν αὐτοὺς ἐπὶ δε-

καετίαν τοῦλάχιστον ἀπεδήμησεν. Ἐπικνελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 559 εἰς ἡλικίαν 81 ἐτῶν.

Ἄλλὰ οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος κατ' ἀρχάς δὲν εὐχαρίστησαν οὐδεμίαν τάξιν τῶν πολιτῶν. Διηρέθιζον δὲ μάλιστα τὰ πνεύματα αὐτῶν αἱ 3 στασιάζουσαι πρὸς ἀλλήλας πολιτικαὶ φατρίαι, ὧν προΐσταντο οἱ τρεῖς φύλαρχοι κομμάταρχαι, Λυκοῦργος ὁ τῶν *Πεδιαιῶν*, Μεγακλῆς ὁ τῶν *Παράλιων* καὶ ὁ τῶν *Διακρίων* Πεισίστρατος, ὁ πικνουργότατος πάντων.

Οὗτος πληγώσας ὁ ἴδιος τὸ σῶμά του προσῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καθημαχμένος καὶ ἔλεγεν ὅτι ἐκιδύνευσε τὴν ζωὴν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του καὶ ἀπήτησε πρὸς ἀσφάλειαν νὰ λάβῃ ὡς σωμητοφύλακας 50 ῥοπαλοφόρους.

Ὁ Πεισίστρατος διὰ τῆς συνδρομῆς τούτων καὶ ἄλλων κατέλαβε τὴν Ἀκρό-ολιν καὶ ἐγένετο τύραννος τῶν Ἀθηνῶν (560). Δις ἐξωρίσθη ὁ Πεισίστρατος, ἀλλὰ καὶ δις ἀνέκτησε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐτυράννησε μέχρι τελευτῆς (527).

Ἐσεβάσθη τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ ἤρξε μὲ μετριοπάθειαν καὶ φρόνησιν. Ὑπέβαλε τὸ ἐμπόριον, τὴν γεωργίαν, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀνίδρυσε γυμνάσια καὶ ναοὺς, συνέστησε τὴν ἐορτὴν τῶν *μεγάλων Παναθηναίων* καὶ διέταξε τὴν συλλογὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἵνα ψάλλωνται ἐν τῇ ἐορτῇ.

Οἱ 3 αὐτοῦ υἱοί, Ἴππίας Ἱππαρχος καὶ Θετταλός, κατ' ἀρχάς μὲν ἤρξαν καὶ αὐτοὶ σωφρόνως καὶ μετριοπαθῶς, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον παρεξέτράπησαν εἰς πράξεις ἀδίκους καὶ τυραννικὰς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐφείλκυσαν τοῦ λαοῦ τὸ μῖσος. Δύο δὲ νέοι, Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων, ἔχοντες καὶ προσωπικὰς ἀφορμὰς, συνώμοσαν μετ' ἄλλων νὰ φονεύσωσι τοὺς τυράννους. Κατὰ δὲ τὴν ἐορτὴν τῶν Παναθηναίων ἐφορμήσαντες ἐφόνευσαν τὸν Ἱππαρχον. Ὁ δὲ Ἴππίας ἐφόνευσε καὶ τούτους καὶ πάντας τοὺς ὑπόπτους καὶ ἤρχισε νὰ μεταχειρίζεται τοὺς πολίτας μὲ σκληρότητα καὶ βίαν. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τριετῆ τυραννίαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς Σπάρτης ἐξώρισαν αὐτὸν (510). Καὶ

οὗτος μὲν κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Δαρεῖον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐγκαθίδρυσαν αὖθις τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, ὅπερ μετερρῦθμισεν ὁ Κλεισθένης ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον (509).

Αἱ κυριώτεραι δὲ τῶν μεταρρυθμίσεων αὐτοῦ εἶνε αἱ ἑξῆς·
α') διήρσε τὸν λαὸν ἀντὶ 4 εἰς 10 φυλάς, εἰς τὰς ὁποίας συγκατέλεξε καὶ τοὺς εὐπορωτέρους τῶν μετοίκων·

β') ἠύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν ἐκ 400 εἰς 500·

γ') ἐπέτρεψε τὰς πλείστας τῶν δικῶν εἰς τὰ 10 ὀρκωτικὰ δικαστήρια τῆς Ἡλιαίας, ὧν ἕκαστον συνεκροτεῖτο ἐκ 500 πολιτῶν·

δ') εἰς δέκα ἠύξησεν ὁ ἀριθμὸς τὰς ἀρχάς, καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς φυλάρχους καὶ τοὺς ταμίας καὶ τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς στρατηγούς·

καὶ ε') συνέστησε τὸν πολυθρύλητον θεσμόν τοῦ ὀστρακισμοῦ. Διὰ τοῦ νόμου τούτου πᾶς πολίτης καθιστάμενος ὑποπίπτει τῇ πολιτείᾳ ἐπὶ τυραννίδι ἐξωρίζετο τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς ψήφου 6000 τούλάχιστον πολιτῶν.

Μετὰ νέας δὲ ἀνωμαλίας καὶ κλονισμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐδρασιώθη τοῦτο ἐν Ἀθήναις, αἵτινες ὑπὸ τοὺς ἑσμούς τούτους ἐμεγαλοῦργησαν καὶ ἐδοξάσθησαν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τῶν μηδικῶν ἢ περσικῶν πολέμων μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (500 - 431 π. Χ.).

ΑἰΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΟΞΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Ἀμυντικοὶ πόλεμοι)

§ 1. Αἱ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πρῶται συγκρούσεις μέχρι τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης.

Ἰδρυτὴς τῆς μεγάλης περσικῆς μοναρχίας ὑπῆρξε Κῦρος ὁ πρεσβύτερος. Ὁ μέγας οὗτος κατακτητὴς, ἀφοῦ κατέλυσε καὶ

συνεχώνευσε εν τήν περσικήν μοναρχίαν τὸ μηδικὸν καὶ λυδικὸν κράτος, καθυπέταξε καὶ πάσας σχεδὸν τὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ δὲ Δαρεῖος βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 521-485 π. Χ. διωργάνωσε τὴν ἀχανῆ ταύτην αὐτοκρατορίαν διαίρεσας αὐτὴν εἰς 20 σατραπείας, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἰσέπραττε κατ' ἔτος ὑπέρογκον χρηματικὸν ποσόν. Ἦδη δέ, ὅτε ἐξεργάγη ὁ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Περσίας πόλεμος, ἡ περσικὴ αὐτῆς μοναρχία περιελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν ἡπειρωτικὴν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἀπὸ Ὠξοῦ καὶ Ἰαζάρτου μέχρι Ἀραβίας, προσέτι τὴν ΒΑ Ἀφρικὴν καὶ μέρος τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Ἀφορμὴν εἰς τὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας σύγκρουσιν παρέσχεν ἡ Ἴωνικὴ ἐπικανάστασις, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀρισταγόρας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἡ Ἐρέτρια ἐπεμψαν βοήθειαν εἰς τὴν Ἴωνικὴν ἐπικανάστασιν, ὁ Δαρεῖος ἐπεμψε τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μαρδόνιον μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου νὰ τιμωρήσῃ τὰς δύο ταύτας πόλεις καὶ συγκαθυποτάξῃ μετ' αὐτῶν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ὁ μὲν στόλος αὐτοῦ ἐνκαύλησε περὶ τὸν Ἄθω, ὁ δὲ στρατὸς κατεκόπη ἐν Θράκη. Ἄλλ' ὁ Δαρεῖος μετὰ διεταῖς συντόνους παρασκευὰς νέας ἀποστέλλει δυνάμεις ἐξ 100,000 ἀνδρῶν καὶ 10,000 ἵππέων πρὸς καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ στρατὸς οὗτος, ἀφοῦ καθυπέταξε τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Ἐρέτριαν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Μακραθῶνα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐκπιώτου Ἰππίου. Οἱ Ἀθηναῖοι πληροφορηθέντες τὴν ἀπόδοσιν ταύτην τῶν Περσῶν ἔσπευσαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν ἐπικουρίαν τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία ὁμῶς ἐβράδυνεν ἕνεκα θρησκευτικῆς προλήψεως νὰ ἀποστείλῃ ταύτην, καὶ ἤτις ἔφθασε μετὰ τὴν μάχην. Συγχρόνως δ' ἐξέπεμψαν εἰς Μακραθῶνα τὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν στρατὸν αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἀρτίως ἐκλεχθέντων δέκκ στρατηγῶν. Μετὰ τούτων ἠνώθησαν καὶ χίλιοι Πλαταιεῖς μόνον ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀυτόκλητοι προσελθόντες. Διακρηθέντες

δὲ τὰς γνώμας οἱ στρατηγοὶ ἀπεφάσισαν διὰ τῆς ψήρου τοῦ πολεμάρχου νὰ συγκρουσθῶσι πρὸς τοὺς Πέρσας πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς ἐπικουρίας τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅθεν τὴν δεκάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐξόδου αὐτῶν, ὅτε ἐκ νομίμου περιτροπῆς περιῆλθεν ἡ ἀρχιστρατηγία εἰς τὸν Μιλτιάδην, πρῶτοι ἐφώρμησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἀστραπηδὸν διελθόντες τὸ ἐξ ὀκτώ σταδίων διαχωρίζον αὐτοὺς διάστημα ἀθρόοι ἐπέπεσον κατὰ τῶν βαρβάρων (490 π. Χ.) Πρῶτοι οἱ ἐν τῷ κέντρῳ τεταγμένοι Ἕλληνες ἤρξαντο νὰ ὑποχωρῶσι συγκρουσθέντες πρὸς τοὺς ὑπεραρίθμους καὶ ἀνδρείους Πέρσας καὶ Σάκκας. Ἄλλ' οἱ περὶ ἐκάτερον κέρας τεταγμένοι Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐνίκησαν καὶ ἔτρεψαν ἄπαντας τοὺς βαρβάρους εἰς φυγὴν καταδιώξαντες αὐτοὺς μέχρι τῶν πλοίων, τὰ ὅποια προσπαθοῦσι νὰ κυριεύσωσιν ἢ πυρπολήσωσιν. Ἐνταῦθα νέος συνάπτεται ἀγών, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες ἴσχυσαν νὰ κυριεύσωσιν 7 μόνον πλοῖα, ἀλλ' ἔπεσον πολλοὶ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ γενναῖος πολέμαρχος Καλλίμαχος καὶ ὁ στρατηγὸς Στησίλαος καὶ ὁ ἀνδρεῖος Κυνέγειρος ἀποκοπεῖς τὴν χεῖρα διὰ πελέκεως, ὅτε ἔλαβεν ἐν πλοῖον ἐκ τῆς πρύμνης. Καὶ ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον ἐν ὄλῳ 192, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν 6,4 0. Ἄπαν δὲ τὸ στρατόπεδον καὶ πλῆθος λαφύρων περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Ὅτε δὲ ἐγνώσθη διὰ σημείου ἀρθέντος ἐκ τοῦ Πεντελικοῦ, ὅτι ὁ ἀπὸ Μαραθῶνος ἀποπλέων στόλος τῶν πολεμίων περικάμπτων τὸ Σούνιον καταπλέει πρὸς τὸ Φάληρον, ὁ Μιλτιάδης ἀρήσας τὸν Ἀριστείδην μετὰ τῶν ὀπλιτῶν τῆς ἐαυτοῦ φυλῆς πρὸς Φύλαξιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν καὶ τοῦ στρατοῦ ἔδραμε πρὸς τὴν διακινδυνεύουσαν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ στόλος τῶν πολεμίων ἰδὼν τὴν ἐπιούσαν τοὺς Ἕλληνας ἐστρατοπεδευμένους παρὰ τὸ Κυνόσαργες ἀπέπλευσεν εἰς Ἀσίαν.

Ὁ Μιλτιάδης, τοῦ ὁποῦ το ἄξιώμα μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἀπέβη μέγα, ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων 70 ναῦς καὶ

στρατὸν καὶ χρήματα καὶ ὑπέσχετο ὅτι θέλει ὠφελῆσαι καὶ πλουτίσαι τὴν πόλιν. Ἄλλ' ἀντὶ τῶν τόσων μεγάλων ὑποσχέσεων ἐπλευσε κατὰ τῆς Πάρου, ὅπως ἐδικηθῆ τὸν Λυσαγόραν διὰ προσωπικὴν τινα ἀφορμὴν. Μετὰ 26 ἡμερῶν ματαίαν πολιορκίαν πληγωθεὶς τὸ σκέλος ἐπέστρεψεν ἀδοξῶν ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος καὶ εἰσαχθεὶς εἰς δίκην κατεδικάσθη εἰς 50 ταλάντων πρόστιμον διὰ τὴν δαπάνην τῆς ἐκστρατείας. Μετ' ὀλίγου δ' ἡμέρας ὁ Μιλτιάδης ἀπέβησεν ἐκ τῆς πληγῆς, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων ἐπλήρωσε τὸ πρόστιμον καὶ ἐκήδευσεν τὸν πατέρα.

§ 2. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (480 π. Χ.).

Ὁ Δαρεῖος βαρέως φέρον τὴν ἐν Μαραθῶνι ἦτταν ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτὸς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ διέταξε νέας καθ' ὄλον τὸ κράτος παρασκευάς. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δαρεῖος ἀπέθανε καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ξέρξης. Ὁ Ξέρξης διέταξε νέας γενικὰς παρασκευάς καὶ στρατολογίαν καθ' ὄλον τὸ ἀχανὲς κράτος, ὥστε κατηρτίσθη στρατὸς πολυκριθμότατος ἐξ 80,000 χιλιάδων ἰππέων, 1,700,000 πεζῶν, 1207 πλοίων πολεμικῶν καὶ 3000 φορηγῶν. Πηροκολούθει δὲ καὶ ἰσάριθμον ἀπόλεμον πλῆθος. Αἱ ἀναρίθμητοι αὐταὶ δυνάμεις διαχειμάσασαι περὶ τὰς Σάρδεϊς ἐξώρμησαν ἐκεῖθεν (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 480 π. Χ.) καὶ διαβῆσαι ἐπὶ διπλῆς γεφύρας τὸν Ἑλλησποντον ἐπὶ 7 ἡμέρας καὶ 7 νύκτας καὶ ὀδεύσασαι διὰ τῆς Θράκης, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἔστησαν ἐν Τραχινίᾳ τῆς Μηλίδος πρὸ τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν, τὰς ὁποίας εἶχε προκαταλάβῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μετὰ 300 Σπαρτιατῶν καὶ ἄλλων εὐαρίθμων συμμάχων (περὶ τὰς 4000). Ἐπὶ 4 ἡμέρας διέμενον ἐνταῦθα ὁ Ξέρξης ἀπρακτῶν καὶ προσμένων καὶ τὸν κατάπλου τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος μετὰ φοβερὸν ναυάγιον, ὅπερ ὑπέστη ἐκ τρικυμίας, προσωρμίσθη εἰς Ἀρέτας ἀπέναντι τοῦ Ἀρταμισίου, ὅπου ἀντιπρε-

τάχθη καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐκ 280 νεῶν, τοῦ ἐποίου νάυαρχος ἦτον ὁ Σπαρτιατὴς Εὐρυβιάδης.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἀφοῦ οἱ ἐν Θερμοπύλαις Ἕλληνες οὔτε τὰ ὄπλα παρέδιδον οὔτε ἀνεχώρουν ἐκεῖθεν, ἔπεμψεν ὁ Ξέρξης τοὺς Μήδους καὶ Κισσίους νὰ καταλάβωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ χωρίον. Ἄλλ' ἀφοῦ οἱ πλεῖστοι τούτων ἔπεσον νεκροί, ἀπέστειλε τοὺς ἀνδρειοτέρους τοῦ στρατοῦ, τοὺς καλουμένους ἀθανάτους, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλης ζημίας. Ἡ ἀμμηχανία τοῦ Ξέρξου εἶχε κορυφωθῆ, ὅτε Μαλιεὺς τις, καλούμενος *Ἐριάλης*, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀμμηχανίας, ὑποδείξας αὐτῷ ἀτραπὸν τινα ἐπὶ τοῦ ὄρους Καλλιδρόμου φέρουσαν ὀπισθεν τῶν Θερμοπυλῶν. Διὰ ταύτης εἰσοσκισχίλιοι Πέρσαι ὑπὸ τὸν Ὑδάρνην ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἐριάτου κατελθόντες κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν ἐν Θερμοπύλαις τεταγμένων Ἑλλήνων.

Τότε οἱ μὲν λοιποὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπεχώρησαν, ἀλλ' ὁ Λεωνίδας μετὰ τῶν 300 Σπαρτιατῶν καὶ 700 γενναίων Θεσπείων παρέμεινεν, ἄκοντες δὲ παρέμειναν καὶ 400 Θηβαῖοι, οἵτινες ἅμα ἔπεσεν ὁ Λεωνίδας ἠτόμολόησαν πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀνατείναντες τὰς χεῖρας. Πρὶν δ' ἐπέλθῃ ἐκ τῶν νῶτων ὁ Ὑδάρνης, ἐξώρμησαν οἱ περὶ τὸν Λεωνίδα ἐκτὸς τῶν στενῶν εἰς εὐρύτερον μέρος. Πλεῖστοι τῶν Περσῶν κατεσφάγησαν ἢ ἔπεσον εἰς τὴν θάλασσαν ἢ κατεπατήθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου πλήθους. Οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ ἐθραύσθησαν τὰ δόρατα αὐτῶν, ἐξείλυσαν τὰ ξίφη. Ἀλλὰ τότε πίπτει ὁ Λεωνίδας καὶ περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ συγκροτεῖται πεισματώδης ἀγών. Τετράκις δὲ οἱ Ἕλληνες τρέψαντες τοὺς βαρβάρους ὑποχωροῦσιν ἐντὸς τοῦ προμαχῶνος συγκομίζοντες καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεωνίδου καὶ συμπυκνωθέντες περὶ λόφον τινα καὶ κυκλωθέντες πανταχόθεν πίπτουσιν ἅπαντες μέχρι ἐνὸς ἀναδειχθέντες ἄνδρες ἀγαθοί, μακκριστοὶ καὶ ζηλωτοί. Ἐκ δὲ τῶν Περσῶν ἐφρονεύ-

θησαν εικοσχοκισχίλιοι, πολλοί μεγιστάνες και δύο αδελφοί του Ξέρξου.

Μετά τον όριστικόν θρίαμβον των Έλλήνων ανιδρύθη προς τιμήν του Λεωνίδου χαλκοῦς λέων και τύμβος προς τιμήν των πεσόντων επί του όποίου επέγραψαν τό εξής δίστιχον.

«Ὡ ξεῖρ' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».

Και ό περι τό 'Αρτεμίσιον έλληνικός στόλος επί τρεῖς ήμέρας απέκρουε νικηφόρος τον βαρβαρικόν, ότε δ' έπληροφορήθη την εκπόρθησιν των Θερμοπυλών, υπεχώρησεν εκείθεν και προσωρμίσθη εις Σαλαμῖνα, ό δε βαρβαρικός παραλαβών νέας εκ Κυκλάδων επικουρίας προσωρμίσθη εις Φάληρον.

§ 3. 'Η εν Σαλαμῖνι ναυμαχία (480).

Οι 'Αθηναῖοι συνελθόντες εις εκκλησίαν απέφασιν να καταλίπωσι την πόλιν, και τὰς μὲν γυναῖκας και τὰ τέκνα να μετακομίσωσιν εις την Σαλαμῖνα, την Τροιζῆνα ή την Αἴγινα, αυτοί δε να επιβιβασθῶσιν επί του στόλου αυτών. Και ό μὲν εν Σαλαμῖνι στόλος των Έλλήνων επισκευασθεις και συμπληρωθεις άπετελείτο εκ 378 νεών, ό δε του Ξέρξου εκ 1207. Ο στρατός του Ξέρξου μετά την εκπόρθησιν των Θερμοπυλών δια τῆς Βοιωτίας εισώρμησεν εις την 'Αττικήν, εκυρίευσεν τὰς 'Αθήνας και έπυρπόλησεν την 'Ακρόπολιν, σφάζας πάντας τούς μένοντας εις αυτήν (περι τούς 500).

Οι εν τῇ ναυαρχίδι του Εύρυβιζίδου συσκεπτόμενοι ήγεμόνες του στόλου απέφασιν κατα πλειοψηφίαν να άποπλεύσωσιν εις τον εν τῇ 'Ισθμῷ λιμένα των Κεγχρεών. 'Αλλ' ό Ξέρξης και κατ'ιδίαν άπόφασιν και κατ'είσηγησιν του Θεμιστοκλέους άποφράξας δια του στόλου του την δίοδον έξηνάγκασεν αυτούς εκόντας άκοντας να ναυμαχήσωσιν εν Σαλαμῖνι. Οι Πέρσαι εν τῇ αρχῇ τῆς ναυμαχίας έπεδείξαντο άνδρείαν άκαταγώνιστον, μάλιστα δε οι εν τῷ ευωνύμῳ τεταγμένοι Ίωνες έπίεσαν πολὺ τούς

πρὸ αὐτῶν ἀντιπαρατεταγμένους Ἑλληνας. Πρῶτοι ἤρχισαν νὰ νικῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἡγεμονίαν τοῦ Θεμιστοκλέους τρέψαντες τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀντιπαρατεταγμένους Φοίνικας, μεθ' ὃ ἐπηκολούθησεν ἡ τροπὴ ὀλοκλήρου τοῦ περσικοῦ στόλου. Κατέδυσαν δὲ οἱ Ἑλληνες ὑπὲρ τὰς 200 βαρβαρικὰς ναῦς, αὐτοὶ δὲ ἀπώλεσαν περὶ τὰς 40. Μετὰ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου συλλέξαντες τοὺς ναυαγούς ἔστησαν ἐπὶ τῆς νήσου Ψυτταλείας τρόπκιον.

§ 4. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη
(479 π. Χ).

Ὁ Ξέρξης μετὰ τὴν τοιαύτην ἔκβασιν τῆς ναυμαχίας ἐπὶ τοσοῦτον κατεπτοήθη, ὥστε φοβούμενος μήπως οἱ Ἑλληνες πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαλύσωσι τὰς γεφύρας, διέταξε τὸν μὲν στόλον αὐτοῦ νὰ ἀποπλεύσῃ ὡς τάχιστα εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, αὐτὸς δὲ μεθ' ὄλου τοῦ στρατοῦ ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν. Ἀρῆσας δ' ἐκεῖ τὸν Μαρδόνιον μετὰ 300,000 ἐπιλέκτων ἀνδρῶν πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸς μετὰ σπουδῆς ὀδεύσας ἔφικετο εἰς Ἑλλήσποντον καὶ εὐρῶν τὰς γεφύρας ὑπὸ τρικυμίας διακλυμένας διεπέρασε διὰ πλοίου εἰς τὴν Ἀσίην τεταπεινωμένος μετὰ ἐλεινῶν τινων λειψάνων τῆς ἀπειραρίθμου ἐκείνης στρατιᾶς, μεθ' ἧς πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐξώρμησε πρὸς κατὰκτησιν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ δὲ Μαρδόνιος διαχειμάσας ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀφοῦ μάτην ἐδοκίμασε διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων νὰ προτελκύσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν ἐκυτοῦ τοὺς Ἀθηναίους, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἄμα τῷ ἔαρι (479) καὶ δηώσας τὴν χώραν καὶ πυρπολήσας τὰς Ἀθήνας ὑπέστρεψεν εἰς τὰς εὐρεῖας πεδιάδας τῆς Βοιωτίας, τὰς ὁποίας ἐθεώρει προσφορωτέρας πρὸς παράταξιν τῆς πολυαρίθμου αὐτοῦ πεζικῆς καὶ ἵππικῆς δυνάμεως.

Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν ὄλῳ περὶ τὰς 110,000 ἐστρατοπέδευσε πρὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρώνος ὑπὸ τὴν ἀρχι-

στρατηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Πausανίου. Ἀφοῦ δὲ ἐκεῖ ἀπέκρουσαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἵππικὴν ἔφοδον καὶ ἐξόνευσαν τὸν ἵππαρχον Μασίστιον, κατῆλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ. Ἄλλ' ἀντιστρατοπέδευσας εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην καὶ ὁ Μαρδόσιος παρεκώλυεν αὐτοὺς πάσης ὑδρεύσεως καὶ καταλαβὼν τὸν Κιθαειῶνα διέκοψεν αὐτοῖς πᾶσαν συγκοινωνίαν. Ὅθεν οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ οὕτω περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταστρατοπέδευσωσιν ἐκεῖθεν διὰ νυκτὸς εἰς ἄλλην καταλληλοτέραν θέσιν. Τὴν πρωίαν δὲ ἰδὼν ὁ Μαρδόσιος ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν διέταξε γενικὴν ἐπίθεσιν. Ἀμέσως τὸ ἵππικὸν καὶ ὄλος ὁ πεζικὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων ἐξορμήσας κατέφθασε πρὸς τὸν ποταμὸν Μολέντα τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεάτας εἰς 53,000, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι προπορευθέντες εἶχον στρατοπέδυσήν εἰς Πλαταιάς. Συνεκροτήθη λοιπὸν μεταξὺ αὐτῶν σφοδρότατος ἀγὼν. Αὐτὸς ὁ Μαρδόσιος μαχόμενος ἀπὸ ἵππου λευκοῦ καὶ ἀριστεύων ἐν τοῖς πρώτοις τῶν αὐτοῦ ἵππέων δεινῶς ἐπίεσε καὶ κατέκοψε πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἀγῶνος πίπτει ὁ Μαρδόσιος, πίπτουσι πολλοὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἵππέων, ἠττᾶται τὸ πεζικὸν καὶ οἱ πάντες τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ καταφεύγουσιν εἰς τὸ ὠχυρωμένον ἑαυτῶν στρατόπεδον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ καταδιώκονται ὑπὸ τῶν ἀκατασχέτων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι κυριεύσαντες τὸ ὄχυρωμα κατακόπτουσι τοὺς ἐν αὐτῷ καταφυγόντας βαρβάρους. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ κατέφθασαν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες νικήσαντες τοὺς Βοιωτοὺς. Τοιαύτη δὲ ἐπηκολούθησε σφαγὴ, ὥστε ἐκ τῶν 300 ἐκείνων χιλιάδων ἐλάχιστοι διεσώθησαν καὶ 40,000 ὑπὸ τὸν Ἀρτάβαζον μὴ λαβόντες μέρος εἰς τὴν μάχην.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐνίκων οἱ Ἕλληνες ἐν Πλαταιαῖς, ἐνίκα καὶ ὁ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδην καὶ τὸν Ἀθηναῖον Ἐάνθιππον ἑλληνικὸς στόλος τὰς συνηνωμέ-

νας ναυτικούς και πεζικούς δυνάμεις τῶν Περσῶν περὶ τὴν Μυκάλην τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Συγχρόνως ἐνίκων καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν τύραννον Γέλωνα τὰς πρὸς κατάκτησιν τῆς νήσου ἀποβιβάσθεις ἀπειραρίθμους δυνάμεις τῶν Κερχηδονίων.

Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν (477-404).

(Πόλεμοι ἐπιθετικοὶ κατὰ Περσῶν).

§ 5. Νίκαι τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Κίμωνα.

Μετὰ τὰς εὐκλεεῖς ταύτας νίκας οἱ Ἀθηναῖοι ἀνφοδόμησαν καὶ ὠχύρωσαν τὴν πόλιν αὐτῶν, ἐπίσης ὠχύρωσαν καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνιχίαν.

Συμμαχικός δὲ στόλος ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἡγεμονίαν τοῦ Παυσανίου ἀπληλευθέρωσε τὰς πλείστας ἐν Κύπρῳ ἑλληνικὰς πόλεις ἀπὸ τῶν Περσῶν (478) καὶ ἐξεπολιόρησε τὸ Βυζάντιον (477). Καὶ ὁ μὲν Παυσανίας ἔνεκα τῶν μετὰ τοῦ Ξέρξου προδοτικῶν ἐαυτοῦ σχεδίων ἀνεκλήθη εἰς Σπάρτην καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἡ δὲ ἡγεμονία τοῦ συμμαχικοῦ στόλου περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, τὸν υἱὸν τοῦ Μιλτιάδου. Καὶ ὁ μὲν Ἀριστείδης διωργάνωσε τὰ κατὰ τὴν συμμαχίαν καὶ ὤρισε δι' ἐκάστην πόλιν τὰς ἐτησίους εισφοράς, ἀνελθούσας ἐν συνόλῳ εἰς 460 τάλαντα. Ὁ δὲ Κίμων ἀνέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου τὴν ἀνωτάτην ἡγεμονίαν τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνίδων πόλεων.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξέβαλε τοὺς Πέρσας ἀπὸ τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ ἐξεπόρησε τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ πόλιν Ἡϊόνα (471). Βραδύτερον δ' ἔγων 300 τριήρεις, ἀφοῦ ἐξέβαλεν ἀπὸ πεσῶν τῶν ἐν Καρίᾳ καὶ Λυκίᾳ πόλεων καὶ φρουρίων πάσας τὰς φρουράς τῶν πολεμίων,

κατετρόπως παρά τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος τὸν πολυαριθμότερον στόλον αὐτῶν, καὶ ἐξαγαγὼν τὰ πληρώματα ἐνίκησε τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς παραταγμένους αὐτῶν δυνάμεις καὶ ἐφορμήσας κατέδυσε παρά τὴν Κύπρον ἅπαντα τὸν φοινικικὸν στόλον (465).

Μετὰ ἐσωτερικᾶς δὲ ἐμφυλίου συγκρούσεως καὶ μετὰ ἐσωτερικᾶ καὶ ἐξωτερικᾶ ἀτυχήματα ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Κίμωνα κατεναυμάχησε τὸν περσικὸν παρά τὴν ἐν Κύπρῳ Σαλαμίνα (449). Τότε δ' ἐτελεύτησε καὶ ὁ Κίμων. Καὶ ἤδη συνωμολογήθη ἡ μετὰ τὸ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν εἰρήνη, ἡ ἐπικληθεῖσα *Κιμωνίαιος εἰρήνη*, καθ' ἣν ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία καὶ ἐλευθερία πᾶσιν τῶν ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνίδων πόλεων.

§ 6. Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους.

Καὶ ὁ μὲν Κίμων προήγαγε τὴν ἐξωτερικὴν ἰσχὺν τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν, ὁ δὲ Περικλῆς ἐσωτερικῶς ἐλάμπρυνε καὶ ἐκλέισε ταύτην διὰ τῶν νομοθετικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν ἀριστουργημάτων.

1) Εἰσήγαγε τὴν διὰ κληρώσεως ἐκλογὴν πάντων τῶν δημοσίων ἀρχόντων ἀντὶ τῆς χειροτονίας, πλὴν τῆς τῶν στρατηγῶν. 2) Ἀφῆρσε πᾶσαν σχεδὸν τὴν δικαστικὴν ἀρμοδιότητα ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἀνέθηκε ταύτην εἰς τὰ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων ἢ ἡλιαστῶν. 3) Ὄρισε μισθοὺς ἐκκλησιαστικούς, δικαστικούς, βουλευτικούς, στρατιωτικούς καὶ ἐψήφισε τὸν περὶ θεωρικῶν χρημάτων νόμον, δι' οὗ ἐπληρώνετο ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων τὸ εἰσιτήριον εἰς ἕκαστον πολίτην, ἵνα εἰσέρχεται εἰς τὸ θέατρον καὶ θεᾶται τὰ παριστανόμενα δράματα. 4) Ἐψήφισε τὸν κληρουχικὸν νόμον, καθ' ὃν διὰ κλήρου ἐλάμβανον οἱ ἄποροι Ἀθηναῖοι τὰ κτήματα τῶν ἠττωμένων. Καὶ 5) ἀνέλαβε δημοσίᾳ δαπάνῃ τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων καὶ καλλιτεχνημάτων. Διὰ τοῦ νόμου τούτου καὶ πόρος ζωῆς πρείχετο εἰς τοὺς ἀπρωτέρους, καὶ ἡ

φιλεργία τῶν πολιτῶν ἐθερμαίνεται, καὶ αἱ τέχναι προήγοντο, καὶ ἡ πόλις ἐξησφαλίζετο καὶ ἐξωραϊζέτο διὰ τῶν καλλιτεχνικῶν ἐκείνων ἀριστουργημάτων. Τότε κατεσκευάσθησαν τὰ μακρὰ τείχη, τὰ συνδέοντα τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ Φαλήρου. Τότε ὑκοδομήθη τὸ Ἄρδειον. Τότε κατεσκευάσθησαν διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Μνησικλέους τὰ λαμπρὰ Προπέλαια καὶ ἀνηγέρθη ὁ περίφημος Παρθενῶν διὰ τῶν καλλιτεχνῶν Φειδίου, Ἰκτίνου καὶ Καλλικράτους καὶ ἐλάμπρυναν αὐτὸν γλαφυρώτατα ἀγάλματα, τῶν ὁποίων μάλιστα ἐξεῖχον τὰ ὑπὸ τοῦ Φειδίου κατασκευασθέντα τρία ἀγάλματα τῆς πολιούχου Ἀθηναίης. Τούτων τὸ μὲν ἓν ἦτον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, 36 ποδῶν τὸ ὕψος, τὰ δὲ ἄλλα δύο ἐκ χαλκοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον ἦτο κολοσσικὸν τὸ μέγεθος. ἔχον ὕψος 50 ποδῶν.

Αἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους ἀπέβησαν τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἡ πνευματικὴ ἐστία τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Κατῆλθον ἐνταῦθα οἱ ἐπισημότατοι ἄνδρες καὶ διέλαμπον οἱ μεγαλοφροσύνατοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς.

Ἄλλ' ἡ δόξα αὐτῆ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ μεγάλη ἀκμὴ καὶ δύναμις τῆς ἡγεμονίας αὐτῶν ἐπέσυρε τὸν φθόνον τῶν ἄλλων πόλεων. Ὡς ἐκ τοῦ καταθλιπτικοῦ δὲ τρόπου, δι' οὗ προσεφέρετο ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰς συμμάχους πόλεις, τὰς ὁποίας ἀπὸ ἐλευθέρων συμμάχων κατέστησε φόρου ὑποταλαίς, προσέκλεισε πικνυχοῦ στάσεις καὶ πολιτικὰς ἐξεγέρσεις καὶ ἐνόπλους συγκρούσεις, ἕως οὗ τελευταῖον ἐξερράγη ὁ φοβερὸς πόλεμος, ὁ ἐπικληθεὶς πελοποννησιακός, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἐπὶ 27 ἔτη (431 - 404).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἐκ τῆς πελοποννησιακῆς πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (431-338 π. Χ.).

ΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΣΠΑΡΤΑΓΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 1. Τὰ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου κυριώτερα γεγονότα (431 - 422 π. Χ.).

Ἡ κυριωτάτη αἰτία τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξεν ἡ ζηλοτυπία τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ἄλλων ὀλιγαρχικῶν πόλεων πρὸς τὴν μεγάλην δόξαν καὶ δύναμιν τῆς ὁσημέραι προαγομένης δημοκρατικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Τὴν κυρίαν δ' ἀφορμὴν πρὸς ἔκρηξιν τοῦ πολέμου παρέσχε α') ἐν ψήφισμα τοῦ Περικλέους κατὰ τῆς πόλεως τῶν Μεγάρων, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μεγαρεῖς ἀπεκλείοντο ἀπὸ πάντων τῶν λιμένων τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἀττικῆς ἀγορᾶς, β') αἱ ἐμφύλιοι ταραχαὶ τῆς Ἐπιδάμου, ἐξ ὧν ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὰς τριακονταετείς συνθήκας καὶ τὸ δίκαιον, καὶ γ') ἡ ὑπὸ τῶν Κορινθίων ὑποκινηθεῖσα ἀποστασία τῆς Ποτιδαίας, ἣτις ἦτον ἄποικος μὲν τῶν Κορινθίων, σύμμαχος δὲ τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ τούτων προεκλήθη ἐν Σπάρτῃ συνέλευσις ὄλων τῶν συμμάχων αὐτῆς πόλεων, ἣτις ἐκήρυξε λελυμένης τὰς τριακονταετείς συνθήκας καὶ ἐψήφισε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἐπὶ 27 ὄλα ἔτη καὶ καθ' ὃν ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς διηρέθη εἰς δύο ἀντίπλα στρατόπεδα. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιαῖται μετὰ τῶν συμμάχων ὑπερεῖχον κατὰ γῆν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὑπερεῖχον κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ τοὺς χρηματικούς πόρους.

Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν βρασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμον εἰσέβαλον εἰς τὴν

Ἀττικὴν, ἡ ὁποία ὑπέστη φοβεράν καταστροφὴν ἐπὶ 40 ἡμέρας. Ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἐδῆωσε τὰ περὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ Λοκρίδος, καὶ ὁ πεζικὸς αὐτῶν στρατὸς τὴν Μεγαρίδα.

Τὸ δεύτερον ἔτος εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν ὁ στρατὸς τῶν Πελοποννησίων καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν, ἀλλ' ἔνευενα τοῦ ἐνσκήψαντος λοιμοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὑποστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια.

Ὁ λοιμὸς, φθοροποιὸς ἐπιδημικὴ ἀσθένεια, ἐξ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἐνέσκηψεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὁπόθεν μετεδόθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα εὐρὴν πρόσφορα τὰ πάντα ἐπήνεγκε σημαντικὴν φθοράν. Θῦμα τοῦ λοιμοῦ ἔπεσε περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς. Ἐκτοτε διεφθαρμένοι δημαγωγοὶ καὶ πολιτικοὶ ἀνάξιοι ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ πόλεμος ἀποβαίνει ὀλεθριώτερος. Αἱ εἰσβολαὶ, αἱ λεηλασίαι καὶ αἱ ἐρημώσεις τῶν πόλεων ἐξηκολούθουν ἐκατέρωθεν.

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐξεπολιόρκησαν τὴν Ποτιδαίαν, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι τὰς Πλαταιάς, ἐξαφανίσαντες αὐτὰς ἐκ θεμελίων. Τὸ ἐπὶ τὸν ἔτος καθυπετάγη ἡ ἀποστατήσασα Λέσθος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, 1000 τούτων ἀνηλεῶς ἐρονεύθησαν, τῶν δὲ λοιπῶν κατοίκων μετὰ μετριωτέραν ἀπόφραξιν ἐχάρισαν τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καθρέθησαν, ἀφῆρέθη ὁ στόλος καὶ ἡ χώρα διενεμήθη εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι χειρότερα ὑπέστησαν καὶ οἱ Αἰγινήται. Ἐν Κερύρα διεδραματίσθησαν ἔτι τραγικώτεροι σκηναὶ μεταξὺ δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν καὶ μετὰ φρικαλέας σφαγᾶς, εἰς τὰς ὁποίας ἐκάτεροι ἐξετραχηλίσθησαν, ὑπερίσχυσαν οἱ δημοκρατικοί.

Κατὰ δὲ τὸ ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ στρατηγὸς Δημοσθένης κατέλαβε τὴν Πύλον, κατεναυμαχήθη ὁ στόλος τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ μετ' ἀνακωχὴν ὁ περὶ τῆς Πύλου στόλος αὐ-

των ἐξ 60 πλοίων δὲν ἀπεδόθη. Ἐκ δὲ τῶν ἐν Σφακτιηρῶν ἀποβιβασθέντων 400 Σπαρτιατῶν οἱ μὲν ἐφρονεύθησαν, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες 292 παρέδωκαν τὰ ὄπλα καὶ ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ἀθήνας (425). Ἀλλὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέστησαν ὀλεθριωτάτην ἤτταν ἐν Δηλῶν (424). Καὶ ὁ εἰς Ἀμφίπολιν ἀποσταλθεὶς στρατὸς αὐτῶν ὑπὸ τὸν Κλέωνα ἠττήθη κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Βρασιίδου, ὁ ὅποιος καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ προκινδυνεύων ὑπὲρ τῆς νίκης, ἐνῶ ὁ Κλέων ἔπεσεν αἰσχρῶς φεύγων καὶ διωκόμενος. (422). Ἦδη μετὰ τὰς ὀλεθρίας ταύτας συμφορὰς καὶ τὰς ἀγρίας σφαγὰς συνωμολογήθη τὸ ἐπιὸν ἔτος πεντηκονταετῆς εἰρήνη, κληθεῖσα εἰρήνη τοῦ Νικίου, ὅστις μάλιστα συνήργησε νῆ συνωμολογηθῆ αὕτη.

§ 2. *Τὰ κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ πολέμου κυριώτερα γεγονότα, ἢτοι τὰ ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου μέχρι τῆς ἐν Σικελίᾳ παρωλεθρίας τῶν Ἀθηναίων (422-413).*

Ἡ εἰρήνη αὕτη τοῦ Νικίου δὲν διετηρήθη οὐδὲ δύο ἔτη, διότι οἱ ὄροι αὐτῆς δὲν ἠδύναντο νὰ εὐαρεστήσωσι τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συμμάχων ἑκατέρων. Εἰς τὴν ῥῆξιν τῆς εἰρήνης τὰ μάλιστα συνετέλεσεν ὁ κατὰ πρῶτον ἀναφαινόμενος ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς εἰκοσαετῆς Ἀλκιβιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ Κλεινίου, ἐκ μιᾶς τῶν ἐπιφανεστάτων οἰκογενειῶν, ἔχων μὲν τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Περικλέους, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐλαττώματα τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος.

Ὁ Ἀλκιβιάδης θέλων νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Σπαρτιάτας, διότι οὗτοι δὲν ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν μεγάλαν τιμὰν, ἕνεκα τῆς νεότητός του, καὶ θέλων νὰ ἀρυσθῆ ἀπὸ τοῦ πολέμου δόξαν διενεργεῖ νὰ ἐπαναληφθῆ ὁ πόλεμος. Ὅθεν ἀποπέμψας ἀπράκτους τοὺς πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων συνάπτει νέαν συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ἀργεῖους, Μικτινεῖς καὶ Ἠλείους· εἰσβάλλει μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποπειροῦται νὰ καταλάβῃ τὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Τεγέαν. Πρὸς βοήθειαν τούτων

σπεύδουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ συγκροτήσαντες μάχην περὶ τὴν Μαντίνειαν νικῶσι κατὰ κράτος τοὺς Ἀθηναίους (418). Τὸ ἄργος συμμαχεῖ αὖθις πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἀναγκωρίζει τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐπιδείκνυνται αὖθις πᾶσαν τὴν ἀγριότητα τῶν παθῶν καὶ ἐκτραχηλίζονται εἰς νέας φρικώδεις σφαγὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ Σκιωναίων καὶ τῶν μέχρι τοῦδε οὐδετέρων μεινάντων Μηλίων.

Ἐξ ἰδιωτικῶν δὲ ἐν Σικελίᾳ ἀφορμῶν ἀναλαμβάνουσι τὴν πεκράτολμον καὶ λίαν ἀσύνητον ἐκστρατείαν ἐπὶ τὴν Σικελίαν, καὶ στόλος ἐξ 134 τριήρων ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Νικίαν, Λάμαχον καὶ Ἀλκιβιάδην ἐκπλέει πρὸς κατὰκτησιν τῆς νήσου (415). Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἔκπλουν τοῦ στόλου οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐγείρουσι κατ' αὐτοῦ δίκην, ὅτι ἐνέπαιξε μετ' ἄλλων νέων τὰ *ελευσίρια μυστήρια* καὶ ἀπέκοψε διὰ νυκτὸς τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς *Ἐρμᾶς*. Ὅθεν ἀνεκλήθη πρὸς ἀπολογίαν.

Ἄλλ' οὗτος αὐτομολήσας εἰς Σπάρτην διενήργησε νὰ καταληφθῇ ἡ Δεκέλεια καὶ νὰ ἀποσταλῇ ὡς τάχιστα ἐπικουρὶα εἰς Σικελίαν. Ἡ Δεκέλεια κατελήφθη καὶ ὠχυρώθη καὶ ὁ Γυλίππος ἐπαγόμενος 3000 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους συμμάχους ἐπερᾶν ἀπροσδοκῆτως ἐν Σικελίᾳ, καθ' ὄν χρόνον μάλιστα οἱ Συρακούσιοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀποδεχθῶσι τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ Νικίου. Ἢδη ἐκ τῆς δραστηριότητος τοῦ Γυλίππου ὁ πόλεμος λαμβάνει ἀλλοίαν τροπὴν. Ὁ Νικίας ἀμηχανῶν ἐπιζητεῖ ἢ τὴν κατάπυξιν τοῦ πολέμου ἢ τὴν ἀποστολὴν νέας ἐπικουρίας. Νεαὶ δυνάμεις, ἰσάριθμοι σχεδὸν πρὸς τὰς προαποσταλείσας, ἀπεστάλησαν ὑπὸ δύο νέους στρατηγούς Δημοσθένην καὶ Εὐρυμέδοντα.

Νεὰ δ' ἄλλεπάλληλα ἀτυχήματα κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν καὶ μάλιστα δύο τελευταῖαι ἀτυχεῖς ναυμαχίαι ἐβύθισαν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸν ἔσχατον ἀπελπισμὸν. Ὅθεν ἀπεφάσισαν ἐν τῇ ἑαυτῶν ἀθυμίᾳ καταλείποντες τὸν στόλον καὶ τὸ στρατόπεδον νὰ ἀπέλθωσι διὰ ξηρᾶς. Ἄλλ' ὁ Γυλίππος καὶ οἱ Συρα-

κούσιοι ἐγκαίρως προκαταλαβόντες πάσας τὰς δίδους καὶ ποικιλοτρόπως καταθλίβοντες ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ 40,000 Ἀθηναίων μόλις διεσώθησαν ἐκ τῆς ἀγρίας σφαγῆς βαρβάρων νικητῶν 7000, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰ λυτομεῖα ἢ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα, καὶ οὕτω οἱ πάντες κατέστρεψαν τὸν βίον, ἐκτὸς εὐαριθμῶν, οἱ ὅποιοι ἠτύχησαν νὰ ἐπανάιδωσι τὴν πατρίδα.

§ 3. Τρίτη περίοδος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἢ Δεκελειακὸς πόλεμος, ἦτοι τὰ ἀπὸ τῆς ἐν Σικελίᾳ παρωλεθρίας τῶν Ἀθηναίων σπουδαιότερα γεγονότα μέχρι τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (413-404).

Ἡ ἀγγελία τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων ἐβύθισεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἔσχατον ἀπελπισμόν. Ἀλλὰ συνελθόντες κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς ἐσχάτης ταύτης ἀπογνώσεως ἐπεδείξαντο ἄκραν γενναιοπροσύνην καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν τῆς τύχης δυσμένειαν μέχρι ἐσχάτων. Ὅθεν ἐκλέξαντες δέκα ἄνδρας, προβούλους κληθέντας, τοῖς ἀνέθηκαν πᾶσαν πληρεξουσιότητα, καὶ καταρτίσαντες καὶ ἐξοπλίσαντες νέον στόλον ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐναποταμιεύματος τῶν 6000 ταλάντων ἀνεκτήσαντο τὴν ἀποστατήσασαν Λέσβον, ἐνίκησαν τοὺς πολεμίους περὶ τὴν Μίλητον καὶ κατεστήσαντο κέντραν τῶν ἐνεργειῶν ἑαυτῶν τὴν Σάμον. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Πείσανδρον ὀλιγαρχικοὶ ἀνέτρεψαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐγκαθίδρυσαντες ἀντὶ τῆς βουλῆς τῶν 500 τοὺς 400 προβούλους, καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν 5000. Ἐν τούτοις οἱ ἐν Σάμῳ στρατηγοὶ Θρασύβουλος καὶ Θράσυλλος, πρὸς οὓς προσῆλθεν ἤδη καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, δυσαρεστηθεὶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκαθίδρυσαν αὐθις τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐψήφισαν τὴν καθοδὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Δις ἐνίκησαν περὶ τὴν Ἄβυδον τὸν στόλον τῶν πολεμίων (411) καὶ κατετρόπωσαν αὐτὸν περὶ τὴν Κύζικον (410), ἔνθα ἔπεσε καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων

Μίνδαρος. Κατέλαβον τὴν Πέρινθον, Σηλυβρίαν, Χρυσόπολιν καὶ Θάσον, ἐξεπολιόρκησαν τὸ Βυζάντιον καὶ ἀνέκτησαν τὴν Χκκληδόνα, μεθ' ἧς ὁ Ἀλκιβιάδης κακτῆλθεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς (407).

Ὁ ἤδη τὸν Μίνδαρον ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν δικαδεχθεὶς πικροῦρος καὶ ὠμὸς Λύσανδρος τυχὼν τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ νεωτέρου Κύρου κατεναυμάχησε περὶ τὴν Ἔρεσον τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ ὑποναυάρχου Ἀντιόχου, ὅστις καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ. Οἱ δὲ παλιμβουλοὶ Ἀθηναῖοι ἔνεκα τοῦ ἀτυχήματος τούτου καθήρσαν αὖθις τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ ἐξέλεξαν ἀντ' αὐτοῦ δέκα ἑτέρους στρατηγούς, οἵτινες καὶ κατετρόπωσαν παρὰ τὰς Ἀργινούσας τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος Καλλικρατίδου, πεπόντος καὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ναυμαχίᾳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔνεκα τῆς σφοδρῆς τρικυμίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσι τοὺς ναυαγούς κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς ἀστάτου ὀχλοκρατίας τῶν Ἀθηναίων οἱ 8 τούτων εἰς θάνατον, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο διέφυγον αὐτὴν μὴ ἐμφανισθέντες ἐν τῇ δίκῃ.

Τὸν ἐρωμένως ἀγωνισάμενον καὶ πεπόντα ἐν τῇ ναυμαχίᾳ γενναῖον Καλλικρατίδαν διεδέχθη ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν αὖθις ὁ πολυμήχανος Λύσανδρος, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐνεθάρρυνε τοὺς κατ' ἐπικράτησιν προκαλοῦντας αὐτὸν εἰς ναυμαχίαν Ἀθηναίους, προσωρμισμένους ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, ἐπιπεσὼν αἰφνης κυριεύει ἅπαντα τὸν στόλον αὐτῶν, πλὴν 8 νεῶν, αἵτινες ὑπὸ τὸν Κόνωνα διεσώθησαν εἰς Κύπρον, καὶ τῆς ἱερᾶς Παράλου, ἧτις ἐκόμισεν εἰς Ἀθήνας τὴν θλιβερὰν ἀγγελίαν (405).

Ὁ Λύσανδρος ἐξαγαγὼν εἰς τὴν ξηρὰν τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐζώργησε περὶ τὰς 3-4 χιλιάδας ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους μεταγαγὼν εἰς Λάμψακον ἀπέσφαζεν ἅπαντας. Καθυποτάξας δ' ἀπάσας τὰς συμμάχους πόλεις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐγκαθιδρύσας ἐν αὐταῖς τὴν ὀλιγαρχίαν ὑπὸ ἓνα ἀρμοστήν καὶ τοὺς δεκαδάρχους κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἀπεκλείσας ἀπὸ τε ξηρᾶς

καὶ θαλάσσης τὰς Ἀθήνας ἐξηνάγασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ συνομολογήτωσιν εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους, 1) νὰ καθαιρέσωσι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, 2) νὰ παραδώσωσι πάντα τὸν στόλον ἑαυτῶν, πλὴν 12 νεῶν, 3) νὰ ἀνακαλέσωσι τοὺς φυγάδας, 4) νὰ συνδέσωσι συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν καὶ νὰ ἔπωνται τοῖς Λακεδαιμονίοις κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ 5) νὰ καταργήσωσι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἀναθετόντες τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως καὶ τὴν συγγραφὴν νέων νόμων εἰς 30 ἄνδρας ὀλιγαρχικούς.

Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης

§ 4 Οἱ ἀρμοσταὶ καὶ οἱ δεκαδάρχει καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις 30.

Ἡ Σπάρτη ἀναλαβοῦσα ἤδη τὴν τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἡγεμονίαν κατέλυσε πνενταχοῦ τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀνίδρυσεν ὀλιγαρχικὰ ὑπὸ τὸν ἀρμοστήν καὶ τοὺς δεκαδάρχεις. Ὑπεχρέωσε δὲ πάσας τὰς πόλεις νὰ τελῶσιν ἐτήσιον φόρον ὑπὲρ τὰ 1000 τάλαντα. Ἀλλ' οὐδεμία πόλις ὑπὸ τὴν νέαν διοίκησιν ὑπέστη μαιζονα τὰ δεινά, οἷα ὑπέστησαν αἱ Ἀθηναὶ ὑπὸ τοὺς 30, τοὺς ἐπικληθέντας τυράννους, οἵτινες ἐξετραχηλίσθησαν εἰς δεινάς σφαγὰς καὶ ἐξορίας τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν καὶ εἰς δημεύσεις τῆς περιουσίας τῶν πλουσιωτέρων. Πλεῖστοι τῶν πολιτῶν ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς. Τὰ Μέγαρα δέ, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Θῆβαι ἐπληρώθησαν ταιούτων φυγάδων. Ἐν τούτοις συγκατελέγετο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ὅστις κυριεύσας κατ' ἀρχὰς μετὰ 70 ἐτέρων τὴν Φυλῆν καὶ μετὰ τινὰς ἀψιμαχίας καταλαβὼν μετ' ἄλλων διὰ νυκτὸς τὸν Πειραιᾶ κατετρόπως τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντας ὀλιγαρχικούς, ἐν οἷς ἔπεσε καὶ ὁ Κριτίας, ὁ πάντων τῶν 30 βικιότατος. Εἶτα δὲ οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν βασιλέων Παυσανίου, ἀντιπράττοντος πρὸς τὸν Λύσανδρον, ἐγένοντο κύριοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαθίδρυσαν αὖθις τὴν δημοκρατίαν ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου (403).

§ 5. *Κῦρος ὁ νεώτερος καὶ ἡ κάθοδος τῶν μυριάων (401-400).*

Κῦρος ὁ νεώτερος, σατράπης τῆς μικρᾶς Ἀσίας, μελετῶν νὰ ἀφαρπάσῃ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τοῦ βασιλεύοντος ἀδελφοῦ Ἀρταξέρξου Β' τοῦ Μνήμονος, καὶ συλλέξας περὶ τοὺς δεκακισμυρίους Πέρσας καὶ ὑπὲρ τοὺς μυρίους μισθοφόρους Ἑλληνας (12,900) ἐξεστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν. Μετὰ 93 δὲ ἡμερῶν πορείαν διαβάς τὸν Εὐφράτην, καὶ συναντήσας τὸν ἀδελφὸν ἔχοντα περὶ τὰς 100 μυριάδας στρατοῦ παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Μεσοποταμίας, συνηψε μάχην φονικὴν κατ' ἣν ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες τὸ κατ' ἑαυτούς, ἀλλ' ἔπεσεν ὁ Κῦρος ἐφορμήσας κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Μετὰ δευτέραν νίκην τῶν Ἑλλήνων, ἀνακωχῆς γενομένης, ὁ Τισσαφέρνης δολίως συλλαμβάνει καὶ ἀποκτείνει τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας στρατηγούς. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες οἱ εὐρεθέντες ἐν τῷ μέσῳ χώρᾳ ἀχανοῦς, ποταμῶν ἀδιαβάτων, χιονοσκεπῶν ὄρεων, πολεμίων δολίων καὶ βρβάρων λαῶν, ἄνευ ὁδηγοῦ καὶ γεωγραφικοῦ χάρτου, ἀπεφάσισαν ἐνθαρρυνθέντες ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε πεπειθότες εἰς τὴν ἀνδρείαν ἑαυτῶν καὶ τὴν θεῖαν ἀντίληψιν. Ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν λοιπὸν τοῦ Σπαρτιάτου Χειρισόφου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξενοφῶντος διὰ τῆς Μεσοποταμίας, Μηδίας καὶ Ἀρμενίας ἀφίκοντο μετὰ μυριάς κακουχίας καὶ κινδύνους οἱ ἐπιζήσαντες εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐν ὄλῳ 8600. Τούτων 6000 κατετάχθησαν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Θίμβρωνος, τὸν ὁποῖον ἡ Σπάρτη ἔπεμψε πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὑπὸ τοῦ νέου σατράπου Τισσαφέρνης ἀπειλουμένων ἐλληνίδων πόλεων.

§ 6. *Νέαι συγκρούσεις Ἑλλήνων καὶ Περσῶν (400-395).*

Ὁ τὸν Κῦρον διαδεχθεὶς σατράπης Τισσαφέρνης ἐπεζήτη νὰ ὑποδουλώσῃ αὖθις τὰς ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς πόλεις, αἵτινες ἔσπευσαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν τῆς Σπάρ-

της. Διὸ ἡ Σπάρτη ἀπέστειλε τὸν Θίμβρωνα (400) μετὰ 7000 ὀπλιτῶν καὶ 300 ἵππέων, μετὰ τῶν ὁποίων ἠνώθησαν καὶ οἱ 6000 Κύριοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ στρατὸς οὗτος ἐξετράπη εἰς λεηλασίαν καὶ ἀρπαγὰς, ἀνεκλήθη ὁ Θίμβρων καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀπεστάλη ὁ Δερκυλλίδας (398), ὁ ὁποῖος κυριεύσας τὴν Λάρισαν καὶ ἑτέρας 8 αἰολικὰς πόλεις συνωμολόγησεν ἀναχωρῆσαι τὸν ὄπλων πρὸς τὸν Τισσαφέρνην (397). Ἐπειδὴ δὲ ἠγγέλθη εἰς τὴν Σπάρτην, ὅτι οἱ σατράπαι Τισσαφέρνης καὶ Φαρνάβαζος παρασκευάζουσι μεγαλειτέρας δυνάμεις, ἀπεφάσισε νὰ ἀνελθῆ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἀγῶνος ὁ ἤδη τὸν ἀποθανόντα Λεωτυχίδην διαδεχθεὶς ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγησίλαος, διανοούμενος τὴν ὀλοσχερῆ τοῦ περσικοῦ κράτους κατάλυσιν.

Ὅθεν παραλαβὼν 2000 πεσδαμῶδεις καὶ 6000 ὀπλίτας ἐκ τῶν συμμάχων ἀφίκετο εἰς Ἔφεσον (396). Κατατροπῶσας δὲ τὸν Τισσαφέρνην παρὰ τὰς Σάρδεις διήλασε τὸ ἐπίον ἔτος λεηλατῶν τὴν Φρυγίαν καὶ Βιθυνίαν. Ἐνῶ δὲ τὸ τρίτον ἔτος ἐμελέτα νὰ εἰσβάλῃ εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς περσικῆς μοναρχίας, ὅπως ἀνατρέψῃ τὸ σεσαθρωμένον αὐτῆς οἰκοδόμημα, ἐλθοῦσα αἰφνης ἐκ Σπάρτης διαταγῆ, ὅπως ὑποστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐματαίωσεν τοὺς φιλοδόξους αὐτοῦ σκοποὺς καὶ κατέστρεψε τὰ μεγαλεπίβολα τοῦ ἀνδρὸς σχέδια.

§ 7. Βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος καὶ ἡ ἀνταλκιδεὶς εἰρήνη (395-387).

Ὅ τὸν Τισσαφέρνην διαδεχθεὶς Τιθραύστης θέλων νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Ἀγησίλαον ἀποστέλλει μετὰ χρημάτων εἰς Ἑλλάδα τὸν Ῥόδιον Τιμοκράτην καὶ κατορθώνει νὰ συνδέσῃ εἰς συμμαχίαν κατὰ τῆς Σπάρτης τοὺς Θηβαίους, Κορινθίους, Ἀργεῖους καὶ Ἀθηναίους.

Ὅθεν τῇ ὑποκινήσει τῶν Θηβαίων οἱ Λοκροὶ εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Φωκίδα. Ὁ Λύσανδρος ἐπέρχεται πρὸς βοήθειαν τῶν Φωκίων καὶ ἐφορμήσας πρὸς τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τῶν τει-

χῶν τῆς Ἀλιάρτου ἀπεκρούσθη καὶ ἐφρονεύθη (495). Ἐνεκα τοῦ ἀτυχήματος τούτου ἡ Σπάρτη ἀνεκάλεσεν ἐξ Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις ἀρήσας 4000 ἄνδρας ἐν Ἀσίᾳ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν ἔσπευσε νὰ ἐπκνέλθῃ.

Ἀρικόμενος δὲ εἰς Κορώνειαν τῆς Βοιωτίας εὗρεν ἐκεῖ συγκεντρωμένους αὐθις τοὺς ἐν Σικυῶνι ὑπὸ τοῦ Ἀριστοδήμου ἡττημένους συμμάχους, οἵτινες κατελθόντες ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἐλικῶνος συνῆψαν μάχην φονικωτάτην ἐκ παρτάξεως πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις πληγωθεὶς καὶ δικκινδυνεύσας κατετρόπωσεν αὐτοὺς (494). Ἐντεῦθεν τὸ θέατρον τοῦ πολέμου μετηνέχθη εἰς Κορινθίαν, καὶ οἱ μὲν Σπαρτιάται ὄρητῆριον εἶχον τὴν Σικυῶνα, οἱ δὲ σύμμαχοι τὴν Κόρινθον. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐδεμία συνεκροτήθη κρίσιμος μάχη. Ἄλλ' ὁ μὲν Κόνων προσελκύσας τοῦ Φαρναβάζου τὴν εὐνοϊαν καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ καταρτίσας ἀξιόμαχον στόλον κατετρόπωσε πρὸς τὴν Κνίδον τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων, ἐξέβαλεν ἀπὸ τῶν ἐν μικρῇ Ἀσίᾳ πόλεων τὰς τῶν Λακεδαιμονίων φρουράς καὶ ἀνωκοδόμησε τὰ τεῖχη τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ δ' Ἀθηναῖος Ἰφικράτης διὰ τῶν πελοπονησίων αὐτοῦ κατέκοψε μὲν ὀλόκληρον σπαρτιατικὴν μόραν. Τὰ τελευταῖα ταῦτα γεγονότα τοιαύτην προύξενησαν αἴσθησιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὥστε οὗτοι ἀπέστειλαν εἰς τὸν Τιρίβαζον, σατράπην τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὸν ἐπὶ πικνουργίᾳ περιβόητον Ἀνταλκίδαν (392), ὁ ὅποιος μετὰ πενταετεῖς ἐπιμόνους διαπραγματεύσεις κατώρθωσε νὰ συνομολογηθῇ αἰσχροὶ καὶ ἐπονεΐδιτος εἰρήνη (387), κληθεῖσα ἀπ' αὐτοῦ ἀνταλκίδειος, καθ' ἣν ἡ μὲν Κύπρος καὶ αἱ κατὰ τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἑλληνικαὶ πόλεις παρεδίδοντο εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ δὲ λοιπαὶ πόλεις καὶ νῆσοι, πλὴν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων Λήμνου, Ἰμβροῦ καὶ Σκύρου, ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεροι.

§ 8. Καταθλιπτική διαγωγή τῆς Σπάρτης καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν ἀνταγωνισμὸς τῶν Θεβῶν καὶ ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη.

Μετὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν Ἀντακλιθεῖον εἰρήνην ἡ Σπάρτη ἀπέβη μᾶλλον τυραννικὴ καὶ αὐθαίρετος. Διόκησε τὴν Μαντινεῖαν ἐκπορθήσασα καὶ κατασκάψασα αὐτήν. Κατέλυσε διὰ μακροῦ πολέμου τὴν ἑλυθιακὴν ὁμοσπονδίαν, καὶ κατέλαβε διὰ τοῦ Φοιδίδου τὴν Καδμεῖαν (382), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγκαθιδρύσασα ἰδίαν φρουρὰν τοὺς μὲν τῶν δημοκρατικῶν ἀπέσφαξε τοὺς δὲ ἐξώρισε καὶ παρέδωκε τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Δώδεκα δὲ τῶν φυγάδων, ὧν ἡγεῖτο ὁ Πελοπίδας καὶ Μέλλων, ἐπανελθόντες νυκτὸς καὶ ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν συμποσιαζόντων πολεμάρχων, αὐτοὺς μὲν ἐφόνευσαν τὴν δὲ φρουρὰν τῆς Καδμεῖας ἀπέλυσαν ὑπόσπονδοι καὶ ἀνεκλήρυξαν αὐτῆς τὴν δημοκρατίαν (379).

Ἐντεῦθεν ἐξεργάγη ὁ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θεβῶν σφοδρὸς ἀνταγωνισμὸς (378 — 362). Ἄλλὰ μάτην ἀπεπειράθησαν κατ' ἐπανάληψιν οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος καὶ Ἀγησίλαος νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Τὸ δὲ τοῦ Σφοδρίου παρασπόνδημα νὰ καταλάβῃ τὸν Πειραιᾶ ὄχι μόνον ἀπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ ἐξήγειρε τοιαύτην σφοδρὰν ἐν Ἀθήναις ἀγανάκτησιν, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχησαν ἤδη μετὰ τῶν Θεβαίων, κατεναυμάχησαν τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων περὶ Νάξου καὶ Λευκάδα, ἐκυρίευσαν τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Κέρκυραν καὶ Ζάκυνθον καὶ προσεῖλκυσαν εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτῶν τὴν Ῥόδον, Σάμον, Χίον καὶ Μυτιλήνην. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον ὁ Πελοπίδας ἡγούμενος τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ 40 ἰππέων κατετρόπωσε περὶ Τεγύραν δύο σπαρτιατικὰς μύρας, μεθ' ὃ πᾶσαι σχεδὸν αἱ βοιωτικαὶ πόλεις συνετάχθησαν μετὰ τῶν Θεβαίων. Πρὸς διάλυσιν δὲ τῆς βοιωτικῆς ταύτης ὁμοσπονδίας εἰσέβαλεν ἤδη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος εἰς τὴν Βοιωτίαν μετὰ 14000 ὀπλιτῶν καὶ 1600 ἰππέων καὶ ἐστρατοπέ-

δευσε περί τὰ Λεῦκτρα, ἔνθα προσελθόντες ἀντεστρατοπέδευσαν καὶ οἱ Βοιωτοὶ ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν, ἄγοντας 6 — 8 χιλιάδας ὀπλίτας καὶ 1600 ἵππους.

Μάχης δὲ φονικῆς καὶ πεισματώδους ἐνταῦθα συγκροτηθείσης ἐκ παρατάξεως, ὁ Ἐπαμεινώνδας, διὰ τῆς λοξῆς φάλαγγος τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρῶτος ἐπενόησε, κατετρόπωσε τοὺς Σπαρτιάτας (8 Ἰουλίου 371). Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ Κλεόμβροτος, καὶ ὁ πολέμαρχος Δείνων, καὶ ὁ Σφοδρίας, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κλεώνυμος καὶ ἄλλοι πολλοὶ καλοὶ καὶ ὀνομαστοί.

Ἐκ δὲ τῶν 700 Σπαρτιατῶν ἔπεσον 400, ἐκ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων 1000 καὶ 2 — 3 χιλιάδες ἐκ τῶν ἄλλων συμμάχων. Τὴν θλιβεράν ταύτην ἀγγελίαν τῆς ἡττης ἤκουσε μετ' ἀταραξίας καὶ ὑπέμεινε μετὰ ἥρωικῆς ὄντως γενναιότητος ἡ Σπάρτη καὶ τῇ διαταγῇ τῶν ἐφόρων ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ ὁ ἐλάχιστος ὄλοφρυμός.

Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν (371 - 362).

§ 9. *Τὰ ἀπὸ τῆς ἐν Λεῦκτροις μέχρι τῆς ἐν Μαρτινείᾳ μάχης σπουδαιότερα γεγονότα (371 - 362).*

Οἱ Θηβαῖοι ἐπεδέθησαν ἤδη εἰς τὴν ἐδραΐωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἡγεμονίας τῶν προσελκύνοντες τὰς μὲν τῶν πόλεων διὰ τῆς πειθοῦς, τὰς δὲ καὶ διὰ τῆς βίας καὶ ἐκτὸς τῆς Βοιωτίας. Οὕτω δὲ συνετάχθησαν οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροί, οἱ Εὐβοεῖς, οἱ Ἡρακλειῶται, οἱ Μαλιεῖς καὶ Ἀκαρνανες, καὶ πολλαὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς ῥύθμισιν δὲ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων στρατὸς πολυάριθμος ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 371 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἠπέλιπεν ἐκ τοῦ ἐγγύς καὶ αὐτὴν τὴν Σπάρτην· ἐδραϊώσας δὲ ὁ Ἐπαμ. τὴν ἐν αὐτῇ ὀμοσπονδίαν καὶ ἀνοικοδομήσας τὴν Μεγαλόπολιν καὶ Μεσσήνην καὶ συνοικίας καὶ ὀχυρώσας αὐτάς ἐπανάκαμψεν εἰς Θήβας. Ἐκτοτε αἱ Θῆβαι

συνεκέντρωσαν ἐν ἑαυταῖς τὴν ὅλην τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν. Ἄλλ' αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Διότι ἔπεσον ἀμφοτέροι οἱ ἡγεμόνες αὐτῆς μεθ' ὧν συνήθησε καὶ συνήκμασεν αὕτη. Καὶ ὁ μὲν Πελοπίδας εἰσβαλὼν ἐπαπειλημένως εἰς Θεσσαλίαν ἔπεσεν ἐν τῇ ἐν *Κυρὸς κερυλαῖς μάχη* τολμηρότερον ῥιψοκιδνεύσας (364). Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας εἰσβαλὼν ἤδη τὸ τέταρτον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συγκροτήσας ἐν Μαντινείᾳ *μάχην φονικωτάτην* ἤρατο μὲν τὴν νίκην, ἀλλὰ νίκην *Καδμείαν* ἀληθῶς καὶ διὰ τοὺς ἐκ Καδμείας νικητὰς καὶ διὰ τὴν ὅλην Ἑλλάδα, διότι ἔπεσεν ἐν αὐτῇ καὶ αὐτὸς ὁ Ἐπαμεινώνδας τρωθεῖς θνικσίμως τὸ στῆθος ὑπὸ δόρατος (362).

Μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ συγκατέπεσον καὶ αἱ Θῆβαι εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν ἀφάνειν. Τὸ δὲ πάντων δεινότατον οὐδὲ ἄλλη τις πόλις ἀνεδείχθη ἰκανὴ νὰ ἀναλάβῃ τὸ σκῆπτρον τῆς ἡγεμονίας τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐπηκολούθησε γενικὴ πολιτικὴ, ἠθικὴ, καὶ θρησκευτικὴ ἔκλυσις καὶ διασθορά.

Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης περιέρχεται εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον τὸν Β'.

§ 10. *Φίλιππος Β' βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ πρῶτα αὐτοῦ κατορθώματα (360 - 355).*

Ὁ Φίλιππος νέος ἔτι ὦν διετέλεσεν ὀμηρεῦσιν ἐν Θήβαις πιθανῶς περὶ τὰ 8 ἔτη. Ὑποστρέψας δ' εἰς Μακεδονίαν μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην κατέλαβε τὸν θρόνον αὐτῆς. Μεταρρυθμίσας δὲ τὸν στρατὸν καὶ πολλὰς ἐπενεγῶν ἐπὶ τοῦ ὀπλισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης βελτιώσεις καθυπέταξε πάντας τοὺς περὶ Ἰλαοὺς καὶ ἐντὸς ἐνὸς ἐνιαυτοῦ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης.

Μετὰ ταῦτα ἔστρεψε τὸ κατακτητικὸν ἑαυτοῦ βλέμμα ἐπὶ τῶν παραλίων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν, τὴν Πύδναν καὶ τὴν Ποτίδαιαν καὶ ἐγένετο κύριος τοῦ Παγγαίου ὄρους, ἐκ τῶν χρυσοφόρων μεταλλείων

τοῦ ὁποίου ἀπελάμβανε κατ' ἔτος σημαντικὰς προσόδους, δι' ὧν μάλιστα ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τοὺς κατακτητικούς ἐαυτοῦ σκοπούς.

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς αὐτόν, διότι ἐπὶ τριετίαν (358-356) κατέτριβον τὰς ἐαυτῶν δυνάμεις εἰς τὸν *συμμαχικὸν* κληθέντα πόλεμον, ὅπως καθυποτάξωσι τοὺς ἀποστατήσαντας συμμάχους τῶν Ῥοδίου, Χίου, Κόρου καὶ Βυζαντίου, πρὸς οὓς ἐπὶ τέλους συνεβιβάσθησαν.

§ 11. *Ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ φωκικοῦ ἢ δευτέρου ἰερού κληθέντος πολέμου (355-346).*

Οἱ Φωκεῖς καλλιεργήσαντες γῆν ἱεράν, ἀνήκουσαν εἰς τὸ μακροτεῖον τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου εἰς ὑπέρογκον πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ ἐπιέζοντο νὰ πληρώσωσιν αὐτὸ καὶ δὲν εἶχον, ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα ἀναγορεύσαντες ἀρχηγὸν ἐαυτῶν τὸν Φιλόμηλον. Ἐπειδὴ δὲ ἐστεροῦντο χρημάτων, ἐπέβαλον βέβηλον χεῖρα ἐπὶ τοῦ θησαυροῦ καὶ τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ καὶ δι' αὐτῶν καθώπλισαν τοὺς ἐξωλεστάτους τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐδωροδόκησαν πλείστους συμμάχους, Ἀθηναίους, Σπαρτιάτας, Θεσσαλοὺς κλπ. καὶ οὕτω κατέστησαν αὐτοὺς ἱεροσόλους εἰς τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους συνείδησιν.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἀνεδείχθησαν νικηταί, ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἠττήθησαν καὶ τὸν ἀπὸ βράχου πεσόντα Φιλόμηλον διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὀρόμαρχος.

Ἦδη ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ ἀνείχθη εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ Φίλιππος προσκληθεὶς ἀπὸ τοὺς εὐπατρίδας τῆς Θεσσαλίας Ἀλευάδας, οἵτινες ἔπασχον τὰ πάνδεινα ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Λυκόφρονος.

Ὅτος δὲ ἤδη προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τοὺς Φωκεῖς. Ὁ Φίλιππος εἰσβλῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἠττήθη μὲν κατὰ τὴν

πρώτον ἔτος καὶ ἐξεβλήθη (353), ἀλλ' ἐπελθὼν τὸ ἐπὶ τὸν ἔτος μετὰ μεγαλειτέρων δυνάμεων κατετρόπως τοὺς Φωκεῖς.

Ἐντεῦθεν ὑποχωρήσας καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ διαβῆ τὰς Θερμοπύλας κατὰ κλιμαβάνει τὰς Παγασὰς καὶ τὴν Μυγνησίαν καὶ ἐκπορθεῖ τὴν ἰσχυρὰν Ὀλύμπιον μετ' ἐπίμονον πολιορκίαν (350-348). Κατέσκαψε δὲ καὶ ταύτην καὶ 32 ἑτέρας πόλεις τῆς Χελκιδικῆς χερσονήσου.

Διαπικιδαγωγήσας δὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ συνομολογήσας πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην διαβάνει ἀκωλύτως τὰς Θερμοπύλας καὶ εἰσβαλὼν εἰς Φωκίδα νικᾷ κατὰ κράτος τοὺς Φωκεῖς καὶ οὕτω φέρων εἰς πέρας τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον κηρύσσεται αὐτὸς ἀντὶ τῶν Φωκέων *Ἀμικτιῶν* (346).

§ 12. Ὁ Φίλιππος μετὰ νέα κατορθώματα κατατροπώσας τοὺς Ἕλληνας ἐν Χαιρωνείᾳ ἀναγορεύεται ἐν Κορίνθῳ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν (346-338).

Ὁ Φίλιππος συμπληρώσας τὰς ἐν Θράκῃ κατκτησεις αὐτοῦ δὲν ἐβράδυνε νὰ εὖρη νέαν εὐλογοφανῆ ἀφορμὴν, ὅπως ἐπέμβῃ καὶ αὐθις εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν ἀφορμὴν τύχτην παρέσχεν αὐτῷ ὁ ἀργυρώρητος ῥήτωρ Αἰσχίνης, ὁ ὁποῖος ἔπεισε τὸ Ἀμικτιονικὸν συνέδριον νὰ κηρύξῃ νέον ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀμρισσέων Λοκρῶν, καὶ νὰ ἐπικλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ τιμωροῦ τῶν ἱεροσάδων Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος ἐπιφανεῖς αἴρνης κατὰ κλιμαβάνει τὴν Ἐλάτειν καὶ προσλάσας νικᾷ κατὰ κράτος ἐν Χαιρωνείᾳ τῆς Βοιωτίας τὰς συνηνωμένους τῶν Ἑλλήνων δυνάμεις (2 Αὐγούστου 338).

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἀπολύσας πάντας τοὺς αἰχμαλώτους καὶ δικηκρύξας, ὅτι δὲν μελετᾷ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν τῶν Περσῶν, τῶν πυρπολησάντων τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἱερά αὐτῆς, συγκληθεῖ ἐν Κορίνθῳ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγορεύεται στρα-

πέριξ ἀποστατήσαντας λαούς. Διαδοθείσης δὲ φήμης, ὅτι ἀπέθανεν, οἱ Θηβαῖοι πρῶτοι ἀνύψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας καὶ ἐπολιόρησαν τὴν ἐν Καδμείᾳ μακεδονικὴν φρουράν. Ἄλλ' αἰφνης ἐπιφανεῖς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ συγκροτήσας πρὸς αὐτοὺς μάχην κατετρόπωσεν αὐτούς· ἑξακισχίλιοι ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ καὶ τρισμῦριοι ἠχμαλωτίσθησαν. Ἄπασα ἡ πόλις κατεσκάφη, πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου (335). Ἐπανεθῶν δὲ εἰς Μακεδονίαν καὶ καταλιπὼν ὡς ἐπίτροπον ἑαυτοῦ τὸν Ἀντίπατρον (μετὰ 12,000 πεζῶν καὶ 1,500 ἰππέων), αὐτὸς ἅμα τῷ ἔαρι τοῦ ἔτους 334 διεπεραιώθη εἰς Ἀσίαν μετὰ τρισμυρίων λογάδων πεζῶν καὶ πεντακισχιλίων ἰππέων καὶ προβάς ἤρατο τὴν πρώτην περιφανῆ νίκην κατατροπώσας τοὺς Πέρσας μεγιστάνας ἔχοντας παρὰ τὸν Γράνικον ποταμὸν παρατεταγμένην πολυάριθμον πεζικὴν καὶ ἰππικὴν δύναμιν. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐπεδείξατο πᾶσαν τὴν στρατηγικὴν ἑαυτοῦ μεγαλοφυΐαν καὶ γενναιότητα ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἔσωσεν ὁ στρατηγὸς τοῦ Κλεῖτος ἀποκόψας τὴν χεῖρα τοῦ Μιθριδάτου, ὅστις τὴν ἐξέτεινεν ἐκ τῶν νώτων ἵνα ἀποκόψῃ διὰ τοῦ ζίφους τὸν τράχηλον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην προελάσας καθυπέταξε πάσας τὰς ἰωνικὰς καὶ αἰολικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Φρυγίαν, Λυκίαν, Παμφυλίαν καὶ Πεισιδίαν, ἔνθα ἔλυσε διὰ τοῦ ζίφους τὸν γόρδιον δεσμὸν καὶ ὑποστρέψας διεχείμασεν ἐν Φρυγίᾳ.

Ἐν ἔτει 333 καθυπέταξε τὴν Παφλαγονίαν, Καππαδοκίαν καὶ Κιλικίαν. Λουσθεὶς δὲ κάθιδρως εἰς τὰ κατὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδνου ποταμοῦ ἠσθένησε βαρέως. Ἰαθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀκαρνᾶνος ἰατροῦ Φλίππου καὶ ταχέως ἀναρρώσας καὶ διαβάς τὰς ἀμαρικὰς πύλας καὶ τὰς τῆς Συρίας ἢ Κιλικίας πύλας συνεκρότησε παρὰ τὴν Ἴσσον δευτέραν κρίσιμον μάχην, ἐν ᾗ κατετρόπωσε τὸν Δαρεῖον καὶ συνέλαβεν αἰχμαλώτους τὴν μητέρα, τὴν σύζυγον, τὴν ἀδελφὴν, τὸν υἱὸν καὶ

τὰς δύο θυγκτέρας τοῦ διὰ τῆς φυγῆς σωθέντος Δαρείου.

Ἐν ἔτει δὲ 332 καθυπέταξε τὴν Συρίαν, Κύπρον, Ῥόδον, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον, ἔνθα πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς ὁμωνύμου πόλεως Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐπεσεκέφθη τὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρήμου ναὸν τοῦ Ἄμμωνος Διός, καὶ ἐχαιρετήθη ὑπὸ των ἱερέων ὡς παῖς τοῦ Διός (αχαῖρε παῖ Διός). *

Ἐν ἔτει 331 προελάσας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας καὶ διαβάς ἀκωλύτως τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα συνῆψε τρίτην σπουδαιότεραν μάχην ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Ἀρβήλων καὶ Γαυγαμήλων πρὸς τὸν Δαρεῖον ἐπάγοντα ἑκατὸν μυριάδας πεζῶν, τέσσαρας μυριάδας ἵππέων, 200 δρεπανηφόρα καὶ 15 ἐλέφαντας, καὶ κατετρόπωσεν αὐτὸν κατακόψας καὶ ζωγρήσας περὶ τὰς 200,000 Περσῶν. Ὁ Δαρεῖος φυγὰς ἐλεεινὸς ἤδη ἐφρονεύθη ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς Βακτριανῆς Βήσσου, τὸν ὁποῖον μετὰ διετίαν κηρύττοντα ἑαυτὸν βασιλέα Περσῶν συλλαβὼν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεσταύρωσε. Μετὰ τὴν ἐν Ἀρβήλοις νίκην ὁ Ἀλέξανδρος εἰσήλασεν εἰς τὰς πρωτευούσας τοῦ περσικοῦ κράτους Βαβυλῶνα, Σοῦσα καὶ Περσέπολιν, ἐν ταῖς ὁποῖαις εὗρεν ἀμυθήτους θησαυροὺς.

Κατὰ τὸ ἐπίδον ἔτος 330 κατέκτησε τὴν Μηδίαν, Παρθίαν, Ὑρκανίαν, Ἀρίαν, Δραγγιανὴν καὶ Ἀραχωσίαν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 329 καὶ 328 κατέκτησε τὴν Βακτριανὴν καὶ Σογδιανὴν. Εἰς πᾶσαν δὲ εὐθετον θέσιν ἔκτιζε καὶ νέαν πόλιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 327-325 κατέκτησε τὴν Ἰνδικήν. Διαβάς δὲ τὸν Ἰνδὸν καὶ Ὑδάσπην συνεκρότησε τὴν κρισιμωτάτην καὶ φονικωτάτην τῶν μαχῶν πρὸς τὸν βασιλέα Πῶρον, τὸν ὁποῖον συνέλαβε καὶ αἰχμάλωτον, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐχάρισε τὴν ζωὴν καὶ τὸ βασίλειον ἀποθαυμάσας αὐτοῦ τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς.

Προελάσας δὲ μέχρι τοῦ Ὑράσιος ἠναγκάσθη νὰ ὑποστρεψῇ εἰς Σοῦσα ἀκούσας γογγύζοντα τὸν στρατὸν. Ἐν Σούσις δια-

τρίψας ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἄνευ τινὸς πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως, ἡσχολήθη περὶ τὴν διοργάνωσιν καὶ διοίκησιν τῶν χωρῶν τοῦ ἄχανοῦς ἐκείνου κράτους καὶ ἀνέλαβε τὴν συγχώνευσιν καὶ ἀφομοίωσιν τοῦ περσικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ βίου τελέσας μεγαλοπρεπεστάτην γαμήλιον ἑορτήν. Ἄλλ' αἴφνης ἐπελθὼν ὁ θάνατος ἀφῆρπασε τὸν ἡμίθεον εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος καὶ εἰς τὸν κολορῶνα τῆς δόξης, ἄγοντα τὸ 33 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ βασιλεύσαντα ἔτη 12 καὶ μῆνας 8 (ἐτελεύτησε δ' ἐν Βαβυλῶνι κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἔτους 323).

Διάδοχοι Ἀλεξάνδρου.

§ 2. Διαιρέσεις τοῦ κράτους εἰς σατραπείας καὶ συγκρούσεις ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ μέχρι τῆς ἐν Ἰγῶ μάχης (323-301).

Ὁ αἰφνίδιος καὶ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου συνετέραζε τὸν κόσμον ὅλον. Μετὰ διαφωνίας δὲ καὶ συγκρούσεις αἰμακτηρᾶς διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνηγορεύθη ὁ ἑτεροθαλῆς αὐτοῦ ἀδελφός, Ἀρριδαῖος, ἀνὴρ νωθρός καὶ ἡλίθιος, καὶ ὡς συμβασιλεύς αὐτοῦ ὁ ἐκ Πρωξάνης, συζύγου τοῦ Ἀλεξάνδρου, τεχνησόμενος, ὁ ὁποῖος καὶ τεχθεῖς μετὰ τρεῖς μῆνας ἐχαιρετήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὡς βασιλεύς Ἀλέξανδρος. Ὁ δὲ Περδίκκας, εἰς ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων ἐδωρήσατο τὸν ἑαυτοῦ δακτύλιον, ἀνεκηρύχθη ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ, ἀντ' αὐτοῦ δὲ χιλιάρχος ἐγένετο ὁ Σέλευκος ὁ τῶν παιδῶν ἡγεμών, εἰς τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ ἀνυψώθη ὁ Κάσσανδρος. Τὸ δ' ὅλον κράτος διαιρεῖται εἰς σατραπείας καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῶν ἀναλαμβάνουσιν οἱ ἀνώτεροι τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγοί. Καὶ ὁ μὲν Πτολεμαῖος ὁ Λάγου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, ὁ Λαομέδων τὴν τῆς Συρίας, τῆς ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου, ὁ Φιλώτας τὴν τῆς Κιλικίας, ὁ Ἀντίγονος τὴν τῆς Πικρυλίας, Λυκίας καὶ μεγάλης

Φρυγίας, ὁ Εὐμένης ὁ Καρδιανός τὴν τῆς Παφλαγονίας καὶ Καππαδοκίας, ὁ Μένανδρος τὴν τῆς Λυδίας, ὁ Λεόννατος τὴν τῆς μικρᾶς Φρυγίας, τῆς ἐφ' Ἑλληπόντῳ, ὁ Λυσιμάχος τὴν τῆς Θράκης καὶ τοῦ Πόντου, ὁ Ἄσανδρος τὴν τῆς Καρίας καὶ ὁ Ἀντίπατρος καὶ Κρατερός τὴν τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος. Τὰς δὲ τῆς ἐνδοτέρας Ἀσίας ἀνέλαβον ἐγγχώριοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στρατηγοὶ καὶ σατράπαι.

Ἄλλὰ καὶ οὕτω πάλιν δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ εἰρήνη. Διότι ὁ μὲν Περδίκκας ἐδολοφονήθη, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐπιμελητὴς ἀνεκηρύχθη ὁ Ἀντίπατρος, ὁ ὁποῖος κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Εὐμένην καὶ 50 ἄλλους στρατηγοὺς. Ὁ Εὐμένης ὁ Καρδιανός, ὁ χρηματίσας ἰδιαίτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου γραμματεὺς, ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγαλοφυεστέρων στρατηγῶν καὶ ἠδυνήθη νὰ ἀντιπικλαίῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τοῦ Ἀντιπάρου καὶ ἄλλων Μακεδόνων στρατηγῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐφθονεῖτο ὡς Ἕλληνας. Νικᾷ καὶ φονεῖ τὸν Κρατερόν καὶ Νεοπτόλεμον, ἀντιπικλαίει νικηφόρως πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους προδοθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατηγῶν ἐφθονεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ὁ ὁποῖος ἀποβαίνει ἤδη κύριος τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ὁ Ἀντίγονος ἐφαίνετο ἤδη ὁ μᾶλλον τῶν ἄλλων παντοδύναμος, ἔχων δὲ καὶ οὐκ ἐπιδοξὸν καὶ μεγαλοπράγμονα, τὸν Δημήτριον, τὸν ἐπονομασθέντα *Πολιορκητὴν*, καὶ ἀπολαμβάνων ἐτησίαν πρόσσον δακκυσχιλίων τετάντων, ἠλπίζεν ὡς βεβαίαν τὴν ὑφ' ἐαυτὸν τοῦ ὄλου κράτους ἐνότητα. Ἄλλὰ πάντα ταῦτα ἀνέπτυξεν τὸν φθόνον καὶ τὸν φόβον τῶν ἄλλων σατραπῶν καὶ προὐκάλεσαν τὴν κατ' αὐτοῦ ἰσχυρὰν συμμαχίαν Σελεύκου, Πτολεμαίου, Λυσιμάχου καὶ Κασσάνδρου. Ἐξερράγη δὲ πόλεμος φοβερός, συνταράξας ἐπὶ τετραετίαν (315-312) τὴν Ἀσίαν, Εὐρώπην καὶ Ἀφρικὴν. Ἐπελθούσης δ' ἐπὶ μικρὸν ἀνακωχῆς καὶ εἰρήνης, ἐπανελήφθη σφοδρότερος ὁ ἀγὼν, ἕως οὗ ἐπὶ τέλους ἐκρίθη ἐν τῇ ἐν Ἰψῷ φονικωτάτῃ μάχῃ (301), καθ'

ἦν ὁ Ἀντίγονος ἠττήθη κατὰ κράτος καὶ ἐφρονεύθη. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκρίθη ὀριστικῶς ἡ τύχη Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, καὶ μετὰ τινὰς νέας συγκρούσεις καὶ ἡ τῆς Εὐρώπης.

Καὶ τῆς μὲν Αἰγύπτου, Κοίλης Συρίας καὶ Λιβύης ἤρξε Πτολεμαῖος ὁ Δάγου καὶ οἱ τούτου ἀπόγονοι, οἱ καλούμενοι Πτολεμαῖοι (223-30 π. Χ.), τῆς δὲ Συρίας, ἤτοι τῆς ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι Ἰνδοῦ, ἤρξε Σέλευκος ὁ Νικάτωρ καὶ οἱ τούτου ἀπόγονοι, καλούμενοι Σελευκίδαι (316-64 π. Χ.), τῆς δὲ Μακεδονίας καὶ κυρίως Ἑλλάδος ἤρξε μετὰ τινὰς συγκρούσεις Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, υἱὸς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (278-168) καὶ οἱ τούτου ἀπόγονοι, καλούμενοι Ἀντιγονίδαι.

§ 3. *Τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ κυριώτερα γεγονότα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ἀναβάσεως Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ (323-278).*

(Λαμιακὸς πόλεμος. — Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν).

Ἄμα ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἑλλάδι, ὁ ῥήτωρ Δημοσθένης ἀνερίπισε τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας φρόνημα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων. Ὅθεν στρατὸς πολυάριθμος ὑπὸ τὸν γενναῖον στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων Λεωσθένην κατὰ κράτος ἐπέβη εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ νικᾷ τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸ ἐν Λαμίᾳ φρούριον, ἀναμένων ἐκεῖ τὸν Λεόνικτον μετὰ νέων δυνάμεων. Ἄλλ' ἀτυχῶς πίπτει ὁ Λεωσθένης πολιορκῶν τὸν Ἀντίπατρον. Νικῶσιν αὖθις οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἀντίπατρον ὑπὸ τὸν νέον στρατηγὸν ἑαυτῶν Ἀντίφιλον, πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ καὶ τοῦ Λεοννάτου, ἀλλ' ἐπελθόντος καὶ τοῦ Κρατεροῦ μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς, ἠττῶνται κατὰ κράτος ἐν Κραννῶνι τῆς Θεσσαλίας (322). Ἰὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καταργεῖται καὶ ὁ Δημοσθένης μὴ θέλων νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου ἐκπνέει ἐν τῷ ἐν Καλαβρίᾳ

ναῶ τοῦ Προσειδῶνος πῶν τὸ κῶνειον. Μακεδονικαὶ δὲ φρουραὶ καταλαμβάνουσιν ἤδη τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου.

Αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τὴν δεκαετῇ (318-308) διοίκησιν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ὑφίστανται τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν. Ἐν τὸς ἑνὸς μηνὸς ἀνίδρυσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ 360 ἀνδριάντας, καὶ τούτους πάλιν ἄπαντας συνέτριψαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἀφοῦ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐκυρίευσε τὴν πόλιν, ἣτις ἔσπει κολακεύουσα τοῦτον μέχρις ἐξευτελισμοῦ, ψηφίζουσα εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν πατέρα του Ἀντίγονον χρυσοῦς στεφάνους, καὶ εἰκόνας καὶ βωμοὺς κλπ. Ἔτι θλιβερώτερα δεινὰ ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γαλατῶν, οἵτινες κατεπλημμύρησαν τὰς χώρας τῆς Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας. Μόλις δ' ἠδυνήθη νὰ ἐκβάλῃ αὐτοὺς ὁ Σωσθένης καὶ αἴφνης ἐπέδραμον νέα στίφη ὑπὸ τὸν Βρέννον, ἐλεηλάτησαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ διαβάντες τὰς Θερμοπύλας προήλασαν δεσύντες τὴν χώραν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου μέχρι τῶν Δελφῶν. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὑπέστησαν δεινὴν φθορὰν ἔκ τε τῶν ἐπιπεσόντων Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἐνσκήψαντος δριμυτάτου χειμῶνος. Μετὰ τὴν φθορὰν ταύτην, πεσόντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Βρέννου, ἠναγκάσθησαν οἱ ὑπολειπόμενοι νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς. Διαπεραιωθέντες δ' εἰς τὴν Θράκην ἵδρυσαν μετ' ἄλλων ἐκεῖ ἐπιδραμόντων Γαλατῶν ἴδιον βασιλεῖον. Μετὰ ἐξηκονταετῇ δὲ διαμονὴν ἐκβλήθέντες ὑπὸ τῶν Θρακῶν διεπεραιώθησαν εἰς Ἀσίαν καὶ κατέλαβον τὴν μεταξὺ Καππαδοκίας, Παφλαγονίας, Βιθυνίας καὶ Φρυγίας χώραν, κληθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν *Galatias*.

§ 4. *Δυναστεία τῶν Ἀντιγοριδῶν ἐν Μακεδονίᾳ* (278-168).

1) Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς (278-240), 2) Δημήτριος Β' (240-230). 3) Φίλιππος ὁ Γ' διατελέσας ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ θεοῦ του Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος ἀπὸ τοῦ (230-221), μετὰ

δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ λαβὼν τὸν θρόνον μέχρι τοῦ ἔτους 179 καὶ 4) Περσεύς (179-168).

Ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γαλατῶν νέαι ἐπῆλθον ἀνωμαλίαι ἐν Ἑλλάδι, ἐξ ὧν ἐπωφελοῦμενος Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς κατέλαβε τὸν πάτριον θρόνον τῆς Μακεδονίας (278). Ὁ Ἀντίγονος ἀνεδείχθη εἰς τῶν συνετωτέρων ἡγεμόνων, ἀπέβαλεν ὅμως τῆς Μακεδονίας τὸν θρόνον νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τὸν ὁποῖον καὶ πάλιν ἀνέκτησε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου, ὅτε ἀποπειραθεὶς νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὰς ἐνταῦθα ἑλληνικὰς πόλεις ἀπέτυχε σχεδὸν πανταχοῦ. Ἰσχυσε μόνον νὰ ἐμβάλῃ φρουρὰν ἐν Ἀθήναις καὶ νὰ δεσπόσῃ τῆς Ἀττικῆς. Κατέλαβε δὲ δολίως καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον, ἀλλὰ πρὸ τοῦ θανάτου ἀπέβαλεν αὐθις αὐτόν, καὶ ὅτε ἐτελεύτησε δὲν κατεῖχεν ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑλλάδι, εἰμὴ τὴν Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν. Αἱ δὲ ἑλληνικαὶ πόλεις ἐπέτυχον τὸν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἀποχωρισμὸν διὰ τῆς αἰτωλικῆς καὶ ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας.

§ 5. Αἰτωλικὴ καὶ ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν συγκρούσεις.

Ἑλληνικαὶ τινες πολιτεῖαι ἐνόησαν ἤδη βραδέως τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ κοινοῦ συνδέσμου καὶ ἀνενέωσαν τὰς ἀρχαίας Ἀμφικτυονίας. Τοιαῦται Ἀμφικτυονίαι ἢ Ὀμοσπονδίαι ἐμορφώθησαν ἤδη δύο, ἡ μὲν ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τῶν Αἰτωλῶν (284), ἡ δὲ ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Δύμης καὶ τῶν Πυτρῶν (281).

Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοί, ἔθνος ὄρεινόν καὶ ἄγριον, ἐθεωροῦντο ἔκπαλαι Ἑλληνας, ἀλλὰ κατόπιν ἐθεωροῦντο ὡς ἡμιβάρβαροι. Ἐπὶ δὲ τῶν μακεδονικῶν χρόνων ἀπετέλεσαν ἰδίαν συμπολιτείαν ἐκ διαφόρων πόλεων καὶ χωρίων. Συνήρχοντο δὲ κατ' ἔτος εἰς κοινὸν συνέδριον, *παραιωλίον*, καλούμενον, ἐν Θέρμῳ. Τῆς ὁμοσπονδίας πρόστατο εἰς στρατηγός, εἰς ἵππαρχος καὶ εἰς γραμ-

μακτεύς, και ἐξελέγετο κατ' ἔτος ἐν διαρκές συμβούλιον, τὸ τῶν *Ἀποκλήτων* καλούμενον. Διχωνίζονται γενναίως πρὸς τοὺς Μακεδόνας και ἀνίστανται ἔρρωμένως κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γαλατῶν. Ὡς ἐκ τοῦ ὄρεινοῦ δὲ τῆς χώρας ἠδυνήθησαν νὰ τηρήσωσι τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν. Ἄλλ' ὄντες ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸν ληστρικὸν βίον ἤλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν και προῦκάλεσαν τὸν *συμμαχικὸν* κληθέντα πόλεμον (220—217). ἐν ᾧ ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Γ', ἀναμιχθέντος εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν. Ἀλλὰ κατόπιν και οὔτοι ἀντεκδικούμενοι ἐπολέμησαν τὸν Φίλιππον *συμμαχήσαντες* μετὰ τῶν Ῥωμαίων (211—207). Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ ἀπέτέλεσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁμοσπονδίαν ἐκ 12 πόλεων, ἀπέβαλον τὰς μακεδονικὰς φρουράς και ἐπεξέτειναν τὴν ἑαυτῶν ὁμοσπονδίαν και ἐπὶ ἄλλων πόλεων ἐντὸς και ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. Συνήρχετο δὲ και αὕτη τακτικῶς δις τοῦ ἐνικυτοῦ ἐν Αἰγίῳ, ἢ και ἐκτάκτως ἀλλαγῶ, και ἀπεφάσιζεν ὅσα και ὅπως και ἡ τῶν Αἰτωλῶν. Ἡ ψυχὴ, ὡς εἰπεῖν, και ὁ δεξιὸς βραχίον τῆς ὁμοσπονδίας ὑπῆρξεν ἐπὶ 30 ἔτη ὁ Σικυώνιος Ἄρατος, ἐκλεγόμενος *πρ'* ἐνικυτῶν στρατηγὸς τακτικῶς σχεδόν, ἔργῳ ὅμως και γνώμῃ ἤρχε διαρκῶς. Ἀλλὰ και αὕτη δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν ὄχι μόνον πρὸς τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν Αἰτωλῶν (220—217), ἀλλὰ και πρὸς αὐτὴν τὴν Σπάρτην, ἣτις ἠτύχησε περὶ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τῆς γ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος νὰ ἀναδείξῃ δύο μεγαλοφρονεστάτους βασιλεῖς, τὸν Προκλείδην Ἅγιον τὸν Δ', (244—240) και τὸν Εὐρυσθενίδην Κλεομένην τὸν Γ' (246—222).

Ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς οὔτοι θλιβόμενοι ἐπὶ τῇ ταπεινώσει και ἀδοξίᾳ τῆς ἰδίας πατρίδος ἀνέλαθον πᾶν φιλοτίμως νὰ ἀνυψώσωσι ταύτην διὰ τῆς ἀνανεώσεως τῶν θεσμῶν τοῦ Λυκούργου εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἰσχὺν και εὐκλειαν. Καὶ ὁ μὲν καλὸς καλῆδος Ἅγιος ἔπεσε θῦμα τῆς μοχθηρᾶς ἀντιδράσεως τοῦ

ἐτέρου τῶν βασιλέων Λεωνίδου καὶ τῶν ἐφόρων στραγγαλισθεὶς ἐν τῇ εἰρκτῇ. Ὁ δὲ Κλεομένης ὑπερνηκίσας πάσας τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιδράσεις καὶ κατατροπώσας ἐπανειλημμένως (227 — 222) τοὺς Ἀχαιοὺς ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγορεύσωσι τῆς ὅλης ὀμοσπονδίας στρατηγὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλ' ὁ Ἄρατος ἐκ φθόνου πρὸς τὸν Κλεομένην ἐξήτησατο τὴν ἐπικουρίαν τῶν Μακεδόνων, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἄλλοτε 'μειράκιον ἐξώσας ἀπὸ τοῦ Ἀκροκορίνθου τοὺς Μακεδόνας παραδίδει αὐτὸν ἤδη εἰς τὸν μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς ἐπελθόντα Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα (222). Ὁ Ἀντίγονος ἐνωθεὶς ἤδη μετὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ συγκροτήσας ἐκ παρατάξεως πολυόνεκρον μάχην ἐν Σελλασίᾳ (222) νικᾷ κατὰ κράτος τὸν Κλεομένην, ὅστις διασωθεὶς εἰς Αἴγυπτον καὶ ἀποτυχὼν πάσης ἐπικουρίας ἐκ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος ἐγένετο αὐτόχειρ ἀπομαρανθεὶς πᾶσαν ἐλπίδα.

Οἱ δὲ Αἰτωλοὶ μετὰ τὸν *συμμαχικὸν* πόλεμον ἀνταλαμβάνουσι τὸν κατὰ Φιλίππου πόλεμον ἐπικαλεσθέντες τὴν *συμμαχίαν* καὶ τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι προκληθέντες καὶ ὑπ' ἄλλων ἀρρομῶν ἀνταλαμβάνουσι τὸν κατὰ Φιλίππου πόλεμον.

§ 6. Οἱ Ρωμαῖοι καὶ ὁ πρὸς Φιλίππου πόλεμος (200-197).

Τὸ ῥωμαϊκὸν ἔθνος συνεκροτήθη ἐν τῇ 8ῃ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν 3 φυλῶν ἢ ἐθνῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῇ Ἰταλικῆς χερσονήσου, *Λατίνων*, *Ετρουσκῶν* καὶ *Σαμνιτῶν*.

Ἀλλ' ἡ κυρίως ἱστορία τῶν κατοίκων τῆς χερσονήσου ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγκαταστάσεως τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ καὶ αὕτη κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας περιλαμβάνει πολλὰ τὰ ἀβέβαια καὶ μυθώδη. Κατὰ ταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ὡς γενάρχη ἐκ τῶν ἐθεώρων τὸν ἐκ Τροίας εἰς Λάτιον διασωθέντα Αἰνεΐαν, υἱὸν τοῦ Ἀγγίσου καὶ τῆς Ἀρροδίτης. Ἰδρυτὴν δὲ τῆς Ρώμης καὶ οἰκιστὴν ταύτης ἐθεώρουσαν τὸν τούτου ἀπόγονον *Ρωμύλον*, υἱὸν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς ἐστιᾶδος *Ρέας*

Σιλβίξ. "Εξ δὲ μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ἐπὶ τῆς Ρώμης βασιλεῖς, μεθ' οὓς καταργηθείσης τῆς βασιλείας καθιδρύθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον ἡ Ρώμη ἠδυνήθη διὰ τῆς πρὸς τοὺς νόμους αὐστηρᾶς πειθαρχίας τῶν πολιτῶν, διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν καὶ συνέσεως, νὰ καταπολεμήσῃ καὶ καθυποτάξῃ πάντας τοὺς πέριξ λαούς, νὰ ὑποδουλώσῃ πάσας τὰς κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν ἑλληνικὰς ἀποικίας καὶ νὰ κατατροπώσῃ μετὰ μακροὺς καὶ ἐναγωνίους πολέμους τοὺς παντοδυνάμους Καρχηδονίους. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τὸν περιφανῆ στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων Ἀνίβαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐν πρώτοις μὲν ὑπεκίνησαν κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς, μετὰ δὲ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Ἀνίβα ἀνέλαβον αὐτοὶ τὸν κατὰ Φιλίππου πόλεμον (200—197). Καὶ ἐπὶ διετίχην μὲν αἱ μακεδονικαὶ φάλαγγες εὐδοκίμως ἀνταγωνίζονται πρὸς τοὺς ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας, ἀλλὰ κατὰ τὸ γ' ἔτος τοῦ πολέμου ἀποσταλεῖς ὡς στρατηγὸς ὁ Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος νικᾷ κατὰ κράτος τὸν Φίλιππον ἐν Κυνοσκεφαλαῖς (197) καὶ ἐξαναγκάζει αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἐπὶ ὄροις ἐπαχθεστάτοις, α') ὁ Φίλιππος ὤφειλε νὰ ἀφήσῃ αὐτονόμους πάσας τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ἑλληνικὰς πόλεις, ἀποσύρων ἀπ' αὐτῶν τὰς μακεδονικὰς φρουράς, β') νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν νικητὴν πάντα τὸν στόλον αὐτοῦ, γ') νὰ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου (εἰς 10, 000 τάλαντα), δ') νὰ δώσῃ ὡς ὄμηρον τὸν νεώτερον υἱὸν Δημήτριον καὶ ε') τέλος νὰ ἔπηται τοῖς Ρωμαίοις ὡς φίλος καὶ σύμμαχος. Ἐκείθεν ἔλθὼν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ Ἰσθμια, ἀνέγνωσε θέσπισμα τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ἐν μέσῳ τοῦ ἐνθουσιωδῶς ἀνευφημοῦντος πλήθους, καθ' ὃ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεροι. Ε

§ 7. *Οἱ Ῥωμαῖοι καταπολεμοῦσι τὸν Περσέα, τελευταῖον βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ μεταβάλλουσι Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα εἰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας (171—146).*

Ὁ Φίλιππος βαρέως φέρων τὴν ἥτταν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπονείδιστον εἰρήνην ἤρξατο νὰ παρασκευάζεται κρυφίως, ὅπως ἀνορθώσῃ τὸ ἀτύχημα. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι κατανοήσαντες τοὺς σκοποὺς του καὶ θέλοντες νὰ ἐλαττώσωσι τὸν ἐντεῦθεν κίνδυνον ἀνέθηκαν εἰς τὸν Φλαμινῖνον νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου δύο ἐτέρους ἐπίσης ἐπικινδύνους ἐχθροὺς τὸν στρατηγὸν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Φιλοποίμενα, τὸν ἐκ Μεγαλοπόλεως, καὶ τὸν Ἀννίβην, κατφυγόντα ἤδη εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίην. Καὶ ὁ μὲν Ἀννίβας, ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ἀνήρπασεν αὐτὸς ἐκυτὸν πῶν δραστικώτατον δηλητήριον (183). Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἐφανεύθη σπεύσας πρὸς κατεύθυνσιν τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ ἐγερθείσης στάσεως ὑπὸ τοῦ Φλαμινίου (183), ἀφοῦ ἀπήλλαξε τὴν Σπάρτην ἀπὸ δύο φοβερωτάτους τυράννους, τὸν *Μαχαρίδα*, ὃν ἀπέκτεινεν ἰδίᾳ χεὶρὶ νικήσας αὐτὸν ἐν μάχῃ (207), καὶ ἀφοῦ μετὰ πόλεμον μακρὸν ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσεν τὸν ἔτι κακουργότερον τούτου διάδοχον *Νάβιρ*, ὁ ὁποῖος κατέστησε τὴν Σπάρτην φωλεὰν τῶν ἐξωλεστέτων κακουργῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλυμαίνοντο καὶ ἐφθειρον τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν ἄλλην περὶ χῶραν καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Φίλιππος ἐτελεύτησεν (179) ἐν τῇ μέσῃ τῶν παρασκευῶν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι εὐρόντες εὐλογον ἀφορμὴν κηρύττουσι τὸν πόλεμον (173) κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου καὶ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως, ὁ ὁποῖος, πλὴν τῶν ἄλλων ἐλαττωμάτων, κατείχετο καὶ ὑπὸ ἀκορέστου φιλαργυρίας. Καταλαβὼν δ' ἐγκαίρως τὰς παρὰ τὸν Πηνεῖον διόδους ἀπέκρουσε νικηφόρος τὰς ἐπανειλημμένας τῶν Ῥωμαίων ἐφοδούς. Ἄλλ' ὁ κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος ἀποσταλεὶς ὑπατος Παῦλος Αἰμίλιος ὑπερβὰς τὰς διόδους καὶ εἰσβαλὼν εἰς Μακεδονίαν κατετρό-

πωσε τὸν Περσέα ἐν Πύδνῃ τῆς Μακεδονίας (168). Ὁ Περσεὺς πρῶτος ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς καὶ διαπεραιωθείς εἰς Σαμοθράκην μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν οἰκείων ἐξωγήθη καὶ ἀπαχθεῖ· εἰς Ρώμην ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦνικητοῦ καὶ μετὰ ἓν ἔτος κατέστρεψε τὸν βίον ἐν Ἄλβῃ Λόγγῃ.

Ἄπασα δὲ ἡ Μακεδονία ὑπετάγη ὑπὸ τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγὸν καὶ διηρέθη εἰς 4 μοῖρας, εἰς τὰς ὁποίας ἀπηγορεύθη πᾶσα ἀμοιβαία ἐπιγναμία καὶ συναλλαγὴ. Διετάχθησαν δὲ πάντες οἱ ὁπωσδήποτε προϋπηρετήσαντες εἰς στρατιωτικὴν τινα ἢ πολιτικὴν ὑπηρεσίαν ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Ἰταλίαν. Ἐν Ἠπείρῳ δ' ἐπεχείρησεν ὁ Αἰμίλιος ἀνηλεῆ καὶ συστηματικὴν λεηλασίαν τῶν χωρῶν καὶ πόλεων, 70 πόλεις κατέσκαψεν ἐκ θεμελίων καὶ ἐξηνδράποδισεν 150,000 πολιτῶν. Χίλιοι δὲ ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν τῆς ἀρχαϊκῆς συμπολιτείας ἀπήχθησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ μετὰ δεκαπενταετῆ ἄθλιον καὶ οἰκτρὸν βίον, μόλις 300 τῶν ἐπιζησάντων ἐπανῆλθον οἴκαδε, ἐν οἷς καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος. Ἄπασα ἡ σύγκλητος τῶν Αἰτωλῶν, ἐκ 550 μελῶν, κατεσφάγη.

Ἐν τούτοις τολμητικὰς τις ἀνήρ, Ἀνδρίσκος ψευδῶς ἀποκλιῶν ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον καὶ ἀναγορεύσας ἑαυτὸν βασιλέα, καταλαμβάνει ἄπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ κατασυντρίβει τὸν κατ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντα Ῥωμαϊκὸν στρατὸν (149). Ἄλλ' ὁ, τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀποσταλεὶς ὑπάτος Κέϊστος Μέτελλος κατατροπώσας τὸν Ἀνδρίσκον συλλαμβάνει αἰχμάλωτον καὶ κητυποτάσσει αὐτὸς πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν, ἥτις μεταβάλλεται ἤδη ὀριστικῶς εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκῆν (148). Ἐντεῦθεν ἐπελθὼν κατὰ τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀχαιῶν, πολιορκούντων ἤδη τὴν Ἠράκλειαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κριτόλκον, διέλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ κατετρόπωσε αὐτὸν ἐν Σκαρφεῖ τῆς Λοκρίδος (147). Ὁ δὲ τὸν Μέτελλον διαδεχθεὶς ὑπάτος Λεύκιος Μούμμιος κατατροπώσας ἐν Λευκοπέτρῃ τὸν ὑπὸ τὸν Δάικον ἀντιπαρατεταχμένον στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν

κυριεύει ἀμαχητὴν τὴν Κόρινθον, κατασφάζει ἀγρίως ἅπαντας τοὺς πολίτας, ἐξανδραποδίζει τὰ παιδιά καὶ τὰς γυναῖκας, διαρπάζει πᾶν ὅ,τι πολύτιμον καὶ πυρπολεῖ τὴν πόλιν (146). Καθυποτάξας δὲ καὶ τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον μετέβλεν αὐτὴν εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΤΜΗΜΑ Β΄

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν
Ῥωμαίων μέχρι τοῦ διχασμοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους
(146 π. Χ. - 395 μ. Χ.).

ΠΡΩΤΗ ΥΠΟΔΟΧΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

§ 1. *Ὅποια ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου μέχρι Αὐγούστου (146 π. Χ. - 14 μ. Χ.).*

Μιθριδατικὸς πόλεμος. — Πειραταὶ τῆς Κιλικίας. — Ἐμφύλιοι πόλεμοι 1) μεταξύ Πομπηίου καὶ Καίσαρος, 2) μεταξύ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου πρὸς Βροῦτον καὶ Κάσιον καὶ 3) μεταξύ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταυίου.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ὑπέστη μὲν πολλὰς κηρώσεις καὶ δεινὰ καὶ ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων Ῥωμαϊκῶν πολέμων καὶ ἔνεκα τῆς ἐπιδρομῆς βαρβάρων λαῶν, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε ζῶσα ἐν συνειδήσει ἰδίου ἔθνους καὶ ἐπὶ τέλους δυναθεῖσα νὰ ἄρξῃ καὶ πνευματικῶς ἐπὶ τῆς κυριάρχου Ῥώμης. Ἡ αὐτονομία πολλῶν πόλεων διετηρήθη μάλιστα μέχρις Αὐγούστου, ὅτε ὀριστικῶς μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν καὶ ὅτε ἀνέκυψε καὶ ὕλικῶς ὡς ἐκ τῆς πύσεως τῶν ἐμφυλίων στάσεων καὶ πολέμων τῆς Ῥώμης. Ἡ τυρποληθεῖσα Κόριν-

θος ἀνωκοδομήθη (44 π. Χ.) ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, τὴν δ' ἐπὶ ἐκκτοντικετηρίδα καταστροφὴν αὐτῆς ἀνεπλήρωσε μέχρι τινὸς ἡ Δῆλος διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀκμάσαν ἐμπόριον.

Διετέλει δ' οὕτως ἡ Ἑλλάς ἀπρακτοῦσα καὶ τεταπεινωμένη μέχρι τοῦ μιθριδάτικοῦ πολέμου, ὅτε ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων ἐξήγειρεν ὡς ἀπὸ ληθάργου καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ φιλοπόλεμον ἦθος καὶ φιλελεύθερον φρόνημα.

Μιθριδάτης ὁ γ' λίαν νεαρὸς διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον (124 π. Χ.), πεπρωκισμένος δ' ὑπὸ πλείστων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν προτερημάτων, διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων ἀνέδειξε τὸ μικρὸν καὶ ἀσθενὲς τοῦ Πόντου βασιλεῖον ἐν τῶν ἰσχυροτέρων κρατῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ ὑπαγάγῃ ὑπ' αὐτὸ καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα, ἐξεργάγη (107) μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ῥωμαίων πόλεμος μακρὸς καὶ ἐναγωνίος.

Τὰ ὅπλα τοῦ Μιθριδάτου ἔσπερε πανταχοῦ ἡ νίκη. Κατέλαβε πλείστας χώρας καὶ πόλεις ὑπαγομένας ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ τελευταῖον τὴν Ρόδον, τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἐντεῦθεν ὡς ἀπὸ ὄρμητηρίου ἀσφαλοῦς προσέβη εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας ἔχων προθύμους συνεργοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Αἱ Ἀθηναὶ ὑπὸ τυρρανίσκου τινὸς Ἀθηγῖωρος ἢ Ἀριστίωρος, ὃν ἐγκατέστησεν ἐνταῦθα ὁ στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου Ἀρχέλαος, ὑφίστανται χειρότερα ἢ ἐπὶ τῶν 30 τυράννων. Ἐν ἔαρι τοῦ 87 π.Χ. ὄρμηθεις ὁ Σύλλας ἐξ Ἰταλίας μετὰ πολυαριθμοῦ ἰππικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως καταλαμβάνει τὴν Βοιωτίαν. Ἐντεῦθεν κατελθὼν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ μακρὰν καὶ πείσιμονα πολιορκίαν ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ (86). Προελθὼν δ' ἐντεῦθεν ἐνίκησε τὸν ὑπὸ τὸν Ταξίλλην πολυάριθμον στρατὸν τοῦ Μιθριδάτου ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ κατετρόπωσε τὸν Ἀρχέλαον παρὰ τὸν Ὀρχομενόν. Ὅπόθεν διὰ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας διαπεραιωθεὶς εἰς Ἀσίαν ἐξήναγκασεν τὸν Μιθριδάτην νὰ συνο-

μολογήση ειρήνην ἐπὶ ὄροις ἐπαχθεστάτοις (84 π. Χ.).

Ὁ Πειραιεὺς ἐπυρπολήθη καὶ κατεστράφη σχεδὸν ἐντελῶς. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν διεσώθη, ἀλλ' ἐλεηλατήθη, καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ὑπέστησαν φοβερὰν λεηλασίαν. Στερούμενος δὲ χρημάτων ὁ Σύλλας ἀπεγύμνωσε τοὺς ναοὺς τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν. Ἐτι δεινότερα ὑπέστησαν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὑπχθεῖσαι εἰς τοιαύτας ἐπαχθεῖς φορολογίας, ὥστε ἕκτοτε δὲν ἠδυνήθησαν ἐπὶ πολὺ νὰ ἀναλάβωσι τὴν προτέραν ἀκμὴν. *Σελ.*

Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τούτων τῶν κακῶν ἐπηκολούθησαν αἱ πορθήσεις καὶ δηρώσεις, αἱ συλήσεις καὶ αἱ λεηλασίαι τῶν πειρατῶν τῆς Κιλικίας, οἱ ὅποιοι ἐπωφελοῦμενοι τοὺς τε ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς πολέμους τῆς Ρώμης ἐπόρθουν καὶ ἐληίζοντο πόλεις καὶ χώρας, καταστησάμενοι ὀρμητήριον ἐκυτῶν τὴν Κιλικίαν, καὶ θαλασσοκρατήσαντες τῆς Μεσογείου. — Τούτους κατέστρεψεν ὁ μέγας Πομπήιος, χειροτονηθεὶς στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς Ρώμης καὶ ἀποσταλεὶς μετὰ κραταιᾶς δυνάμεως. Ὁ Πομπήιος ἐδωρήσατο εἰς τοὺς Ἀθηναίους 50 τάλαντα πρὸς διακόσμησιν τῆς ἑαυτῶν πόλεως. Ὅτε δὲ ἐξερράγη μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ὁ περὶ κοσμοκρατορίας ἀγὼν, ἡ Πελοπόννησος ἅπασα, ἡ Βοιωτία καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν καταστροφέα τῶν πειρατῶν, συνετάχθησαν μετ' αὐτοῦ, μετὰ δὲ τοῦ Καίσαρος οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀκαρνανεὶς. Ἐπειδὴ δ' ὁ πόλεμος συνεκροτήθη εἰς ἑλληνικὰς χώρας, ἡ Ἑλλὰς ὑπέστη νέας συμφορὰς καὶ ἄπικσα μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλαις νίκην τοῦ Καίσαρος (48) ὑπέκυψεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ νικητὴς προσηνέχθη λίαν ἐπιεικῶς καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀπένειμε πλείστας δωρεάς. Κατέστρεψεν ὁμῶς τὰ Μέγαρα ἐκ τῆς πείσμονος ἀντιστάσεως, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν πρὸς τὸν νικητὴν. Μεγάλως

δ' εὐηργέτησε τοὺς μετ' αὐτοῦ συμμυχήσαντας Θεσσαλοὺς, καὶ μετὰ τετραετίαν (44) ἀνήγειρε τὴν ὑπὸ τοῦ Μουμμίου πυρποληθεῖσαν Κόρινθον.

Μετὰ τὴν ἐν Ρώμῃ δολοφονίαν τοῦ Κκίσσαρος νέος ἐξεργάγη ἐμφύλιος ἀγών. Οἱ δ' ἐν Φιλίπποις νικηταὶ (42) τοῦ Κασσίου καὶ Βρούτου Ὀκταύτιος καὶ Ἀντώνιος τὴν αὐτὴν γενναιορροσύνην ἐπεδείξαντο πρὸς τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι συνετάχθησαν μετὰ τῶν ἡττηθέντων. Ὁ Ἀντώνιος μάλιστα ὄχι μόνον δὲν ἐτιμώρησε τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ἀνήρτησαν τὰς εἰκόνας τῶν δολοφόνων τοῦ Κκίσσαρος παρὰ τὰς τοῦ Ἀρμодиῦ καὶ Ἀριστογείτονος, ἀλλ' ἀπένειμε καὶ πλείστας δωρεάς, καὶ ἐπὶ πολὺ διέτριψεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἔχαιρε προσκαγορευόμενος *φιλέλληνα* καὶ *φιλαθήναιος*.

Ὅτε δὲ πάλιν νέος ἐξεργάγη ἐμφύλιος ἀγών μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταύτιου, πάλιν οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ συγκυρίαν συνεμάχουν μετὰ τοῦ ἐν Ἀκτίῳ ἡττηθέντος Ἀντωνίου (31 π.Χ.), ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἤδη ἀνακηρυχθεὶς Ὀκταύτιος ὄχι μόνον δὲν ἐτιμώρησε τοὺς κατ' αὐτοῦ πολεμήσαντας Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ πολυειδῶς ἐτίμησε καὶ εὐηργέτησε τοὺς μετ' αὐτοῦ συνταχθέντας Λακεδαιμονίους καὶ ἀνέθηκεν αὐτοῖς τὴν προεδρείαν τῶν ἐν Ἀκτίῳ καθιερωθέντων πενταετηρικῶν ἀγῶνων. Ἐνθα δ' ἐνίκησεν οὐ μόνον καὶ ἰδρυσε τὰ Ἀκτια, ἀλλὰ καὶ πόλιν νέαν ἀνίδρυσεν ἐπονομάσας αὐτὴν *Νικόπολιν*. Συνώκισε δὲ καὶ τὴν ἔρημον πόλιν τῶν Πατρῶν ἐκ τε τῶν ἀρχαίων κατείκων, φυγάζων ἤδη, καὶ πολλῶν Ρωμαίων ἐκ τῶν ἐν Ἀκτίῳ νικητῶν. Κατέστησε δὲ εἰς αὐτὰς φόρου ὑποτελεῖς τὴν Δύμην, τὰς Φαράς, τὴν Τριταίαν καὶ τὴν χώραν τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, πλὴν τῆς Ἀμφίσσης. Πάτραι δὲ καὶ Νικόπολις, Κόρινθος καὶ Ἀθήναι, ἤνθησαν ἐκ νέου καὶ ἀπέβησαν αἱ πολυανθρωπότεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' αὐταὶ ἀπετέλουν ἐξίχρισιν καὶ ἦσαν τρόπον τινὰ ὡς ὀάσεις ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρημωθείσης Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας θλιβερωτάτην εἰκόνα κατέλιπεν ἡμῖν ὁ γεω-

γράφος Στράβων. Ἡ πρὸς βορρᾶν Ἑλλάς σύμπασα, Ἡπειρος, Ἀκαρνανία, Αἰτωλία καὶ Λοκρίς, ἦσαν ἔρημοι σχεδὸν ἤδη κατοίκων. Ἐκ τῶν θεσσαλικῶν πόλεων μόνη ἀξία μνείας ἐστὶν ἡ Λάρισσα, ἐκ δὲ τῶν βοιωτικῶν ἡ Τάνυγρα καὶ αἱ Θεσπιαί. Αἱ δὲ Θῆβαι, αἱ ἐν Λεύκτροις καὶ Μαντινεῖα νικήτριαι τῆς Σπάρτης, καὶ αἱ τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν ἡγεμονίαν διαφιλονεικήσασαι, οὐδὲ κόμης ὀνόματος εἶνε ἄξιαι. — Ἡ δὲ Λακωνικὴ ἠρίθμει ἤδη 30 κόμας ἐκ τῶν πάλαι 100 πολυανθρώπων πόλεων.

§ 2. Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν μετὰ τὸν Αὔγουστον αὐτοκρατόρων μέχρι τῶν Ἀρτωνίων (14-180 μ. Χ.)

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔπαθεν ὀλιγώτερα δεινὰ ἢ κατὰ τὴν προηγουμένην. Διότι καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔπυκταν καὶ οἱ περισσότεροι τῶν αὐτοκρατόρων ἐπεδείξαντο ἰδιαιτέραν εὐνοίαν πρὸς χώραν τοσούτων ἐνδόξων ἀναμνήσεων.

Ὁ μετὰ τὸν Αὔγουστον αὐτοκράτωρ Τιβέριος (14-37) ἂν καὶ ἐν Ρώμῃ ἐφάνη ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἔξετραχηλίσθη εἰς φοβερὰς σφαγὰς Ρωμαίων δικηπρεπόντων ἐπὶ πλούτῳ καὶ γένει, πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅμως προσηνέχθη φιλανθρώπως καὶ ἐπιεικῶς. Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν ἐπεδαψίλευσε σπουδαίαν εὐεργεσίαν, ἀπκλάξας αὐτὰς τῆς καταθλιπτικῆς φορολογίας τῶν ἀνθυπᾶτων, ἐπειδὴ κατέστησεν αὐτὰς ἐπαρχίας *Καισαρικός*. Τὸ δ' Αἴγιον, παθὸν ἐκσεισμοῦ, ἀπήλλαξεν ἐπὶ τριετίαν πάσης φορολογίας. Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο τριάς τεράτων, Καλιγούλας, Κλαύδιος καὶ Νέρων, ἐπεθάρτυναν τὸν θρόνον τῆς Ρώμης, καὶ ἐπλήρωσαν τὸ κράτος ἀνοσίων κακοουργημάτων. Καὶ ὁ μὲν Καλιγούλας, ἀφοῦ ἔξετραχηλίσθη εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας καὶ ἀσωτείας καὶ ἤρχετο ἡ ἀνθρωπότης νὰ εἶχεν ἕνα τράχηλον, ὅπως αὐτὸς τὴν ἀποκόψη δι' ἐνὸς κτυπήματος, ἔπεσε θῦμα συνωμοτῶν (37—41). Τοῦτον εἰς τὰς κακοουργίας ὑπερέβη ὁ Κλαύδιος (41—54). Ἀμφοτέρους δὲ ὑπερηκόντισεν ὁ

ώμους καὶ ἀπάνθρωπος Νέρων (54—68). Ἀροῦ οὗτος κατω-
 λίσθησεν εἰς τὸν ἔσχατον τῆς ἀκολασίας βόρβορον, ἐκστὰς τῶν
 φρενῶν ἐμίανε τὰς χεῖρας ἐν τῷ αἵματι τῆς ἰδίας μητρός, τῆς
 συζύγου, τοῦ διδασκάλου καὶ πλείστων ἄλλων πολιτῶν. Διέ-
 τξε τὴν πυρπόλησιν τῆς Ρώμης, ὅπως λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς
 πυρποληθείσης Τροίας. Πρὸς δικαιολογίαν του δὲ ἐπιρρίπτει τὴν
 εὐθύνην εἰς τὴν μικρὰν κοινότητα τῶν ἐν Ρώμῃ χριστιανῶν,
 καθ' ὧν ἐξηγέρθη ὁ πρῶτος τῶν διωγμῶν κατὰ χριστιανῶν.
 Μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως ἀνήγειρεν ἐκυτῶ μεγα-
 λοπρεπέστατον παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν χρυσῶν κοσμημά-
 των ἐπεκλήθη χρυσοῦς οἶκος. Πρὸς ἐπικόσμησιν δ' αὐτοῦ ἐρο-
 ρολογήθησαν ἀπηνῶς αἱ ἐπαρχίαι.

Ἡ δὲ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλάς ἀπεγυμνώθησαν τῶν ἀρχαίων
 ἐκυτῶν καλλιτεχνημάτων. Κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διηγω-
 νίσθη εἰς ὅλους τοὺς παρὰ ἑλληνοὺς ἀγῶνας, ἀλλὰ καὶ ἠττώ-
 μενος ἐλάμβανε πανταχοῦ τὰ ἀριστεῖα καὶ τοὺς στεγάνους,
 ἀνθ' ὧν εὐγνωμονῶν ἀνεκέρυττε τοὺς Ἑλληνας ἐλευθέρους.
 Ἀλλὰ λίαν ἀκριβὰ οἱ Ἑλληνες ἐπλήρωσαν τὴν τοιαύτην ἐαυ-
 τῶν ἐλευθερίαν. Διότι ὁ Νέρων οὐ μόνον ἐξώκειλεν ἐνταῦθα εἰς
 τὰς ἐσχάτας αἰσχουρήσας, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐφόνευσε, ὅπως
 σφετερισθῇ τὴν περιουσίαν αὐτῶν, καὶ τὴν χώραν ἐλεηλάτησε
 καὶ τοὺς νοοὺς ἀπεγύμνωσε τῶν καλλιτεχνημάτων, ἵνα κο-
 σμήσῃ τὸν χρυσοῦν οἶκόν του. Τέλος ἔπεσε θῦμα συνωμοτῶν,
 καὶ ἡ Ἑλλάς συνκνέπνευσε μετὰ τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότητος,
 ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνέκυψεν εἰς λαμπροτέραν περιωπὴν ἐκ τῆς εὐ-
 τελοῦς θέσεως ὑποδούλου ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας, οὐδ' ἐβελτιώθη
 ὁ πλοῦτος τῆς χώρας καὶ ἡ τῶν κατοίκων εὐημερία μέχρι
 Τραϊανοῦ. Ὁ μεγάλῳρων οὗτος αὐτοκράτωρ (98—117) ἐπε-
 δείξατο ἰδιαιτέραν πρὸς τὴν Ἑλλάδα συμπάθειαν καὶ ἀπέ-
 στειλε τὸν Μάξιμον ὡς ὀργανωτὴν τῶν ἐλευθέρων πόλεων, αἵ-
 τινες εὐγνωμονοῦσαι ἀνέθηκαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνδριάντα ἐν
 Ὀλυμπίᾳ ἐκ λίθου πεντελικοῦ. Ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν δὲ κυβέρνησιν

τούτου καὶ τῶν ἐφεξῆς αὐτοκρατόρων, Ἀδριανοῦ (117—138), Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς (138 — 162) καὶ Μάρκου Αὐρηλίου (162—180) ἡ Ἑλλάς ἀνακουφίζεται, ἡ δὲ τήρησις τῶν ἀρχαίων θεσμῶν, ἠθῶν καὶ ἐθνικῶν συνελεύσεων, ἔστω καὶ κατὰ τύπους μόνον, ἀνεργίπιζε τὸ ἐθνικὸν ὄρθημα.

Ὁ Ἀδριανός, ὁ ἄνευ πομπῶν καὶ βασιλικῶν ἀκολούθων περιδεύσας τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν, ἐπεσκέφθη πεντάκις καὶ τὰς Ἀθήνας, τῶν ὁποίων αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας εὐκλείας καὶ τὰ σωζόμενα λείψανα τῶν λαμπρῶν καλλιτεχνημάτων ἐδέσμευσαν τὴν εὐγενῆ καρδίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ ποικιλοτρόπων δ' εὐεργεσιῶν ἐξεδήλωσε τὸ διακκτέχον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ αἴσθημα πρὸς χώραν τοσοῦτων ἐνδόξων ἀναμνήσεων. Ἐξέδωκεν εὐεργετικούς νόμους, ἀπένειμε πρὸς τὸν δῆμον χρηματικῆς δωρεᾶς καὶ ἐτησίας διανομᾶς σίτου, καὶ ἐκόσμησε καὶ ἐλάμπρυνε τὴν πόλιν διὰ πολυαριθμῶν κατασκευασμάτων. Δαπάναις αὐτοῦ ἀνηγέρθη ναὸς Ἡρας, καὶ Διὸς Πανελληνίου, καὶ ἱερὸν κοινὸν εἰς ὄλους τοὺς θεούς, καὶ γυμνάσιον, καὶ μεγελοπρεπῆς στοὰ ἐξ 120 κιόνων ἐκ λίθου φρυγίου, περιλαμβάνουσα πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην. Παρὰ δὲ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ ἀνήγειρεν ὁμώνυμον αὐτῷ πόλιν καὶ ἐπεράτωσε τὸν ἐπὶ Πεισιστράτου ἀρξάμενον μεγελοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἔχοντα 4 σταδίων περίμετρον καὶ περιστύλιον 120 κιόνων. Πλὴν τούτων καὶ ἐν Μεγάροις ᾠκοδόμησεν ἐκ λίθου λευκοῦ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἐν Κορίνθῳ κατεσκεύασε λουτρόν, καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὰς κρήνας τῆς πόλεως δι' ὕδραγωγείου ἄρθρον ὕδωρ ἐκ τῆς λίμνης Στυμφαλίας. Καὶ ἐν Μαντινείᾳ ἀνήγειρε ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἐν Ἀβοῖς τῆς Φωκίδος ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ πολυάριθμα ἱερά.

Πρὸς ταῦτα ἀνθκιλλῶνται καὶ τὰ δαπάναις τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ κατασκευασθέντα πολυάριθμα μνημεῖα. Οἷον ἐν Ἀθήναις στάδιον ἐκ πεντελησίου μαρμαροῦ καὶ ᾠδεῖον, ἐν Κο-

ρίνθω θέατρον, ἐν Θερμοπύλαις λουτρά καὶ πλεῖστα ἄλλα εἰς πλείστας τῆς Ἑλλάδος πόλεις.

Ὑπὸ δὲ τῶν δύο αὐτοκρατόρων, Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς καὶ Μάρκου Αὐρηλίου, τῶν κοινῶς καλουμένων Ἀρτωρίων, οὐ μόνον αἱ Ἀθῆναι ἀλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς εὐηργετήθη πολυειδῶς καὶ εὐδαιμόνησεν ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν τούτων κυβέρνησιν. Οἱ αὐτοκράτορες οὗτοι θεωροῦνται οἱ ἄριστοι τῶν ἡγεμόνων ἐξ ὧν ποτε ἤζιώθη ἡ ἀνθρωπότης.

§ 3. Ἑλληνικὴ κατάστασις τοῦ ἔλου ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ ὄλην ἑκατονταετηρίδα (180—285 μ. Χ.) καὶ αἱ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαί.

Τὸν Μάρκον Αὐρηλίον διεδέχθη ὁ ἀνάξιος υἱὸς αὐτοῦ Κόμμωδος καὶ μετ' αὐτὸν πληθὺς αὐτοκρατόρων ἐπηκολούθησε μέχρι τέλους σχεδὸν τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος. Ἀπκντες οἱ αὐτοκράτορες οὗτοι ἀπὸ Κομμώδου μέχρι Καρίνου (180—285), ἐξαιρέσει ὀλίγων, εἶνε βδελυροὶ καὶ ἀποτρόπαιοι.

Οὗτοί εἰσι τὰ πρόχειρα δημιουργήματα στρατοῦ ἐκ συρφετώδους ὄχλου, ἀποπτύσαντες πάντα πειθρχίας χαλινὸν καὶ κηκιστάντος τὸ ἀργυρώνητον ὄργανον τοῦ μᾶλλον κακούργου καὶ θρασυτέρου, τὸν ὁποῖον ἀροῦ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Αὐγούστου καὶ Κλαύδιος καταβιβάζει τὴν ἐπομένην, ἵνα ἀναβιβάσῃ ἕτερον αὐθαδέστερον καὶ κηκουργότερον. Ὑπερτέρα πάσης περιγραφῆς ἀποθαίνει ἡ ἐξιστόρησις τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα ὑφίσταται τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἀθλίαν διοίκησιν τοιούτων αὐτοκρατόρων.

Σὺν τῷ Μάρκῳ Αὐρηλίῳ συνέδυσε καὶ ἡ λάμψις τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ συναπασβέσθη τὸ ἱερόν ἐκεῖνο πῦρ, ὅπερ ἐθέρουκινε μέχρι τοῦδε τοῦ φιλοπάτριδος Ῥωμαίου τὰ στέργα καὶ κητωδήγει τὸ βῆμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς τὴν ὁδὸν τῆς νίκης καὶ τῆς ἀρετῆς.

Οὐδὲν δὲ τὸ κρηάδοζον ἀν ἤδη βάρβαρα ρῦλα κητεπλημύ-

ρησαν τὴν Εὐρώπην. Περὶ τὰ τέλη τῆς 6' ἑκατονταετηρίδος ἤρξαντο αἱ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαὶ καὶ περὶ τὰ μέσα τῆς γ' οἱ Γότθοι προσέβησαν μέχρι Θεσσαλονίκης, μετὰ τὰ μέσα δ' αὐτῆς (267 μ. Χ.) ἐδήλωσαν καὶ ἐλεηλάτησαν ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἐνταῦθα Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον. Ἄλλ' αἰφνης ἐντεῦθεν ἀνέλαμψεν ὁ τῆς ἀρχαίας φιλοπατρίας καὶ μεγαλοφροσύνης σπινθήρ, καὶ οἱ βάρβαροι ἀποκρούονται μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Δεξιππου ἐκβάλλονται, δ' ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ καταδιωκόμενοι κητακόπτονται ὑπὸ τῶν ἀπανταχόθεν ἐξεγερθέντων Ἑλλήνων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γαλλιηνοῦ. Καταπλημμυρήσαντες δὲ κατόπιον τὴν Μακεδονίαν κατετροπώθησαν ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπεκλήθη *Γοθικός*. Σω.

§ 4. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ ἡ νέα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους πρωτεύουσα.

Μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν πολυαρχίαν ἢ ἀναρχίαν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης ὁ Διοκλητιανός, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἄρχεται νέα ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἐποχὴ. Αὐτὸς πρῶτος κατανοήσας ὅτι δὲν ἐπῆρκει εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας παρέλαβε συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανὸν διανείμας τὸ κράτος εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν. Ἐκάτερος δὲ παρέλαβεν ἴδιον συνάρχοντα, *Καίσαρα* κληθέντα, ὁ μὲν Διοκλητιανός τὸν *Γαλέριον*, ὁ δὲ Μαξιμιανός Κωνσταντῖνον τὸν *Χλωρόν*, πατέρα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ὅτε δ' ἀπεβίωσεν οὗτος (306), ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε Αὐγουστον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, τὸν ἐπικληθέντα *μέγαν*. Συνέβη δὲ τότε νὰ ἀναγορευθῶσιν εἰς ἐν ὄλῳ αὐτοκράτορες, Γαλέριος, Μαξιμῖνος, Μαξιέντιος, Μαξιμιανός, Λικίνιος καὶ Κωνσταντῖνος.

Ὁ Κωνσταντῖνος, υἱὸς Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, ἐγεννήθη ἐν Ναίσσῳ τῆς Μοισίας (ἢ ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἢ ἐν Δρεπάνῳ τὴν Βιθυνίας) τῷ 274 μ. Χ. Ἐν ἔτει 296 ἀνηγορεύθη

χιλίαρχος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Αὐγούστος (306). Ἡ ρῆξις μεταξύ τῶν αὐτοκρατόρων δὲν ἐβράδυνε καὶ πρῶτος ἀπηγχονίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Μαξιμιανός, ἐπιβουλευθεὶς αὐτοῦ τὴν ζωὴν (310), ὁ Γαλέριος ἀπεβίωσε, καὶ ὁ Μαξέντιος κατετροπώθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου πρὸ τῆς Ρώμης ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ, ἐν ἣ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ Μαξέντιος (312), καὶ πρῶτος ἤδη ὁ Κωνσταντῖνος ἀνύψωσε τὴν σημαίαν τοῦ σπαυροῦ, τὸ περιώνυμον αὐτοῦ *λάβαρον*, ἐφ' οὗ ἐπέγραψε μὲ ἐλληνικὰ γράμματα «*τούτω νίκα*». Τὸ δ' ἐπὶ ἔτος κατετροπώθη καὶ ὁ Μαξιμῖνος ὑπὸ τοῦ Λικινίου. Λικίνιος δὲ καὶ Κωνσταντῖνος διένειμαν ἤδη τὸ ὅλον ῥωμαϊκὸν κράτος.

Μετὰ ἐνεαετίαν δ' ὁ Κωνσταντῖνος κατατροπώσας καὶ τοῦτον ἐμονάρχησε τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους (323). Ἀνεδείχθη δ' ἔνθερμος προστάτης τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἐκδοὺς ὑπὲρ αὐτῆς διάφορα διατάγματα καὶ ἐν ἔτει 325 συνεκάλεσε τὴν *πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον*, ἐν ἣ παρεκάθισαν 318 θεορροοὶ πατέρες, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν τοῦ Ἀρείου τὴν αἵρεσιν καὶ συνέταξαν τὸ *Σύμβολον τῆς ἀμομήτου ἡμῶν πίστεως* ἀπὸ τοῦ α'—η' ἄρθρου.

Ἐνεκα δὲ οἰκογενεικῶν θλίψεων καὶ μάλιστα ἔνεκα πολιτικοῦ συμφέροντος μετέθηκε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου, τὸ Βυζάντιον, ἔνθα οἱ Μεγαρεῖς ἐν ἔτει 656 π. Χ. εἶχον ἀνιδρύσῃ τὴν ἐαυτῶν ἀποικίαν. Τελέσας δὲ μεγαλοπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς (τῇ 1 Μαΐου 330) μετωνόμασε *νεὰν Ρώμην*, οἱ δὲ μεταγενέστεροι ἐπωνόμασαν ταύτην ἀπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ *Κωνσταντινούπολιν*. Διήρесе τὸ κράτος εἰς 116 ἐπαρχίας καὶ μετερρίθμισε τὸ πολίτευμα. Περιπεσὼν δὲ εἰς νόσον καὶ αἰσθανθεὶς ἐγγίζον τοῦ βίου τὸ τέρμα ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα πρὸς τοῦ ἐπισκόπου Νικομηδείας Εὐσεβίου, καὶ ἀπεβίωσε τῇ 21 Μαΐου 337 μ. Χ. καθ' ἣν ἡμέραν ἔκτοτε ἡ ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ, κατατάξασα μεταξύ τῶν ἁγίων. Μικρὸν πρὸ τοῦ

θανάτου διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς 3 αὐτοῦ υἱούς, Κωνσταντῖνον, Κωνσταντῖον καὶ Κώνσταντα.

§ 5. *Τὰ ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα αὐτοκρατόρων σπουδαιότερα γεγονότα μέχρι τοῦ διχασμοῦ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους (337-395).*

Οἱ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀρῶν ἐφρόνευσαν πάντας τοὺς πλησιεστάτους ἑαυτῶν συγγενεῖς, στασιάζουσι καὶ πρὸς ἀλλήλους. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Κώνσταντος ἠττᾶται καὶ φονεύεται (340). Δολοφονεῖται ὁ Κώνστας ὑπὸ τοῦ Μαγνητίου (353), ὁ δὲ Κωνσταντῖος φονεύσας τοῦτον ἀποβαίνει μονάρχης τοῦ ὅλου ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἄλλ' οἱ μὲν Φράγκοι καὶ Ἀλαμαννοὶ εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Γαλατίαν, οἱ δὲ Πέρσαι εἰς τὴν Μισσοποταμίαν καὶ κατατροπώσαντες τὸν Κωνσταντῖον ἀπειλοῦσι τὴν κατάκτησιν τῆς ὅλης Ἀσίας. Καὶ ἐκείνους μὲν λαμπρῶς ἐξεδικήθη ὁ εἰς Κιζίκρα ἀναγορευθεὶς Ἰουλιανὸς κατατροπώσας αὐτούς. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου αὐτοκράτωρ ἀναγορευθεὶς ὁ Ἰουλιανὸς ἐπέρχεται κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἔν τινι συμπλοκῇ εἰσορμήσας ἄνευ θώρακος πίπτει καὶ οὗτος. Ὁ δὲ διώδεχθεις αὐτὸν Ἰοβιανὸς κῆρυκε πρὸς αὐτούς ἐπονειδίστους συνθήκας (361-363).

Ὁ Ἰουλιανὸς αὐτοκράτωρ γενόμενος (361-3) ὠνειρεύετο νὰ ἀνδρῶσῃ τὴν κραταιὰν αὐτοκρατορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, καὶ συγχρόνως νὰ ἀνορθώσῃ καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν. Διὸ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἀνωκοδομήθησαν πολλαὶ πόλεις καὶ πολλὰ ἱερὰ καὶ εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς Ἠπειρον καὶ εἰς Πελοπόννησον. Αἱ Ἀθῆναι ἀνέλαβον τὸ ἀρχαῖον κλέος καὶ ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Ἐλευσίς ἀνηγέρθησαν λαμπρόταται ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν. Ὑπέθαλψε τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν χωρὶς νὰ καταδιώξῃ καὶ τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ ἐπεδείξατο ἰδιαιτέραν εὐνοίαν πρὸς τοὺς ἐθνικούς, πρὸς τὴν παιδείαν τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Διὸ καὶ ἐπε-

κλήθη Ἀποστάτης ἢ Παραβάτης. Ἐνέπνευσε νέαν ζωὴν εἰς τοὺς δημοσίους ἀγῶνας καὶ ἀνίδρυσεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Ἀργεὶ καὶ ἀλλαχοῦ τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἤδη καταργηθῆ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέβη νέα βαρβάρων ἐπιδρομὴ εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, ἡ τῶν Οὐννων καὶ Γόθων. Καὶ οἱ μὲν Οὐννοι ἔθνος ἄγριον καὶ βάρβαρον, πιθανῶς μογγολικῆς φυλῆς, ἀφορμηθέντες ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας κατέλαβον τὰς τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσσίας καὶ Πολωνίας χώρας ἐκδιώξαντες τοὺς πρόην κατοίκους Ἀλαννοὺς (374). Οἱ δὲ πέραν τοῦ Ἰστροῦ οἰκοῦντες Γόθοι, οἱ καλούμενοι Οὐσίγοτθοι, μετώκησαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστροῦ τῇ συναινέσει τοῦ Οὐάλεντος, ὅστις ἔλαθε παρ' αὐτῶν ὀμήρους καὶ τὰ ὄπλα. Ἄλλ' οὗτοι ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν Ὀστρογόθων προβαίνουσι λεηλατοῦντες καὶ δρῶντες μέχρι Ἀδριανουπόλεως, ἔνθα ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ ἠττᾶται κατὰ κράτος ὁ ῥωμαϊκὸς στρατὸς καὶ πίπτει ὁ Οὐάλης (378), μεθ' ὃ ἐλελήθησαν τὴν Θράκην, Μκεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν. Ἐν τούτοις ὁ ἤδη προχειρισθεὶς Αὐγουστος Θεοδόσιος ὁ Α', ὁ ἐπικληθεὶς μέγας (379), μετὰ ἐπταετεῖς ἀγῶνας διὰ συνετῆς μᾶλλον πολιτικῆς ἢ διὰ κρίσιμου τινὸς μάχης κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ διάγωσιν ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι. Ἄλλ' ἡ εἰρήνευσις αὕτη ἦτον οὐχὶ εὐλικρινῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἐπῆλθε πάλιν ἡ ἔνοπλος ῥῆξις καὶ κατέστρεψαν ἐξ ἀπειροκαλίας πλεῖστα κειμήλια τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας. Ἄλλ' οὐχ ἦττον καὶ αὐτὸς ὁ Θεοδόσιος διὰ τῆς ἐκδόσεως διαφόρων διαταγμάτων συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάθλιψιν καὶ ταπεινώσιν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν πολλῶν ναῶν καὶ σεβασμᾶτων τῆς ἀρχαιότητος. Ἀποθανῶν δὲ κατέλιπε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, καὶ εἰς μὲν τὸν 17έτη Ἀρκάδιον κατέλιπε τὸ ἀνατολικὸν μέρος, εἰς δὲ τὸν 11έτη Ὀνώριον τὸ δυτικόν. Μεθ' ὃ ἐπῆλθεν ἡ ὀριστικὴ τοῦ κράτους διαίρεσις καὶ μετ' ὀλίγον ἡ τοῦ δυτι-

καὺ κράτους κατάλυσις ἐπὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Ρω-
 μέλου Αὐγουστίνου, ἀνθ' οὗ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν καταλυσάν-
 των τὸ κράτος ὁ Ὀδίαχος (476).

ΜΕΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Ἱστορία τοῦ βυζαντιανοῦ κράτους
ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους μέχρι ἀλώσεως
τῆς Κ]πόλεως ὑπὸ Τούρκων (395 μ. Χ.-1453 μ. Χ.)

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους μέχρι Λέοντος Γ΄
τοῦ Ἰσαύρου (395-717)

Αἰὼν τοῦ ἐξελληνισμοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους

§ 1 Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ περίοδος αὕτη μετὰ τῶν δύο συνεπομένων περιλαμβάνει τὰς λαμπροτάτας σελίδας τῆς βυζαντιανῆς ἱστορίας. Ἦδη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους συνεξέλιπε καὶ πᾶς ἠθικὸς δεσμὸς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ, ὅπερ ὀσημέραι ἐξελληνιζόμενον διὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, διὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῶν νόμων μεταμορφοῦται ἀπὸ ῥωμαϊκοῦ εἰς ἐλληνικόν, καὶ ὅπερ ἀπὸ τῆς νέας αὐτοῦ πρωτεύουσας, τοῦ Βυζαντίου, ἐπεκλήθη Βυζαντιακόν. Ἐβασίλευσαν δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην 23 αὐτοκράτορες, οἱ ἐξῆς 1) ὁ Ἀρκάδιος (395 — 408), 2) Θεοδόσιος ὁ Β΄ (408—450), 3) Πουλχερία καὶ Μαρκιανὸς (451—457), 4) Λέων ὁ Α΄ (457 — 474), 5-6) Ζήνων (474 — 491), καταλαβόντος ἐν τῷ μετα-

ξὺ τὸν θρόνον καὶ τοῦ Βασιλείου (475 — 478), 7) Ἀναστάσιος ὁ Α' (491 — 518), 8) Ἰουστίνος ὁ Α' (518 — 527), 9) Ἰουστινιανὸς ὁ Α' (527 — 565), 10) Ἰουστίνος ὁ Β' (565 — 598), 11) Τιβέριος (578 — 582) 12) Μκυρίκιος (582 — 602), 13) Φωκῆς (602 — 610), 14) Ἡράκλειος (610 - 641), 15) Κωνσταντῖνος Γ' καὶ Ἡρακλεωνᾶς (641), 16) Κώνστας ὁ Β' (641 — 668), 17) Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος (668 — 685), 18-20) Ἰουστινιανὸς ὁ Β' (685 — 695 καὶ 706 — 711) ἐν τῷ μεταξὺ ἐβασίλευσαν καὶ ὁ Λεόντιος (695 — 698) καὶ ὁ Τιβέριος (698 — 706), 21) Φιλιππικὸς ὁ Βαρδάνης (711 — 713), 22) Ἀναστάσιος Β' (713 — 716) καὶ 23) Θεοδοσίος ὁ Γ' (716 — 717) Τούτων οἱ ἐπιστημότεροί εἰσιν ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Α', τοῦ ὁποίου τὴν βασιλείαν ἐξωτερικῶς μὲν ἐλάμπρυναν τὰ τρόπαια τοῦ Βελισσρίου καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Ναρσῆ καὶ ἄλλων περιφκνῶν στρατηγῶν, ἐσωτερικῶς δὲ ἡ καταρτισθεῖσα νομοθεσία καὶ τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, ὁ Ἡράκλειος, ὁ τὸ περσικὸν κράτος καθυποτάξας, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτες ὁ δικσώσας τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς πρώτης πολιορκίας τῶν Ἀράβων, ἧτις διήρκεσεν ἐπὶ 7 ἔτη.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπωθοῦνται αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων, καταπολεμοῦνται οἱ Βανδῆλοι, οἱ Γότθοι, οἱ Λομβαρδοί, οἱ Πέρσαι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἀβαροσλαῦοι καὶ Ἀραβες, συντάσσεται ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ προσταρτῆται ἡ Ἰταλία εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν.

§ 2. *Νεαὶ βαρβάρων ἐπιδρομαί, Γόθων, Βανδῆλων καὶ Οὐννων. Ἀλάριχος, Γεζέριχος, Ἀπίλιας.*

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θεοδοσίου νεαὶ ἐπηκολούθησαν ἐπιδρομαὶ Γόθων, Βανδῆλων καὶ ἄλλων βαρβάρων. Καὶ οἱ μὲν Γότθοι ὑπὸ τὸν πολυθρύλητον ἡγεμόνα ἑαυτῶν Ἀλάριχον, ἀφοῦ διήλθον δηρῶντες καὶ λεηλατοῦντες τὴν Θράκην, Μακεδονίαν

καὶ Θεσσαλίαν, διεπέρασαν τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὁποίας ἀφῆκεν ἀφυλάκτους ὁ πρὸς φύλαξιν αὐτῶν διορισθεὶς Γερόντιος, καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν πολυαριθμῶν μοναχῶν ἐπήνεγκον ἀπεριγράπτους καταστροφὰς εἰς τὴν Λοκρίδα, Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν. Μόνη ἡ ὄχυρὰ ἀκρόπολις τῶν Θηβῶν ἔμεινεν ἀπόρθητος καὶ ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐκ σεβασμοῦ τοῦ Ἀλαρίχου πρὸς τὸ ἄγαλμα τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ ἤρωος Ἀχιλλέως. Ἐντεῦθεν διὰ τῆς Μεγαρικῆς καὶ τοῦ Ἴσθμοῦ εἰσώρμησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐκυρίουσαν καὶ ἐπόρθησαν τὴν Κόρινθον καὶ ἐπήνεγκον φοβερὰν καταστροφὴν καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐπελθὼν ἐξ Ἰταλίας ὁ γενναῖος Στελίχων μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου τοὺς μὲν πλείστους τούτων, διεσκορπισμένους περὶ τὴν λεηλασίαν, κατέσφαξε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξηνάγκασε νὰ ἀπέλθωσι δι' Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας εἰς Ἡπειρον, καὶ ἐντεῦθεν μετέβησαν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλαρίχου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀτάουλφος ἐξεκένωσεν οἰκειοθελῶς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπελθὼν εἰς Γαλατικὴν ἵδρυσεν ἐκεῖ τὸ οὐρσιγοθικὸν κράτος, ἔχον πρωτεύουσαν τὴν Τολῶσσαν (419).

Ὁ δὲ τῶν Βαυθῆλων ἡγεμὼν Γεζέριχος μετὰ φοβερᾶς λεηλασίας καὶ δηρώσεως τῶν χωρῶν τῆς Ἰταλίας κυριεύσας τὴν Κερχηδόνα ἀνίδρυσεν εἰς Ἀφρικὴν τὸ βασιλεῖον τῶν Βαυθῆλων (441).

Ἀλλ' ἤδη προκύπτει ἐν τῷ μέσῳ ἕτερος λίαν ἐπιφοβώτερος τούτων ἐπιδρομεὺς, ὁ νέος τῶν Οὐννων ἡγεμὼν, ὁ ἐπὶ τῇ ὠμότητι καὶ τῇ κατακτητικῇ ἀπληστίᾳ διαβόητος Ἀττίλας, ὁ διὰ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν, τὰ ὅποια ἐπήνεγκεν εἰς τὸ βυζαντικὸν κράτος ἐπικληθεὶς Θεῖα μάλιστα. Οὗτος ἐξοπλίσας πολυάριθμα στίφη προέβη εἰς φοβερὰν λεηλασίαν καὶ δῆωσιν τῆς Μοισίας, Θράκης καὶ Μακεδονίας, πορθήσας περὶ τὰς 70 πόλεις. Μόλις δ' ὁ ἀγαθὸς Μαρκιανὸς ἐξηνάγκασε

τὸν ἀγέρωχον πόρθητὴν νὰ μεταβῆ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ εἰς τὸ δυτικὸν κράτος, ἔνθα ἤττηθείς κατὰ κράτος ἐν φονικωτάτῃ μάχῃ ὑπὸ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Ἀετίου (451) μετὰ διετίαν ἀπεβίωσεν ἐκ θλίψεως. Ἐν τῶν φοβερῶν τούτων ἐπιδρομῶν διεσώθη μὲν τὸ ἀνατολικὸν κράτος, ἀλλὰ τὸ δυτικὸν ἀπώλεσε πλεῖστα μέρη. Καὶ οἱ μὲν Ὀστρόγοι κατέλαβον τὴν Παννονίαν, οἱ Γεπίδοι τὴν Δακίαν, οἱ Λογγοβάρδοι καὶ Ἐροῦλοι τὰς ἐπέκεινα τοῦ Ἰστρου χώρας, οἱ Ἀλαμαννοὶ τὰς μετὰ τοῦ Ἰστρου καὶ τῶν Ἰταλικῶν Ἀλπεων χώρας καὶ οἱ Σάξονες τὴν Βρετανίαν. Τελευταῖον δὲ οἱ Γερμανοὶ κατὰ κράτος ἐκάλυψαν τὴν Ἰταλίαν καὶ κατὰ κράτος τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀναγορεύσαντες ἐν Παννῶν βασιλέα τῆς Ἰταλίας τὸν ἡγεμόνα ἐαυτῶν Ὀδοάκρον ἢ Ὀδοάκρον (476 μ. Χ.).

§. 3. Ἔτερα σπουδαιότερα γεγονότα ἀπὸ Ἀρκαδίου μέχρις Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (395-327).

Τὸν ἀσθενοῦς χρακτῆρος Ἀρκάδιον ἤγε καὶ ἔφερον ὁ Ρουφῖνος καὶ ὁ εὐνοῦχος Εὐτρόπιος, τὸν δὲ υἱὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ Θεοδοσίον τὸν Β', τὸν ἐπικληθέντα μικρόν, ἤγον καὶ ἔφερον αἱ γυναῖκες, οἱ ἀδελφοὶ καὶ ὁ κληρὸς καὶ μάλιστα ἡ πρεσβυτέρα αὐτοῦ ἀδελφὴ Πουλχερία.

Ἐπ' αὐτοῦ ἀπηγορεύθη ἡ παραδοχὴ τῶν ἐθνικῶν εἰς πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρχάς, καὶ νόμοι ἐξεδόθησαν ἀπαγορεύοντες αὐστηρῶς τὰς ἐθνικὰς ἱεροτελεστίας καὶ διατάσσοντες δικρῆδην τὴν καταστροφὴν τῶν ἐθνικῶν νομῶν. Μετὰ φανατισμοῦ δὲ κατεδιώχθησαν οἱ ἐθνοὶ καὶ πλεῖστοι κατεστράφησαν ἐθνικοὶ νομοὶ καὶ καλλιτεχνήματα. Τὸν φανατισμὸν τοῦτον ἴσχυσεν ἐπὶ μικρὸν νὰ περιστείλῃ ἡ νεαρὰ σύζυγος τοῦ βασιλέως, ἡ Ἀθηναία Ἀθηναῖς, ἡ μετὰ τὸ ἅγιον βῆπτισμα κληθεῖσα Εὐδοκία. Διὰ τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς ἰδρύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, τὸ μέγα παιδαγωγικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδασκον 30 καθηγηταὶ τὴν ἐλ-

ληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλοσοφίαν κλπ. Οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον ὑπερίσχυσεν ἡ ἑλληνικὴ τῆς λατινικῆς καὶ ἤρξαντο νὰ μεταδίδωνται καὶ εἰς τὴν αὐτὴν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ἑλληνοπρεπέστερα φρονήματα. Ἄλλ' ἡ ἀναμόρφωσις αὕτη διεκόπη ταχέως, διότι οἱ περὶ τὸν Θεοδοσίον ἴσχυσαν νὰ διαβάλωσι τὴν Εὐδοκίαν καὶ νὰ ἐξορίσωσιν αὐτήν, ἣτις ἐξορίστος ἐτελεύτησεν ἐν Ἱεροσολύμοις (455). Ἐν ἔτει δὲ 468 οἱ Βανδῆλοι τῆς Ἀφρικῆς ἔκαμαν ἀπόβασιν ἐπὶ τῆς Λακωνικῆς, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλῃς ζημίας ὑπὸ τῶν γενναίων Λακόνων, ἐπίσης ἀπεκρούσθησαν καὶ ἀπὸ τῆς Ἡπείρου (477).

Ὁ Ἀνιστάσιος Α' πρὸς ἀσφάλειαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν ἀνήγειρε μέγα τεῖχος 420 σταδίων τὸ μῆκος ἀπὸ Εὐξεινίου πόντου μέχρι Προποντίδος.

§ 4. Τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ σπουδαιότερα γεγονότα μέχρις Ἡρακλείου (527-610).

Ὁ Ἰουστινιανὸς διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν θεῖόν του Ἰουστινόν Α' καὶ ἔλαβεν ὡς σύζυγον ἐξ ἰδιοτρόπου βουλήσεως τὴν Θεοδώραν, ἣτις ἦτο θυγάτηρ θηριοτρόφου τινὸς καὶ διῆγε πρότερον αἰσχιστὸν βίον, ἀλλ' ἔμως ἠδυνήθη διὰ τῆς συνέσεως καὶ σταθερότητος αὐτῆς εἰς αὐτοκράτειραν ἀνυψωθείσα νὰ διασώσῃ τὸν θρόνον ἀπὸ φοβερῆς τινος στάσεως, ἣτις ἐκ τῆς συνθηματικῆς λέξεως τῶν στασιαστῶν ἐπεκλήθη στάσις τοῦ Νίκα. Ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ δέκα περιφημῶν νομοδιδασκάλων, τῶν ὁποίων πρόιστατο ὁ Τριβωνιανός, συνέταξε τοὺς ἀρίστους τῶν νόμων (καταρτίσας τὸν κώδικα, τὸν *πενδέκτην*, τὰς *εἰσηγήσεις* καὶ τὰς *νεαράς*). Ἀνήγειρεν ἔργα λαμπρὰ καὶ ὠφέλιμα, οἷον φρούρια πόλεων καὶ ὀχυρώματα, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἀνήγειρε δὲ καὶ τὸν περικαλλέστατον ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Θεοῦ. Διὰ μεγάλων δὲ στρατηγῶν, ἐξ ὧν ὑπερέχει ὁ Βελισάριος καὶ ὁ Ναρσῆς, ἠδου-

νήθη νά περικοσμήση τὴν μακρὰν αὐτοῦ βασιλείαν διὰ τῶν ἐνδοξοτάτων κατορθωμάτων.

Καὶ ὁ μὲν Βελισάριος κατέκτησε τὴν Ἀφρικὴν (533-534) καὶ ἤγαγεν αἰχμάλωτον τὸν ἡγεμόνα τῶν Βαυδῆλων Γελίμερον. Ἀνέκτησε τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ ἤγαγεν αἰχμάλωτον τὸν ἡγεμόνα τῶν Γότθων Οὐτίγιν μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τῶν θησαυρῶν (536-540). Διεξήγαγεν εἰκοσαετεῖς εὐδοκίμους ἀγῶνας (542-562) πρὸς τοὺς Πέρσας, λεηλατοῦντας τὰς χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νά συνομολογήσωσι πεντηκονταετῆ εἰρήνην.

Τέλος ὁ Βελισάριος ἀπέκρουσε νέαν τῶν Οὐννων εἰσβολὴν καὶ ἔσωσε τὴν πρωτεύουσαν ἀπειληθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν (559).

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Βελισάριος διεξῆγε τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, οἱ Γότθοι κατέκτησαν αὖθις τὴν Ἰταλίαν, ἣν ἀνεκτήσατο ὁ ἕτερος τῶν μεγάλων στρατηγῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ Ναρσῆς, κατατροπῶσας τοὺς Γότθους ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ, ἐν ἣ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν, ὁ γενναῖος Τωτίλας (553).

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰουστίνος ὁ Β', ἀνὴρ μικρόνους καὶ νωθρός, ἤλθε νά καταλύσῃ πᾶν ὅ,τι μέγα παρὰ τοῦ θεοῦ παρέλαθεν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ μὲν Λογγοβάρδοι κατέλαβον τὴν ἄνω Ἰταλίαν, κληθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν Λογγοβαρδίαν, καὶ ἐπεξέτειναν τὰς κατακτήσεις ἐαυτῶν καὶ ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας. Οἱ δὲ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰστροῦ οἰκοῦντες Αὐάρεις, ἔθνος ταταρικόν, ἤρχισαν νέας ἐπιδρομὰς εἰς τὸ βυζαντικὸν κράτος, οἱ δὲ Πέρσαι λύσαντες τὰς συνθήκας ἐπανελάβον τὰς ἐπὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας λεηλασίας αὐτῶν. Τὴν πρόοδον τούτων ἀνέστειλαν διὰ λαμπρῶν νικῶν οἱ δύο κατόπιν αὐτοκράτορες Τιβέριος καὶ Μαυρίκιος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀνεκτήσατο πάσας τὰς ὑπὸ τῶν Περσῶν καταληφθεῖσας χώρας καὶ ἐξεδίωξε πέραν τοῦ Ἰστροῦ τοὺς Σλαῦους καὶ Αὐάρεις. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ γενναῖος Μαυρίκιος ἔπεσε θύμα στάσεως μεθ' ὅλης τῆς οικογενείας αὐτοῦ. Τὴν

στάσιν τχύτην ὑπεκίνησεν ὁ ἐκκτόνταρχος τοῦ στρατοῦ Φωκᾶς, ἄνθρωπος μοχθηρὸς καὶ ἄνευ φρονήματος, ὅστις καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ὁ Φωκᾶς ἐκτραχηλισθεὶς εἰς φοβερὰς σφραγὰς τῶν ἀρίστων στρατηγῶν διέλυσε σχεδὸν τὸν στρατὸν καὶ ἀπέβη μυρίων κκκῶν πρόξενος. Ἐπ' αὐτοῦ ἀρηρέθησαν ὀριστικῶς τοῦ Βυζαντικκοῦ κράτους ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἀφρικὴ καὶ ἡ Ἰταλία. Οἱ δὲ Πέρσαι καθυπέταξαν τὴν Μισσοποταμίαν, Ἀρμενίαν, Καππαδοκίαν, καὶ προέβησαν λεηλατοῦντες μέχρι Χελκηθόνος, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἡρακλείου συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας καὶ ἐπεφάνησαν ἤδη τὸ δεύτερον πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (614).

Ὁ Ἡράκλειος (610 — 641) ποιήσας πρὸς τοὺς Αὐάραις καὶ Σλαγύους ἐπιζημίους συνθήκας, καὶ ἀφῆσας τοὺς Πέρσας πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς ἐξώρμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Ἀσίαν (622) καὶ προέβη νικηφόρος μέχρι τῆς πρωτευούσης τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπήγαγεν ἀπειράριθμα λάφυρα. Διὰ συνθήκας δὲ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Χοσρόου Σερόην τὸ Βυζαντικκὸν κράτος ἀνέκτησε τὰ παλαιὰ αὐτοῦ ὄρια, ἅπερ καθώριζεν ὁ Ἀράξης πρὸς βορρᾶν καὶ ὁ Εὐφράτης πρὸς μεσημβρίαν.

Ἐνῶ δὲ ὁ Ἡράκλειος διέτριβεν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ περσικοῦ κράτους, ὁ Πέρσης Χοσρόης συνάψας συνθήκας πρὸς τοὺς Αὐάραις περὶ διανομῆς τοῦ Βυζαντικκοῦ κράτους πολιορκεῖ στενῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ὁ πατριῖος Βῶνος μετὰ τοῦ πατριάρχου Σεργίου συγκαλέσαντες τὸν λαὸν καὶ τὸν στρατὸν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Σοφίας μετὰ παννυχίδα δέσιν πρὸς τὴν ἑπέρομαχον Θεοτόκον ἐξώρμησαν ἄθροοι κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς. (8 Αὐγούστου 626). Ἐκτοτε καθιερώθη ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀκαθίστου ἔμμου, τὴν ὁποίαν ἡ ἐκκλησία ἑορτάζει μέχρι τῆς σήμερον πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ ἐνδόξου καὶ σωτηρίου ἐκείνου γεγονότος.

Ἐπίσης τότε καθιερώθη καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς τοῦ σταυροῦ ἀνε-

ψάσεως (14 Σεπτεμβρίου 629), τὸν ὅποιον ὁ Ἡράκλειος ἀνακτιστάμενος ἀπὸ τοὺς Πέρσας, μετὰ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει τελεσθέντα θρίαμβον (7 Σεπτεμβρίου 628) ἐκόμισεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνύψωσεν ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ θέσεως.

§ 5. *Αἱ τῶν Ἀράβων κατακτήσεις καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν.*

Ἐπιφοδῶτεροι καὶ τῶν Περσῶν καὶ τῶν ἄλλων προειρημένων βερδάρων λαῶν ἀναγκάζονται ἤδη οἱ Ἄραβες, οἱ ὅποιοι ἠπέιλησαν ἤδη νὰ ἀνατρέψωσι καὶ τὸν χριστιανισμόν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης.

Εἰς τοὺς Ἄραβας, σχεδὸν ἀγνώστους ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐπέπνευσε θρησκομαρία ἀκαταγώνιστον καὶ κατακτητικὴν ὄρμην ἀκατάσχετον ὁ Μωάμεθ, ἀναφανείς ὡς νέος προφήτης καὶ νέος θρησκείας μορφωτής.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς Μέκκαν τῆς Ἀραβίας (571 — 632 μ.Χ.)· τὸ δὲ κήρυγμα τῆς νέας αὐτοῦ θρησκείας ἤρχισεν ἐν ἔτει 610.

Καταδιωχθεὶς μόλις διεσώθη διὰ τῆς φυγῆς εἰς Μέδιναν (622 μ.Χ.). Ὄτε ἄρχεται καὶ τὸ πρῶτον τοῖς Μωαμεθανοῖς ἔτος τῆς ἐγίρας (φυγῆς). Πεπρικοισμένος ὑπὸ σπανίων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν προτερημάτων κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του καὶ νὰ καθυποτάξῃ διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου αὐτὸς μὲν τὴν Ἀραβίαν, οἱ δὲ διάδοχοί του τὴν Συρίαν (639) καὶ τὴν Αἴγυπτον (642) καὶ ὅλον τὸ Περσικὸν κράτος.

Εὐτυχῶς ἢ μεταξὺ τούτων ἐξαρθεῖσα διχόνοια ἔσωσε τὴν Εὐρώπην. Μετὰ ἐμφυλίους σφαγὰς ὑπερισχύσας ὁ Μωαυῖᾶ καὶ Χαλίφης γενόμενος ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατασκευάσας δὲ πολυκριθμότατον στόλον ἐπολιόρκησε ταύτην.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ 7 ἔτη (672-678).

Εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνετέλεσαν καὶ ἡ γενναϊότης τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου, καὶ τὰ ὄχυρά αὐτῆς τείχη καὶ μάλιστα τὸ ὕψος αὐτῶν, τὸ ὅποιον ἐρεῦρε μὲν Πρόκλος ὁ Ἀθηναῖος, ἐτελειοποίησε δὲ ὁ ἐξ Ἡλιουπόλεως Κελλίνικος. Οὕτω ἀποκρουσθέντες οἱ Ἀραβες, λέγουσι, ὅτι ὑπεχρεώθησαν διὰ συνθήκης νὰ πληρώνωσι τακτικὸν ἐτήσιον φόρον.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου ἐπατράπη εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐγκλιμακτωθῶσιν εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἀπ' αὐτῶν ἔκτοτε ἐπεκλήθη Βουλγαρία ἐπὶ πληρωμῇ φόρου.

Οἱ δ' Ἕλληνες ἐπωφεληθέντες ἐκ τῶν νέων ἐμφυλίων σπαραγμῶν τῶν Ἀράβων ἤγειραν τὰ λαμπρότατα τρόπαια. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' Τιβέριος προήλασε νικηφόρος εἰς τὴν Ἀρμενίαν, Ἰβηρίαν, Ἀλβανίαν καὶ Μηδίαν μέχρι Ἰρκανίας. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Β', ὡσεὶ ὑπὸ πικραφροσύνης κατακληρθεῖς, ἄπικτας τούτους τοὺς θριάμβους μεταστρέφει πρὸς ὄφελος τῶν πολεμίων, διότι καθεῖρξε πολλοὺς τῶν στρατηγῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Λεόντιον.

Ὁ Λεόντιος ὅμως ἀποφυλακισθεὶς καταλαμβάνει τὸν θρόνον καὶ ἐξορίζει τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς Χερσῶνα ἀκρωτηριάσας αὐτόν.

Ἐπὶ δὲ τοῦ Τιβερίου, διαδόχου τοῦ Λεοντίου, ἕτερος στρατηγός, ὁ *Ἡράκλειος*, εἰσβαλὼν εἰς Συρίαν προέβη νικηφόρος μέχρι Σιμοσάτων καὶ κατετρόπωσεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ἀραβας. Ἄλλ' αἰφνης ὁ ἐν Χερσῶνι διατρίβων ἐξόριστος Ἰουστινιανὸς Β' ἐπελθὼν καταλαμβάνει αὐθις τὸν θρόνον καὶ ἐκτραχηλίζεται εἰς ἀγριωτάτας σφαγὰς, ἀνωτέρας πάσης περιγραφῆς. Οἱ δὲ Ἀραβες ὑπὸ τὸν νέον Χαλίφην Οὐαλὲδ ἀνέκτισαν αὐθις τῆς Ἀσίας τὰς χώρας καὶ ἐπήνεγκον ἀπεριγράπτους δρώσεις, σφαγὰς καὶ αἰχμαλωσίας. Κατέλαβον δὲ καὶ τὴν Ἰσπανίαν κατατροπώσαντες ἐν φοινικωτάτῃ μάχῃ τοὺς Οὐϊσιγόθους (711).

Ἀπὸ δὲ τῶν Πυρηναίων ἠπειλήσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρώπης, ἣν ἔσωσεν ὁ τῶν Φράγκων ἡγεμὼν Κάρολος, ὁ ἐπικληθεὶς *Μάγτελλος* (= *mag̃us*) κατκτηρώσας αὐτοὺς (732) μετὰ ξὺ Πικταυῶν καὶ Τορώνων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀπειλήσωσιν ἀπὸ τῶν Πυρηναίων τὴν Εὐρώπην καὶ ἠττηθῶσιν ὑπὸ τοῦ Καρόλου, ἠπειλήσαν ταύτην ἐντεῦθεν, ὁπόθεν μᾶλλον διεσώθη ἡ Εὐρώπη δι' ἐτέρου ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ὡς στρατηγὸς ἀνέστειλε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν καταλαβὼν τὸ ὀχυρώτατον τοῦ Ἀμορίου τῆς Φρυγίας φρούριον (716) καὶ καταλαβὼν τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέκρουσεν ἐντεῦθεν τοὺς πρὸς ἐκπόρθησιν αὐτῆς ἐφορμήσαντας Ἀραβας, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ νέου Χαλίφου Σουλεϊμάν. Ὁ σωτὴρ οὗτος τῆς Εὐρώπης ἐστὶν ὁ ἐξ Ἰσαυρίας Λέων ὁ Γ', ὡς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνᾶτος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως Λέοντος τοῦ Γ' μέχρι Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (717-867).

ΑἶΘΝ ὉΡΘΕΚΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

§ 1. Οἱ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην βασιλεῖς καὶ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐβασίλευσαν 13 βασιλεῖς, ἐν οἷς συγκαταλέγονται καὶ δύο γυναῖκες, ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Θεοδώρα. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν διεξάγεται ὁ μεταξὺ τῶν μεταρρυθμιστῶν, καλουμένων εἰκονομάχων, καὶ τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν ἀγὼν, καθ' ὃν ἴσχυσαν οὗτοι καθιερώσαντες τὴν τιμητικὴν τῶν εἰκότων προσκύνησιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου ἐπῆλθε τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς. Ἐξωτερικῶς δὲ διεξάγονται οἱ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εὐδόκιμοι πόλεμοι κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων.

§ 2. Λέων ο Ίσαυρος (717-741.)

Ὁ Λέων διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του περιβληθεὶς τὸ στρατηγικὸν ἀξίωμα καὶ ἀνυψωθείς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγαλοουργότερων βασιλέων καὶ δι' ἐπιτηδεΐας ἀμύνης ἀπέκρουσε τοὺς Ἀραβας κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην πολιορκίαν, διηκρέσασαν ἐπὶ δύο ἔτη, κατὰστρέψας τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν αὐτῶν. Εἰς τὴν κατὰστροφὴν αὐτῶν συνετέλεσε καὶ ὁ δριμύτατος χειμὼν καὶ τὸ ὑγρὸν πῦρ.

Διὰ δὲ τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἠνώρθωσε τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τὸ κράτος. Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς μεταρρυθμίσεως ἦσαν οἱ ἑξῆς. 1) ἡ ἐπὶ ὑγιεστέρων ἀρχῶν ἐκπαίδευσις τῆς νεολαίας, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀναλάβῃ οἱ μοναχοὶ καὶ περιώριζον ταύτην εἰς ξηρούς τινὰς θρησκευτικούς τύπους, 2) ἡ περιστολὴ τῆς τάσεως, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ ἄνθρωποι τότε εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, 3) ὁ περιορισμὸς τῶν πολυπληθῶν μοναστηρίων καὶ ἡ φορολογία τῶν μοναστηριακῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, 4) ὁ περιορισμὸς τῆς χρήσεως τῶν ἀγίων λειψάνων, 5) ἡ κατάργησις τῶν εἰκόνων, πλὴν τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐν γένει ἡ ἀντιοργάνωσις τῶν ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων καὶ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως. Ἐκδούς δὲ ἐν ἔτει (728) τὸ περὶ καταργήσεως τῶν εἰκόνων διάταγμα εὔρε μεγάλην ἀντίπραξιν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, τῶν γυναικῶν καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ κατωτέρου κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν δὲ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκηρύχθησαν οἱ μᾶλλον λόγιοι, ὁ ἀνώτερος κληρὸς καὶ ὁ στρατός.

Ἐκ τούτου προέκυψαν συγκρούσεις καὶ ταρχαὶ εἰς τὸ κράτος διακρέσασαι ἐπὶ 150 περίπου ἔτη. Ἐκ τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἐρίδων θέλων νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ τότε Πάπας Γρηγόριος ὁ Β' ὑπεκίνησε στάσιν εἰς τὴν ἐνταῦθα κυρίως Ἑλλάδα, ἣτις προπχρασκευάσασα στρατὸν καὶ στόλον καὶ κηρύξασα ἴδιον βασιλέα Κοσμάν τινα ἐξώρμησε πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως. Ἀλλὰ τὴν μὲν στάσιν εὐχερῶς κατέβαλεν ὁ Λέων, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης ἀφῆρεσε τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἐπὶ τῆς Κρήτης, ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας, ἐπὶ τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπὶ τῆς Μακεδονίας. Ἐκτοτε δ' αἱ χῶραι αὗται ἀπετέλεσαν τὴν κυρίαν ἐστίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπὸ θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν.

Ὁ δὲ τῶν Ἀράβων στρατάρχης Σουλεϊμάν προέλασε μετὰ πολυαριθμοτάτης στρατιᾶς μέχρι τῶν Τυάων τῆς Καππαδοκίας πορθῶν καὶ λεηλατῶν. Ἀντεπεξέρχεται κατ' αὐτοῦ ὁ Λέων μετὰ τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου καὶ συνάψας μάχην φονικωτάτην ἐκ παρατάξεως περὶ τὸ *Acroïron* τῆς Φρυγίας κατετρόπωσε κατὰ κράτος αὐτὸν (740). Ἐκ δὲ τῶν 100,000 τῆς στρατιᾶς ἐκεῖνης μόλις διεσώθησαν 7,000.

§ 3. Κωνσταντῖνος ὁ Ε' (741 - 775)

Ὁ τοῦ Λέοντος Γ' υἱὸς καὶ διάδοχος Κωνσταντῖνος ὁ Ε', ὁ ὑπὸ τῶν χρονογράφων καλούμενος *Κοπρώνυμος*, ἀνεδείχθη κατὰ μὲν τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς ἐράμιλλος τοῦ πατρός, ὡς πρὸς δὲ τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως λίαν ἐκείνου τολμηρότερος καὶ δραστηριώτερος. Διὸ καὶ αἱ μὲν ἀρεταὶ αὐτοῦ κατὰ πολεμικὰ κατορθώματα εἴτε ἀπεισιωπήθησαν ὅλως, εἴτε καὶ ὑπετιμῆθησαν, αἱ δὲ ἀγαθαὶ αὐτοῦ προθέσεις παρεξηγήθησαν, εἴτε καὶ διεστράφησαν. Οἱ δὲ θρησκομανεῖς χρονογράφοι ἐπεσώρευσαν τὰς μυσκαρωτάτας τῶν ὕβρεων κατ' αὐτοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλει ἄπειρον σεβασμὸν καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἀνθρωπότης, διότι περιέστειλε καὶ ἑταπείνωσε τοὺς Ἀραβὰς καὶ κατετρόπωσε τοὺς Βουλγάρους.

Καταβαλὼν τὴν στάσιν, ἣν ἤγειρε κατ' αὐτοῦ ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς Ἀρτάβασδος, καὶ διοργανώσας τὸν στρατὸν ἐπέρχεται κατὰ τῶν Ἀράβων.

Εισβάλλει εἰς Συρίαν καὶ προελάσας νικηφόρος καταναυμα-
χεῖ τὸν στόλον τῶν Ἀράβων (746).

Ταπεινώσας δὲ οὕτω τοὺς Ἀράβιας ἐπέστησε τὴν προσοχὴν
αὐτοῦ εἰς τὸ ζήτημα τῆ μεταρρυθμίσεως. Μετὰ ὄριμον δὲ
σκέψιν συνεκάλεσεν (754) οἰκομενικὴν σύνοδον, ἐν ᾗ παρε-
κάθισαν 348 ἐπίσκοποι.

Ἡ Σύνοδος μιᾷ γνώμῃ ἐπεκύρωσε τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμί-
σεως καὶ κατήργησε τὰς εἰκόνας, π ἦν τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν
δογμάτων τῆς πίστεως, καὶ ἀνεθεμάτισε πάντας τοὺς ἀντιπρο-
νοῦντας. Μεθ' ὃ ὁ Κωνσταντῖνος ἀφῆρσε τὰς εἰκόνας ἀπὸ τῶν
ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἀπὸ τῶν μοναχῶν,
διέλυσε δὲ καὶ πλείους μονὰς.

Μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν τχύτην τῶν πραγμάτων ῥύθμισιν εἰσέ-
βαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ καθυπέταξε πάσας τὰς Σλαβι-
τικὰς ἀποικίας (758).

Ἐντεῦθεν εἰσέβαλεν εἰς Θράκην καὶ μετ' ἐπικτειλημμένας
νίκας κατκροπώσας τοὺς Βουλγάρους περὶ Μικρέλλας ἐξηνά-
γκησεν εἰς συνομολόγησιν εἰρήνης (759). Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι
λύσαντες τὰς συνθήκας ἐπιτίθενται αἰῶνης κατὰ τοῦ ἐν τῷ
Αἴμῳ στρατοπέδου, ὅπερ δικτοκορπίζουσι καὶ ἐπικνυλαμβάνουσι
τὰς συνθήκας ἐαυτῶν λεηλασίας. Ἐπελθὼν δ' ὁ Κωνσταντῖνος
κατετρόπωσε αὐθις αὐτοὺς περὶ τὴν Ἀρχίαλον (763).

Ἄλλὰ καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι, κατὰ τὸ εἰωθός, λύουσι τὰς
συνθήκας. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπελθὼν κατ'
αὐτῶν τοὺς κατετρόπωσε κατὰ κράτος περὶ Λιθωσώρια (774)
καὶ ἐτέλεσε δεύτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει θρίαμβον.

§ 4. Ὁ τοῦ Κωνσταντίνου υἱὸς καὶ διάδοχος Λέων ὁ Δ'
(775-780), Εἰρήνη καὶ Κωνσταντῖνος ΣΓ' (780-802).

Οὗτος ἠκολούθησε τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἦτον
ἀσθενοῦς χαρακτῆρος ἀνὴρ καὶ τὸν ἤγε καὶ ἔφερε κατὰ δοκοῦν ἡ

σύζυγος αὐτοῦ *Εἰρήνη*, ἡ Ἀθηναία, ἣτις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν ὅλην τοῦ κράτους διοίκησιν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου. Ἡ *Εἰρήνη* προέβη μετὰ περισκέψεως εἰς τὴν κητέργησιν τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων.

Ἀνίδρυσε τὰς διαλυθείσας μονὰς καί, ὅπως ἔχη καὶ ἐξωτερικούς συμμάχους, ἐμνήστευσε τὸν ἐνδεκαετῆ υἱὸν Κωνσταντίνον πρὸς τὴν ὀκταετῆ θυγατέρα τοῦ μεγάλου Καρόλου. Ὁ γάμος ὁμοῦ οὗτος διελύθη. Συγκαλεῖ (786) σύνοδον πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων, καὶ ἐπειδὴ τὴν πλειοψηφίαν εἶχον οἱ μεταρρυθμισταί, διαλύει τὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐφρόνει τὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος συγκαλεῖ νέαν Σύνοδον, καὶ αὕτη εἶνε ἡ *Ζ' οἰκουμένη*. ἣτις καθιέρωσε τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων (787).

Ἄλλ' ἤδη ὁ Κωνσταντῖνος τ' ἀνκλαμβάνει μόνος τὴν ὅλην τοῦ κράτους διοίκησιν. Ἡ δὲ *Εἰρήνη* περιελθοῦσα εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν υἱὸν ὤμοσεν αὐτοῦ τὸν ὄλεθρον. Καὶ ἀφοῦ μετεχειρίσθη ὅλα τὰ μέσα ὅπως ἐξετελέσθη αὐτὸν, τελευταῖον διέταξε καὶ τὴν ἀποτόφωσιν αὐτοῦ, ἣτις καὶ ἐξετελέσθη εἰς τὴν αἰθουσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ γεννηθῆ ὑπὸ ταύτης μητρὸς ἀσπλάγχνου. (797). Ἡ *Εἰρήνη* κατώρθωσε νὰ καταβάλη διὰ τοῦ σκληροτάτου τρόπου πάσας τὰς κατ' αὐτῆς ἐξεγερθείσας στάσεις. Μετὰ ἐξαιτίαν ὁμοῦ ἐξωρίσθη καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ πατρικίος Νικηφόρος (802). Ἡ *Εἰρήνη* ἀπεβίωσε μετὰ ἓν ἔτος εἰς Λέσβον ἐκ θλίψεως, ἀλλὰ τὸ κράτος ὑπέστη συμφορὰς ἀνιάτους.

§ 5 *Νικηφόρος* καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Σταυράκιος* (802-811).

Ὁ *Νικηφόρος* εὔρε τὸ κράτος εἰς τὴν ἐσχάτην ἐσωτερικὴν παραλυσίαν καὶ ἐξωτερικὴν ταπείνωσιν. Ἡ χώρα ἦτον ἐξηντημένη ὡς ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τὸ ταμεῖον κενὸν ἐκ τῆς σπατάλης καὶ τῆς κακῆς διοικήσεως τῆς *Εἰρήνης*. Ἀνα-

νεώσας δὲ τοὺς ὑπὸ τῆς Εἰρήνης καταργηθέντας φόρους καὶ τελωνιακοὺς δασμοὺς, καὶ διατάξας αὐστηρῶς τὴν τῶν καθυστερουμένων εἰσπραξίν καὶ δι' εἰδικοῦ δικαστηρίου ὑποχρεώσας πάντας νὰ καταθέσωσι τὰ παρανόμως εἰσπραχθέντα καὶ διὰ τῶν ἰδιαιτέρων θησαυρῶν τῆς Εἰρήνης κατώρθωσε νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς πρώτας κατεπειγούσας ἀνάγκας τοῦ κράτους.

Προσέτι δὲ ὑπέβαλεν εἰς τακτικὴν φορολογίαν τὰ μοναστηριακὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐδήμεισε καὶ τινα τούτων. Ἄλλ' ὡς ἐκ τούτου ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ πᾶθους ἑαυτῶν τυφλούμενοι καταπροὔδιδον τὰ ὕψιστα τοῦ κράτους συμφέροντα διενεργοῦντες στάσεις καὶ συνωμοσίας κατὰ τε τῶν καθεστώτων καὶ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλείως.

Εἶτα δ' ἐρρύθμισε τὰς πολιτικὰς σχέσεις τοῦ κράτους πρὸς τὸν μέγαν Κάρολον, ὁ ὁποῖος διὰ συνθήκης παρεχώρησε τὰς παραλίους πόλεις τῆς Ἑνετίας καὶ Δαλματίας καὶ τὴν εἰρηνικὴν κατοχὴν τῆς κάτω Ἰταλίας, ἀλλ' ὁ Νικηφόρος ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν ἀπονεμηθέντα αὐτῇ τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπίσης ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ καὶ τὸν πρὸς τὸν Χαλίφην τῶν Ἀράβων *Arroun el-Rasid* ὑπὸ τῆς Εἰρήνης συμπεφωνημένον ἐτήσιον φόρον. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Χαλίφης ἐπέδραμε μετὰ πολυαριθμοτάτης στρατιᾶς δηῶν καὶ λεηλατῶν τὰς χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης φονικωτάτης περὶ Κράσσον τῆς Φρυγίας, ἠττήθη μὲν ὁ Νικηφόρος (806) καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποδεχθῇ τὰς ἐπιβληθείσας ἐπαχθεστάτας περὶ εἰρήνης προτάσεις, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε τυχῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων διὰ νέων συνθηκῶν νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος πάσης πρὸς τὸν Χαλίφην φορολογίας. Τέλος ἐτράπη πρὸς βορρᾶν κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ κατατροπώσας αὐτοὺς περὶ Μαρκέλλας (811) καὶ κυριεύσας τὸ στρατόπεδον τοῦ Κρούμμου μεθ' ὄλων τῶν ἀποσκευῶν περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν. Ἀλλ' ἐξ αἰφνης, εἴτε ἐκ προδοσίας, εἴτε ἐξ ἀτυχοῦς συμπτώσεως,

περικυκλωθείς ἐν τῷ μέσῳ δυσβάτων χωρῶν καὶ οὐδεμίαν ἔχων διέξοδον εἰσορμαζὺ ξιφήρης ταχθεὶς μεταξὺ τῶν προμάχων. Καὶ πατοῦντες οὕτω ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων διελαύνουσιν οἱ πλεῖστοι, ἀλλὰ πίπτει ὁ Νικηφόρος καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν ἀνατολικῶν ταγμάτων καὶ τῆς Θράκης, ὁ δὲ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος λαβὼν καίριον τραῦμα ἀποθνήσκει μετὰ δύο μῆνας καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ ὁ γαμβρὸς τοῦ Νικηφόρου Μιχαὴλ ὁ Ῥαγκαβῆς.

§ 6. Μιχαὴλ Α' ὁ Ῥαγκαβῆς (811-813).

Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸ κράτος ἐσωτερικῶς μὲν περιήλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν, αἱ δὲ ἐπικρατεῖαι αὐτοῦ ὑφίσταντο δεινὰς δηώσεις καὶ λεηλασίας ὑπὸ τῶν ἤδη ἀκατασχέτων Βουλγάρων. Προτραπεῖς δὲ ὑπὸ τῶν κακῶν συμβούλων νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτῶν καὶ ἠττηθεὶς παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ Βούλγαροι πλησιάζουσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ στρατηγὸς Λέων Βάσδας.

§ 7. Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος (813-820).

Ὁ Λέων ἀποκρούσας τὰς ἐφόδους τοῦ Κρούμμου, (ὁ ὁποῖος ἐτρέπη ἤδη περὶ τὴν δῆωσιν τῆς ὑπὸ θύρου χώρας), καὶ συλλέξας καὶ ἐκγυμνάσας τὸν νέον στρατὸν ἐπήλθεν ἐν ἔαρι τοῦ 814 κατὰ τοῦ ἐν Μεσημβρίᾳ ἐστρατοπεδευμένου Κρούμμου. Ἐκεῖ δὲ περιχαρκαλωθεὶς ἐν ὀχυρωτάτῳ στρατοπέδῳ καὶ παραλαβὼν τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ ἐπετέθη νυκτὸς κατὰ τῶν πολυαρίθμων ἐχθρῶν, καθ' ὧν ἐπήνεγκεν ἀληθῆ πανωλεθρίαν, ὁ δὲ Κρούμμος κατέστρεψε τὸν βίον μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ καιρίου τραύματος. Ἐκτοτε ἐπὶ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα Βουλγάρου πούς δὲν ἐπάτησεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους.

Ἦδη ὁ Λέων ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐαυτοῦ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οικονομικῶν καὶ τὴν στρατιωτικὴν τοῦ κράτους διοργάνωσιν, αὐτὸς ὁ Λέων δίδων διὰ τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις πάντοτε παρουσίας αὐτοῦ τὸ καλὸν παράδειγμα καὶ ἐξάπτων διὰ διαφόρων μέσων τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν καὶ τὸ φρόνημα. Ἀνφοδόμησε τὰς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεδαφισθείσας πόλεις, ἐβελτίωσε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπηύξησε τοὺς πόρους τοῦ κράτους. Τέλος συγκεντρώσας περὶ ἑαυτὸν πᾶσαν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἱκανότητα, ὧν προεξῆρχε Θεόδωτος ὁ Μελισσηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, ἐπληρώσας τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως. Καὶ δὴ καταργήσας πάντα τὰ ἐπὶ τῆς Εἰρήνης ὑπὸ τῆς Ζ' κληθείσης οἰκουμένης συνόδου (787) ἀποφασισθέντα ἀνεκήρυξεν ὡς Ζ' οἰκουμένης σύνοδον τὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' συγκροτηθεῖσαν (754).

Ὅθεν ἀφηρεθίσαν αὐθις ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν αἱ εἰκόνας, πλὴν τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ πάντων σπουδαιότατον καθιερώθη νέον ἐκπαιδύσεως τῆς νεολαίας σύστημα. Ἄλλ' οἱ ἀντιμεταρρυθμισταὶ συγκεντρωθέντες περὶ Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν συνώμοσαν νὰ φονεύσωσι τὸν Λέοντα. Ἄλλ' ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ Μιχαὴλ συλληφθεὶς ἐρίφθη δέσμιος εἰς τὰς φυλακὰς καταδικασθεὶς εἰς θάνατον.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐκτέλεσις τῆς ποινῆς ἀνεβλήθη, οἱ συνωμοταὶ ἐφόνευσαν τὸν Λέοντα ἐντὸς τοῦ νοῦ κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς ἑορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως.

Καὶ οἱ μὲν τῶν δολοφόνων σύρουσιν αἰμόφυρτον τὸν νεκρὸν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, οἱ δὲ ἐπιδραμόντες ἀπάγουσιν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου τὸν Μιχαὴλ μετὰ τῶν δεσμῶν καὶ ἀνχορευοῦσιν αὐτοκράτορα.

§ 8. *Μιχαὴλ Β' ὁ ἐπικληθεὶς Τραυλός* (820-829).

Ὁ Μιχαὴλ, ὁ ἕνεκα τοῦ γλωσσικοῦ αὐτοῦ ἐλαττώμα-

τος επικληθείς *Τραυλός*, ἀνὴρ ὢν στρατιωτικὸς παρὰ προσδοκίαν τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ μάλιστα ἀφαιρέσας τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἀπὸ τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν ἀνέθηκε τχύτην εἰς πολιτικοὺς ἀνδρας, πρεσβεύοντας τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως. Πλὴν δυστυχῶς πᾶσα ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ δραστηριότης καὶ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα ἐπὶ τρία ἔτη κατηναλώθη πρὸς καταστολὴν στάσεώς τινος, τὴν ὁποίαν ἤγειρεν ἐκ προσωπικῶν ἀπορρομῶν ὁ ἀρχαῖος συναγωνιστὴς *Θωμάς* (820-823).

Οὗτος καταφυγὼν πρὸς τοὺς Ἀραβας καὶ στεφθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ βασιλεὺς ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Καταστήσας δὲ ὄρμητῆριον τὴν Λέσβον ἠπέιλησεν ἐντεῦθεν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ἐπιτέλους παραδοθεὶς ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ ὁπαδῶν ἀνεσταυρώθη. Ἐκ τῆς στάσεως ταύτης ἐποφελούμενοι οἱ Ἀραβες τῆς Ἰσπανίας κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς Σικελίας καὶ τὴν Κρήτην, ἣν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδα καὶ πλέον κατέστησαν ὄρμητῆριον πειρατῶν. Ἦδη ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ αἱ ἐν Δαλματία Σλαυικαὶ φυλαί.

§ 9. Θεόφιλος (829-20 Ἰανουαρίου 842).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ *Μιχαὴλ* ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Θεόφιλος* ἀκολουθήσας τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἐπιδείξας τὴν συνετὴν μετριοπάθειαν *Λέοντος* τοῦ Γ' καὶ τὴν αὐστηρὰν δραστηριότητα *Κωνσταντίνου* τοῦ Ε'. Τὰ περὶ τῆς συζεύξεως αὐτοῦ, προτιμήσαντος τὴν *Θεοδώραν* ἀντὶ τῆς *Κατσιανῆς* ἢ *Εἰκασίας*, ἐκτίθενται ἐπὶ τὸ μυθικώτερον.

Περιπλκκεῖς δ' εἰς πόλεμον πρὸς τὸν *Χαλίφην* *Μαμούν* συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς πρεσβείας *Ἰωάννου* τοῦ *Γραμματικοῦ* (830). Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ *Μοτασέμ*, πικραμισθέντων τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, εἰσβάλλει ὁ *Θεόφιλος*

εἰς Συρίαν καὶ λεηλατῶν προβαίνει μέχρις Εὐφράτου, ἐκπορθή-
σας δὲ πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ αὐτὰ τὰ Σαμώσατα, πρω-
τεύουσιν τῆς Κομμαγανῆς καὶ τὴν Σωζόπετραν, γενέτειραν
τοῦ Χαλίζου, ἐπανήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κομίζων ἄπειρα
λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον.

Ἄλλ' ὁ Χαλίζης Μοχασσέμ ὤμοσεν ἀντεκδίκησιν καὶ συγκρο-
τήσας πολυαριθμοτάτην στρατιὰν ἐκπολιορκεῖ τὸ Ἀμόριον,
γενέτειραν τοῦ Θεορίλου. Ἡ ὄχυρὰ πόλις ἐπυρπολήθη, τὸ πλεῖ-
στον τῶν κατοίκων ἀπεσφάγη καὶ τρισμῦριοι ἀπήχθησαν εἰς
αἰχμαλωσίαν, ἐν οἷς καὶ δύο περιφανεῖς στρατηγοὶ Ἀέτιος καὶ
Κρατερὸς (838), οἵτινες ἠλευθερώθησαν μετὰ ἓν ἔτος, γενο-
μένης συνθήκης ἐπὶ ἀνταλλαγῇ τῶν αἰχμαλώτων.

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου συνεκάλεσεν ὁ Θεορίλος τὴν σύγ-
κλητον καὶ πάντας τοὺς ἐν τέλει καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς θερ-
μῶς νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ
εἰς τὴν σύζυγον, τὴν ὁποίαν ἀρίνει ἐπίτροπον τοῦ τριετοῦς υἱοῦ
Μιχαήλ. Πάντες δ' ἐνόρκως ὑπέσχθησαν, ὅτι θέλουσι σεβα-
σθῆ τὰς τελευταίας διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος.

§ 10. Θεοδώρα καὶ ἕξι υἱὸς αὐτῆς Μιχαὴλ ὁ Γ'. ; 842 - 867, .

Μετὰ 40 ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεορίλου ἡ Θεοδώρα
πρὸς τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν προέβη εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν
ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκότων,
πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὁποίας καθιερώθη ἡ Κυριακὴ τῆς ὀρθο-
δοξίας.

Οἱ περὶ τὴν Θεοδώραν ἀντιμεταρρυθμιστὰὶ πρὸς ἐπίτευξιν
τοῦ σκοποῦ τῶν μετεχειρίσθησαν πᾶσαν βίαν. Τὸν Πατριάρχην
Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν ἐξώρισαν, περιύβρισαν καὶ ἐμα-
στιγώσαν διὰ 200 μαστιγώσεων καὶ ἐπὶ τέλος ἐξώρυσαν καὶ
τοὺς ὀρθαλομοῦς αὐτοῦ. Καθήρσαν πολλοὺς ἐπισκόπους καὶ
ἀντ' αὐτῶν ἐχειροτόνησαν μοναχοὺς.

Ἀνίδρυσαν τὰς κατὰρχηθείσας μονὰς καὶ ἐπλούτισαν ταύ-

τας δι' ἀφιερωμάτων καὶ δωρεῶν. Μετὰ φανατισμοῦ κατεδιώχθησαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ μάλιστα οἱ ἐν Ἀσίᾳ *Παυλικιστοί*, ἐξ ὧν ἐφρονεύθησαν διὰ μυρίων κακώσεων περὶ τὰς 100,000, αἱ δὲ περιουσίαι αὐτῶν δημευθεῖσαι εἰσεκομίσθησαν εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου Θεοδώρας. Πολλοὶ τούτων δικασθέντες διὰ τῆς φυγῆς κατέφυγον εἰς τοὺς ἐν Μελιτινῇ Ἀρχεῖς καὶ μετὰ τούτων ἀνέλαβον κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μακρὸν καὶ ἐναγώνιον πόλεμον, διακρίσαντα περὶ τὰ 150 ἔτη καὶ ἐπενεγκόντα μυρία ὄσα κακὰ εἰς τὸ κράτος.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ διὰ τῆς ἀνατροπῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαθε παρὰ τῆς μητρὸς Θεοδώρας καὶ τοῦ θείου τοῦ Βάρδα, ἀπέβη ὁ ἐξωλέστατος καὶ ἀσεβέστατος πάντων ἀνθρώπων. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι θανάτου διετέλεσεν ἀνάγωγος, αὐθάδης, ἄσωτος, ἀκόλαστος, ἀσεβῆς πρὸς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἀσυστόλως παρεβιάζεν, ἀσεβῆς καὶ πρὸς τὴν Θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ἐκαστοτε διεκωμῶδει καὶ ἐνέπικριζεν, ἀσεβῆς πρὸς τὴν μητέρα, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἠδέσθη ἢ ἐσεβάσθη.

Συνκναστρεφόμενος πάντοτε μετ' αἰσχίστων γελωτοποιῶν καὶ ἀνακιδεστάτων βωμολόχων καὶ τούτους συνεταξισθεὶς κατασπατάλα τοὺς δημοσίους θησαυροὺς καὶ ἐποίησατο ἐκποδῶν καὶ τὸν Θεόκτιστον καὶ πάντας τοὺς φιλοτίμους καὶ ἐναρέτους ἄνδρας. Ἐπὶ τίλους δ' ἐξηνάγκασε τὰς 5 ἀδελφὰς καὶ τὴν μητέρα νὰ περιβληθῶσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ οὕτως ἀνέλαθε μόνος τὴν ἕλην τοῦ κράτους διοίκησιν (856) καὶ ἐν βραχεῖ κατησώτευσεν 150 ἐκικομυρία δραχμῶν, ἅπερ εὔρεν ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ. Καθῆρσε δὲ καὶ τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον, διότι ἤλεγε τὸν ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον αὐτοῦ βίον. Εὐτυχῶς ὁμοίως ἀνοψώθη ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ πολυμαθὴς Φώτιος, ὁ ὁποῖος σπουδαίως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας, ὡς καὶ ὁ Βάρδας ὑποθάλαψας τὴν παιδείαν.

Ἄλλ' ὁ καλὸς Μιχαὴλ δολοφονεῖ καὶ τὸν Βάρδαν (866) διὰ τοῦ νέου θαλαμηπόλου Βασιλείου τοῦ Μακεδόνας, τὸν ὁποῖον χάριν εὐγνωμοσύνης παρέλαθε καὶ συνάρχοντα καὶ υἱοθέτησε, κλίπερ πρεσβύτερον. Μετ' ὀλίγον δὲ μεταμεληθεὶς στέφει καὶ ἕτερον συμβασιλέα καὶ ὑπενεργεῖ τὰ δολοφονήσῃ καὶ τὸν Βασίλειον. Ἄλλ' οὗτος προλαβὼν φονεύει τὸν Μιχαὴλ καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὅλην τοῦ κράτους διοίκησιν.

Ἐπὶ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ Μιχαὴλ, ὡς ἦτον ἐπόμενον, τὸ κράτος περιήλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν καὶ ὑπέστη σπουδαίους ἀκρωτηριασμούς. Αἱ ἐν Καλαβρίᾳ καὶ Ἀπουλίᾳ βυζαντικαὶ κτήσεις περιήλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Φράγκων, ἡ Σικελία ὑπετάγη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ αἱ ἐν Ἀσίᾳ χῶραι ὑπέστησαν δεινὰς δηώσεις καὶ λεηλασίας ἐκ τῶν Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνυψώσεως Βασιλείου τοῦ Μακεδόνας μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ (867 - 1057).

ΑἶΘΝ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§. 1. Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων λεηλασίας καὶ δηώσεις, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ κράτος μάλιστα κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετῆ βασιλείαν τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ ἀθλίου υἱοῦ αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Γ', ἠττωνται κατὰ κράτος καὶ ὑποτάσσονται οἱ Βούλγαροι (971-1018), ἠττωνται οἱ Ἄραβες, ἀνακτᾶται ἡ Κύπρος, ἡ Κρήτη, ἡ Κιλικία καὶ πλεῖσται τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν χωρῶν, πραγματοποιῶνται

αί χρησταί και σωτήριοι προαίρεσεις τῶν κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον μεταρρυθμιστῶν αὐτοκρατόρων, τὸ δὲ Βυζαντικὸν κράτος ἐπὶ τῶν τριῶν μάλιστα αὐτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκά, Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασίλειου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀνυψοῦται εἰς τὴν ὑψίστην περιωπὴν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς δόξης αἴρνης καὶ παρὰ προσδοκίαν βαίνει ἀκτῶσχετον πρὸς τὴν παρακμὴν κατὰ τοὺς τελευταίους ἀθλίους βασιλεῖς τῆς δυναστείας ταύτης τῶν Μακεδόνων καὶ συμπληροῦται κατὰ τὴν ἐπομένην διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφορῶν. Ἐβασίλευσαν δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην 15 αὐτοκράτορες, ἐν οἷς συγκαταλέγονται καὶ δύο γυναῖκες, οἱ ἐξῆς:

- 1) Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν (867-886).
- 2) Λέων Γ' ὁ Σοφὸς (886-912).
- 3-4) Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν ἐξ ἀλληλοδιαδόχως ἐπιτρόπων (912-959). Ἀπὸ μὲν τοῦ 919-945 παραλαβὼν συμβασιλεῖα καὶ Ῥωμανὸν Α' τὸν Λεκαπηνόν, ἀπὸ δὲ τοῦ 945-959 ἤρξε μόνος.
- 5) Ῥωμανὸς Β' (959-963).
- 6) Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς (963-969).
- 7) Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969-976).
- 8) Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976-1025).
- 9) Κωνσταντῖνος Η' (1025-1028).
- 10) Ζωὴ καὶ Ῥωμανὸς Γ' ὁ Ἀργυρός (1028-1034).
- 11) Ζωὴ καὶ Μιχαὴλ Δ' ὁ Πικρολάγων (1034-1041).
- 12) Ζωὴ καὶ Μιχαὴλ Ε' ὁ Κλαφάτης (1042).
- 13) Ζωὴ καὶ Κωνσταντῖνος Ι' ὁ Μονομάχος (1042-1055)
- 14) Θεοδῶρα Β' (1055-1056) καὶ 15) Θεοδῶρα Β' καὶ Μιχαὴλ Γ' ὁ Στρατιωτικὸς (1056-1057).

§. 2. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. (867-886).

Ὁ Βασίλειος καίπερ ἐστερημένος πάσης μορφώσεως, καίπερ διὰ κκοουργίας καὶ ἐξευτελισμοῦ ἀνυψωθείς εἰς τὸν θρόνον, οὐχ ἥττον ἔχων φυσικὴν νοσημοσύνην καὶ ἀγαθὴν προαίρεσιν ἐξήγησε τὸ πικροθόν του διὰ χρηστοῦ καὶ ἀμέμπτου βίου καὶ

διὰ συνετῆς κυβερνήσεως ἠνώρθωσε τὸ κράτος καὶ ἀνεδείχθη αὐτοῦ εὐεργέτης.

Καὶ διὰ μὲν τῆς σώφρονος διοικήσεως καὶ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων ἠνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, περιέθαλψε τὰς τέχνας, τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ πάντων σπουδαιότατον διωργάνωσε τὰς πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις, δι' ὧν διεπράξατο καὶ λαμπρὰ κατορθώματα καὶ ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ στρατηγοῦ Ὁρόρου ἐξέβαλεν ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας τοὺς Ἀραβας, ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν Δαλματίαν, κατετρόπωσε τοὺς Παυλιάρτας, κατεπόντισεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ τὸν στόλον τοῦ Ἐμίρου τῆς Κρήτης Σαΐτου καὶ διοικήσας διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου τὸν στόλον κατέστρεψε πάντας τοὺς Ἀραβας τοὺς δηοῦντας τὰ περὶ τῆς Πελοποννήσου. Διὰ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Νικᾶρ κατετρόπωσε τὸν δηοῦντα τὰς Ἰονίους νήσους στόλον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀρρικῆς καὶ διὰ τοῦ περιφανεστάτου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ κατετρόπωσε τοὺς Ἀραβας ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ.

Ὁ Βασίλειος διέταξε σὺν ἄλλοις καὶ τὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν νέαν συλλογὴν τῶν νόμων, ἣ ὁποία συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ εἰς 40 βίβλους διαιρηθεῖσα ἐπεκλήθη Βασιλικά. Αὕτη ἀντικατέστησε τὸν κώδικα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ θεωρεῖται μέχρι τῆς σήμερον ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν δικαίου.

§ 3. Λέων σ' ὁ Σοφός (886-912)

Οὗτος τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ πατρὸς λαβὼν ὡς διδάσκαλον τὸν Φώτιον ἐκτῆσατο εὐρυτάτην μὲν πολυμαθειαν, ἐξ οὗ καὶ ἐπεκλήθη Σοφός, ἀλλ' ἐστερεῖτο πρακτικότητος καὶ διῆγε βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον. Πρὸς τούτοις ἐδείχθη καὶ μαθητῆς ἀγνώμων, καθαιρέσας τὸν Φώτιον καὶ ἀναθιβάσας εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἐκκαίδεκαετῆ ἀδελφὸν αὐτοῦ Στέφανον. Ἐπὶ

τοῦ Λέοντος οἱ Σαρακηνοὶ ἐληλάτησαν πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου προήλασαν λεηλατοῦντες μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξεπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην κατασφάξαντες τοὺς πλείστους ἐκ τῶν κατοίκων καὶ ἀπαγαγόντες 22,000 αἰχμαλώτους.

Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπὸ Λέοντος τοῦ ε' τατραπενωμένοι Βούλγαροι ἀνελάμβανον ἤδη τὰ σκωριῶντα αὐτῶν ὄπλα καὶ ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἡγεμόνα Συμεὼν ἐπκνέλαθον τὰς συνήθεις αὐτῶν ἐπιδρομὰς καὶ αὐτοὶ οἱ τέως ἀκκατονόματοι Ῥῶσοι ἐπεχείρησαν τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§ 4. *Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ Ῥωμανὸς ὁ Λεκαπηνός (912-959).*

Ὡς διάδοχος τοῦ Λέοντος ἀνηγορεύθη ὁ ἀπὸ τῆς τετάρτης αὐτοῦ συζύγου Ζωῆς ἐπταέτης Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπικληθεὶς Πορφυρογέννητος, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πατρὸς θεοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξ ἄλλων ἀλληλοδικδόχως ἐπιτρόπων Ἀλλὰ τούτους ἐξεδίωξεν ὁ ναύαρχος Ῥωμανὸς ὁ Λεκαπηνός, ὁ ὅπως συζεύξας τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἑλένην μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου κατώρθωσε νὰ ἰσχύσῃ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐσφραγίσθῃ καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ὅπερ ἀπένευμε κατόπιν καὶ εἰς τοὺς 3 αὐτοῦ υἱούς, Χριστόφορον, Στέφανον καὶ Κωνσταντῖνον· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἦτο βασιλεὺς ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι.

Ὁ Ῥωμανὸς καταβαλὼν τὴν στάσιν τοῦ Λέοντος Φωκᾶ καὶ προλαβὼν τὴν ἐξέγερσιν πολλῶν ἄλλων κατώρθωσε βασιλεύσας ἐπὶ 26 ἔτη διὰ τῶν περιφανῶν στρατηγῶν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Βουλγάρους, νὰ περιορίσῃ αὐτοὺς πέραν τοῦ Ἰστροῦ καὶ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ῥώσους, ἤδη τὸ τρίτον ἐπιχειρήσαντας τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τοῦ πατρικίου Θεοφάνους, διὰ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Κουρκούα. Ὁ τελευταῖος μάλιστα οὗτος ἀνὴρ ἐπιστρατεύσας ἐπὶ τὴν Ἀσίαν

ἀνήγειρεν ἐπὶ εἰκοσαετίῳ τὰ περιφανέστατα κατ' Ἀράβων τροπικαί, ἐπεξέτεινε τὰ ὄρια τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ μέχρι Εὐρράτου καὶ Τίγρητος καὶ ἀνέκτησε περὶ τὰς 1000 ἑλληνικὰς πόλεις ἐξώσας τοὺς Ἀραβῶνας. Διὸ καὶ δικαίως ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐκλήθη γένος Βελισάριος. Ὁ δὲ ναύαρχος Ῥαδηνὸς κτεναυμάχησε περὶ Λῆμνον τὸν ἰσχυρὸν στόλον τοῦ ἐκ Τριπόλεως πορθητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Λέοντος. Ἐπὶ δὲ τῆς μοναρχίης τοῦ Κωνσταντίνου οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἀνωτάτην τοῦ στρατοῦ ἡγεμονίαν Φωκᾶδες, ἧτοι ὁ πατήρ Βάρδας Φωκᾶς μετὰ τῶν 3 υἱῶν, Νικηφόρου Λέοντος καὶ Κωνσταντίου, ἀνήγειραν τὰ ἐνδοξότατα κατὰ Ἀράβων τροπικαί. Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπέθαλψε τὴν παιδείαν, φιλοπονήσας καὶ αὐτὸς πολλὰς συγγραφάς.

§ 5. Ῥωμανὸς Β' (959-963.)

Υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, τὸν ὁποῖον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν ἄσημος καὶ ἔκδοτος εἰς τὰς ἡδονὰς, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνεγερθέντων τροπικῶν ὑπὸ τῶν δύο προμνημονευθέντων στρατηγῶν Νικηφόρου καὶ Λέοντος Φωκᾶ ἢ βασιλεία αὐτοῦ ἐκτήσατο τοσοῦτον κλέος, ὥστε περιλαμβάνει τὰς μέχρι τοῦδε ἐνδοξοτάτας σελίδας τῆς Βυζαντιτικῆς ἱστορίας.

Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Κρήτης τοὺς Ἀραβῶνας καὶ δέσμιον ἤγαγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Ἐμίρην αὐτῆς Ἀπτούλ Ἀζίζ, ἐξελλήνισε τὴν νῆσον καὶ ἐπηύξησε τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς διὰ νέων ἐλλήνων ἐποίκων (961).

Μετὰ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει θρίαμβον ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀσίαν καὶ διῆλθε νικηφόρος τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν κατατροπώσας πολλάκις τοὺς Ἀμαδανίδας καὶ ὑπὲρ τὰς 60 κυριεύσας πόλεις ἐπενήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐτέλεσε δεύτερον λαμπρότερον τοῦ πρώτου θρίαμβον καταθέσας ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ τὰ πολύτιμα λάφυρα καὶ τὴν στρατηγίαν εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν δύο ἀνηλικῶν υἱῶν τοῦ ἤδη ἀποθανόντος Ῥωμανοῦ.

Περιβληθείς δ' αὖθις τὸ στρατηγικὸν ἀξίωμα ὁ Νικηφόρος εἰσήλασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε, ἀποκαλυφθείσης τῆς ὑπὸ τοῦ παρακοιμωμένου Ἰωσήφ συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε αὐτὸν αὐτοκράτορα.

§ 6. Νικηφόρος Β' Φωᾶ (963-969).

Ἐπανεληθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀναγνωρισθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ συζευχθεὶς τὴν χῆραν τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανῶ ἄμα τῷ ἔαρι (964) ἐξεστράτευσεν εἰς Κιλικίαν καὶ προήλασεν ἐκπολιορκῶν πόλεις καὶ φρούρια μέχρι Μοψουεστίας. Ἐντεῦθεν προελάσας τὸ ἐπίον ἔτος ἐκπολιορκεῖ τὴν Ταρσόν, καταναυμαχεῖ τὸν στόλον τῶν πολεμίων, ἀνακτᾷ τὴν Κύπρον, καὶ ἐκχριστιανίσας κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς πόλεις καὶ ἀναζωοπυρήσας τὸν ἑλληνισμὸν ἐπανακάμπτει μετὰ πολυτίμων λαφύρων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα τρίτον ἐτέλεσε θρίαμβον. Τὸ ἐπίον ἔτος ὁ Νικηφόρος εἰσβάλλει εἰς Συρίαν καὶ πολλὰς ἐκπορθήσας πόλεις καὶ φρούρια ἐπανέκαμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τέταρτον ἐτέλεσε θρίαμβον.

Πλὴν τούτων ὑπέθληε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ τὰ μάλιστα ἐνέπνευσε τὸ στρατιωτικὸν φρόνημα καὶ ἐθέρμανε τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας. Ἀπηγόρευσε τὴν ἰδρυσιν νέων μοναστηρίων καὶ τὴν εἰς αὐτὰ ἀριέρωσιν ἀκινήτου περιουσίας, καὶ ἐπὶ τέλει περιέκοψε τὰς πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς αὐλικοὺς ὑπερόγκους χρηματικὰς ἀμοιβάς. Ἀλλὰ πᾶντα ταῦτα ἐξήγειραν τὸ μῦθος τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καί, ἐνῶ ἐμελέτα νὰ ἐξώσῃ τοὺς Βουλγάρους πέραν τοῦ Ἰστρου καὶ ἐκ τῆς Ἀσίας τοὺς Ἀραβὰς καὶ ἐξελληνίσῃ τὴν ὄλην Ἀσίαν καὶ τάξῃ αὐτὴν ὑπὸ τὴν Βυζαντικὴν αὐτοκρατορίαν, ἔπεσε θῦμα δολοφονίας μυσαρᾶς, ἣτις ἐξετελέσθη ἐν αὐτῷ τῷ βασιλικῷ θαλάμῳ ὑπὸ τῆς συζύγου Θεοφανοῦς καὶ Ἰωάννου τοῦ Τιμιμικῆ.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν καὶ ἄδοξον τέλος ἔλαβεν ὁ ἄριστος τῶν

στρατηγῶν καὶ ὁ ἐνδοξότατος τῶν βασιλέων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

§ 7. *Ἰωάννης Τσιμισχῆς (969-976).*

Ἀποπέμψας τὴν Θεοφανῶ καὶ λαβὼν συνάρχοντας τοὺς υἱοὺς τοῦ Ῥωμανοῦ Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον, καὶ ἐδραιώσας ἑαυτὸν εἰς τὸν αἰμόφυρτον τοῦ Νικηφόρου θρόνον, καὶ ῥυθμίσας τὰ ἐσωτερικὰ ἀνέλαβε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Νικηφόρου. Ἐν ἔτει 971 διαβάς τὸν Αἴμον ἐξεπολιόρκησε τὴν πρωτεύουσάν τῶν Βουλγάρων Πραισθλαύαν καὶ ἐκεῖθεν προελάσας ἐξεπολιόρκησε τὸ Δορύστολον κατατροπώσας πρὸ αὐτοῦ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Σβιχτοσλαῦον, μεθ' ὃ καθυπετάγη πᾶσα ἡ Βουλγαρία μετατραπέῖσα εἰς Βυζαντιακὴν ἐπαρχίαν ὃ δὲ Ἰωάννης ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐξέτελεσε λαμπρὸν θρίαμβον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ συνέδεσε φιλικὰς σχέσεις καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας Ὅθωνα τὸν Α' διὰ τῆς συζεύξεως τῆς θυγατρὸς τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανοῦς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ὅθωνος τοῦ Β', μετόπισεν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Φιλιππούπολιν τοὺς Παυλιανίτας καὶ κατέστησεν αὐτοὺς ἐξ ἀδικημάτων ἐχθρῶν φίλους. Προελάσας δὲ νικηφόρος διὰ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας μέχρι Βαγδατίου ἐξηνάγκασε τὸν Ἐμίρην αὐτοῦ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἐπὶ τῇ ἐκχωρήσει ὄλων τῶν κερταμένων Βυζαντιακῶν χωρῶν καὶ τῇ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτέλεσε δεῦτερον θρίαμβον (974). Ἀλλὰ παραβιολήσας τῆς συνθήκης, εἰσβάλλει αὐθις εἰς Συρίαν καὶ καθυποτάξας αὐτὴν διαβαίνει τὸ Λίβανον ὄρος καὶ προελάνει διὰ τῆς Φοινίκης μέχρι Τριπόλεως, ὁπότεν ἐπιστρέφων ὁ νικητὴς ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν παρὰ τὸν Ὀλυμπον τῆς Κιλικίας δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τοῦ παρακοιμωμένου Βασιλείου (976).

§ 8. *Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976-1025).*

Υἱὸς Ῥωμανοῦ τοῦ Β' καὶ τῆς Θεοφανοῦς διεδέχθη τὸν Τσι-

μισκῆν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ πρᾶκοιμωμένου εὐνούχου Βασιλείου. Τὸ ἀνδράριον τοῦτο ἀροῦ διὰ τῶν μηχανορραφῶν συνετέλεσεν εἰς τὸν ὄλεθρον τῶν δύο προηγουμένων βασιλείων, συνετέλεσε καὶ ἤδη εἰς τὴν ἐξέγερσιν δύο καταστρεπτικωτάτων σάσεων, τῶν ὁποίων ἡ μὲν διενηργήθη ὑπὸ τοῦ Βάρδα Σκληροῦ (976 - 979), ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ (987-989). Ἐνεκα τῶν ἐσωτερικῶν τούτων στάσεων, αἵτινες ἀπέβησαν μυρίων κακῶν πρόξενoi εἰς τὸ κράτος, ἐπκνέστησαν οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὸν τολμηρὸν ἐκυτῶν ἡγεμόνα Σαρμουήλ κτκλχθόντες τὴν παρὰ τὴν Λίμνην Ὀχρῖδα Πρέσπκν καὶ τρύτην καταστήσαντες ὄρμητῆριον ἐπέξέτειναν τὰς ἐκυτῶν ληστρικός ἐπιδρομὰς εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, εἰσέβηκλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκυρίευσαν τὴν Λάρισσαν καὶ εἰσήλασαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζοντο νὰ εἰσβάλωσι καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, πληροφορηθέντες ὅτι ὁ τὴν ὅλην τοῦ κράτους διοίκησιν συγκεντρώσας εἰς ἐκυτὸν Βασίλειος εἰσέβηκλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν (981), ὑπέστρεψαν συγκομίζοντες ἄπειρα λάφυρα. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν δυστυχῶς ἤρξατο ὑπὸ κακοῦς οἰωνούς, διότι ὁ Βασίλειος περικυκλωθεὶς αἴρνης ἐν Σαρδικῇ μετὰ μοίρας στρατοῦ μόλις διεσώθη εἰς Φιλιππούπολιν. Τὸ ἀτύχημα ὅμως ἐμετριάσθη, διότι ἐπηκολούθησε σειρά νέων εὐτυχημάτων. Κατετροπώθη ὁ Ὄθων Β' ἐν Γάραντι καὶ ἀνεκτῆθησαν πᾶσαι αἱ κτήσεις τοῦ κράτους ἐν Κλαβρία καὶ Ἀπουλίᾳ. Συμμάχησας δὲ καὶ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ῥώσων Βλαδιμήρου κτωρῶθωσεν ὁ Βασίλειος διὰ τῆς βοθηείας αὐτοῦ νὰ καταβάλῃ τὴν στάσιν τοῦ Φωκᾶ (989). Πκραλαθὼν δὲ τὸ κληρονομηθὲν τῆς Ἰβηρίας βασιλείου εἰσέβαλεν εἰς Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν καὶ κατατροπώσας τοὺς Ἐμίρας (992-994) ἐξησφάλισε τὴν Βυζαντικὴν ἡγεμονίαν. Ἐντεῦθεν ἐπανελθὼν ἀνέλαθε τὸν κατὰ Βουλγάρων μακρὸν καὶ ἐναγώνιον πόλεμον.

Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ νίκην ἀποθραυσθέντες ἐπανελάθον ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Σαρμουήλ τὰς συνήθειαι αὐ-

τῶν ἐπιδρομῶν. Νικήσαντες πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν διέβησαν τὸν Πηνειὸν καὶ εἰσῆλθασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Διαβάντες δ' ἀμυχθεὶ τὰς Θερμοπύλας διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς εἰσέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, λεηλατοῦντες, δηλοῦντες, ὀρθοῦντες, φονεύοντες· καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Πληροφορηθέντες δὲ ὅτι αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἀπεστάλη κατ' αὐτῶν ὑπὸ τὸν περιφανῆ στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανὸν ὑπεχώρησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Ἐπελθὼν δὲ ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς καὶ κατορθώσας καὶ διαβῆναι τὸν πλημμυρῆσαντ' αὐτὸν ποταμὸν ἐπέτεθ' ἡ νυκτὸς καὶ κητέκοψε πᾶσαν σχεδὸν τὴν πολυάριθμον ἐκείνην στρατιάν, ὃ δὲ Σχμουὴλ βαρέως πληγωθεὶς μόλις διεσώθη εἰς τὰ ὄρη διακλιθὼν ἐν τοῖς πτόμασιν. Ἡ περιφανὴς αὕτη νίκη μετέστρεψεν ὅλους τῶν πραγμάτων τὴν ὄψιν. Οἱ Ἕλληνες ἀνεκτῆσαντο καὶ τὸ Δυρράχιον (997) καὶ τοῦτο ὀρηκτῆριον καταστήσαντες ἐπέδραμον τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἀκαταβλήτου Βασιλείου ἐπὶ 20 ὄχθ' ἔτη (999-1018).

Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι ἀπορεύγοντες συστηματικῶς πᾶσαν ἐκ παρατάξεως κρίσιμον μάχην παρέτεινον τὸν πόλεμον ἀμυνόμενοι ἐκ τῶν φρουρίων ἢ ἐξ ἐνέδρας ἐπιτιθέμενοι. Ἄλλ' ἐν ἔτει 1002 ὁ Βασίλειος ἐκυρίευσεν τὸ Βιδίνιον καὶ κατετρόπωσεν κατὰ κράτος τὸν Σαμουὴλ παρὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν. Ὁ ἀγὼν ἐν τούτοις παρετείνετο, ὅτε ἐν ἔτει 1014 ὁ Σχμουὴλ περιτειχίσας στενωπὸν τινα, «Κλειδίον» καλουμένην παρέταξε πᾶσαν τὴν δύναμιν. Ἐκεῖθεν διερχόμενος ὁ Βασίλειος μετὰ τοῦ στρατοῦ εὐρέθη αἴρνης πανταχόθεν περικεκυκλωμένος καὶ μηδεμίαν ἔχων διέξοδον. Ἄλ' ἐν τῇ ἀμυχθῆ ταύτῃ ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξηρὸς παραλαβὼν τοὺς τολμηροτάτους ἀνεργήθη μετ' αὐτῶν εἰς τοὺς ἀποτόμους ἐκείνους βράχους καὶ περικύμασαντες τὰς ἀποκρήμους κορυφὰς τοῦ ὄρους Βαλαθίστα ἐπέπεσον αἴρνης ἐκ τῶν νώτων τῶν πολεμίων καὶ ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν ἐφρονεύθησαν, οἱ δὲ ἐξ γή-

θησαν, πλείστοι κατεκρημνίσθησαν, εὐχάριθμοι δὲ διεσώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σχμουήλ, ὅστις ὁμῶς μετὰ 15 ἡμέρας ἀπεβίωσεν ἐκ τοῦ καιρίου τραύματος. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς Γαβριήλ, καὶ τοῦτον δολοφονηθέντα μετὰ ἐν ἔτος ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ Ἰωάννης. Καὶ ἐπὶ τούτου ἐξήκολούθησεν ὁ πόλεμος αἱματηρὸς καὶ ἐναγῶνιος. Τέλος περὶ τὰ τείχη τοῦ Δυρραχίου συναφθείσης μάχης φονικωτάτης, ἠττήθησαν κατὰ κράτος οἱ πολέμιοι πολεμήσαντες μεθ' ἠρωικῆς ἀπογνώσεως. Πεσόντος δ' ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης τοῦ Ἰωάννου, οἱ λοιποὶ πικροδέθησαν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Βασιλείου (1018). Ἦδη ὁ Βασιλεὺς διεκλύνων διὰ μέσου τῆς Βουλγαρίας καὶ παρακλαμβάνων τὰς κλεῖδας τῶν φρουρῶν καὶ τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς ἐπέστρεψε δι' Ἀθηνῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτέλεσε τὸν λαμπρότατον τῶν θριάμβων. Πρὸ τοῦ ἄρματος τοῦ βασιλέως ἐβάδιζον πεζοὶ οἱ ἐπιρρανεῖς Βούλγαροι, ἐν οἷς καὶ ἡ χήρα τοῦ Ἰωάννου καὶ αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Σχμουήλ, καὶ εἶπετο τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ καὶ τοῦ ἐνθουσιῶντος λαοῦ ἔλαβεν ὁ Βασιλεὺς καὶ τὴν ἐνδοξὸν προσωνομίαν βουλγαροκτόνος, τὴν ὁποῖαν ἀνεγράφεν ἡ ἱστορία καὶ ἐπεκύρωσαν οἱ αἰῶνες.

Μετὰ ταῦτα ὁ Βασιλεὺς καθυπέταξε καὶ πάντα τὰ περίεσσα σλαβικὰ φύλα καὶ κατετρόπωσε τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀβασγῶν δις ἐκ παρατάξεως (1022). Ἐτελεύτησε δ' ἐν ἔτει 1025 ἄγων τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας.

§ 9 *Τὰ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου σπουδαιότερα γεγονότα (1025 - 1057).*

Τὸν μεγαλεπίβολον καὶ ῥέκτην Βασίλειον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἄσωτος καὶ ἀδρανὴς ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Η' ἄγων ἤδη τὸ 67 ἔτος τῆς ἡλικίας (1025 - 1028). Τοῦτον δ' ἀποθιπόντα διεδέχθη ἡ δευτερότοκος τῶν τριῶν θυγατέρων Ζωή, ἄγουσα ἤδη τὸ 48 ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ ἥτις ἔλαβεν

ἀλληλοδικδόχως τὸν ἓνα μετὰ τὸν ἄλλον 4 συζύγους (1028 - 1055). Ταύτην δὲ ἀποθανοῦσαν διεδέχθη ἡ μικροτέρα ἀδελφὴ Θεοδώρα, συζευθεῖσα Μιχαὴλ τὸν Στρατιωτικόν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἐσωτερικὴν παραλυσίαν καὶ ἐξωτερικὴν ταπεινώσιν. Πάντες σχεδὸν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες καθηρέθησαν, ἐξωρίσθησαν, καθεύρηθησαν ἢ καὶ ἐφρονεύθησαν, ἀντ' αὐτῶν δὲ διωρίζοντο εἰς τὰ ἀνώτατα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι. Ὡς ἐκ τῆς ἀθλιεστάτης δὲ ταύτης διοικήσεως ἐξηγέρθησαν πνιταχόθεν πάντες οἱ ἐχθροὶ καὶ ἄθροια ἐνέσκηψαν τὰ δεινά. Ἡ Σικελία καὶ κάτω Ἰταλία κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Τὸ πλεῖστον τῆς Συρίας καὶ ἡ Ἰβηρία κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἡ Σερβία ἀπέβη κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ ἴδιον ἡγεμόνα, τὸν Στέφανον. Οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι ἐπέδραμον διὰ πυρός καὶ σιδήρου τὴν Μηδίαν, καὶ 800,000 Πετσενίγων ἐπὶ πενταετίαν τὴν Βουλγαρίαν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην. Ἐπὶ τέλος οἱ μᾶλλον ἔγκριτοι ἄνδρες συνελθόντες ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ Κιτκακλῶν Κεκαυμένου, Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Βρυενίου, ἔθηκον τέρμα εἰς τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατὰστασιν ἀνχορεύσαντες αὐτοκράτορα τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνόν, ὃ ὁποῖος καθίσταται ἤδη ἀρχηγέτης τῆς νέας δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

§ 0. Νέα ἐν τῇ Ἀνατολῇ κράτη.

Τὸ ἀραβικὸν κράτος ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ ῥήξεων τῶν Χιλιφῶν ξησηθένησε καὶ παρήκμασεν, ἀλλ' ἐκ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ συντριμμάτων ἐσχηματίσθησαν τὰ περσικὰ καὶ τουρκικὰ κράτη, τῶν ὁποίων τὸ ἐπισημότερον καὶ μᾶλλον

επίροβον εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἀποβαίνει τὸ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων.

Οἱ Τούρκοι φαίνονται κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἱστορίαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 7' μ. Χ. αἰῶνος. Ἐπὶ Ἡρακλείου γίνονται φίλοι καὶ σύμμοχοι αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν καὶ Ἀράβων. Κατόπι ὁμοῦς ἀσπασθέντες τὸν Ἰσλαμισμόν ὑπηρέτουσιν ὡς μισθοφόροι ὑπὸ τοὺς Χαλίφας. Ἐν ἔτει δὲ 970 ὑπὸ ἴδιον αὐτῶν ἡγεμόνα τὸν Σελδζοῦκ ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος, τὸ Σελδζοῦκικόν, ἔχον πρωτεύουσιν τὰ Εἰκβάταν καὶ κατόπιν τὸ Ἰσπαχάν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ τὸ Σελδζοῦκικόν κράτος διεσπάσθη εἰς πολλὰ κράτη, ὧν ἐπισημότερον ἀπέβη τὸ τῆς Νικαίης καὶ τοῦ Ἰκονίου, οὗ ἱδρυτῆς ὑπῆρξεν ὁ Σολιμάν Α'. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα πικρήμασαν βραδύτερον ἕνεκα ἐμφυλίων πολέμων.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἄπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ Φράγκων (1057 - 1204).

ΑἶΘΝ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ, ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΣΗΜΕΡΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Προισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Κατὰ τὴν περίοδον τούτην μετὰ τὰ περιφανῆ καὶ ἔνδοξα τρόπικα ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκά, Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασίλειου τοῦ Βουλγαροκτόνου, καὶ τὴν ἐλευσινὴν κατὰ πτωτῶν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, τὸ κράτος ῥέπει τυχέως πρὸς τὴν πικρήμην, εἰς τὴν ὁποίαν συνετέλεσαν ἔνθεν μὲν ἡ κακὴ διοίκησις, ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δειπιδαιμονία τοῦ λαοῦ, ἑτέρωθεν δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα ὑπενεργηθεῖσαι σταυροφορικῆ πρὸς κατὰκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς ὑποτα-

γὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίης εἰς τὴν δυτικὴν καὶ ἐπὶ τέλους οἱ ἀναρχνέντες Σελτζουκίδαι Τούρκοι, συνενοῦντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀνδρῆσαι μετὰ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐμπειρίας καὶ τέχνης.

Ἔβασαν λευσαν δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ ἐξῆς αὐτοκράτορες 1) Ἰσαάκιος Α' Κομνηνός (1057-1059), 2) Κωνσταντῖνος Ι' ὁ Δούκας (1059-1067), 3) Ρωμανός Δ' Διογένης (1067-1071), 4) Μιχαὴλ Ζ' ὁ Παρραπινάκης (1071-1078), 5) Νικηφόρος Γ' ὁ Βοτανειάτης (1078-1081), 6) Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός (1081-1118), 7) Ἰωάννης Β' ὁ Κλοῦϊώαννης (1118-1143), 8) Μανουὴλ Α' (1143-1180), 9) Ἀλέξιος Β' (1180-1183), 10) Ἀνδρόνικος Α' (1183-1185), 11) Ἰσαάκιος Β' Ἄγγελος (1185-1195), 12) Ἀλέξιος Γ' (1194-1205), 13-16) Ἰσαάκιος Γ' Ἀλέξιος Δ' Ἀλέξιος Ε' Μούρτζουφλος καὶ Θεόδωρος Ἀΐσκυρις Α' (1204). Τούτων ἐπισημότεροι εἶνε ὁ Ρωμανός, Ἀλέξιος ὁ Α', Ἰωάννης ὁ Β' καὶ Μανουὴλ ὁ Α' καὶ Θεόδωρος ὁ Ἀΐσκυρις, ὅς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνέστησε τὴν ἐν Νικαίᾳ α' ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

§ 2. Ἰσαάκιος Κομνηνός καὶ Κωνσταντῖνος Ι' Δούκας. (1057-1059).

Ὁ Ἰσαάκιος ἀνέλαθε πάνυ φιλοτίμως νὰ ἀνορθώσῃ τὴν κατὰ τὴν διοίκησιν καὶ νὰ βελτιώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Διὸ καὶ κατηργήσε πολλὰς τελευτικῶν ψηφισθείσας δωρεὰς καὶ ἐδῆμυσε πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα. Ὅθεν ἐπέσυρε τὸ μῖτος καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀναρραδὸν ἀντιπολίτευσιν τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν, τῶν ὁποίων προΐστατο ὁ πατριάρχης Κηρουλάριος. Ἐντεῦθεν θλίψις καὶ ἀδημονία ἐπλήρωσαν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγαθοῦ βασιλέως, καὶ εὐρῶν ἀφορμὴν ὡς ἐκ τοῦ κεραυνοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνέσκηψε πρὸ αὐτοῦ, ὅτε εὐρίσκετο εἰς τὴν θήρην, παρητήθη ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου συναγωγιστοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα.

Καὶ οὗτος μετὰ φιλοτιμίας εἰργάσθη πρὸς βελτίωσιν τῆς διοικήσεως, τῶν οικονομικῶν, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παιδείας, παρημέλησεν ὅμως τὴν στρατιωτικὴν σύνταξιν τοῦ κράτους, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξηκολούθησαν θρασύτερον τὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας αὐτῶν οἱ περίξ πολυάριθμοι τοῦ κράτους ἐχθροί.

§ 3. *Εὐδοκία καὶ Ῥωμανὸς Δ' Διογένης 1067-1071*.

Ἡ χήρα τοῦ Δούκα Εὐδοκία, ἡ ἐπίτροπος τῶν 3 ἀνηλίκων τέκνων, παρὰ τὴν ῥητὴν καὶ ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ἔλαβεν 7 μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δούκα ὡς σύζυγον τὸν Ῥωμανὸν Διογένην, ἄνδρα ἱκανὸν νὰ ἀνταποκριθῆ καὶ εἰς τοὺς πόθους αὐτῆς καὶ μάλιστα εἰς τὰς τότε δεινὰς περιστάσεις. Ὁ Διογένης συλλέξας ὅσον ἠδυνήθη περισσότερον στρατὸν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐξασκήσας αὐτὸν ἔσπευσεν εἰς Συρίαν (1068) κατὰ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, τῶν ὁποίων περιέστειλε τὴν ὁρμὴν καὶ κατετρόπωσε αὐτοὺς περὶ Καισάρειαν (1069). Μετὰ νέας ἐν νίκῃς, ἡττηθέντος καὶ πεσόντος αἰχμαλώτου τοῦ στρατηγοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ, ἐπεστράτευσε αὐθις ὁ Διογένης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλα καὶ οὗτος δυστυχῶς ἐκ προδοσίας τοῦ Ἀνδρονίκου ἡττήθη καὶ ἔπεσε αἰχμάλωτος ἐρρωμένως ἀγωνισθεὶς καὶ πολλοὺς ἰδιοχείρως φονεύσας τῶν πολεμίων. Ἄλλ' ὁ Σουλτάνος καὶ Ἐμίρης Ἄλπ Ἀρσλάν ἀποθαυμάσας τὴν γενναϊότητα καὶ μεγαλοφροσύνην τοῦ Διογένους ἀπελευθεροῦ αὐτὸν ἐπὶ καταπαύσει τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἐπὶ τῇ ἀντικλιγγῇ τῶν αἰχμαλώτων. Οἱ δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει διεφθαρμένοι πολιτικοὶ καθαιρέσαντες τὸν Ῥωμανὸν Διογένην καὶ τυφλώσαντες ἐφένευσαν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα *Μιχαὴλ Ζ' τὸν Παραπινάκην*, τὸν κατὰ πάντα ἑαυτοῖς ὅμοιον.

§ 4. Τὰ ἐπὶ τοῦ Μιχαήλ Ζ' τοῦ Παρριπιάκη καὶ Νικηφόρου
τ. ὁ Βρυεννίου σπουδαιότερα γεγονότα

Ἐπειδὴ δὲ ἐστασίασεν κατὰ τοῦ Μιχαήλ ὁ ἐν Ἀσίᾳ στρατηγὸς Βοτανειάτης καὶ ὁ τοῦ Δυρραχίου Δουξ Βρυέννιος, ὁ μὲν Μιχαήλ παραιτεῖται καὶ ἐνδύεται τὸ μοναχικὸν σχῆμα, τὸν δὲ θρόνον καταλαμβάνει ὁ Βρυέννιος, τοῦ Βοτανειάτου ἠττηθέντος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου. Οὗτος δὲ πάλιν ἀφαιρᾷ ἀπ' ἐκείνου τὸν θρόνον καὶ ὁ Βρυέννιος κείρεται μοναχός. Πλὴν τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων, αἵτινες διετάραττον τὸ κράτος, τὴν μὲν μικρὰν Ἀσίαν ἐλεηλάτουν οἱ Τοῦρκοι, τὰς δὲ παρὰ τὸν Ἰστρον χώρας Οὐγγροί, Κροῦτζι, Βούλγαροι κλπ. Οἱ δὲ Νορμανδοὶ καταλαμβάνοντες καὶ τὰς ὑπολειπομένας βυζαντιακὰς κτήσεις ἐν Ἰταλίᾳ διεπεραιοῦθησαν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν.

§ 5. Ἀλέξιος Α' (1081 11 8) καὶ ἡ α' σταυροφορία.

Μόλις ἦγε τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας ὁ Ἀλέξιος, ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Καίπερ τοσοῦτον νεαρός εἶχε πολλὰς ὑπηρεσίας προσενέγκῃ εἰς τὸ κράτος, καταβαλὼν ὡς στρατηγὸς τὸν στασιασάσαντα Βρυέννιον καὶ τὸν στρατηγὸν Βασιλάκιον καὶ τοὺς τὴν Βουλγαρίαν δηρῶντας Παρσενίγους. Οὐδέποτε βασιλεὺς εὔρεν εἰς ἐλεεινότεραν κατάστασιν κράτος. Τὸ ταμεῖον ἦτο κενόν, αἱ εἰσπράξεις ἐλάχισται, ὁ στρατός κατ' ὄνομα μόνον ὑφίστατο, τὸ δὲ κράτος πανταχόθεν ἠπειλεῖτο ὑπὸ μυριῶν ἐχθρῶν. Τούτων δὲ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ἀναφαίνονται οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες καταλαμβάνοντες τὸ πλεῖστον τῆς Ἀσίας καὶ τελευταῖον τὴν Κύζικον καὶ Νίκαιαν ἠπειλοῦν ἐντεῦθεν καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν, καὶ ἔτι τούτων φοβερώτεροι οἱ Νορμανδοί. Τούτων ὁ ἡγεμὼν Ροβέρτος Γουσκάρδος παροῦργος Δουξ τῆς Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας στεφθεὶς ἐπελθὼν μετὰ κραταιᾶς δυνάμεως καταλαμβάνει μεθ' αἵματηρᾶς μάχης τὴν Κέρκυραν, τὸ Δυρράχιον, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Ἄρταν καὶ τὴν Κεφαλληνίαν.

νίκην καὶ ἀπειλεῖ τὴν ὅλην τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος κατακτητησιν. Ἄλλ' ἐπελθὼν αἰρῆνης ὁ θάνατος ἐμακρίωσε τοῦ εὐγενοῦς ἱπποῦ τὰ κατακτητικὰ σχέδια. Καὶ ὁ μὲν στρατός του διελύθη, ὁ δὲ Ἀλέξιος ἀνεκτήσατο πάντα τὰ κατακτηθέντα μέρη.

Ἀπκλαγαίς τοῦ ἐπικινδύνου τούτου πολεμίου ὁ Ἀλέξιος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πεζικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων, δι' ὧν κατώρθωσε νὰ ἀντιπαλαίση πρὸς τὰς δεινὰς περιστάσεις καὶ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν ἐπικπειλούντων ἐχθρῶν. Καὶ δὴ ἀνέστειλε τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, ἀνεκτήσατο τὴν Κρήτην καὶ Κύπρον, κατετρόπωσε τοὺς μὲν Πετσενίγους ἐν τῇ περὶ Λεβούμιον μάχῃ (1091), τοὺς δὲ Κομάνους ἐν τῇ περὶ τὴν Ἀδρικανούπολιν (1094) καὶ ἐπὶ τέλου. κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ἐκ τῆς πρώτης σταυροφορίας ἐπικρεμασθέντα κίνδυνον.

Ἡ πρώτη σταυροφορία. — Τὰς σταυροφορίας προεκάλεσε τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν δῆθεν τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ ἁγίων τόπων ἀπὸ τῶν κατεχόντων ἀπίστων, πράγματι δὲ πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν Δυτικὴν. Ὁ τότε πάππας Οὐρβανὸς ὁ Β' διὰ τῆς ἐν Πλακεντίας (1095) καὶ τῆς ἐν Κλαρμοντίῳ (1096) συνόδου ἀνέφραξε τὸν θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν πιστῶν μαχητῶν παρέχων πρὸς αὐτοὺς σταυρὸν ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος, τὸν ὅποιον προσέρραπτον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἑαυτῶν ὤμου, καὶ ἐντεῦθεν οὗτοι μὲν ἐπεκλήθησαν *σταυροφόροι*, αἱ δὲ ἐκστρατεῖαι *σταυροφορίαι*.

Οἱ ἐπισημότεροι δ' ἡγεμόνες τῆς α' ταύτης σταυροφορίας ἦσαν Γοδοφρέδος ὁ Βουίλλωνος καὶ δούξ τῆς κάτω Λοθαριγγίας μετὰ δύο ἀδελφῶν, Βοημούνδος ὁ υἱὸς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ταγκρέδος, Ροβέρτος κόμης Φλανδρίας, Ραῖμουνδος κόμης Τολώσσης, ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου ἀδελφός, Ροβέρτος ὁ δούξ Νορμανδίας κλπ. Ἄλ-

λὰ τούτων προέδραμον τρία πολυάριθμα στίφη, ὧν τὸ μὲν ὑπὸ
 τὸν ἱερέα Γοττεσχάλην ἐξοκειλαν εἰς τὰς ἐσχάτας ἀσεβεῖς
 καὶ μικρὰς πράξεις ἐν Οὐγγυρία κτεσφάγη ὑπὸ τῶν κατοίκων,
 τὸ δὲ ὑπὸ Πέτρον τὸν ἐρημίτην, καὶ τὸ ἕτερον ὑπὸ τὸν Οὐάλ-
 τερον Σκῶτον, διεπεριωθέντα μετ' ἀγρίας σφαγᾶς καὶ λεηλα-
 σίης διὰ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀσίαν ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν
 ἀπίστων. Αἱ δὲ λοιπαὶ στρατιακὲς μετὰ δοθέντος ὄρκου καὶ συν-
 θήκας πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α' διεπεριώθησαν διὰ Βοσπόρου εἰς
 Χαλκηδῶνα καὶ προελάσασαι μετὰ φονικὰς μάχας ἐξεπολιόρ-
 κησαν τὴν Νίκαιαν (20 Ἰουνίου 1097), καὶ διὰ Κιλικίας βα-
 δίσασαι ἐξεπολιόρκησαν τὴν Ἀντιόχειαν (3 Ἰουνίου 1098) ἐκ-
 τραχηλισθεῖσαι εἰς σφαγᾶς ἀνηλεεῖς. Καὶ ὁ μὲν Βαλδουῖνος κα-
 ταλαβὼν τὴν Ἐδεσσαν ἀνίδρυσεν τὸ βασιλείον τῆς Ἐδέσσης, ὁ
 δὲ Βοημοῦνδος ἀνίδρυσεν ἐν Ἀντιοχείᾳ τὸ ἐ' φραγκικὸν βασι-
 λειον. Μετὰ ἓν ἔτος ὑπετάγη καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ (15 Ἰουλίου
 1099), οἱ κάτοικοι ἀνηλεῶς κτεσφάγησαν, οἱ δὲ εὐγενεῖς ἰπ-
 πότες ἀνίδρυσαν τὸ ἐν Συρίᾳ τρίτον αὐτοτελὲς βασιλείον. Διέρ-
 ρηξαν δὲ ἤδη ὀριστικῶς τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας,
 ἐχειροτόνησαν ἴδιον πετριάρχη ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἰδίους ἐπι-
 σκόπους καὶ ἱερεῖς εἰς τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ὡς ἐκ τού-
 του ὁ Ἀλέξιος ἀποτυχῶν παντὸς συμβιβασμοῦ ἠναγκάσθη νὰ
 ἀνικητήσῃται τὰς πόλεις διὰ τῶν ὀπλων. Ὁ Βοημοῦνδος στερού-
 μενος στόλου ἐπεκκλήσθη τὴν συνδρομὴν τῶν Πισατῶν καὶ τῶν
 Γενοατῶν, μετὰ δὲ τὴν κτατρόπωσιν καὶ τοῦ στόλου τούτων
 περιελθὼν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανικὴν διεπεριώθη ἐντὸς φε-
 ρέτρου εἰς Εὐρώπην, ὅπου ἔτυχε τῆς ἐνθέρμου ὑποστηρίξεως
 τοῦ Πάπκ. Παρασκευάσας δὲ νέας δυνάμεις διεπεριώθη εἰς
 Δυρράχιον καὶ συνάψας νέας συνθήκας πρὸς τὸν Ἀλέξιον διε-
 πέρασεν εἰς Ἀπουλίαν. Διαρρήξας δὲ καὶ πάλιν τὰς συνθή-
 κας ἐμελέτησε τὴν κατάκτησιν τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἀλλ'
 ἐπελθὼν ὁ θάνατος ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ (1111).

Ἀπαλλαγείς δ' οὕτω ὁ Ἀλέξιος τοῦ ἐπικινδύνου τούτου ἐχ-

θροῦ ἐτράπη πρὸς Ἀσίαν καὶ νικήσας ἐπαπειλημένως τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ διὰ συνθήκης πᾶσαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἄλλ' οἱ ὄροι οὗτοι δὲν ἐξετελέσθησαν, διότι ὁ Ἀλέξιος νοσήσας ἐτελεύτησε μετὰ 38ετῆ πολυτάραχον καὶ ἔνδοξον βασιλείαν. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰωάννης.

§ 6. Ἰωάννης Β' ὁ Καλοῖωάννης (1118-1143.)

Μετὰ ἓν ἔτος ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνκβάσεώς του ὁ Ἰωάννης ἀνεκτῆσατο τὴν Λαοδικεῖαν (1119) καὶ εἰσβαλὼν εἰς Πιχμυλίαν ἐκυρίευσεν τὴν Σωζόπολιν (1120). Ὅπόθεν ἔστειλε νὰ ἐπιστρέψῃ ἔπως ἀποκρούσῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων, Οὐγγρων καὶ Πετσαίνων (1121-1124). Ἀροῦ δὲ κατέβαλε τούτους εἰσέβαλεν αὖθις εἰς Πιχμυλίαν καὶ ἀνεκτῆσατο τὴν Κασταμῶνα, πικρίδα τῶν Κομνηνῶν (1125).

Ἀποκρούσας δὲ καὶ τὰς τῶν Τούρκων ἐπιδρομὰς (1126-1127) εὐτύχησε νὰ ἀπολαύσῃ ἐπὶ δεκαετίαν πλήρη εἰρήνην καθ' ὅλον τὸ κράτος. Ἄλλ' ἀτυχῶς πικρῆμέλησε τὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις. Ὅτε δ' ἐξερράγησαν νέοι πόλεμοι, εὐρέθη ὄλως ἀνέτοιμος. Εἰσβαλὼν δ' εἰς Συρίαν ἐτελεύτησεν ἀνακηρύξας ὡς διάδοχον τὸν δευτερότοκον υἱὸν *Μαρουήλ*.

§ 8. *Μαρουήλ Κομνηνὸς* (1143-1180) καὶ ἡ 6' σταυροφορία.

Ὁ Μικνουήλ Κομνηνὸς ὑπῆρξεν ὁ βωμκαλειώτατος καὶ ἡρωικώτατος πάντων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἀτυχῶς ἡ ἡράκλειος αὐτοῦ βόμη, τὸ ἀκάθεκτον καὶ φιλοπόλεμον αὐτοῦ ἦθος πικρῶρμησαν αὐτὸν εἰς μακροὺς καὶ φονικωτάτους πολέμους, οἵτινες ἐξήντηλσαν τοὺς πόρους καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Διευθετήσας τὰ ἐσωτερικὰ καὶ διοργανώσας τὸν στρατὸν ἀνέλαβε τὸν κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ῥαϊμούνδου πόλεμον καὶ ἐξήνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐμῶσῃ πίστιν ἐν Κωνσταντινουπόλει (1144). Εἰσβαλὼν εἰς Φρυ-

γίαν ἀνέδειξεν ἀληθῆ θούματα ἀνδρείας καὶ ἥρωισμοῦ καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου νὰ ἀποδώσῃ πάντα τὰ κατεχόμενα φρούρια τῆς Παμφυλίας καὶ Κιλικίας. Ἐντεῦθεν ἔσπευσε νὰ ἐπικνέλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι ἐπληροφορήθη, ὅτι νέκ προπαρασκευάζεται ἐκ τῆς Δύσεως ἐκστρατεία, ἢ β' σταυροφορία (1147-1149), τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἀγγελία τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κυριευθείσης Ἐδέσσης. Ἐπέδραμον δὲ πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Κορράδος ὁ Γ' καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Ζ' μετὰ πολυαριθμοτάτης καὶ εὖ παρεσκευασμένης στρατιᾶς, ἐκ τῆς ὁποίας ὅμως μόλις διεσώθησαν οἴκαδε λείψανά τινά, πάντες δ' οἱ λοιποὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐνῶ δ' οὗτοι ἐξώρμων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἐδέσσης, συγχρόνως ἐξώρμα ἐκ Σικελίας καὶ ὁ στόλος Ῥογήρου τοῦ Β' πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος. Κυριεύσας δ' εὐχερῶς τὴν Κέρκυραν εἰσώρμησεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον λεηλατῶν τὰ παράλια. Μοῖρα δὲ τις ἀποβιβασθεῖσα προέβη λεηλατοῦσα καὶ αἰχμαλωτίζουσα μέχρι Θηβῶν, αἵτινες ὑπέστησαν τελείαν καταστροφὴν.

Ὁ Μανουὴλ ἀπαλλαγεὶς τοῦ φόβου τῶν σταυροφόρων καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν Ἐνετῶν ἀνεκτέτατο τὴν Κέρκυραν μετὰ μακρὰν καὶ πείσμονα ἀντίστασιν (1149) καὶ μετὰ τριετῆς ἀγῶνος καθυποτάξας τοὺς ἀποστατήσαντας Δαλμάτας, Σέρβους, Οὐγγυροὺς καὶ Πετσενίγους (115 - 1153) προέβη νικηφόρος μέχρις Ἀγκῶνος, ὅπου κυκλωθεὶς ὑπὸ πολυαριθμοῦ νευτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως ἠττήθη κατὰ κράτος ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ. Μετὰ νέας δὲ μάχας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχεῖς συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος Ῥογήρου Γουλιέλμον (1154).

Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ῥενάλδου καὶ τῶν Ἀρμενίων καὶ εἰσῆλθε τροπικιοῦχος εἰς Ἀντιόχειαν (1156). Νικήσας δὲ κατ' ἐπικνάλησεν καὶ τοὺς Τούρ-

κους ἐξηνάγκασεν εἰς συνομολόγησιν συνθήκης ἐπὶ ὄροις συμφω-
ρωτάταις (1158). Μετὰ πενταετῆ δὲ πόλεμον κατετρόπωσεν
ἐν Ζευγμίνῳ καὶ τοὺς Οὐγγρούς ἐν μάχῃ κρισιμωτάτῃ (1164-
1168). Ἄλλ' ἢ Ἑνετία ὑποκινήσασα εἰς ἀποστασίαν τοὺς
Σέρβους καὶ συμμαχήσασα μετὰ τοῦ Φριδερίκου ἐδῆου διὰ τοῦ
κραταιοῦ αὐτῆς στόλου τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νή-
σους καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Μανουὴλ νὰ συνομολογήσῃ νέαν εἰρή-
νην ἐπὶ τῇ ἀναγνωρίσει ὅλων τῶν παραχωρηθέντων προνομίων
καὶ ἐπὶ τῇ πληρωμῇ 1,500,000 χρυσῶν.

Ἐκ τοῦ ἐνετικοῦ τούτου πολέμου ἐπωφελοῦμενος ὁ Σουλ-
τάνος τοῦ Ἰκονίου διεύρρηξε τὰς τελευταίας συνθήκας. Διὸ ὁ
Μανουὴλ ἐκήρυξεν αὖθις τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ (1174). Νι-
κήσας δὲ πανταχοῦ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπορρίψας πάσας τὰς
περὶ εἰρήνης προτάσεις προήλαυε πρὸς Ἰκόνιον. Ἄλλ' αἴφνης
καὶ ἀπροσδοκῆτως κυκλωθεὶς ἐν ταῖς ἐν Μυριοκεφάλῳ δυσχω-
ρίαις ὑπέστη ἤτταν ὀλεθρίαν (1176).

§ 9. Ἀλέξιος Β' καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Α' (1180-1185).

Τὸν Μανουὴλ ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ δεκατριετὴς υἱὸς αὐ-
τοῦ Ἀλέξιος ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ
τῆς μητρὸς Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας
Ραϊμόνδου. Ἀλλὰ μετὰ ὀλεθρίαν ἐμφυλίαν στάσιν καταλα-
βῶν τὸν θρόνον (1182) ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀνδρόνικος προσέβη εἰς
φοβερὰς καὶ ἀγρίαις σφαγὰς. Φύσις καὶ τύχη ἐπεδαψίλευσαν
εἰς τὸν Ἀνδρόνικον πλεῖστα ὅσα πλεονεκτήματτα, ὁ δὲ βίος
αὐτοῦ ἀπέβη κρᾶμα κακίας καὶ ἀρετῆς. Ὁ Ἀνδρόνικος
εἶνε ὁ Ἀλκιβιάδης τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους, μὲ τὴν διαφο-
ράν, ὅτι ὑποστάς πλείστας περιπετείας ἐν τῷ βίῳ καὶ ἀπο-
σκληρυνθεὶς τὴν φύσιν ἀντὶ λιθίνων Ἐρμῶν ἀπέκοπτεν ἀν-
θρωπίλους κεφαλὰς. Ἄλλ' ὁ λαὸς στασιάζας ἐπὶ τέλους πκρέ-
δωκε τὸν Ἀνδρόνικον εἰς οἰκτρὸν θάνατον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνηγό-
ρευσε αὐτοκράτορα τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον. Ἐπὶ τοῦ Ἀνδρο-

νίκου τὸ κράτος ἀπέβηκε τὴν Κύπρον, ἣτις ἀνεκηρύχθη εἰς ἀνεξάρτητον βασιλείον ὑπὸ τοῦ στασιάζσαντος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ (1184). Ἐν ἔτει δὲ 1192 περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Βέλγας ἀφῆρσε παῖσαν τὴν περὶ Νκίσαν χώραν καὶ ἤνωσεν αὐτὴν μετὰ τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου κατέκτησε πολλὰς ἐν μικρῇ Ἀσίᾳ ἑλληνίδας πόλεις. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας Γουλιέλμος ὁ Β' μετὰ πολυακρίθμου στόλου καὶ στρατοῦ ἐβουλεύθη τὴν ὄλην τοῦ κράτους διάλυσιν. Κατέλαβε τὸ Δυρράχιον, τὰς Ἰονίους νήσους, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐκεῖθεν προήλασε δρῶν καὶ λεηλατῶν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως (1185).

§ 10. Ἰσαάκιος Β' Ἀγγελοσ (1185 - 1195) καὶ
ἡ γ' σταυροφορία.

Ἐνῶ δὲ οἱ Νορμανδοὶ ἦσαν παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπελθὼν κατ' αὐτῶν τῆδε ἀκείσε δισκορπισμένων περὶ τὴν λεηλασίαν ὁ περιφανὴς στρατηγὸς Ἀλέξιος Βρανᾶς τοὺς μὲν κατέκοψε τοὺς δὲ ἐζώγησε καὶ κατετρόπωσε κατὰ κράτος παρὰ τὸν Στρυμόνα τὰς συνηνωμένας αὐτῶν δυνάμεις συλλαβὼν αἰχμακλώτους καὶ τοὺς δύο κόμητας Ριχάρδον καὶ Ἀλδουῖνον, ὁ δὲ κραταῖδς αὐτῶν στόλος ὑπέστη φοβερὸν ἐκ τρικυμίας ναυάγιον. Τὸ Δυρράχιον, ἡ Θεσσαλονίκη καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, πλὴν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ἀνεκτῆθησαν. Τὰ μετὰ ταῦτα ὅμως εἶνε σειρά οἰκτρῶν ἀτυχημάτων καὶ ὀλεθριωτάτων στάσεων. Ὁ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κύπρου ἀποσταλεὶς στόλος κατεστράφη, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπελθὼν πρὸς καθυπόταξιν τῶν ἀποστατησάντων Βουλγάρων, τῶν δρῶντων Θράκην καὶ Μκεδονίαν, καθαιρεῖται καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος.

Ἦδη ἐγένετο καὶ ἡ γ' σταυροφορία, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἀγγελία τῆς ὑπὸ τοῦ Τούρκου Σαλαδδὶν ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ (3 Ὀκτωβρίου 1187). Ἠγεμόνες ταύτης ἦσαν

ὁ τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ Φριδερίκος Α' ὁ Βαυβαρόσας, ὁ τῆς Γαλλίας βασιλεὺς Φίλιππος Αὐγούστος καὶ ὁ τοῦ βασιλείου τῆς Ἀγγλίας υἱὸς καὶ διάδοχος Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος. Καὶ εἰ μὲν Φριδερίκος καὶ Ῥιχάρδος διεπεραιώθησαν διὰ θάλασσης εἰς Ἀσίαν, ὁ δὲ Φίλιππος καταλαβὼν ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ πλείστην χώραν τῆς Μακεδονίας διεπεραιώθη εἰς Ἀσίαν συνθηκοποιήσας πρὸς τὸν Ἰσαάκιον (1189), ἀλλὰ διχονοήσας πρὸς τὸν Ῥιχάρδον ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν. Ἐκ τῶν ἐτέρων ἡγεμόνων ὁ μὲν Φριδερίκος κυριεύσας μετὰ ἰσχυρὰν ἄμυναν τὸ Ἴόνιον καὶ προσελάσας διὰ Κιλικίας ἐπνίγη εἰς τὸ ὀρμητικὸν ῤεῦμα τοῦ Καλυκάδνου ποταμοῦ (1190), ὁ δὲ Ῥιχάρδος ἐπληρώθη καὶ αὐτὸς εἰς Ἀγγλίαν (1193) μηδὲν δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ, εἰμὴ ἀρήσας ἐν Ἀσίᾳ ἀνεκμνήσει ἀνδρείας μετ' ἀγριότητος.

§ 11. Ἀλέξιος Γ', Ἀλέξιος Δ', Κανναβος καὶ Ἀλέξιος Ε'
 Δούκας Μούγτσουφλος. Ἡ δ' σταυροφορία καὶ ἡ ἄλωσις τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως (1195-1204).

Οἱ Ἀλέξιοι οὗτοι ἀνεδείχθησαν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον πολὺ χειρότεροι Ἀλεξίου τοῦ Ι', συνενοῦντες ἐν ἑαυτοῖς, πλὴν τῆς δειλίας, καὶ ἦθος κακοῦργον. Πρώτη πρῆξις Ἀλεξίου τοῦ Γ' μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ἦτον ἡ κάθειρξις καὶ ἀποτύφλωσις τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαακίου. Μεθ' ὃ ἤρξατο ἡ κατασπάθησις τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ ἡ ἀπονομή γαιῶν, εἰσφορῶν καὶ παντοδαπῶν ἀξιωματίων εἰς τοὺς ἀρχισυνωμώτας καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἡ διοίκησις ἐν βραχεῖ περιήλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν, ὁ δὲ στρατὸς καὶ ὁ στόλος σχεδὸν διελύθη. Ἐντεῦθεν τὸ κράτος ἀπέβη τὸ ἔρμαιον ἐμφυλίων στάσεων καὶ ἀλλοφύλων ἐπιδρομῶν καὶ ἐπὶ τέλος ἀπώλεσε καὶ τὴν ἰδίαν του αὐτονομίαν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων. Ὁ ἤδη ἐπὶ τῆς παπικῆς καθέδρας καθήμενος Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐπὶ τῷ προσχήματι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀγίων τόπων ἀπὸ τῶν

ἀπίστων προεκάλεσε τὴν δ' καὶ τελευταίαν σταυροφορίαν. Ἐπιστημότεροι ταύτης ἀρχηγοὶ ἦσαν Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός, ὁ ἀνώτατος τῆς ἐκστρατείας ἡγεμὼν, ὁ κόμης Φλάνδρις Βαλδουῖνος, ὁ Γοδοφρέδος Βελλαρδουῖνος, Ὁθων Λαρόσκας, Γουλιέλμος Σαμπλίτης κλπ. Τὸν στρατὸν ἀνέλαβε νὰ διαβιβάσῃ ἐπὶ τοῦ ἐνετικοῦ στόλου ἐπὶ ἀδρᾶ ἀμοιβῇ (85,000 ἀργυρῶν μαρκῶν) ὁ τῆς Ἑνετίας Δόγης Ἐρρίκος Δάνδολος, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ πανούργος, ἐστερημένος σχεδὸν τῆς ὀράσεως καὶ ὑπέργηρος (93 ἐτῶν), ἀλλὰ πλήρης τόλμης καὶ νεανικῆς θερμότητος. Τῇ 1 δὲ Ὀκτωβρίου 1202 ἐκπλεύσας ἐξ Ἑνετίας ὁ στόλος κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν ἐν Δαλματικῇ Ζάραν. Ἐνταῦθα ἀπερᾶσισαν κατὰ πλειοψηφίαν νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν υἱὸν τοῦ ἐκθρονισθέντος Ἰσακίου Ἀγγέλου Ἀλέξιον ἀντὶ τοῦ ἀρχαγῶς τοῦ θρόνου Ἀλεξίου τοῦ Γ', διότι οὗτος προκληθεὶς νὰ καθυποτάξῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐδίστασε, φοβούμενος τὴν κοινὴν γνώμην, ἐνῶ ὁ νέος Ἀλέξιος ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν ἄνευ τινὸς ἐνδοικισμοῦ. Προσέτι ἀνέλαβε διὰ συνθηκῶν νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Ἑνετοὺς 100,000 ἀργυρῶν μαρκῶν καὶ ἑτέρας τσαχύτας εἰς τοὺς σταυροφόρους. Μετὰ τὰς συνθήκας ταύτας ὀρμηθέντες κατέλαβον τὸ Δυρράχιον, ὅτε ἀνεκρυξάν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιον τὸν Δ'. Ἐκεῖθεν διὰ Κερκύρας προσωρμίσθησαν εἰς Εὐβοίαν, ἔνθα ὁ στόλος διηρέθη εἰς δύο μοίρας, ὧν ἡ μὲν ἐπέπλευσε πρὸς καθυπόταξιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἡ δὲ πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὁ μὲν ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπὶ τῇ θέρῃ καὶ μόνῃ τῶν ἵπποτῶν ἐτράπη εἰς φυγὴν, πρῶτου δόντος τὸ σύνθημα Ἀλεξίου τοῦ Γ', οἱ δὲ σταυροφόροι κατέλαβον ἀμαχητὶ τὸν λιμένα καὶ τὸν Γαλατᾶν, μεθ' ὃ ἐξ ἐφόδου κατέλαβον ἕνα τῶν πύργων καὶ ἔθηκαν πῦρ εἰς τὰς περικύκλιον οἰκίας. Ἐπὶ τῇ θέρῃ ταύτῃ ὁ Ἀλέξιος Γ' ὑπὸ τοιοῦτου πανικοῦ κατελήθη, ὥστε παραλαβὼν μετὰ σπουδῆς τὰ τιμαλ-

φέστατα τῶν κειμηλίων καὶ ἐξ ὅλης τῆς οἰκογενείας μίαν μόνην θυγατέρα ἔφυγεν. Ὁ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου Ἰσαάκιος ἀποφυλακισθεὶς ἀνεγνώρισε συμβασιλέα τὸν υἱὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ ἐπεκύρωσε τὰς πρὸς τοὺς σταυροφόρους συνθήκας, καὶ ἐπλήρωσε παραχρῆμα τὰς 100,000 τῶν μαρκῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐστερεῖτο τῶν ἄλλων, ἐπέβαλεν ἕκτακτον φορολογίαν καὶ ἤρξατο καὶ τῆς ἐκποιήσεως τῶν ἱερῶν κειμηλίων. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν λαὸς ἐγγόγγυζεν, οἱ δὲ Φράγκοι ἕνεκα μικρᾶς διενέξεως ἔθηκαν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπεκῆρυξαν ἐπισήμως τὸν πόλεμον (κατὰ Νοέμβριον 1203). Ὁ λαὸς ἐν τῇ δικαίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει καθαιρεῖ τὸν ἄθλιον Ἀλέξιον Δ' καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀναγορεῖ αὐτοκράτορα γενναῖόν τινα νέον, Κάναβον καλούμενον. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος Ε' Δούκας, ὁ καὶ Μοῦρτζοῦ φλορ, φρονεύσας τὸν τε Ἀλέξιον Δ' καὶ Κάναβον καταλαμβάνει τὸν θρόνον (5 Φεβρουαρίου 1204). Ἐν τούτοις οἱ περὶ τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν συγκροτήσαντες σῶμα ἐθελοντῶν ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἀπὸ ξηρᾶς ἐρόδους τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Δανδόλου ἐπὶ τέλους κατίσχυσε καὶ ἡ πόλις ἐκυριεύθη (12 Ἀπριλίου 1204). Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξιος Ε' διεσώθη διὰ τῆς φυγῆς, οἱ δὲ περὶ τὸν Λάσκαριν διετέλουν ἀμυνόμενοι τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε οἱ σταυροφόροι κατέφυγον αὔθις εἰς τὸ ἀκαταμάχητον αὐτῶν ὄπλον, τὸ πῦρ, ὃ περ διαδοθὲν ἐν ἀκαρεῖ ἀπετέφρωσε τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως. Ὅ,τι διεσώθη ἐκ τῶν φλογῶν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν σταυροφόρων, οἳτινες ἐπὶ 4 ἡμέρας ἐξηκολούθησαν διχοράζοντες καὶ λεηλατοῦντες ἀπὸ τοῦ πολυτελεστάτου μεγάρου μέχρι τῆς εὐτελεστάτης καλύβης. Δισχίλιοι πολῖται κατεσφάγησαν τὴν πρώτην ἡμέραν, κατὰ δὲ τὰς ἐπιλοιπούς ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς. Οὐδὲν ἐσεβάσθησαν οἱ εὐσεβεῖς οὔτοι κατακτηταί, οὔτε γέροντας, οὔτε παῖδας, οὔτε γυναῖκας, οὔτε παρθένους. Πολλὰ τῶν ἀριστοურγημάτων, ἅπερ ἐσεβάσθησαν τόσοι αἰῶνες καὶ αὐταὶ αἱ τοῦ πυρὸς φλόγες, κατέστρεψαν ἐν ἐσχάτῃ ἀπονοίᾳ

αί βέβηλοι τῶν σταυροφόρων χεῖρες, εἴτε ἐκ βαναύσου πλεονεξίας, εἴτε ἐξ ἀπειροκαλίας κτηνώδους.

Ἐκλειψίς σελήνης ἐπισυμβῆσα τῇ 16 Ἀπριλίου ἐνέπνευσε τρόμον εἰς τοὺς δεισιδαίμονας ἐκείνους ἀνθρώπους καὶ ἐπήνεγκε τὴν παῦσιν τῆς δεινῆς ἐκείνης τραγωδίας, καὶ ἔωκε καιρὸν εἰς τοὺς ἡγεμόνας νὰ διανεμηθῶσι τὰ λάφυρα καὶ τὸ κράτος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ (1204-1453).

Ἄπο τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΚΑΤΑΤΟΜΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ ΤΕΛΕΙΑ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΥΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τὰ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἀνακτήσεως αὐτῆς ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου κυριώτερα γεγονότα.

§ 1. *Διανομὴ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ κατάκτησις αὐτοῦ*

Ἡ διανομὴ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἐγένετο μεταξὺ Βαλδουίνου, Βονιφάτιου καὶ Ἐνετῶν. Τούτων ὁ μὲν Βαλδουῖνος στεφθεὶς αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν, Θράκην καὶ τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν βυζαντιακὰς κτήσεις, ὁ δὲ Βονιφάτιος τὴν Μκεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, κατὰστῆσας πρωτεύουσιν τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ δὲ Ἐνετοὶ ἔλαβον τὴν Ἠπειρον, Κρήτην, Πελοπόννησον καὶ ἀπάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου Πελάγους καὶ ἀνηγόρευ-

σαν ἴδιον ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχην, τὸν ἐξ ἐπιφανοῦς γένους κληρικὸν Θωμάην Μοροζίνην. Πλὴν τούτων ὁ μὲν Ὅθων ἔλαβε τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίτης τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας καὶ ὁ κόμης Βλεσσῶν τὸ δουκᾶτον τῆς Νικαίης. Οὕτω ἐγένετο ἡ διακομή, ἀλλ' οὔτε ἡ κατάληψις τῶν χωρῶν ὑπῆρξεν εὐχερῆς, οὔτε ἡ κατοχὴ διαρκῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων, ὅσον ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

§ 2. Τὸ ἐν Ἑλλάδι δεσποτάτορ τῆς Ἠπείρου προάγεται εἰς αὐτοκρατορίαν Θεσσαλονίκης.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνὸς ἀνίδρυσεν ἐν Ἠπείρῳ, Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ, ἴδιον κράτος, κληθὲν δεσποτάτορ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔχον πρωτεύουσιν τὴν Ἄρταν. Τὸν Μιχαὴλ δολοφρονηθέντα ἐν Βερατίῳ διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ἀνὴρ φιλοπόλεμος καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος. Οὗτος διὰ νέων κατακτησέων ἐπέξετεινε τὸ κράτος, ἐκυρίευσεν τὴν Ἀχρίδα, Πελαγονίαν, Πρίλαπον, Ἀλβανίαν, Δυρράχιον καὶ Κέρκυραν καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελῆ καὶ αὐτῶν τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας. Τὸν διάδοχον τοῦ Ἐρρίκου Κουρτενίκου ἐπελθόντα μετὰ κρατικῆς δυνάμεως πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Δυρραχίου κατετρόπωσεν καὶ ἐρόνευσεν. Καταλαβὼν δὲ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰς περὶ ἑαυτὴν χώρας μέχρι Φιλιππουπόλεως ἀνίδρυσε τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ αὐτοκρατορίαν. Ἐνίκησεν ἐν Σέρραϊς τὰς συνηνωμένας δυνάμεις τῶν Φράγκων, κατέλαβεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ προέβη λεηλατῶν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα κατετρόπωσεν αὐτὸς τοὺς Φράγκους (1224). Οὕτω κατήρτισεν κράτος μέγα καὶ ἰσχυρὸν ἀπὸ Νευπάκτου μέχρι Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀπὸ Δυρραχίου μέχρι Θεσσαλονίκης. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἠττήθη κατὰ κράτος ἐν μάχῃ κρισιμωτάτῃ παρὰ τὸν Ἑβρον ποταμὸν καὶ πεσὼν αἰχμάλωτος ἀπετυφλώθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Ἀσάν (1230). Ὁ Ἀσάν περιποιηθεὶς καὶ ἀπελευθερώσας τοὺς Ἕλληνας αἰχμαλώτους

κατέλαβεν εύχερωῶς τὴν Ἀδριανούπολιν, Διδυμότειχον, Βολερόν, Σέρρας, Πελαγονίαν καὶ Πρίλαπον.

Τὸν Θεόδωρον διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουὴλ (1230 - 1240), παρὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Μιχαὴλ Β' ἀφῆρεσε τὰς ἐν Ἠπειρῷ, Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐν μέρει τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ κτήσεις. Εντεῦθεν προέκυψε νέον ἐν Ἠπειρῷ δεσποτάτον, διατηρηθὲν μέχρι τοῦ 1318.

§ 3. Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία μέχρι τῆς ἀνακτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1206-1261).

Ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῶν κεννιζόντων ἐρειπίων τῆς ἐκπορθηθείσης Κωνσταντινουπόλεως στεφθεὶς αὐτοκράτωρ Θεόδωρος Λάσκαρις διὰ τρυγῶν ἐκαῖθεν ἀνίδρυσεν ἐν Νικαίᾳ νέαν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, τῆς ὁποίας ἐστέρθη πικνηγυρικῶς αὐτοκράτωρ (1206). Τὴν μικρὰν ταύτην αὐτοκρατορίαν ἐπεξέτεινεν ὁ Λάσκαρις δι' ἐνδόξων νικῶν ἀπὸ Νικαίας καὶ Προύσης μέχρι Νεοκάστρου, Σμύρνης, Ἐφέσου καὶ Φιλαδελφείας. Νικήσας δὲ καὶ φρονεύσας ἰδίᾳ χειρὶ τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου κατέλαβε τὴν Ἀντιόχειαν καὶ πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι Ἀτταλείας. Ἄλλ' ἠττήθη δις ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου καὶ ἠχμαλωτίσθη νικηθεὶς ὑπὸ τῶν Τουρκομάνων, ἀφ' ὧν ἀπηλευθερώθη διὰ λύτρων.

Ἐπι μᾶλλον ἐπεξέτεινε τὴν αὐτοκρατορίαν ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης Βατάτσης (1222 - 1255). Ὁ Βατάτσης ἐνίκησεν ἐν μάχῃ ροικωτάτῃ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπελθούσας συνηνωμένας δυνάμεις τῶν Φράγκων (1224) καὶ ἀφῆρεσε πᾶσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτῶν. Μετὰ δεκαετῆ ἀναχωρῆν ἐκυρίευσεν τὴν Καλλιόπολιν καὶ τὴν Θράκην. Εἰσέβαλεν εἰς Μακεδονίαν, ἐκυρίευσεν τὰς Σέρρας καὶ τὰς μέχρι Θεσσαλονίκης πόλεις καὶ ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ἅπαν τὸ ἐν Εὐρώπῃ κράτος.

Ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν υἱὸς Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρις

(1255 - 1259) δὲν συνεκκληρονόμησε καὶ τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς τοῦ πατρὸς. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος φονεύσας τὸν Μουζάλωνα, ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου βασιλόπιδος Ἰωάννου, καὶ διαπαιδαγωγήσας τὸν πατριάρχην ἐστέφη αὐτοκράτωρ (1 Ἰανουαρίου 1260-1282). Διὰ τῶν στρατηγῶν Στρατηγοπούλου καὶ Τορνικίου κατετρόπωσε τὸν στρατὸν τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ καὶ κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν. Αὐτὸς δὲ διαπεραιωθεὶς εἰς Θράκην ἐκυρίευσε τὴν Σηλυβρίαν καὶ ἐπεχείρησε μάτην τὴν ἐκπολιόρρησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ὁ κατόπιν εἰς Εὐρώπην ἀποσταλεὶς Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος μετὰ 800 ἰππέων καὶ εὐκρίθμων πεζῶν κατέλαβεν αὐτὴν ἀμαχητῆ (26 Ἰουλίου 1261), ὑπεισδύσαντος τοῦ στρατοῦ διὰ τινος ὑποδειχθείσης πυλίδος, ὁ δὲ στόλος τῶν πολεμίων ἐπανελθὼν καὶ εὐρὼν κατειλημμένην τὴν πόλιν ἀπέπλευσεν εἰς Ἰταλίαν παραλαβὼν τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν πολεμίων, ἐν οἷς καὶ τὸν αὐτοκράτορα Βαλδουῖνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

**Τὰ ἀπὸ τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων
κυριώτερα γεγονότα.**

Δυναστεία τῶν Παλαιολόγων.

§ 4. Οἱ ἀπὸ τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου καὶ οἱ
τοῦ νέου ὀθωμανικοῦ κράτους Σουλτάνοι.

1 Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος (1259-1282), 2 Ἀνδρόνικος
Β' (1282-1328), 3 Ἀνδρόνικος Γ' (1328-1341), 4 Ἰωάννης

Γ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ (1341-1391) καὶ ὁ συμβασιλεὺς Κατακου-
ζηνὸς (1342-1355), 5 Μανουὴλ Β' (1391-1421), 6 Ἰωάννης
Δ' (1421-1448) καὶ 7 Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος
(1449-1453).

Τοῦ δὲ νέου συστηθέντος ὀθωμανικοῦ κράτους ἐκ τῶν λει-
ψάνων τῶν Σελδζουκιῶν κρατῶν ἰδρυτῆς ὑπῆρξεν 1 Ὀσμάν
ἢ Ὄθμάν (1299-1326) (ἐξ οὗ ἐπεκλήθησαν οἱ Ὄθωμανοί),
υἱὸς τοῦ Ἐρτογρούλδου, υἱοῦ τοῦ Σουλεϊμάν ἀπογόνου τοῦ Σα-
λαδδίν, τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ κράτους τοῦ Ἰκονίου, 2 ὁ υἱὸς αὐτοῦ
Ὀρχάν (1326-1459), 3 Μουράτ ὁ Α' (1359-1389) 4 Βα-
γιαζίτ ὁ Κερκουνδός (1389-1402) 5 οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Σουλεϊμάν,
Μούσας, Ἰσας καὶ Μωάμεθ Α' (1402-1421) 6 Μουράτ Β'
υἱὸς τοῦ Μωάμεθ Α' (1451-1451) καὶ 7) Μωάμεθ Β' ὁ Κα-
τακτητῆς υἱὸς Μουράτ τοῦ Β' (1451-1481).

§ 5. *Τὰ ἐπὶ Μιχαὴλ Α' Παλαιολόγου καὶ Ἀνδρονίκου
Β' καὶ Γ' κυριώτερα γεγονότα.*

Ὁ Μιχαὴλ λαβὼν τὴν ἀπροσδόκητον ἀγγελίαν τῆς κατα-
λήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ σπουδῆς ἔφθασεν εἰς
Κωνσταντινούπολιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνευφημοῦντος πλήθους
καὶ ἐκτυφλώσας τὸν βασιλόπαιδα Ἰωάννην, ἕγγονον τοῦ περι-
κλεοῦς Βατάτση, ἐσφετερίσθη μόνος τὴν ἔλην τοῦ κράτους
διοίκησιν. Καὶ ὁ μὲν ἄρχων Μιχαὴλ Κομνηνὸς παρεχώρησεν
αὐτῷ τὰ Ἰωάννινα καὶ ἔδωκεν ὄμηρον τὸν υἱὸν (1265). Ἄλλ'
ὁ στόλος αὐτοῦ ὁ μὲν ὑπέστη ἦτταν ὀλοσχερῆ ἐν Ὑπάτῃ, ὁ
δ' ἐν Δημητριάδι ναυλοχῶν ὑπὸ τῶν δυναστῶν τῆς Εὐβοίας
(1275). Τὰς ἦττας ταύτας ἐξεδικῆθη λαμπρῶς ὁ δεσπότης
Παλαιολόγος. Συγκεντρώσας τὰ λείψανα τῶν ἠττηθέντων
κατετρόπως τοὺς Φράγκους φονεύσας ἢ ζωγρήσας τὰ πλη-
ρώματα. Ὁ δὲ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην διαπρέψας Λι-
κάριος Κερυστηνὸς εἰς ἀντιναύαρχον προχειρισθεὶς ἐκυρίευσεν
τὴν Κάρυστον καὶ ἐνίκησεν περὶ Βατόντζα κατὰ κράτος τοὺς

πολεμίους, συλλαβὼν αἰχμάλωτον καὶ τὸν δοῦκα τῶν Ἀθη-
 νῶν Ἰωάννην Λαρόσην, τὸν ὁποῖον ἀπολυτρωθέντα ἐνίκησεν
 αὐθις ἐν Φαρσάλιοις (1278). Ὁ αὐτὸς ἐνίκησε καὶ Κάρολον τὸν
 Ἀνδεγαυικὸν βασιλέα τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας (1281).
 Διὰ τῶν κατορθωμάτων τούτων ἐξώσθησαν οἱ Λατῖνοι ἀπὸ
 τῆς Χίου, Ρόδου, Λέσβου καὶ τινῶν ἄλλων νήσων. Ἄλλ' ἢ
 κυριαρχία αὐτῶν διατηρήθη ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Ὑπάτῃ,
 ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Εὐβοίᾳ. Ἴνα ἀποκρούσῃ δὲ τὸν κίνδυνον,
 ὅστις ἠπέιλει τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνδεγαυικοῦ οἴκου, ὁ
 ὁποῖος εἶχεν ἀγοράσῃ τὰ δίκαια τῆς λατινικῆς τοῦ Βυζαντίου
 δυναστείας, ὑπήγαγε τὴν ἀνκτολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν κυριαρ-
 χίαν τῆς δυτικῆς. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἐπιμόνως ἀντετάχθη εἰς τὴν
 ἀπόρρασιν καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀπεδέχετο τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλη-
 σιῶν. Ἐντεῦθεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ
 διὰ τῆς βίας εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐκυτοῦ ἀπόρρασιν, ἀλλὰ τὰ
 πάντα εἰς οὐδὲν συνετέλεσαν. Καὶ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ
 τοῦ νεωτέρου Ἀνδρονίκου ἐξηκολούθησαν αἱ περὶ ἐνώσεως τῶν
 ἐκκλησιῶν θρησκευτικαὶ ἔριδες νὰ διαταράττωσι τὸ κράτος,
 τὸ ὁποῖον περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην πικραυσίαν. Ἡ στρα-
 τιωτικὴ σύνταξις τοῦ κράτους ἐντελῶς παρημελήθη καὶ αἱ
 πεζικαὶ καὶ νευτικαὶ δυνάμεις διελύθησαν. Ἀντὶ δὲ ἰθαγενεῶς
 στρατοῦ προσελήφθησαν ὡς μισθοφόροι οἱ *Katalanoi*. Οὗτοι
 αὐτοκαλούμενοι *εἰταιρία καταλανικὴ* καὶ εἰς 6000 τὸ κατ'
 ἀρχὰς ἀριθμούμενοι ἀποπτύσαντες κατ' ὀλίγον πάντα πειθαρχίας
 χαλινὸν μετετρέπησαν εἰς ἀληθεῖς τῆς χώρας ἐπιδρομεῖς.
 Κατόπι ἀθρόα ἐπῆλθον εἰς τὸ κράτος οἱ συμφοραὶ. Ἡ Αἰτω-
 λία περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Φράγκων, τὸ Αἰγαῖον ὑπὸ
 τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν, ἡ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ τὸ πλεῖστον
 τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνδεγαυικοῦ οἴκου,
 ἡ Ρόδος ὑπὸ τὴν τοῦ ἰπποτικῆς τάγματος τῶν Ἰωαννι-
 τῶν, ἡ δὲ Ἀσία ἀπέβη ἔρμακον τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν.

§ 6. Τὸ νέον ὀσμανικὸν ἢ ὀθωμανικὸν κράτος
καὶ αἱ πρῶται αὐτοῦ κατακτήσεις.

Ἐκ τῶν ἀραβικῶν καὶ σελτζουικῶν συντριμμάτων κατηρτίσθη ἤδη ἐν Ἀσίᾳ νέον τουρκικὸν κράτος, τοῦ ὁποῦ ἰδρυτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ὀσμὰν ἢ Ὀθμὰν, ἀπόγονος τοῦ Σαλαδδίν, τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ κράτους τοῦ Ἰκονίου. Τὸ νέον ὀσμανικὸν ἢ ὀθωμανικὸν κράτος προήχθη τάχιστα εἰς ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Ὁ Ὀσμὰν καταλαβὼν τὴν πρωτεύουσιν τῆς Βιθυνίας Προῦσαν κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους (1325). Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Οὐρχάν, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ μεγελοπίβολος, διευθετήσας τὸ κράτος καὶ τὸν στρατὸν καὶ διὰ τοῦ Καρχ-Χαλήλ-Τσεντερελή συστήσας τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων, ἀπαρτιζόμενον ἐκ χριστιανοπαίδων ἐξισλαμιζόμενων, ἐξώρμησεν ἀκίθεκτος ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου κατάκτησιν. Κυριεῖται τὴν Νικομήδειαν, ἐκπολιορκεῖ τὴν Νίκειαν (1330), καταλαμβάνει πᾶσαν τὴν Βιθυνίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ ἐντεῦθεν τρέπεται πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρώπης, τὰ δὲ ληστρικά αὐτοῦ σπύρη ἐκυρίευσαν τάχιστα τὴν θρακικὴν χερσόνησον καὶ πᾶσαν τὴν περκαειμένην παραλίαν. Καὶ ὁ μὲν πρεσβύτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Σουλεϊμὰν κατέλαβε τὴν Καλλιόπολιν (1357), ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Μουράτ ὁ Α΄ διαπεραιωθείς ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην καὶ προελάσας νικηφόρος κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν (1361), τὴν ὁποίαν κατέστησεν πρωτεύουσιν ἀντὶ τῆς Προῦσης. Καταλαβὼν δὲ καὶ τὴν Φιλιππούπολιν συνωμολόγησε συνθήκας συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας πρὸς τε τὸν Ἰωάννην καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας Σισμάνην, τοῦ ὁποῦ συνεζεύχθη καὶ τὴν θυγατέρα, καὶ ἐτέραν πρὸς τὸν δεσπότην τῆς Σερβίας Λάζαρον ἐπὶ πληρωμῇ φόρων ὑπὸ τούτων (1375). Εἶτα ἐτράπη ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὥπως συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς.

Ἐν τούτοις ὁ Σισμάνης καὶ ὁ Λάζαρος διέφρηξαν τὰς συνθή-

κας καὶ κατετρόπωσαν ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ τὸν κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντα τουρκικὸν στρατὸν (1387). Ἄλλ' αἰφνης ἐπιφανεῖς ὁ Μουράτ Α' μετὰ πολυαριθμοῦ δυνάμεως κατετρόπωσε κατὰ κράτος ἐν Κοσσυφοπεδίῳ τὰς συνησπισμέναις δυνάμεις τῶν Σέρβων, Βοσνίων, Βουλγάρων, Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν (1389). Πρὸ τῆς μάχης εἷς τῶν Σέρβων εὐπατριδῶν αὐτομολήσας πρὸς τὸν Μουράτ καὶ προσποιηθεὶς ὅτι θέλει νὰ εἴπῃ ἀπόρητόν τι αὐτῷ ἐπλήγωσεν αὐτὸν θανασίμως. Ἐπέζησεν ὁμοῦ μετὰ τὴν νίκην νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὸν τὸν Λάζαρον αἰχμάλωτον. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον ἀποθνήσκων ἄφριε κράτος μέγα καὶ υἷὸν ἀντάξιον ἑαυτοῦ, βαγιαζήτ τὸν ἐπικληθέντα *Κεραυρόν*. Ἐνῶ δ' ἡ Εὐρώπη διετέλει ἀσθενῆς καὶ κατατετρημένη εἰς ἀντιμαχόμενα μικρὰ καὶ ἀσθενῆ κράτη καὶ τὸ πάλαι ποτὲ μέγα καὶ κραταιὸν βυζαντικὸν κράτος διετέλει εἰς ἀληθῆ ἔκλυσιν καὶ παρακμῆν, ὁ τότε μάλιστα αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης ὁ Γ' παριστᾷ τῇ ἀληθείᾳ ἐλεεινότατον θέαμα.

§ 7. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Μαρουῆλ Β'* καὶ Ἰωάννης Δ' (1391-1421).
Βαγιαζήτ ὁ Κεραυρὸς (1389-1402) καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ
Σουλεϊμάν, Μούσας, Ἰσας καὶ *Μωάμεθ Δ'* (1402-1421).

Ἄμα παρέλαθε τὴν ἡγεμονίαν ὁ Βαγιαζήτ καὶ πάραυτα ἔσπευσε ὁ Ἰωάννης νὰ ἀποστείλῃ τὸν τριτότοκον τῶν υἱῶν του εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἵνα ὑπηρετῇ ὡς μισθοφόρος. Πατὴρ δὲ καὶ υἱὸς διετέλεσαν ἕκτοτε ἐκτελοῦντες τὰς διαταγὰς τοῦ Βαγιαζήτ ὡς οἱ εὐτελέστατοι τῶν ὑπηκόων καὶ κατὰ τῶν συμφερόντων τοῦ ἰδίου κράτους χορηγοῦντες κατ' ἔτος 12,000 πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ συνεκστρατεύοντες καὶ αὐτοί. Ἀφοῦ δὲ καθυπέταξε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἀσίαν ὁ Βαγιαζήτ ἐπανεκάμψεν εἰς Εὐρώπην καὶ διέταξε τὸν Ἰωάννην νὰ καθαιρέσῃ δύο ἀνεγνηγερμένους πύργους παρὰ τῇ *Χρυσῇ* πύλῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ διαταγὴ παραχρῆμα ἐξετελέσθη. Ἀπο-

θανόντος δὲ τοῦ Ἰωάννου (1301), ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ ἀποδράς τοῦ ἐν Προύσῃ στρατοπέδου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Βαγιαζήτ εὐρὼν εὐλογον ἀφορμὴν ἐπολιόρησε τὴν πόλιν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διέλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πολιορκούντων τὴν ἐν Βουλγαρίᾳ Νικόπολιν Οὐγγρων, Γάλλων, Πολωνῶν κτλ. ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Σιγεμούνδου. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης φονικωτάτης, ἠττήθησαν κατὰ κράτος οἱ σύμμαχοι (23 Σεπτεμβρίου), ὁ δὲ Βαγιαζήτ ἐστράφη αὖθις κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣτις καὶ πάλιν διεσώθη, ἐπειδὴ ὁ Βαγιαζήτ ἐνέδωκε νὰ ἐκθρονισθῇ ὁ Μανουὴλ καὶ νὰ λάβῃ τὸν θρόνον Ἰωάννης ὁ Δ', υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἑγγονος Ἰωάννου τοῦ Γ', ὁ ὁποῖος προθύμως ἀπεδέχθη πάσας τὰς προτάσεις τοῦ Βαγιαζήτ, ἤτοι νὰ ἐδρεύῃ καθῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, νὰ ἐγεθῇ *τζαμίον* ἐν αὐτῇ καὶ νὰ πληρώνη ἐτησίως 100,000 δουκάτων, εἶτα δὲ νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς Πελοποννήσου παραδίδων αὐτῷ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ νέας δὲ κατακτήσεις ἐν Ἀσίᾳ μέχρις Εὐφράτου καὶ ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου διέταξε τὸν Ἰωάννην νὰ ἐκχωρήσῃ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰς συνθήκας, ἀλλ' ὁ λαὸς μετ' ἀγανακτικῆς ἀπέριψε τὴν ἄξιμον ἐκείνην συνθήκην. Διὸ ὁ Βαγιαζήτ ἐπολιόρησεν αὖθις τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅτε καὶ αὖθις τὸ τρίτον ἐπεφάνη ἀπροσδοκῆτως σωτὴρ ὁ ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Σινικῆς προελάτων μετ' ἀπειροπληθῶν δυνάμεων *Ταμερλᾶνος* ἢ *Τιμούρ*. Ὁ Βαγιαζήτ λύσας τὴν πολιορκίαν σπεύδει νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πρόδον τοῦ ἀκατασχέτου ἐκείνου χειμάρρου, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ περὶ Ἄγκυραν συγκροτηθείσῃ φονικωτάτῃ μάχῃ κατετροπώθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος μεθ' ἐνὸς τῶν υἱῶν του (1402). Καὶ ὁ μὲν Βαγιαζήτ ἐτελεύτησε μετὰ ἐν ἔτος, ὁ δὲ Ταμερλᾶνος στερούμενος στόλου

δὲν διεπέρασεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια ἀρκεσθεῖς εἰς τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους.

§ 8. Οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Βαγιαζήτ Σουλεϊμάν, Μούσας, Ἰσας καὶ Μωάμεθ ὁ Α' καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μαρουήλ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Ε' (1402-1421).

Οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Βαγιαζήτ περιῆλθον εἰς δεκαετιῶς ἐμφυλίους ἀγῶνας περὶ καταλήψεως τῆς ἀνωτάτης ἡγεμονίας, ὁ δὲ Μικουήλ κατέλαβε τὸν θρόνον ἐξουσίας εἰς Ἀθῆναιον Ἰωάννην τὸν Δ'. Συμμαχήσας πρὸς τὸν Σουλεϊμάν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ φρούρια τινὰ περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν Θεσσαλονίκην, ἄλλας τινὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ πάσας τὰς παλαιὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Σουλεϊμάν (1410) ἐπῆλθε βῆξις μεταξὺ Μικουήλ καὶ Μούσα, τοῦ ὁποῦ τὸν στόλον κατατρόπωσεν ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μαρουήλ. Ἀλλ' ὁ βασιλεύων Μικουήλ ἀντὶ τῆς βραβεύσητόν νικητὴν Μικουήλ ἐρόνευσεν αὐτὸν καὶ κατέρυγεν εἰς τὸ ἔλεος Μωάμεθ τοῦ Α'. Ὁ Μωάμεθ Α' ὑπερισχύσας τῶν ἄλλων ἀδελφῶν καὶ μοναρχήσας ἀπέδωκεν εἰς τὸν Μαρουήλ πολλὰς πόλεις περὶ τὸν Εὐξείνιον καὶ περὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν ἀφῆκεν ἀνενόγητον μέχρι θανάτου (1421). Τότε ὁ Μαρουήλ ἔδειξε σημεῖά τινὰ ζωῆς, ὡχύρωσε τὸν Ἴσθμὸν διὰ τείχους ἀπὸ θαλάσσης μέχρι θαλάσσης, ἀνήγειρεν ἐν τῷ μεταξὺ 150 πύργους καὶ περὶ ἑκάτερον ἄκρον δύο ὀχυρώτατα φρούρια.

§ 9. Μουράτ Β' (1421-1451) καὶ Ἰωάννης Ε' (1423-1449). Δῆσις Πελοποννήσου. Ἀλωσις Θεσσαλονίκης καὶ Ἰωαννίνων. Οὐνιάδης. Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκαρδέμπητης καὶ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

Τὸν Μωάμεθ Α' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ ὁ Β', ὁ ὅποιος ἀνέλαβε νὰ ἐκπολιτορρήσῃ τὴν Κωνσταντι-

νούπολιν, ἀλλὰ μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν αὐτήν, ἐπειδὴ ἔστασίασεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μουσταφᾶς. Ὁ στρατὸς αὐτοῦ εἰ: τρία διαιρεθεῖς, ὁ μὲν ἐτράπη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὁ δὲ κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας καὶ ὁ ἕτερος ὑπὸ τὸν Τουρὰχὰν κατὰ τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁποίαν δεινῶς ἐλεηλάτησεν, ἀφοῦ μετὰ φονικώτατον ἀγῶνα ὑπερέβη τὸ τεῖχος τοῦ Ἴσθμοῦ. (1433).

Τότε ἀποθανόντος τοῦ Μανουὴλ, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης ἔσπευσε νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν Μουράτ Β' μετὰ πάσης θυσίας, παρεχώρησε πάσας τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις καὶ ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἀνεγείρῃ τὸ ἐν τῷ Ἴσθμῷ τεῖχος καὶ νὰ πληρῶνῃ ἐτησίως 30000 δουκάτων.

Ὁ Μουράτ κατατροπώσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην καὶ καθυπέταξε τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὰ Ἰωάννινα. Ὁ δὲ Ἰωάννης πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐγγίζοντος κινδύνου ἀπῆλθεν αὐτοπροσώπως εἰς Φλωρεντίαν (1437) καὶ μετὰ τριετῆ ἐκεῖ ἐξευτελιστικὴν δικτριβὴν ἐπανῆλθε κομίζων παρὰ τοῦ Πάπα 300 ἄνδρας καὶ 2 γαλέρας ἀντὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν παπικὴν. Οὕτω εἰργάζετο ὁ Ἰωάννης πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὁ Πάπας πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης Εὐρώπης. Ἐν ᾧ ἂν ἡ Εὐρώπη συνήνου τὰς ἐκυτῆς δυνάμεις ἤθελε βεβαίως ἀποκρούσῃ τοὺς Τούρκους, ὡς ἀπέδειξαν τὰ μονομερῆ κατορθώματα τοῦ Ἰωάννου Οὐνιάδου καὶ Γεωργίου τοῦ Καστριώτου ἢ Σκενδέρμπεη.

Ὁ Οὐνιάδης συγκεντρώσας εὐάριθμον δύναμιν λογάδων ἀνδρῶν κατετρόπωσεν ἐπανειλημμένως τὸν λεηλατοῦντα τὰς Οὐγγρικὰς χώρας στρατὸν τοῦ Μουράτ καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν εἰς συνομολόγησιν δεκαετοῦς εἰρήνης (1444). Ἐν τούτοις ὁ Οὐνιάδης πρὸς σωτηρίαν τῆς ὅλης Εὐρώπης ἐνδίδει εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Πάπα, τῶν Ἑνετῶν, τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἄλλων ἐπὶ τῇ ἀπὸ κοινοῦ κατακτολήσει τοῦ Μουράτ καὶ διαλύει τὰς πρὸ αὐτοῦ συνθήκας. Ἄλλ' οὔτε Πάπας, οὔτε Ἑνετοί, οὔτε

Βυζαντινοί ἐξεπλήρωσαν τὰς πρὸς τὸν Οὐνιάδην ὑποσχέσεις αὐτῶν, ὁ βασιλεὺς μάλιστα τῆς Σερβίας ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν καὶ σύμμοχος τοῦ Μουράτ καὶ παρεκώλυσε τὴν διάβασιν τοῦ Σκενδέρμπεη, σπεύδοντας νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Οὐνιάδου. Ὁ Οὐνιάδης καίπερ οὕτω ἀπομονωθεὶς ἀπεδέξατο τὸν ἀγῶνα καὶ συνάψας πρὸς τὴν Βάρναν μάχην φονικωτάτην ἠττήθη κατὰ κράτος καὶ μόλις διεσώθη μετ' ὀλιγοριθμῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ (1444).

Εἶτα μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Μουράτ ἐστράφη κατὰ τοῦ ἀπομονωθέντος Κωνσταντίνου, διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχερῶς κατετρόπωσε ἐν τῷ Ἴσθμῳ (1446).

Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐπεχείρησε τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Κροΐας, πληροφορηθεὶς δὲ ὅτι ὁ Οὐνιάδης εἰσέβαλεν εἰς Σερβίαν, διέλυσε ὁ Μουράτ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐξώρμησεν ἐκεῖθεν συνεπαγόμενος 150000 ἀνδρῶν καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐν Κόσσυραπέδιον ἀπέναντι τοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ Σεντίτσα ἐστρατοπεδευμένου Οὐνιάδου καὶ ἀνέλαβε νὰ ἐκπορθήσῃ αὐτοῦ τὸ ὄχυρὸν στρατόπεδον. Ἀποκρουσθεὶς ὁ Μουράτ ὑπεχώρησεν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ παρεκκλουθούμενος ὑπὸ τοῦ Οὐνιάδου. Μετὰ τριήμερον δὲ κρίσιμον ἀγῶνα (17, 18 καὶ 19 Ὀκτωβρίου 1448) ὁ Οὐνιάδης ὑπέστη ἤτταν ὀλοσχερῆ, μετ' ἣν συνωμολογήθη ἐπταετῆς ἀνακωχή.

Τελευταῖον ἐστράφη κατὰ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ μετὰ πολυκριθμοτάτης στρατιᾶς ἀνέλαβε τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Κροΐας. Μετὰ τετράμηνον δὲ μακίαν πολιορκίαν πλείστους ἀποβαλὼν ὁ Μουράτ ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔβη καὶ ἐτελεύτησεν ἐκ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας (3 Φεβρουαρίου 1451). Ὁ δὲ Σκενδέρμπεης ἔμεινε ἀήττητος μέχρι θανάτου.

§ 10. Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἢ Δραγάτης (1448-1453). Μωάμεθ Β' (1451-1481)
Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
(29 Μαΐου 1453).

Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος, ὁ καὶ Δραγάτης καλούμενος, ἐγεννήθη τῇ 7 Φεβρουαρίου 1405 καὶ ἀπέθανε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἥρωικὸν θάνατον προμαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἦτον υἱὸς τοῦ Μανουὴλ καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἐπὶ Μουράτ τοῦ Β' βασιλεύοντος Ἰωάννου Ε'. Ἐν ἔτει 1430, καταλυθείσης σχεδὸν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐνετοκρατίας, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν αὐτῆς μετὰ τῶν δύο ἐτέρων ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ Θωμᾶ.

Ἐν ἔτει 1443 ἀνέλαβε μόνος τὴν διοίκησιν αὐτῆς καὶ ἀνῆγειρε τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ὀχυρώματα. Νικήσας δὲ τὸν Δοῦκα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βαιωτίας Νέριον Β' ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ καὶ νὰ πληρώσῃ ἐτησίως αὐτῷ 30000 δουκάτων. Ἄλλ' ἐπελθὼν ὁ Μουράτ Β' κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Νερίου κατετρόπωσε τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἐτρέπη εἰς δεινὴν τῆς Πελοποννήσου δῆωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀνηγορεύθη ὁ Κωνσταντῖνος αὐτοκράτωρ (31 Ὀκτωβρίου 1448) προτιμηθεὶς τῶν ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ Θωμᾶ. Προβλέπων ἐγγίζουσαν τὴν ἔκρηξιν τῆς τελευταίας φοβερᾶς κατὰ τὴν ἰδέαν ἐσπευσε νὰ προπαρασκευασθῇ εἰς ἀμυναν καὶ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' οὐδαμῶθεν ἔλαθεν οὐδεμίαν βοήθειαν. Ὅτε δ' ἐπῆλθεν ὁ Μωάμεθ Β' ἐξ Ἀδριανουπόλεως καὶ περιέζωσε τὴν πόλιν ἀπὸ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης δι' ὑπερδιακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ὑπερτριακοσίων πεντήκοντα πλοίων, ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ, εἰ μὴ 26 πλοῖα καὶ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας (ἐξ ὧν 2000 ἦσαν Γενοῶται καὶ Ἑνετοί, οἱ δὲ λοιποὶ Ἕλληνας 4973). Καὶ ὅμως

ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέριψε πᾶσαν περὶ συνθήκης πρότασιν καὶ ἠδυνήθη νὰ ἀντιτάξῃ νικηφόρον ἄμυναν ἐπὶ δύο σχεδὸν μῆνας, καίπερ ἔχων νὰ ἀντιπαλαίσῃ ἐν ταύτῳ καὶ πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς θρησκευτικὰς ἐριδας λαοῦ ἀμαθοῦς καὶ δεισιδαίμονος, τοῦ ὁποίου τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν ἐξῆπτον οἱ λόγοι τοῦ μοναχοῦ *Γερραδίου τοῦ Σχολαρίου*, ὅστις ἀπέτρεπε τὸν λαὸν διὰ λόγων καὶ προκηρύξεων νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ ἀμυνθῆ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Κατὰ δὲ τὴν 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου διατάχθη ἡ γενικὴ ἐφοδος. Τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους ἀπέκρουσαν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἐφαίνοντο ὀριστικῶς θριαμβεύοντες. Ὅτε δ' αἶφνης πληγωθεὶς βαρέως ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεσύρθη τῆς μάχης, τότε προέκυψε ταραχὴ τις καὶ ἐπηκολούθησεν ἀθυμία εἰς τοὺς ἀμυνομένους. Τοῦτο δὲν διέλαθε τὸ ὀξυδερκὲς βλέμμα τοῦ Μωάμεθ καὶ διέταξε νέαν γενικὴν ἐφοδον. Ἐν ᾧ δ' οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν ἐρρωμένως ἠμύνοντο καὶ ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας, αἶφνης καὶ ἀπροσδοκῆτως εἶδον ἑαυτοὺς κυκλωθέντας ἐκ τῶν νώτων. Διότι οἱ Τούρκοι διὰ τινος ἀνκαλυφθείσης πυλίδος εἶχον ἐκείθεν εἰσορμήσῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπιτεθῆ ἐκ τῶν νώτων τῶν περὶ τὴν πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ μαχομένων Ἑλλήνων. Ὅτε δ' ὁ Κωνσταντῖνος εἶδεν ἑαυτὸν οὕτω κυκλωθέντα ἐγκεντρίσας τὸν ἵππον εἰσώρμησεν εἰς τὰ πυκνότερα τῶν πολεμίων στήφη παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν, οἵτινες πάντες κατέπεσον περὶ τοὺς 800 καὶ τελευταῖον κατέπεσε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος. Σὺν αὐτῷ δὲ ἔπεσε καὶ ἡ πόλις τοῦ ὀμωνύμου ἰδρυτοῦ, καὶ σὺν αὐτῇ ἔπεσε καὶ ὅλον τὸ ἔθνος ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀποτροπαιοτάτης δουλείας.

Ἄπας ὁ λαὸς κατεσφάγη ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἢ ἐξήνδραποδίσθη, ὀλίγιστοι δὲ διεσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Ἡ πόλις ἐλαφυραγωγῆθη, οἱ ναοὶ ἐσυλήθησαν καὶ ἐβεβηλώθησαν, ὁ δὲ μέγας καὶ ἀχαλὴς ναὸς τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ

Σοφίας ἀπεγομνώθη πάντων τῶν κειμηλίων, ἅπερ αἰῶνες ὅλοι εἶχον ἐκεῖ ἐναποθέσει.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰσήλασε καὶ ὁ Μωάμεθ ἔριππος εἰς τὴν πόλιν καὶ κατευθυνθεὶς πρὸς τὸν μέγαν ναὸν διέταξεν ἕνα τῶν ἱερέων νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ καλέσῃ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν. Ἐκτοτε ὁ ναὸς ἐκεῖνος καθιερώθη εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ. Ἀπασα δὲ ἡ πόλις ἡ βιώσασα ἐπὶ ἔνδεκα ὅλας ἑκατονταετηρίδας καὶ πλέον παρίστα νῦν νεκρῶν κοιμητήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀντήχουν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν νικητῶν καὶ τῶν ἡττημένων αἱ οἰμωγαὶ καὶ οἱ θρήνοι. Ἐν τῷ πύργῳ ὅμως τοῦ Βασιλείου καὶ Λέοντος ἔσφυζεν εἰσέτι ἡ ζωὴ καὶ ἐκυμάτιζεν ἡ ἑλληνικὴ σημαία, ὑπὸ τὴν ὁποίαν γενναίως ἐμάχοντο τὰ φιλοπόλεμα τέκνα τῆς ἡρωικῆς Κρήτης καὶ ἀπέκρουον ἐρρωμένως πάσας τὰς ἐφόδους τῶν ἀγρίων πορθητῶν τῆς ὅλης πόλεως. Μόλις δὲ συγκατένευσαν νὰ ἀπέλθωσιν ἐκεῖθεν μετὰ τῶν ὄπλων, ἀροῦ ἐγνωρίσθη ἡ ἀνδρεία αὐτῶν εἰς τὸν Μωάμεθ καὶ διέταξεν οὗτος νὰ ἀρεθῶσιν ἀνενόχλητοι.

Πάντες οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ πλὴν τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ, πκρὰ τοῦ ὁποίου ὁ Μωάμεθ ἐξηκρίβωσε τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐρεῦνης δὲ γενομένης, ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἀνευρέθη μετὰ τῶν πτωμάτων καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα προσηλώθη ἐπὶ ἰστοῦ μέχρις ἑσπέρας πρὸς θεῶν, ὁ δὲ ἀκέφαλος νεκρὸς ἐνεταφιάσθη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν. Καὶ ἐκεῖ που μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ λίθον ἀνεπίγραφον ἀναπαύεται ὁ ὕπνατος καὶ τελευταῖος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας πρόμαχος ἀνακείμενος τὴν ἀνάστασιν τοῦ ὅλου ἔθνους, καὶ τὸ ἐξ ἔθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἀνεγερτέον αὐτῷ μνημεῖον.

ΝΕΩΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων
μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων
μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως (1453-1821).

ΛΙΩΝ ΑΦΟΡΗΤΟΥ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ
ΑΥΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΙΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

§ 1. Οἱ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι
τῆς ἐκρήξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως Σουλτάνοι.

1) Μωάμεθ Β' ὁ κατακτητὴς (1451-1481), 2) Βαγιαζήτ
Β' υἱὸς Μωάμεθ τοῦ Β' (1481-1512), 3) Σελήμ Α' υἱὸς
τοῦ Βαγιαζήτ (1512-1520), 4) Σουλεϊμάν Α' ὁ μεγαλοπρε-
πῆς υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ (1520-1566), 5) Σελήμ Β' υἱὸς τοῦ
Σουλεϊμάν (1566-1574), 6) Μουράτ Γ' υἱὸς τοῦ Σελήμ Β'

(1574-1595), 7) Μωάμεθ Γ' υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μουράτ Γ' (1595-1603), 8) Ἀχμέτ Α' υἱὸς Μωάμεθ τοῦ Γ' (1603-1617), 9) Μουσταφᾶς Α' υἱὸς Μουράτ Γ' (1617-1618), 10) Ὄσμάν Β' υἱὸς Ἀχμέτ Α' (1618-1622), 11) Μουράτ Δ' υἱὸς Ἀχμέτ τοῦ Α' ὁ αἰμοβόρος (1623-1640), 12) Ἰβραήμ Α' ἀδελφὸς τοῦ Μουράτ Δ' (1640-1648), 13) Μωάμεθ Δ' πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Ἰβραήμ (1648-1687), 14-16) Σουλεῖ-μάν Β', Ἀχμέτ Β', Μουσταφᾶς Β' υἱοὶ Μωάμεθ (1687-1700), 17-18) Μουσταφᾶς Β' καὶ Ἀχμέτ Γ' (1700-1714), 19) Μαχμούτ Α' υἱὸς Μουσταφᾶ τοῦ Β' (1730-1754), 20-22) Ὄσμάν Γ' (1754-1757) Μουσταφᾶς Γ' (1757-1774) καὶ Ἀπτούλ Χαμητ Α' υἱὸς τοῦ Ἀχμέτ (1774-1789), 23) Σε-λήμ Γ' (1789-1807), 24) Μουσταφᾶς Δ' υἱὸς τοῦ Χαμητ Α' (1807-1808) καὶ 25) Μαχμούτ Β' υἱὸς τοῦ Μουσταφᾶ Δ' (1808-1831).

§ 2. Γενικὴ ἐποψίς τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων
μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἱ λοιπαὶ ἑλ-ληνικαὶ γῶραι δὲν ὑπέκυψαν ἀμέσως ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσπο-τεῖαν, ἀλλὰ βαθμηδόν. Οἱ δὲ κάτοικοι καὶ τῆς Κωνσταντινου-πόλεως καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν οἱ μὲν ἀπεσπράγησαν, οἱ δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν, οἱ δὲ διεσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Ἐκ τού-των πάλιν οἱ μὲν κατέφυγον εἰς ξένας χώρας καὶ σὺν τῷ χρόνῳ συνεχωρεύθησαν πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, ἀπολέσαντες τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς των, οἱ δὲ λόγιοι τούτων συνετέλεσαν διὰ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἄλλοι δὲ τῶν κατοίκων κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη ἔνοπλοι καὶ ἐσχημάτισαν κατ' ὀλίγον ὁμάδας, αἵτινες δὲν ἔπαυσαν ἀγωνι-ζόμενοι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος. Οὗτοί εἰσιν οἱ περιώ-ρνημοι ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται. Ἄλλοι δὲ πάλιν καὶ ἐθνισμοῦ

καὶ θρησκείαν καὶ ἐλευθερίαν εἰς δευτέραν θέτοντες μοῖραν ἀπέναντι τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑλικῆς ἀπολαύσεως, εἴτε ἐκουσίως, εἴτε καὶ διὰ τῆς βίας, ἐξισλαμίσθησαν. Ἄλλ' ὁ πολὺς τοῦ ἔθνους ὄμιλος ὑπέκυψεν ὑπὸ ζυγὸν τὸν αὐχένα καὶ ὑφίστατο μετ' ἀκραδάντου ὑπομονῆς τὰς στερήσεις, τὰς βασάνους καὶ τὰ μαρτύρια καὶ διέμεινεν ἀκλόνητος εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως, τὴν ὁποίαν διετήρησεν ἀλώβητον μετὰ τῆς γλώσσης του καθ' ἕλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς δουλείας τεσσάρων αἰώνων, ἐλπίζων πάντοτε ὅτι θέλει ἀνγκτήσεται τὴν ἐλευθερίαν του.

§ 3. Τὸ παιδομάζωμα καὶ ὁ συστηματικὸς ἐξισλαμισμὸς τῶν χριστιανῶν.

Τὸ παιδομάζωμα ἐξ ἑλλήνων χριστιανοπαίδων ἐξισλαμιζομένων εἶχεν ἀρχίση ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐπὶ Οὐρχάν (1326-1359).

Ἐκ τούτων ἀπετελεῖτο τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Τὸ κατ' ἀρχὰς ἐλαμβάνοντο 1000 παῖδες κατ' ἔτος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε ἠρπάζοντο περισσότεροι τῶν 1000 ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου. Ἡ διάταξις αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 1638, ὅτε ἤρχισε νὰ ἀποτελεῖται τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων ἐκ τούρκων νεοσυλλέκτων καὶ διετηρήθη μέχρι τοῦ 1826, ὅτε καὶ κατεσφάγη τῇ δικταγῇ Μωχμουτ τοῦ Β'. Καθ' ἕλον δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ διετηρήθη ἡ διάταξις αὕτη, ἀφηρεπάγησαν κατὰ τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμοὺς πλέον τῶν 500000!

Ἔτερα δὲ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ τουρκικὴ διοίκησις ἐδελέαζεν εἴτε καὶ ἐξηνάγκαζεν ἠθικῶς πολλοὺς τῶν χριστιανῶν νὰ ἀρνηθῶσι τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν θρησκείαν των, ἦσαν αἱ ἀνώτεροι πολιτικαὶ θέσεις καὶ τὰ ἀξιώματα, ὡς βεζιρίαι, στρατηγίαι, ναυαρχίαι, σατραπεῖαι, κλπ. Προσέτι δὲ ἡ διὰ τῶν ἀφορήτων φορολογιῶν καταπίεσις καὶ ἡ ἀπὸ τούτων ἀπαλλα-

γή. Ἀναρίθμητοι δὲ χιλιάδες ἕνεκα τῆς φρολογικῆς ταύτης καταπίεσεως ἐκ Μκεδονίας, Θεσσαλίας, Ἠπείρου καὶ μάλιστα ἐξ Ἀλβανίας ἐξώμοσαν οὕτω τὸ πᾶν θρησκευμα καὶ ἐξισλαμίσθησαν. Ὁ αἰμοβόρος Σελῆμ ὁ Α' διέταξε τὸν τότε Βεζίρην Πιρῆ πασᾶν νὰ μεταβάλῃ ὅλους τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας εἰς τζαμιά καὶ νὰ ἀπαγορεύσῃ ἐπὶ ποινῇ θανάτου πᾶσαν χριστιανικὴν ἱερουργίαν. Μόλις δ' ἀπετράπη τῆς ὀλεθρῆς ταύτης ἀποφάσεως διὰ τῶν θερμῶν ἱκεσιῶν τοῦ πατριάρχου, τὸν ὁποῖον ὠδήγησαν εἰς τοῦτο ὁ Βεζίρης Πιρῆ πασᾶς καὶ ὁ τότε ἀνώτατος ὀθωμανὸς ἀρχιερεὺς Δζεμακλή ἀποτροπιασθέντες τὸ καταχθόνιον τοῦτο βούλευμα.

§ 4. *Τὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους;*

Θαῦμα εἶνε πῶς ἠδυνήθη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τὴν μακρὰν 4 αἰώνων δουλείαν νὰ διασώσῃ τὸν ἔθνησμόν του. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ ἰδιορρυξία τοῦ ἔθνους καὶ ἄλλα πολλὰ αἷτια, ὧν τὰ κυριώτερα εἶνε μάλιστα τὰ ἐξῆς.

1ον). Τὰ χορηγηθέντα ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ κατακτητοῦ θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια καὶ ἡ ἐσχάτη τοῦ λαοῦ κακοδαιμονία. 2ον) οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, 3ον) οἱ ἀδιάλειπτοι ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες καὶ 4ον) τέλος ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ ἀναβίωσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

α'. Χορηγηθέντα θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια.

1ον. Κληρὸς, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς. 2ον. Πολιτικοὶ ἄρχοντες.— δημογέροντες, προὔχοντες ἢ προστοί.— Διερχηγεῖς, πρέσβεις, ἡγεμόνες. 3ον. Ἀφόρητος τοῦ λαοῦ κακοδαιμονία. 4ον. ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται. 5ον. ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀναβίωσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

§ 5. *Κληρὸς, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς.*

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῶν θρησκευτικῶν

καθηκόντων του και ιδιαίζόντως περιεποιήθη τὸν κλῆρον, ἀναθέσας εἰς τὸν πατριάρχην τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἀπονεύμας αὐτῷ πλεῖστα προνόμια. Πρῶτον δὲ πατριάρχην ἀνέδειξε τὸν μοναχὸν Γεώργιον Σχολάριον, μετονομασθέντα Γεννάδιον Β'. Προετίμησε δὲ τὸν Γεννάδιον παντὸς ἄλλου καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης καὶ ἐκ συμφέροντος. Τὸ μὲν, διότι ὁ Γεννάδιος συνετέλεσε διὰ τε τῶν προτροπῶν καὶ τῶν προκηρύξεων του εἰς τὴν ἄλωσιν, τὸ δὲ διὰ τὴν ἰσχυρογνώμονα αὐτοῦ ἀντίστασιν κατὰ Λατίνων ὡς πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ δι' οὗ ὑπεθάλπετο ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ δυτικῶν θρησκευτικῆ διαίρεσις. Ὁ Πατριάρχης ἐξήσκει ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ κατωτέρου κλήρου, ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐδίκαζε τὰς ἐκάστοτε ἀναρρομένους διαφοράς. Πᾶς δὲ χριστιανὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ διαθέτῃ τὸ δέκατον τῶν ἐκυτοῦ εἰσοδημάτων ὑπὲρ τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τῶν προνομίων τούτων ὁ Πατριάρχης ἀπέβη ὁ ἐθνάρχης τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δυναστείαν χριστιανῶν, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ τὰ προνόμια ταῦτα πικρεβιάσθησαν πολλάκις ὑπὸ τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας καὶ συστηματικῶς κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῆς δυτικῆς καὶ προτεσταντικῆς ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν Ἰησοῦϊτῶν. Εἰς τὸ πατριαρχεῖον ὀφείλεται καὶ ἡ σύστασις πολλοῦ σχολείων ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Ἀθῶνι, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Κρήτῃ, ἐν Κερκύρῃ, ἐν Πάτρῳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ, εἰς τὰ ὅποια ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ φιλοσοφία, τὰ μαθηματικά, αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ θεολογία, ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ ἱστορία τῶν προγόνων. δι' ὧν ἀνεπτύσσετο ὁ νοῦς καὶ ἀνεφλέγετο ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ φιλοπαιτρίας ἐνθουσιασμός.

Στενότερον ὁ λαὸς συνεδέετο πρὸς τὸν κατώτερον κλῆρον, τοὺς παπὰδες του, διότι οὗτοι προήρχοντο ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγγχων αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγίνωσκον τὰς θλίψεις του,

τὰς στερήσεις του, τὰς κακουχίας του καὶ τὸ μέγα τῆς δουλείας ἄχος, διὸ καὶ ἐστήριζον αὐτὸν εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων του, πικρεμύθουν εἰς τὰς θλίψεις καὶ κακουχίας καὶ ὑπέθλπον τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας του.

§ 6. Πολιτικά προνόμια, δημογέροντες, προὔχοντες καὶ προεστοί, διερμηνεῖς, πρέσβεις, ἡγεμόνες.

Ἡ ἀρπαγὴ τῶν κτημάτων δὲν ἐπῆλθε πλήρης μετὰ τὴν κατάκτησιν, διότι ἀφῆρέθησαν μὲν τὰ καλλίτερα τῶν κτημάτων ἀπὸ τῶν πλουσιωτέρων καὶ μᾶλλον ἐγκρίτων οἰκογενειῶν, τὰς πλείστας τῶν ὁποίων κατέσφαξεν ὁ ἄγριος κατακτητὴς, ἀλλὰ τὰ ὀλιγώτερον προσοδοφόρα ἀφέθησαν εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας, ἵνα τὰ καλλιεργῶσι καὶ προσφέρωσι τὸ πέμπτον τῶν προσόδων εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅπερ ἐπεκλήθη κεφαλικὸς φόρος (χαράτσι), διὰ τὴν ἔχουσαν τὴν ἄδειαν τὴν φέρωσιν ἐπὶ ἕν ἔτος ἐπὶ ὧμου τὴν κεφαλὴν. Οὕτω δὲ πολλὰ χωρὶα τῆς Πελοποννήσου, τῶν νήσων, τῆς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας, καὶ ἰδίως τῶν ὀρεινοτέρων μερῶν ἔγειναν κτῆμα τοῦ δούλου λαοῦ, ὁ ὁποῖος ταχέως ἐμόρφωσε τύπον δημοκρατικῆς διοικήσεως καὶ ἀπετέλεσεν, ὡς εἶπεῖν, κράτος ἐν κράτει. Ὁ λαὸς ἔλαβε τὸ δικαίωμα τὴν ἐκλέγη τὸς ἐαυτοῦ ἄρχοντας, τοὺς δημογέροντας, τοὺς προὔχοντας, τοὺς προεστούς, οἵτινες κατὰ πλειοψηρίαν ἐκλεγόμενοι ἀνελάμβανον τὸ καθήκον τὴν εἰσπράττωσιν τοὺς φόρους, τὴν μεριμνῶσιν περὶ ἀσφαλείας καὶ περὶ τῶν ἄλλων κοινῶν ὑποθέσεων. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τινὲς τούτων εἰς τοιαύτας καταχρήσεις ἐξετρέποντο καὶ τοσοῦτον κατέθλιβον τὸν λαόν, ὥστε οὗτος ἐν τῇ δικαίᾳ ἐαυτοῦ ἀγανακτήσει ἀπεκάλει αὐτοὺς Χριστιανοὺς Τούρκους. Ἐκαστον δὲ χωρίον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν Πελοποννήσῳ ἐξέλεγε τὸν ἐαυτοῦ δημογέροντα, οἱ κάτοικοι τῶν κωμοπόλεων ἐξέλεγον τοὺς προεστούς των, καὶ οὗτοι ἐξέλεγον τὸν προὔχοντα τῆς ἐπικρατίας. Οἱ προὔχοντες οὗτοι ἤδρευον

ἐν Τριπόλει καὶ ἐπετρέπευον τὰ συμφέροντα τοῦ ὄλου χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Μωριά.

Οὗτοι δὲ μετὰ τῶν προεστῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων ἐξέλεγον τὸν Βελίκην, ὅστις εἶχεν ὑψηλοτέραν ἀποστολήν, ἵνα διαπραγματεύηται μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπουργῶν περὶ τῶν σπουδαιοτέρων ὑποθέσεων. Ἐκ τῶν δημοσίων τούτων ὑπεκλήλων ἐμορφώθη κατ' ὀλίγον ὑπὸ τὴν τουρκικὴν προστασίαν νέα ἑλληνικὴ ἀριστοκρατία. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὗτοι κατόικον περὶ τὴν συνοικίαν τοῦ ἐν Κ/λει Φαραγίου, ἐπεκλήθησαν Φαραγιῶται, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς διανοητικῆς ἐκυτῶν μορφώσεως καὶ εὐφυΐας, τῆς δεξιότητος καὶ ἐμπειρίας ἀνελάμβανον, ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν Τούρκων, τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, καὶ ἐντεῦθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνυψώθησαν εἰς μεγάλους διεσμηγεῖς καὶ πρέσβεις καὶ ἡγεμόνας. Διὰ τῆς ἠθικῆς δ' ἐκυτῶν ἐπιδράσεως, τὴν ὁποῖαν ἐξήσκουν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως, συνετέλεσαν εἰς τὴν σύστασιν πολλοῦ τυχλοεῖων καὶ γυμνασίων καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν εὐόδωσιν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας.

§ 7. Ἀφόρητος τοῦ λαοῦ κακοδαιμονία.

Εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν κατεῦδωσιν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας συνετέλεσε τὰ μάλιστα ἡ ἀφόρητος τοῦ λαοῦ κακοδαιμονία. Διότι μεθ' ὄλων τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν προνομίων ὁ λαὸς ὑρίσταντο τὰ πάνδεινα ὡς ἐκ τῆς ἀπληστίας προϋχόντων τινῶν χριστιανῶν καὶ μάλιστα τῶν τούρκων διοικητῶν. Πᾶν ὅ,τι καλὸν ἠδύνατο γὰ κτήσθαι οὗτος ἐκ φιλεργίας, εἴτε ἐκ τύχης, ἐπέσυρε τὸ βάσκανον βλέμμα τοῦ Τούρκου. Ἡ περιουσία, ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας ἦτον εἰς τὴν διάκρισιν καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου. Διὸ καὶ πολλάκις κατέλειπε τὰς πλουσίας καὶ εὐφόρους χώρας, τὰς πόλεις καὶ κώμας, εἰς τὰς πόσας ἤνθει τὸ ἐμπόριον καὶ ἔθλα-

λεν ἡ εὐημερία, καὶ ἀπεσύρετο παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν δυσπροσίτων ὁρέων, ἵνα ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν διασώζη ἐν πάσῃ στερήσει ἐλευθερίαν καὶ τιμῆν. Ὡς ἐκ τῆς ἐλευσίνης δὲ ταύτης καταστάσεως ὁ λαὸς οὐδέποτε ἔπκυσε διαμικτυρόμενος καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ ἀποτινάξῃ ἀπὸ τοῦ τραχήλου τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας.

§ 8. Ἄρματοι καὶ Κλέφται.

Τοιοῦτοι μάλιστα φιλελεύθεροι ἄνδρες ἐκ τοῦ λαοῦ διεκρίθησαν οἱ κλέφται καὶ οἱ ἄρματοι. Οἱ κλέφται οὐδέποτε ὑπετάγησαν καὶ ἀνεφάνησαν ἀμέσως μετὰ τὴν κατάκτησιν, καταφυγόντες εἰς τὰς χαράδρας τῶν δυσπροσίτων ὁρέων, οἱ δὲ ἄρματοι ἐμορφώθησαν βραδύτερον. Ἐπὶ Σουλεϊμάν Β' τοῦ μεγαλοπρεποῦς (1520-1566) ἡ Ὑψηλὴ Πύλη συνθηκοποίησεν πρὸς τοὺς μαχίμους καὶ ἀνυποτάκτους ὄρεινους κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Πίνδου, τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Ἀγρῶν συνεκρότησεν ἐξ αὐτῶν ἔνοπλα τάγματα, εἰς τὰ ὅποια ἔδωκε διάφορα προνόμια καὶ ἀνέθηκε τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τὴν στρατιωτικὴν φύλαξιν τῶν ὑποτεταγμένων ἐπαρχιῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἐπεκλήθησαν ἄρματοι, ἡ δὲ ὑπὸ τὴν φύλαξιν αὐτῶν τεθειμένη χώρα ἄρματολίχιον. Τοιαῦτα δὲ ἄρματολίχια ἐσχηματίσθησαν καθ' ἕλλην τὴν βόρειον Ἑλλάδα 17 περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ὑπετάσσετο εἰς τοὺς πασᾶδες, ἐνίστε δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας προεστούς, ἐκαλεῖτο δὲ καπετάνιος, ὁ ἀμέσως ὑπ' αὐτὸν πρωτοπαλίκαρον, οἱ δὲ λοιποὶ παλληκάρια. Πολλοὶ ὄμως τῶν γενναίων ὄρεινῶν δὲν ἐδέχθησαν οὐδεμίαν συνθήκην καὶ ἐξηκολούθουν νὰ διάγωσιν εἰς τοὺς ἀπροσίτους αὐτῶν βράχους, ὁπόθεν ἐπεχείρουν τὰς ἐπιδρομὰς των κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ οἱ τοιοῦτοι εἰσιν οἱ κατ' ἐξοχὴν περιώνυμοι κλέφται, τοὺς ὁποίους ἀπεθάνατισεν ἡ δημῶδης ποίησις εἰς τὰ κλέφτικα ἔσματα, τὰ ὅποια θαυμάζονται ἀπὸ ἕλιν τὸν κόσμον διὰ τὴν ἀφελείαν

αὐτῶν καὶ τὴν χάριν καὶ διὰ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, ἅπερ ἐκφράζουσιν ἀδόμενα μετὰ μελαγχολικοῦ καὶ πενθίμου τόνου. Οὗτοι ἐκηρύσσοντο οἱ κατ' ἐξοχὴν προστατάται τοῦ δυναστευομένου ἔθνους καὶ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς. Διέτριβον εἰς τὰ (ὀ)λημέρια αὐτῶν καὶ ἦσαν πάντοτε ἔτοιμοι νὰ ἀμυνθῶσι, διότι ἡ ζωὴ των διέτρεχε κίνδυνον ἀνά πᾶσαν στιγμὴν ἐξ ἐνέδρας ἢ καὶ ἐκ προδοσίας. Διηνεῶς ἐγυμνάζοντο, ὡς ἄλλοι Σπαρτιᾶται καὶ ἀθληταί, εἰς τὸ τρέξιμον εἰς τὸ λυθίρι εἰς τὸ πήδημα εἰς τὸ πάλεμμα καὶ εἰς τὴν σκοποβολήν (= δρόμον, δίσκον, ἄλμα, πάλην καὶ ἀκόντιον). Ὑπέμενον δὲ τὴν πείνην καὶ δίψαν, τὴν ζέστην καὶ τὸ ψῦχος, τὴν ἀϋπνίαν καὶ τὰς λοιπὰς κακουχίας καὶ στερήσεις μετὰ καρτερίας ἀπαρδειγματίστου. Ὅσκις δ' αἴφνης περιεκυλοῦντο ὑπὸ ἀσυγκρίτως πολυαριθμοτέρων ἐπολέμων ἐπὶ ἡμέρας ὅλας καὶ νύκτας ἐν τῷ μέσῳ ἀπείρων στερήσεων, καὶ ὅτε πλέον ἐξέλειπον καὶ τὰ πολεμεφῶδια, τότε ἦνοιγον τὴν δίοδον ἐπιπίπτοντες ξιφῆρεις. Προετίμων τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐξ ὑψηλοφροσύνης καὶ διότι προεγίνωσκον τὰς στρεβλώσεις καὶ τὰς ἄλλας βλαβήρας, εἰς τὰς ὁποίας ἦταν ὑποκείμενοι. Ὅσκις δὲ τυχὸν συνελαμβάνοντο ἐτήρουν ἀκατάβλητον καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα. Καὶ συχνότατα μὲν κατεβύλλοντο, ἀλλ' οὐδέποτε ἡ τυραννία ἴσχυσε νὰ ἐκριζώσῃ ἀπὸ τὰς καρδίας αὐτῶν τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα, ὅπερ ἀκμαῖον μετελαμπαδεύετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

§ 9. Ἀγῶνες ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἐθνικαὶ ἐξεγέρσεις ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τέλους τῆς 17ης ἑκατοταετηρίδος.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐπῆλθεν ἀμέσως καὶ ἡ κατάρκτησις τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ἀλλὰ πολλαχοῦ οἱ κάτοικοι ἐπέμενον ἐνόπλιως ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ ὑποταγέντες πάλιν δὲν ἔπαυσαν ἀείποτε

ἐπικρατοῦντες. Οἱ Ἐνετοὶ κατεῖχον ἤδη τὰς Ἰονίους νήσους, τὴν Ναύπακτον, τὴν Εὐβοίαν, τὴν Κρήτην καὶ πολλὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν Μονεμβασίαν, τὸ Ναύπλιον. Ἄλλοι δὲ Δυτικὸι κατεῖχον τὴν Ῥόδον καὶ τινὰς μικροτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Πολλάκις δὲ τὰ μέρη ταῦτα περιῆλθον ἐκ τῶν χριστιανῶν εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἐκ τούτων αὖθις εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐπὶ τέλους δὲ πᾶσαι αἱ γῶραι, πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων, ὑπέκυψαν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν.

Ἐν ἔτει 1496 ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Ἀλβανία καὶ ἡ Πελοπόννησος ὑπέστησαν ἀνηλεῆ δῆωσιν καὶ σφαγὴν ἐπὶ τῇ καταγγελίᾳ τοῦ Πάπα καὶ τῶν Ἐνετῶν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η' ἀγοράσας τὰ δικαιώματα τῶν Παλαιολόγων προῦτίθετο μετὰ τὴν κατάρκτησιν τῆς Ἰταλίας νὰ καταλάβῃ καὶ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν ἔτει 1522 ἐκυριεύθη ἡ Ῥόδος μετὰ πεντάμηνον ἠρωικὴν ἄμυναν τῶν ἰωαννιτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ Α' οἱ Ἐνετοὶ ἀπώλεσαν πᾶντα τὰ ἐν Πελοποννήσῳ φρούρια. Ἐν ἔτει 1538 ὑπετάγη ἡ Κέρκυρα καὶ Σελήμ ὁ Β' ἐξεπόρθησε τὴν Κύπρον (1571). Τότε συνεκροτήθη καὶ ἡ περὶ τὴν Ναύπακτον μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Τούρκων μεγάλη ναυμαχία, καθ' ἣν κατετροπώθη ὁ κραταιότερος τουρκικὸς στόλος. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην μάλιστα διέπρησαν οἱ Ἕλληνες καὶ πλεῖστοι ἔπεσον ἐν αὐτῇ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς χριστιανωσύνης. Ἐκ ταύτης ἐνθαρρυνθέντες καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς, τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Αἰγαίου, ἀπεπειράθησαν νὰ ἀποσεισῶσι τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις κατεσβέσθη καὶ πλεῖστοι ὅσοι τῶν Ἑλλήνων ἐσφάγησαν.

Τέλος μετὰ τριακονταετῆ σχεδὸν πόλεμον οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένην Κρήτην, (1670). Οἱ Κρήτες ἐπεδείξαντο ἠρωισμὸν ἀκατάβλητον, ἀλλ' ἐκ τῶν

600-700 χιλιάδων κατοίκων μόλις τὸ τρίτον διεσώθη ἐκ τῶν σραγῶν, τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν λοιμῶν.

Οἱ δ' ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνες συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Ἑνετῶν ἀπηλλάγησαν μὲν τῆς τουρκικῆς δεσποτείας (1685-1686), ἀλλ' ὑπέκυψαν αὖθις ὑπὸ τὰς πέδας τῆς ἐνετικῆς τυρηνίας. Τότε κατεστράφη καὶ ὁ Παρθενῶν ὑπὸ βόμβας ἐνετικῆς, ὅτε ὁ στρατηγὸς Μοροζίνης ἐπολιόρκει τὰς Ἀθήνας (1687). Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ νέαι πληγαὶ τῶν ἐνετικῶν ἀλύσεων οὐδόλως ἦσαν ἡπιώτεροι τῶν τουρκικῶν ἐξηνάγκασαν τοὺς μὲν κατοίκους τῆς Στερεᾶς ἐκόντας ἄκοντας νὰ ὑποταγῶσιν αὖθις ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, τοὺς δὲ τῆς Πελοποννήσου βραδύτερον (1715) καὶ ὑπὸ τὸν ὁποῖον διέμειναν ἔκτοτε μέχρι τῆς ἐπικρατοῦσας τοῦ 1821.

§ 10. *Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ διεεργηθεῖσα γενικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης, αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσσίας (1769-1770).*

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰ ὅσα ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἔστρεψαν τὰς ἐλπίδας των εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὴν ὁμόδοξον Ῥωσσίαν, ἣτις ἤρξατο νὰ ἐπεμβαίνει ἀπροκαλύπτως εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ διὰ τῆς ὑποκινήσεως ἐπαναστάσεων τῶν δούλων λαῶν νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν κατὰληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν κατὰκτησιν τῆς Ἀνατολῆς.

Πρῶτος ὁ μέγας Πέτρος ἐξέδωκεν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως προκήρυξιν πρὸς τοὺς ὁμοδόξους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς (1711). Ἐπανεληφθησαν δ' αὐταὶ ἐπὶ τῆς Ἄννης (1736). Ἐπὶ δὲ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης ὑπεκινήθη ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἐπικρατοῦσας (1769-1770). Ῥωστικοὶ ἀπόστολοι περιέτρεχον τὴν Βλαχίαν, Μολδαυίαν, Μαυροβούνιον, Σερβίαν καὶ Ἑλλάδα ὑποκινούντες εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν τοὺς δούλους λαοὺς. Ὁ δὲ Γρηγόριος Παπάζωλης ἢ Παπαδόπουλος περιελθὼν τὴν Ἡπειρον καὶ Ἀκαρνανίαν διεπέρασεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἦλθεν

εἰς συνενόησιν μετὰ πολλῶν προύχόντων. Οἱ ἐκ Μάνης ἀδελφοὶ Μκυρομιχάλοι καὶ ὁ ἐκ Καλαμῶν Μπενάκης ὑπεσχέθησαν νὰ ἀναπετάσωσι τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἅμα ἤθελεν ἐμφανισθῆ ὁ ῥωσικὸς στόλος.

Μετὰ δὲ τὸν ἐκραγέντα ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον (1768) μᾶρκα 6 πολεμικῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ προσωρμίσθη εἰς Οἴτυλον (περὶ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1770), καὶ ἐτέρα μᾶρκα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὀρλώφ (κατὰ Μάϊον). Ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη καθ' ἕλλην τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Στερεάν, εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Κατελήφθη ἡ Πύλος καὶ ἡ Σπάρτη καὶ ἐπολιορκήθη ἡ Κορώνη καὶ ἡ Τρίπολις. Ἀλλ' ἡ τοῦ Αἴμου στρατιὰ καὶ τὰ μάχημα τῆς Ἡπείρου στίφη τῶν Ἀλβανῶν εἰσώρμησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὰς Πάτρας καὶ διήλθον πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον δηοῦντες καὶ σφαζόντες. Οἱ Ὀρλώφ τότε ἀπέπλευσαν καταλιπόντες τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἀλβανικῶν σιφῶν, ἅπερ εἰς 60000 αὐξηθέντα ἐξετραγηλίσθησαν εἰς λεηλασίας καὶ σφαγὰς ἀνηλεεῖς. Ἡ Πελοπόννησος σχεδὸν ἠρημώθη, διότι ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς μόλις 60000 διεσώθησαν ἐκ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἀνδραποδισμού. Ἐν τῷ διβασιῶ δ' ἐπῆλθε μάλιστα ἡ ἀποτρόπαιος σκέψις περὶ ἐξολοθρέσεως καὶ ἐκφυλισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τῶν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ μόνον ἡ ιδέα τοῦ γαρασιίου, τὴν ὁποίαν προέβλεπεν ὁ ναύαρχος Χασάν-πασᾶς, διεσκέδασε τὴν πρώτην σκέψιν. Καὶ ὁ μὲν ῥωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἀγγλον ναύαρχον Ἐλφιστον κατέπλευσε πρὸς τὸν ἀπέναντι τῆς Χίου παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης ὀρμίσκον *Tsesmen* καὶ κατέστρεψε διὰ τῶν ἑλληνικῶν πυρπολικῶν τὸν ἐκεῖ ναυλοχοῦντα τουρκικὸν στόλον.

Τὰ δ' ἄλβανικὰ στίφη ἐπὶ δεκαετίαν ἐξηκολούθουν τὰς ἐν Πελοποννήσῳ σφαγὰς καὶ λεηλασίας, καὶ ἐπειδὴ ἠρνοῦντο νὰ ἐκχωρήσωσιν αὐτῆς, κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τοῦ Χασάν-πασᾶ

καὶ κατετροπώθησαν ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν τῆ συνδρομῆ τῶν ἀρματωλῶν τῆς Πελοποννήσου.

Μετὰ δὲ τὴν κατὰτρόπωσιν ὁ ἄπιστος Χασάν καταδιώξας δολίως ἀπέσφαξε πάντας τοὺς ἀρματωλοὺς. Ἐκ τῆς πανωλεθρίας δὲ τούτης διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος ὁ νεαρὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

§ 11. Ὁ Λάμπρος Κατσώνης καὶ ὁ Ἀνδροῦτσος.

Δὲν εἶχον εἰσέτι λησμονηθῆ τὰ δεινὰ τῆς ἐπικρασίας ταύτης καὶ ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ῥωσσίας εἰς νέον ὑποκινεῖ ἐπανάστασιν τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς ἐν Ἡπείρῳ διὰ τοῦ Μυκωνίου Ψαροῦ (1787). Ἀλλὰ συνθηκοποιήσασα πρὸς τὴν Τουρκίαν (1792) διέταξε τὴν περιστολὴν τῆς ἐπικρασιατικῆς ἐξεγέρσεως μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Ἐν τούτοις πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν καταθέτουσι τὰ ὄπλα, οἱ δὲ ἀρματωλοὶ τῆς Στερεᾶς ἐνωθέντες μετὰ τῶν Σουλιωτῶν νικῶσι τὸν κατ' αὐτῶν πεμφθέντα Ἀλῆ-Πασᾶν. Τότε μάλιστα ἀνήγειρε τὰ περιφανῆ κατὰ θάλασσαν τρώστια ὁ ἐκ Λεβαδείας Λάμπρος Κατσώνης. Ἐκπλεύσας τὸ πρῶτον ἐκ Τεργέστης (1788) μετὰ 3 καταδρομικῶν περιήγαγεν ἐν τῷ Αἰγίῳ ἐπὶ πενταετίαν νικηφόρον τὴν Ἑλληνικὴν σημάϊον, κατανυμαχήσας ἐπικρατομένης ἐκ παρατάξεως τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ἀλλὰ τελευταῖον (ἐν ἔτει 1790 ἢ Ἀπριλίου) περικλαθὼν καὶ 500 κλέφτας ὑπὸ τὸν ἀνδρείον Οπούντιον Λοιδὸν Ἀνδροῦτσον, πκτέρχ τοῦ Ὀδυσσεῶς, συνεκρότησε μετὰ 9 πλοίων τὴν σπουδαιοτάτην τῶν ναυμαχιῶν, ἐν ἧ κατετρόπωσε τὸν Ὄθωμανικὸν στόλον. Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην, ἀφοῦ κατέρφθηκε καὶ ἡ ἀλγερινὴ μοῖρα, περικυκλωθεὶς ὁ Λάμπρος ἠττήθη ἀνδραϊξας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ θαύματα ἀνδρείας καὶ ἠρωισμού. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπόλεσε 5 πλοῖα, ὧν τὰ 3 ἐπυρπόλησεν ὁ ἴδιος, καὶ 650 ἑταίρους, πλὴν τῶν τραυματιῶν, ἀλλ' ἐρόνευσε 3000 ἐκ τῶν πολεμίων. Ἐκεῖθεν καταφυγὼν εἰς Μῆλον καὶ νέον συγκροτήσας στολίσκον κατέλαβε

τὴν Λακωνικὴν (1792), ὁπόθεν ὀρμώμενος μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου ἐξηκολούθησε τὰς ἐπιδρομὰς αὐτοῦ. Προσβληθεὶς δὲ καὶ αὖθις ἐκεῖ ὑπὸ πολυαριθμοῦ ἀποβιβασθείσης δυνάμεως, ἀφοῦ ἐπήνεγκε δεινὴν καταστροφὴν, προτραπείς καὶ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Τζανέτου Γρηγοράκη ἀπέπλευσεν εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς Ῥωσσίαν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας (1804).

Ὁ δὲ ἀρματοῦλος Ἀνδρούτσος ἅμα ἐπληροφόρηθη τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀρλώφ ἐκπανάτκσιν ἐπέδραμε πρὸς βοήθειαν, ἀφικόμενος δὲ μετὰ τὴν ἀνχώρησιν τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἔρη αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὅτε αἴφνης παρὰ τὴν ῤητὴν τοῦ Πισᾶ τῆς Τριπόλεως ὑπόσχεσιν ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ χιλιάδες Ἀλβανῶν, ὑποχωρεῖ πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀποκρούσας τὴν ἔφοδον. Ἀδιαλείπτως δὲ ἀγωνιζόμενος ἐν τῷ μέσῳ μυρίων στερήσεων καὶ κατατροπώσας τοὺς ἐπιτιθεμένους παρὰ τὸ Ἀἴγιον διεπέρασεν ἐντεῦθεν διὰ πλοίων εἰς τὴν Στερεάν.

Ἦδη δὲ (1792) μετὰ τὴν ἀνχώρησιν τοῦ Λάμπρου ἀπεφάσισε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν νὰ διασχίσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ διεπεραιωθῇ εἰς τὴν Στερεάν. Κυκλωθεὶς δὲ ὑπὸ 6000 πολεμίων καὶ ἐπὶ 40 ἡμέρας ἀδικλείπτως διωκόμενος ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του, ἀφοῦ ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς 1500 τῶν πολεμίων, ἀπέβηκε δὲ ἐκ τῶν ἐχυτοῦ 97. Ἀλλὰ συλληθηεὶς ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς ἐξουσίας περρέδθη εἰς τὴν Ὁσμανικὴν κυβέρνησιν καὶ δέσμιος ἀπχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐρρίφθη ἐν τῇ εἰρκτῇ, ἔνθα ἐτελεύτησε τὸν ἐνδοξὸν ἐχυτοῦ βίον ἐν τῷ μέσῳ τῶν βασάνων καὶ τῶν στερήσεων.

§ 12. *Ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀναβίωσις τῶν Ἑλληρικῶν γραμμάτων καὶ οἱ πρὸδρομοὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαρστάσεως Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς καὶ Ῥήγας ὁ Φεραῖος.*

Ἐκ τῶν ἄρθρων 7, 16 καὶ 17 τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ Ῥωσ-

σίως καὶ Τουρκίας συνομολογηθείσης συνθήκης (21 Ἰουλίου 1774) ἐπωφελοῦμενοι οἱ Ἕλληνες τῆς Μεσογείου ἀνέπτυξαν σπουδαιότατον ἐμπόριον. Ἡ ἐξαγωγή τῶν Ῥωσικῶν σιτηρῶν περιήλθε κατ' ὀλίγον εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀπέβησαν τάχιστα οἱ δεινοὶ τῶν Ἀγγλων ἀνταγωνισταὶ πλέοντες καὶ πέραν τῶν Γαδεΐρων. Ἐτέρωθεν δὲ οἱ τῆς Ἀλγερίδας πειραταὶ ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἀσκηθῶσιν εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ὄπλων. Τὰ ἀμύθητα κέρδη ἐδελέαζον πολλοὺς νὰ ἀψήφωσι τοὺς κινδύνους. Ἐκ δὲ τῶν κερδῶν ἀνεπτύχθη ἡ εὐγενὴς ἄμιλλα καὶ ἐκ ταύτης ἀνεβίου κατ' ὀλίγον τὸ ἀρχαῖον ναυσίβιον πνεῦμα. Νέαι δ' ἀπικιίει ἤνθησαν εἰς τὰ περὶ τὸν Εὐξείνου Πόντου. Οὕτω φιλότιμοι ἄνδρες περιηγούμενοι πολλὰ μέρη μετεκόμιζον ἐκεῖθεν σὺν τῷ πλούτῳ καὶ νέα μορφώσεως καὶ πολιτισμοῦ σπέρματα εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη τὸ φρόνημα καὶ ἀνεφλέχθη ἡ πρὸς τὴν φιλομάθειαν τάσις. Πολλαχοῦ δὲ ἀνιδρύθησαν σχολεῖα πρὸς διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνοπαίδων διὰ τῶν ἀοιδίμων διδασκάλων τοῦ γένους. Οἱ ἐξοχώτεροι τούτων ὑπῆρξαν ὁ Βησαρίων Μικρῆς, ὁ Γεώργιος Σουγδουρῆς, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις (1716-1806), Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης, Παναγιώτης ὁ Παλαμᾶς, Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης, ὁ Κωνσταντῆς, ὁ Βαρδαλάχος, Δωρόθεος ὁ Πρώιος, Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, Βενικμὴν ὁ Λέσβιος, Κωνσταντῆνος ὁ Κούμας, Νεόφυτος ὁ Δούκας κλπ. Ἄλλ' ὁ πάντων ἐξοχώτατος ὑπῆρξεν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τῷ 1748 καὶ ἀποβιώσας ἐν Παρισίαις τῷ 1833. Οὗτος ἀληθῶς οὐδέποτε ἐδίδαξεν, ἀλλὰ διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων συνετέλεσεν ὑπὲρ πάντας εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς νεοελληνικῆς ἡμῶν γλώσσης.

Ὁ Κοραῆς εἰδήμων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, τῆς Λατινικῆς, τῆς Ἰταλικῆς, τῆς Γαλλικῆς, τῆς Γερμανικῆς, τῆς Ἀγγλικῆς καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς. Ἀλλὰ γοητευθεὶς ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἀφρωσιώθη ὅλως εἰς τὴν προπαρρασκευὴν τῶν μέσων πρὸς ἀπε-

λευθέρωσιν τῆς δεδουλωμένης πατρίδος. Διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραφεῶν διερωτίζε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ διεθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των.

Διὰ δὲ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς του βιβλιοθήκης ὡς κύριον σκοπὸν τοῦ βίου του προέθετο τὴν ἐκπαιδεύσιν τοῦ ἔθνους του καὶ τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσίν του.

Ὁ δὲ Ῥήγας ὁ Φεραῖος ἐγεννήθη ἐν Φεραῖς (Βελεστίνῳ) τῆς Θεσσαλίας τῷ 1753 1754 καὶ ἀπέθανεν ἐν Βελιγραδίῳ μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 1798. Παιδευθεὶς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν Ζαγοροῦ σχολεῖον καὶ φύσει φιλελεύθερος ἀπῆλθεν εἰς Δακίαν (1790), ἔνθα ἐδιδάχθη ὑψηλότερα μαθήματα. Ἡ τότε ἐκραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἐξεγείρη ὄλων τὰ πνεύματα, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀνέφλεξε τὴν φύσει φλογερὰν τοῦ Ῥήγα καρδίαν, ἥτις συνησθάνετο ὄλον τὸν πόνον, τὸν ὁποῖον ὑφίστατο ἡ δούλη πατρίς. Ὅθεν ἤρξατο ἡ φαντασία αὐτοῦ νὰ δημιουργῆ ὑπὸ τοὺς παλμοὺς ἐνθουσιώσης καρδίας νέαν δόξαν καὶ μεγαλεῖον ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Καταστήσας κέντρον τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τὴν Βιέννην ἔγραφε πρὸς ἀρματωλοὺς καὶ ἐπισκόπους καὶ προὔχοντας, πρὸς τὸν πασᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν στρατηγὸν Βονοπάρτην καὶ μετέδιδε διὰ τῶν φλογερῶν καὶ μεστῶν φιλοπατρίας ἀσμάτων του πρὸς τοὺς ὑπὸ τὴν δουλείαν ὁμοφύλους τὸν πρὸς ἐλευθερίαν ἐνθουσιασμόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν αὐτῇ τῇ δράσει τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς μισέλληνος αὐστριακῆς ἀρχῆς περεδόθη εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου μετὰ εἰς συνεταιρίων. Ὁ πασᾶς πληροφορηθεὶς τὰς ἐνεργείας τοῦ Πασβάνογλου πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ῥήγα ἀπεφάσισε νὰ τοὺς θανατώσῃ ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης. Ὅθεν προσποιηθεὶς ὅτι ἔμελλε νὰ πέμψῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ Δουνάβεως εἰς Κωνσταντινούπολιν διέταξε νὰ ἐξάγῳσιν ἀντὶ ἑνὸς ἐκ τῆς εἰρκτῆς καὶ πνίγῳσιν εἰς τὸν ποταμόν.

Ἐβδομος ἐκβλήθεις τοῦ δεσποτηρίου ὁ Ῥήγας καὶ ἐννοήσας τὸν σκοπὸν τῶν βαρβάρων ἔρρηξε τὰ δεσμὰ καὶ διὰ μιᾶς ῥωμαλέας πυγμαῆς ἔρριψεν ἡμιθνητὸν θέλοντα νὰ ἀπαγάγῃ αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Τότε διετάχθη ὁ διὰ πυροβολισμοῦ θάνατος αὐτοῦ ἐν τῇ εἰρατῇ.

Ὅτε δὲ δύο Τοῦρκοι διηύθυνον κατ' αὐτοῦ τὰ φονικά αὐτῶν ὄπλα ὁ Ῥήγας ἀνέκραξεν «οὕτω ἀποθνήσκουσι τὰ παλληκάρια, ἀρκετὸν σπύρον ἔσπειρα, θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ βλαστήσῃ καὶ τοὺς γλυκεῖς αὐτοῦ καρπούς θὰ θερίσῃ τὸ γένος μου».

§ 13. Ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς καὶ οἱ Σουλιῶται.

Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἐγεννήθη ἐν Τεπελενίῳ τῆς Ἀλβανίας (1741). Διὰ καταχθονίων κακουργημάτων κατώρθωσε νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὰ ὑψῆτα τῶν ἀξιομάτων. Ἐν ἔτει 1790 διετάχθη ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς Πύλης νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλ' ἠττήθη καὶ κατεδιώχθη αἰσχρῶς φεύγων μέχρις Ἰωαννίνων. Ἐπελθὼν δ' αὐθις τὸ δεύτερον ἠττήθη καὶ πάλιν (1792).

Μετὰ νέας δ' ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Πύλην καὶ νέα κατορθώματα ἐπεφάνη ἤδη τὸ τρίτον ὁ Ἀλῆς κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν (1800). Οἱ Σουλιῶται καὶ πάλιν ἀπέκρουσαν ἡρωικῶς τὰς ἐφόδους αὐτοῦ, ἀλλὰ δεινῶς κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ δίψης καὶ τῶν ἄλλων στερήσεων καὶ στερούμενοι πολεμεφοδίων ἀπέδέξαντο τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ Ἀλῆ δόντες 20 ὁμήρους. Τούτους παρασπόνδως ῥίψας ὁ Ἀλῆς εἰς τὰς φυλακὰς ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου (1800). Οἱ Σουλιῶται πλήρεις ἀγανακτικῆσεως ἀνέλαβον τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος ἐν τῷ μέσῳ μυρίων κακουχιῶν καὶ στερηάσεων, ὑπερτέρων πάσης περιγραφῆς. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ τριετίαν οὕτω ἡρωικῶς ἡμύοντο ἠναγκάσθησαν ἕνεκα τῆς προδοσίας τοῦ Πιλίου Γούση νὰ ὑποχωρήσωσι τοῦ Σουλίου εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν (26 Σεπτεμβρίου 1803), ἔνθα διέμειναν ἀμυνόμενοι μέχρι τῆς 12 Δεκεμβρίου 1803, ὅτε ἐπε-

τράπη αὐτοῖς νὰ ἀπέλθωσι μεθ' ὄπλων καὶ σκευῶν. Ἄλλ' ὁ ἄπιστος Ἀλῆς περὶσπονδήσας καὶ πάλιν ἐπιπίπτει πικροστρατιᾷ κατ' αὐτῶν, εἰς τρία διηρημένων. Καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Γκαβέλλαν, Δράκον καὶ Ζέρβαν διεσώθησαν εἰς Πάργαν. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Κουτσονίαν καὶ Βότσαρην κατὰλαβόντες τὰς δυσχωρίας τοῦ Ζιχλόγκου, ἀροῦ ἀπέκρουσαν ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ νύκτας τὰς λυσσώδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους, ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδίων, ἐποίησαντο ἀπεγνωσμένην ἕξοδον καὶ ἐκ τῶν 1000 μόλις διεσώθησαν 150 εἰς Πάργαν. 60 δὲ ἥρωϊδες μητέρες, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἀφοῦ κατέρριψαν εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ Ἀχέροντος τὰ ἴδια τέκνα, κατέπεσον καὶ αὐτὰ ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἄδουσαι καὶ χορεύουσαι ἀνά μίαν κυκλικὴν περιστροφὴν.

Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μ. Βότσαρην κατὰλαβόντες τὸ μοναστήριον Σέλτσον μετὰ τετράμηνον ἥρωικὴν ἄμυναν ἔπεσον ἅπαντες περὶ τοὺς 1.000, πλὴν 45, διασωθέντων καὶ τούτων εἰς Πάργαν.

§ 14. Ὁ Ἀλῆς καὶ οἱ ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Ὁ Ἀλῆς μετὰ τὴν καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου πόλεμον, ἐξ ὧν οἱ μὲν ὑπετάγησαν, οἱ δὲ κατέφυγον εἰς Σκιάθον. Ἐνταῦθα συγκροτήσαντες πειρατικὸν στόλον ἐξ 70 πλοίων ἐξηκολούθησαν τὸν κατὰ Τουρκίας πόλεμον, ἀναδείξαντες ἀρχηγὸν μὲν ἐκ αὐτῶν τὸν Γιάννην Σταθάν, γαμβρὸν τοῦ Μπουκοβάλα, ἀντιναύαρχον δὲ τὸν ἀτρόμητον Νίκον Τσάραν, ὃς μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων διήλασε παρατόλμως μετὰ 500 ἐπιλέκτων κλεφτῶν διὰ Μακεδονίας καὶ Βουλγαρίας, ὅπως ἐνωθῆ μετὰ τοῦ ἐν Σερβίᾳ ἀγωνιζομένου Καρα-Γεώργη. Ὅτε δὲ ἀφίκοντο εἰς τὸν Στρυμόνα ποταμὸν ἐκυκλώθησαν πανταχόθεν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ 3 ἡμέρας καὶ νύκτας ἀπέκρουσαν πάσας τὰς μανιώδεις ἐφόδους, ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδίων, ἀπεκδυθέντες πάντα περιττὸν ὄπλισμόν, διήλασαν ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν πο-

λεμίων άστραπηδόν και διέβησαν τόν ποταμόν. Έν Ροδόπη και πάλιν κυκλωθέντες διά νέου ήρωισμού διεσώθησαν και πάλιν εις Έλκασώνα, όπόθεν κατέπλευσαν εις Σκίαθον. Πρώτος ό Ευθύμιος Βλαχάδας συλλεβών ενέβηκε και εις τούς λοιπούς τήν ιδέαν τής κατὰ τοῦ Άλῆ άντιστάσεως επί τῷ μεγάλῳ έθνικῷ σκοπῷ τής έλευθερώσεως τοῦ ὅλου Έλληνικοῦ. Ότε δέ οι λοιποί άρματωλοί έξαπακτηθέντες υπό τοῦ Άλῆ κατέθεντο τὰ ὄπλα, ό Βλαχάδας άπῆλθε κεχολωμένος και ὕψωσε τήν σημαίαν τής έλευθερίας επί τοῦ πολυδειράδος Όλύμπου (1807). Άλλ' ό Άλῆς έπιπεσών αίφνης κατὰ τοῦ άδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου Βλαχάδα κατέκοψε πάντας τούς ὑπ' αὐτόν εις 600. Ό Ευθύμιος έσπευσε πρὸς βοήθειαν, άλλ' άρίκετο μετά δύο ὥρας τής μάχης. Βαρυπενθής διά Κασσάνδρας άπεβιβάσθη εις Σκίαθον και έτράπη εις τόν πειρατικόν βίον. Άλλὰ δούς πίστιν εις τούς ὄρκους και τὰς συνθήκας τοῦ Άλῆ ενέπεσε και οὔτος εις τήν παγίδα και συλληφθεις ὑπεβλήθη εις τὰ φρικωδέστατα τῶν μαρτυρίων. Τόν αὐτόν τραγικώτατον θάνατον ὑπέστησαν βραχύτερον και οι Κατσαρτωραῖοι.

§ 15. Κατάληψις Δελβίνου, Άργυροκάστρου και Γαρδικίου και έξαγόρασις τής Πάργας.

Ότω διά δόλου και βίας καταβελών τούς άρματωλοῦς ό Άλῆς έτράπη κατὰ τοῦ Ιβραΐμ πκσά τοῦ Βερατίου και Ικονίου, ὃν καταβελών έκυρίευσε τὸ Δέλβινον και Άργυρόκαστρον και καθυπέταξε τὸ ὀχυρώτατον Γαρδικιον. Εἴτα έστρεψε τὸ ἄπληστον έαυτοῦ βλέμμα κατὰ τής Πάργας, ἦν μὴ δυναθεις νὰ κυριεύσῃ διά τῶν ὄπλων έξηγόρασε διά τοῦ χρυσοῦ παρὰ τῶν έκπεπολιτισμένων Άγγλων άντι 150000 λιρῶν (1819).

Οἱ δυστυχεῖς Πάργιοι εν τῇ θλίψει και τῇ άπογνώσει έαυτῶν άνορούζαντες τούς τάφους τῶν πατέρων των και άθροίσαντες τὰ ιερά αὐτῶν ὅστᾳ κατέκυσαν εν μέσῃ άγορᾷ. Έν τῇ έσχάτῃ δ' αὐτῶν άπονοία άπεφάσισαν νὰ σφάζωσι και τὰς γυ-

ναϊκας καὶ τὰ τέκνα, ἵνα μὴ ἐξανδραποδισθῶσιν ὑπὸ βαρβάρων, αὐτοὶ δὲ ἀγωνιζόμενοι μεθ' ὀπλων νὰ πέσωσι φονεύοντες ἕσους ἂν δυνηθῶσι πλείους τῶν ἐχθρῶν. Μόλις δ' ἀπετράπησαν τοῦ ἀπεγνωσμένου βουλευμάτος ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Ἄδαμς ἐνδόντες νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Κέρκυραν μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ κομίζοντες ἐπὶ τῶν ἥρωικῶν αὐτῶν ὤμων τοὺς ἐφεστίους ἀγίους καὶ τὴν κόνιν τῶν πατέρων των.

§ 16. Ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τὸ τραγικὸν αὐτοῦ τέλος.

Ἦδη ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἰσχὺν καὶ δόξαν, ἥτις ἕως ἤρχισε νὰ ἐμπνέη φόβους καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον. Διὸ διετάχθη νὰ μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐπειδὴ παρήκουσε καθηρέθη καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀνυψώθη ὁ Ἰσμαὴλ Πασάμπεης (κατὰ Μάξιον τοῦ 1820). Ὁ Ἀλῆς κατ' οὐδὲν ἐπτοίχθη ἐκ τούτου. Καίπερ δ' ἀποτυχῶν τῆς βοήθειάς τῶν Ἄγγλων καὶ Ῥώσων εἶχεν ἕως τσαύτας δυνάμεις, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ διαφιλονεικῆσθαι τὴν νίκην καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον. Ὅθεν εἰς τρεῖς διαιρέσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ διέταξε νὰ βαδίσωσι πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐνούμενοι ἐν Λαρίσση. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν του τύχην προδίδεται ὑπὸ τῶν στρατηγῶν του καὶ ὑπὸ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, καὶ μόλις διεξέφυγε τῆς πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ σκευωρηθείσης συνωμοσίας εἰς τὸ ἄχυρῶτατον φρούριον τῶν Ἰωαννίνων, ἔνθα ὠχυρώθη ἔχων ἄφθονα τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια καὶ φρουρὰν ἐξακισχιλίων ἀνδρῶν. Ἦδη ὁ Πασάμπεης ἐπῆλθε μετὰ 7 πασάδων κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, προσελκύσας εἰς τὴν ἐκυτοῦ συμμαχίαν καὶ τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας δι' ἐπαγωγῶν ὑποσχέσεων. Τάχιστα ἕως οὗτοι ἐνόησαν τὸ ἀπκτηλὸν τῶν ὑποσχέσεων καὶ ἀβῆσι ἐνέδωκαν εἰς τὰς θωπέας τοῦ Ἀλῆ. Ὅθεν (τῆ 6 Δεκεμβρίου 1820) συνομολογηθείσης συνθήκης καὶ δοθέντων ὁμῆρων ἐκπέρωθεν, κατέλιπον οἱ Σουλιῶται τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον

καὶ διὰ τολμηροτάτου στρατηγήματος κατέλαβον τὴν Κιάφαν, ὁπόθεν πρῶτοι ἀνῆψαν τὸν πυρσὸν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, ἐνεργοῦντες ὑπὲρ ἰδίης ἐλευθερίας ἢ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἑλλή. Ὄθεν ὁ Ἑλλῆς στενωῶς πολιορκούμενος καὶ βλέπων ἑαυτὸν πανταχόθεν ἐγκαταλελειμμένον ἀπεφάσισε νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν νέον ἑαυτοῦ πολιορκητὴν Χουρσίτ πρὸς διπκαὶδραγωγηθεῖς ὑπὸ τῶν αἰμύλων τοῦ λόγων καὶ ὑποσχέσεων περὶ συγγνώμης καὶ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ αἰμοβόρος τύραννος ἅμα πικροδόθη καὶ κατέλυσεν ἀδόξως τὸν βίον πληγεῖς τὴν καρδίαν δι' ἐγχειριδίου ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ (26 Ἰανουαρίου 1822).

§ 17. *Περὶ τῆς ἐταιρίας τῶν φιλικῶν.*

Ἐν ἔτει 1814 τρεῖς ἄσημοι νέοι, Σκουφᾶς, Τσακάλωφ καὶ Ἐάνθος, συνέστησαν ἐν Ὀδησσῶ τὴν *μυστικὴν ἐταιρίαν* τῶν *φιλικῶν*, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτον ἡ γενικὴ ἐξέγερσις πάντων τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν δούλων λαῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν.

Τὰ μέλη τῆς ἐταιρίας διηρθεύοντο εἰς 7 τάξεις καὶ ἐπὶ τετραετίαν μικρὰ εἰργάσθησαν. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1818 συστήσαντες ὀκταμελῆ ἐπιτροπὴν καὶ κέντρον ἐνεργείας τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤρξαντο δραστηριώτερον ἐργαζόμενοι διὰ τῶν ἀποστόλων ἢ τῶν κατηχητῶν αὐτῶν. Οἱ πάντες δ' ἀνεγνώριζον καὶ ἀνεκλήρυττον μίαν ὑπερτάτην τῆς ἐταιρίας ἀρχήν, καὶ ὡς τοιαύτην ἐνόουν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας. Ἄλλ' ἡ δολοφονία τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Καρα-Γεώργη καὶ ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ Σκουφᾶ ὑπῆρξε διὰ τὴν ἐταιρίαν ἕν τῶν μεγίστων ἀτυχημάτων. Ἐν τούτοις ὁ Ἐάνθος ἀπεστάλη μετὰ πληρεξουσίων γραμμῶν πρὸς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἀπεποιήθη διαρρήδην πᾶσαν ἀνάμιξιν, κατέφυγε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Οὗτος δ' ἀπεδέχθη τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν καὶ διεύθυνσιν τῆς ἐταιρίας ὡς *γενικὸς πληρεξούσιος* καὶ *ἐπιτροπὴς τῆς ἀρχῆς* (31 Μαρτίου 1820).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη (1821-1822).

ΑΠΑΡΑΜΙΛΛΟΣ ΗΡΩΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΚΑΛΗ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

**Ἡ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἔκρηξις τῆς
Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.**

§ 1. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Μάχαι ἐν Γαλαζίῳ, Σκουλερίῳ καὶ Δραγατσανίῳ. Ἡρωικὴ ἀντίστασις τοῦ Γεωργιάκη καὶ Φαρμάκη ἐν τῇ μορῇ τοῦ Σέκκου καὶ τέλος αὐτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀρχῆς λαβὼν ἀπεριόριστον ἄδειαν παρὰ τοῦ Τσάρου, ἐν τῷ στρατῷ τοῦ ὁποίου ὑπηρετεῖ, καὶ διαβάς τὸν Προῦθον ἐξέδωκεν ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαυίας προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀνύψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας (24 Φεβρουαρίου 1821). Χιλιάδες μαχητῶν, Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων, συνέρρευσαν περὶ αὐτὸν ὑπὸ ἐμπειροτάτους στρατηγούς, τὸν Ὀλύμπιον Γεωργιάκην, τὸν Καρπενησιώτην Ἀθανάσιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Σάββαν καὶ τὸν Βλαδημιρέσκον, 500 δὲ ἔφηβοι σπουδασταὶ ἀποτελέσαντες *ιερόν λόχον* προσῆλθον μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὁμόσαντες *νικῆν ἢ θάνατον*.

Τῇ 1ῃ δὲ Μαΐου πρὸ τοῦ Γαλαζίου 4000 Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦρ Πασᾶν τῆς Ἰβραΐλας ἐφόρμησαν κατὰ 700 Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ Καραβίαν, κατεχόντων 3 παλαιὰ χαρκαώματα μετὰ 2 τηλεβόλων. Οἱ περὶ τὸν Καραβίαν ἐτρέπησαν εὐθὺς εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐκ Πελο-

ποννήσου Κοτήραν, ὅστις καὶ ἔπασεν ἀνδρείως μαχόμενος, ὀλίγοι λογάδες ἀπέκρουσαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὰς τῶν πολεμίων ἐφόδους καὶ νυκτὸς διὰ τολμηροτάτου στρατηγήματος διήλασαν ξιφῆρεις ἀνὰ μέσον τῶν πολεμίων. Τῇ ἐπιούσῃ οἱ Τοῦρκοι εἰσελάσαντες εἰς τὸ Γαλάζιον ἐξετραχηλίσθησαν εἰς ἀγρίας σφαγὰς καὶ τριήμερον λεηλασίαν.

Ἐντεῦθεν 6000 Τοῦρκοι ἐξώρμησαν ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Προῦθον ὑπὸ τὸν οἰηματίαν καὶ ἄνακτρον Κατακουζηνόν, ὁ ὅποιος οὐδὲ ὑπέμεινε τὴν τῶν πολεμίων προσέλευσιν, ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος ἐλέγξας τὴν δειλίαν αὐτοῦ παρέμεινε μετὰ 400 ἀνδρῶν καὶ 8 τηλεβόλων καὶ ἐπὶ ὀκτῶ ὄρας ὅπισθεν ἀσθενοῦς ὀχυρώματος ἐν Σκουλερίῳ ἀντέστησαν ἥρωικῶς εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν τῶν πολεμίων δύναμιν φρονέσαντες περὶ τοὺς 1000 τούτων. Ἀλλὰ πίπτει ὁ Ἀθανάσιος καὶ σὺν αὐτῷ πίπτει τὸ θάρρος τῶν ἀπηυδακτότων Ἑλλήνων. 300 τούτων εὗρον ἥρωικὸν θάνατον ἐν τῇ μάχῃ ἢ πρερύθησαν ἐν τῷ ρεύματι τοῦ Προῦθου, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν διαβάντες τὸν ποταμόν.

Στρατοπεδεύων ὁ Ὑψηλάντης παρὰ τὸ Τυργοβίστιον διέταξε τὴν κατὰ ληψιν ὀχυρῶν τινῶν θέσεων περὶ τὸ Δραγατσάνιον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὀχυρωθῶσιν οἱ μὲν περὶ τὸν Δούκαν παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Δοσέττου προσβληθέντες ὑπὸ τῆς τουρκικῆς προφυλακῆς διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ Ὑψηλάντης καταλιπὼν τὸ στραταρχεῖον μετὰ τῶν ἐφοδίων καὶ σκευῶν ὑποχωρεῖ μετὰ σπουδῆς εἰς Ῥύμνικον, καὶ δισχίλιοι Τοῦρκοι καταλαμβάνουσι τὸ Δραγατσάνιον. Ἀλλ' ὁ Γεωργάκης καταλαβὼν (7 Ἰουνίου) τὰ περίεξ καὶ ἀποκόψας οὕτω πᾶσαν ὑποχώρησιν ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην νὰ σπεύσῃ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς νίκης. Ὁ Ὑψηλάντης οὐραγῶν 2500 ἀνδρῶν ἔβρινε βραδυπορῶν, ἐν ᾧ ὁ οἰνοβαρὴς καὶ πρᾶφορος Καραβίας ἐφορμᾷ μετὰ 500 ἰππέων, ἄνευ τῆς διαταγῆς τοῦ Γεωργάκη, καὶ χωρὶς νὰ ἀναγγεῖλῃ τι εἰς αὐτὸν πικραίνεται καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην νὰ ὑποστηρίξῃ μετὰ τοῦ ἱεροῦ λόγου τὴν ἐφοδον. Οἱ Τοῦρκοι

ἀναθροήσαντες ἐκ τοῦ ἀπονενοημένου κινήματος ἐφόρησαν ἀπτόητοι καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἔτρεψαν τοὺς περὶ τὸν Καραθίαν εἰς φυγὴν ἄτακτον, εἶτα δὲ ἐπελαύνουσι δισχιλίοι οὗτοι κατὰ τῶν 500 ἱερολοχιτῶν καὶ μετ' ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα καταπίπτουσιν οἱ πάντες πλὴν 100, τοὺς ὁποίους προσδραμῶν ὁ Γεωργιάκης μόλις ἔσωσε μετὰ τῆς σημαίας καὶ 2 τιλεβόλων. Ἐν τῷ βεύματι τῶν φυγάδων συμπρακτασθεῖς καὶ ὁ Ὑψηλάντης κατέλιπε τὸν ἀγῶνα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας ὑπὸ πλαστὸν ὄνομα, ἀλλὰ ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως συνελήφθη καὶ καθείρχθη. Μόλις δὲ μετὰ ἑξετιῶν ἐλευθερωθεὶς κατέστρεψε τὸν βίον ἐν Βιέννῃ (κατ' Ἀύγουστον 1828). Ὁ δὲ Γεωργιάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνοδεύσαντες τὸν Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων ὑπέστρεψαν, ὅπως διὰ τῆς Τρανσυλβανίας κατέλθωσιν εἰς Ἑλλάδα. Ἀλλὰ προδοθέντες ὑπὸ τῶν Ρουμούνων καὶ κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν συντόμως καταδιωκόντων ἐχθρῶν κατέφυγον εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκκου. Καὶ ὁ μὲν Γεωργιάκης καταλαβὼν μετὰ 11 ἐταίρων τὸ κωδωνοστάσιον καὶ θέσας πῦρ συνετάφη μετ' ἀναριθμῶν πολεμίων (10 Σεπτεμβρίου) ὑπὸ τὰ ἐρείπια μετὰ τῶν 10, τοῦ ἐνὸς ὡς ἐκ θαύματος διασωθέντος. Ὁ δὲ Φαρμάκης εἰσελθὼν μετὰ 300 ἐταίρων ἐν τῇ μονῇ ἀπέκρουσεν ἐπὶ 11 ὄλας ἡμέρας τὰς λυσσώδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους. Τῇ δὲ 22 Σεπτεμβρίου ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει τοῦ Πασᾶ τῆς Ἰβραήλας καὶ τοῦ αὐστριακοῦ προζένου συνῆψαν συνθήκην νὰ ἐξέλθωσι τῆς μονῆς μεθ' ὀπλων. Πλὴν 33 ἐκ τούτων ἀπιστοῦντες εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς ἐγγυήσεις ἀπέδρασαν νυκτός, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὑπέστησαν ὀδυνηρότατον θάνατον, ὁ δὲ Φαρμάκης ὡς κάλλιστον αἰσχροῦς πρακτοπονητέως τρόπαιον ἀπήχθη δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ζῶν ἐκλεπισθεὶς (ἐκδαιρεὶς) ἐσύρετο πρὸς θεῶν εἰς ἀγυιάς, ὑπεβλήθη εἰς στρεβλώσεις καὶ τέλος ἀπηγχονίσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

**Ἐθνικὴ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἐν ἔτει
1821 καὶ αἱ τραγικὰ σφαγαὶ ἐν Κων-
σταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ.**

Ἡ ἀποβεσθεῖσα ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀρξικυμένη ἑλληνικὴ ἐπα-
νάστασις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀνεπρέχθη ἐν Πε-
λοποννήσῳ, ἐν Στερεῇ Ἑλλάδι, ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, ἐν
Εὐβοίᾳ, ἐν Σάμῳ, ἐν Ρόδῳ, ἐν Κύπρῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Θεσ-
σαλομαγνησίᾳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ. Εἰς τὴν ταχέϊαν καὶ γε-
νικὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως συνήργησε πλὴν ἄλλων καὶ
τὸ ἐκφοβιστικὸν σύστημα τῶν σπαργῶν, ὅπερ μετῆλθεν ἡ ὑψη-
λὴ Πύλη κατὰ τῶν ἀόπλων χριστιανῶν, ἅμα ἀνεκαλύφθη τὸ
σχέδιον τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἐκ τῶν κατὰσχθέντων ἐγ-
γραφῶν τῆς ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν καὶ ἠγγέλθη ἡ ἐν ταῖς ἡγε-
μονίαις ἐκτραγεῖσα ἐπανάστασις. Τῇ 9 Μαρτίου καθείρθησαν
7 ἔγκριτοι ἀρχιερεῖς καὶ πλεῖστοι τῶν ἐπιφανεστάτων Ἑλλή-
νων. Πολλοὶ ἐσπευσαν διὰ τῆς φυγῆς νὰ σώσωσι τὴν ζωὴν καὶ
τὴν τιμὴν. Τὸ πατριαρχεῖον διετάχθη νὰ ὑπογράψῃ ἐπὶ τῆς
ἀγίας τραπέζης τὸ κεραυνοδόλον κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ
τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν ἐπιτίμιον καὶ νὰ προτρέψῃ ἐν ταύ-
τῳ δι' ἐγκυκλίου τοὺς λαοὺς νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ
διάγωσι τοῦ λοιποῦ ὡς πιστοὶ τοῦ Σουλτάνου ὑπήκοοι. Ἀλλὰ
πάντα ταῦτα ὀλίγον ὠφέλησαν. Διότι ἡ σημαία τῆς ἐλευθε-
ρίας ἀνεπετάσθη ἀπανταχοῦ.

Τότε ἀληθῶς ἡ Πύλη ἐξεμάνη καὶ ἤρξατο ἡ συστηματικὴ
καταδίωξις καὶ ἡ ἀνηλεὲς σφαγὴ, πεσόντων ὑπὸ τοῦ δημίου
τὸν πέλεκυν ὑπὲρ τὰς 30000 θυμάτων. Ὁ Πατριάρχης Γρη-
γόριος ὁ Ε', ὁ ἐθνάρχης τοῦ γένους, κατ'αὐτὴν τὴν ἡμέραν
τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) μετὰ τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἐσύρ-
θη ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τοῦ μαρτυρίου τὸν τόπον,

ἔνθα χιλιάδες αιμοδιψῶν ὀθωμανῶν περιστοίχιζον τὸ θῦμα, καὶ ἐκεῖ ὡς ἀληθῆς ποιμενάρχης καὶ ἥρωος ὑπέστη τὸν δι' ἀγ-
χόνης μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τῶν ἄλλων 7 ἀρχιερέων. Ἀφοῦ
δὲ ἐπὶ 3 ἡμέρας διέμεινεν ἐπὶ τῆς ἀγχόνης τὸ ἱερόν τοῦ Πα-
τριάρχου σαῖνος, παρεδόθη εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες παρέ-
συραν αὐτὸ ἐπὶ τῶν ἀγυιῶν καὶ ἐπροπηλάκισαν καὶ ἐχλεύασαν
διὰ τῶν αἰσχίστων ὕβρεων καὶ τέλος ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν,
ὀπόθεν ἀνελκυσθὲν ὑπὸ Ἑλληνοσ πλοιάρχου μετηνέχθη εἰς Ὀ-
δησσόν, ἔνθα διαταγῇ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐκηδέυθη
μεθ' ὅλης τῆς ἐπισημότητος. Παρόμοιαι καὶ ἔτι φρικωδέστεραι
σφαγαὶ διεπράχθησαν καὶ ἐν Σάμῳ καὶ ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Ἀδρι-
ανουπόλει καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Ῥόδῳ καὶ ἐν Αἴνῳ καὶ
ἐν Κῶ καὶ ἀλλαχοῦ κατ' ἀόπλων χριστιανῶν. Τῶν δὲ θυμάτων
ἡ ἐξ ακριβῶσις ἀποδαίνει ἀνέφικτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ ἐν Πελοποννήσῳ σπουδαιότερα γεγονότα.

§ 1. Τὰ πρῶτα κινήματα.

Ἡ Πελοπόννησος, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀποτόμων αὐτῆς ὀρέων,
καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἐν ἧ καίται, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὑπερέχον-
τος πληθυσμοῦ, καὶ ὡς ἐκ τοῦ φιλελευθέρου τῶν κατοίκων της,
ἐξελέγη ὑπὸ τῶν ἐμφορῶν ἀνδρῶν τῆς ἐταιρίαις τῶν φιλικῶν
ὡς τὸ κατὰλληλότερον τῆς κοινῆς ἐξεγέρσεως ὀρηγήτριον. Διὸ
καὶ ἐνταῦθα περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1820 κατῆλθεν ὡς
ἀπόστολος ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὁ
πάντων τῶν ἐταίρων τολμηρότατος Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Πα-
παφλέσσας μετὰ πολεμεφοδίων ἐξάπτων διὰ μυθῶδων διηγή-
σεων τὸ φιλελευθέρων πνεῦμα τῶν κατοίκων. Ἐνταῦθα ἐπέ-
δραμον πολλοὶ τῶν ἀρματωλῶν, ὁ Ἀνγκωνσταρῆς, ὁ Νικήτας,

οι Πετμεζάκιοι και ο πολέτροπος Κολοκοτρώνης, (6 Ιανουαρίου) εκ των Ιονίων νήσων, ένθα υπηρέτει ως ταγματάρχης εν τῷ ἀγγλικῷ στρατῷ, καταφυγὼν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ 1810. Ἐντεῦθεν ὁ ἐν Τριπόλει ἐδρεύων Σελικ ἀγᾶς, ἀντιπρόσωπος τοῦ διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ πασᾶ, ἀπελθόντος εἰς Ἰωάννινα, πτοηθεὶς διέταξε τοὺς προκρίτους καὶ ἀρχιερεῖς τῶν ἐπαρχιῶν νὰ συνέλθωσιν εἰς κοινὴν συνέλευσιν ἐν Τριπόλει, ὅπως συσκεφθῶσι δῆθεν περὶ τῶν ληπτέων μέτρων κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ Πασᾶ, πράγματι δ' ὅπως συλλάβῃ καὶ καθείρξῃ αὐτούς, καὶ οὕτω ματαιώσῃ πᾶν ἐπικρασιατικὸν κίνημα. Δώδεκα πρόκριτοι καὶ 9 ἐπίσκοποι, ἵνα μὴ δώσωσιν ὑπονοίξας περὶ τῶν τεκτανομένων ὑπκχοῦσαντες μετέβησαν ἐκουσίως ἐξ ἄκρας φιλοπατρίας. Ἐν τούτοις πολλοὶ τῶν προκρίτων, τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἀγίου Γεωργίου παρὰ τὸ Αἴγιον ἐδίσταζον περὶ τῆς κατὰ τὴν 25 Μαρτίου ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος, ἀναλογιζόμενοι καὶ τὰ ἐπὶ τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως τῶν Ὀρλώφ δεινὰ καὶ τὴν ἔλληψιν πόρων καὶ κεντρικῆς ἐνεργείας καὶ τὴν καταπληκτικὴν τοῦ ἐχθροῦ δύναμιν. Πλὴν τούτων ἔμελλον νὰ ἀπολέσωσιν ἐν πάσῃ ἀποτυχίᾳ καὶ τὰ προνόμια, τὰ ὅποια ἀπελάμβανον ἤδη. Ἐτέρωθεν ὁμοως ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πικραφλέσσας ἐπόθουν τὴν ταχυτέραν ἐναρξίν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐξ ἄλλων μὲν εὐνοϊκῶν περιστάσεων καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως νέα τις ἀναβολὴ βλάβῃ καὶ ματαιώσῃ τὸ ἔργον. Ὄθεν ὁ ἀκκτάσχετος καὶ θερμὸς Πικραφλέσσας ἔπεισε τὸν τολμηρὸν φίλον του Νικόλαον Σολιώτην καὶ Ἀναγνωστὴν Κορδῆν νὰ ἀρχίσωσι τὰς ἐχθροπραξίας. Οὗτοι δὲ ἐνεδρεύσαντες παρὰ τὸ Ἀγρίδιον μετὰ τινων βύρκινδύνων ἐταίρων ἐφόρευσαν 8 Τούρκους εἰσπράκτορας (13 Μαρτίου) καὶ μετὰ 3 ἡμέρας ἐξηνάγκασαν 60 Ἀλβανοὺς παρὰ τὴν Βερσοβάν νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα. Τῇ 21 Μαρτίου ὁ Χοντρογιάννης τῆ εἰσηγήσει τοῦ Ζαΐμη καὶ Ἀσημάκη Φωτίλκ ἐξηνάγκασε τὸν

διοικητὴν τῶν Καλαβρῦτων Ἀρναούτογλου ἐγκλεισθέντα μετὰ γυναικῶν ἐντὸς 3 ὄχυρῶν πύργων πρὸς συνθηκοποίησιν. Μετὰ τὰ αἰματηρὰ ταῦτα κινήματα οἱ μὲν Τούρκοι ἐνεκλείσθησαν μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων ἐν τοῖς φρουρίοις, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέδραμον κατ' αὐτῶν, ἐλάχιστοι μὲν ἔνοπλοι, οἱ πλεῖστοι δὲ φέροντες ἀντὶ ὄπλων μαχαίρας καὶ ράβδους καὶ σφενδόνας καὶ γεωργικὰ δίλρανα Ὀλόκληρος δ' ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῆς 21 Μαρτίου εἶχεν ἐξεγερθῆ καὶ παράφορος ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἀπίστων, ἵνα ἐν μιᾷ στιγμῇ ἐκδικηθῆ δουλείας δεινὰ 4 αἰῶνων! Ἔως 15000 δὲ ὑπολογίζονται τὰ μέχρι τῆς 10 Ἀπριλίου, Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, πρῶτα τῆς ἐξεγέρσεως θύματα. Χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην ἀνυψώσαντες τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, ἐφ' ἧς εἶχον ἐπιγράψη τὸ «*ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς*», κατῆλθον ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταυγέτου καὶ ἠνώθησαν (22 Μαρτίου) μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, Ἀναγνωσταρᾶν, Παπαφλέσσαν, Νικήταν κλπ. πολιορκούντων τὰς Καλάμας, τὰς ὁποίας καὶ ἐξεπολιόρκησαν (23 Μαρτίου) καὶ ἐρόνευσαν ἢ ἐξηνδραπόδισαν πάντας τοὺς παραδοθέντας Τούρκους. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐτρέπησαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης πρὸς τὰ μεσόγεια τῆς Πελοποννήσου. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ὁ Πετρόμπεης εἰσήλασεν εἰς Καλάμας, κατὰ τὴν αὐτὴν ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ Λόντος, ὁ Ζαΐμης, ὁ Ρουφὸς καὶ ὁ Παπαδιαμαντόπουλος μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν κατελάβανον τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν. Ὁ δὲ πκλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἀνύψωσεν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ προσερχόμενοι οἱ ἐπαναστάται κατησπάζοντο ὀμνύοντες ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ἐν τῷ μέσῳ τῶν κραυγῶν. «*Ζήτη ἢ ἐλευθερία. Ζήτωσαν οἱ ἀρχηγοί. Καὶ εἰς τὴν Πόλιν γὰρ δώση ὁ Θεός*». Ἄλλ' ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἐπιστρέφων Ἰουσούρ Πασᾶς τῆς Εὐβοίας ἐπιφανεῖς (3 Ἀπριλίου) κατὰ

πρόσκλησιν τοῦ προξένου τῆς Ἀγγλίας Γκρήν μετὰ 300 ὀπλοφόρων διεσκόρπισε τὰ ἄτακτα στίφη τῶν πολιορκητῶν καὶ πκρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὴν δικρπκγὴν καὶ τὰς φλόγαι.

§ 2. *Νίκη καὶ ἤττα τῶν Ἑλλήνων πρὸ
τῆς Καρτυαίρης.*

Ὁ Καλοκοτρῶνης μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῶν Καλαμῶν ἐτρέπη ἀμέσως πρὸς τὴν Κκρῦτκκκν καὶ κατέλαβε τὰ πρὸ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου στενὰ ἐνωθεὶς μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Ἐκεῖ δὲ ἐκέρδησε τὴν πρώτην νίκην (27 Μαρτίου) κατὰ τουρκικοῦ τινος ἀποσπάσματος, σπεύδοντος ἐκ Φαναρίου πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Κκρτυαίρη πολιορκουμένων. Ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τούτου οἱ μὲν κατεκόπησαν, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐπνίγησαν εἰς τὸ ὀρμητικὸν ρεῦμα τοῦ Ἀλφειοῦ. Ἐκτοτε ἄρχεται τὸ ἱστορικὸν τοῦ Κκοκοτρῶνη στάδιον. Διότι τὰχιστα διαδοθεῖσα ἡ φήμη τοῦ κκτορθῶματος προσείλκυσε ἐν βραχθεὶ περὶ αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς 6000. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὸ πλεῖστον ἄοπλος καὶ ὄλως ἀσύντακτος οὗτος ὄμιλος διελύθη, ἅμα ἐπεφάνη στρατὸς τουρκικὸς ἐκ 2000 πεζῶν καὶ 700 ἰππέων ἐπελκύνων ἐκ Τριπόλεως πρὸς σωτηρίαν τῶν πολιορκουμένων. Ἐντεῦθεν οἱ ἄνευ στρατιωτῶν μείκκντες ὀπλαρχηγοὶ συνελθόντες ἐν Χρυσοβιτσίῳ ἀπεράσισαν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ἀλλ' ὁ Κκοκοτρῶνης ἐπέμενε νὰ μὴ ἐγκαταλειφθεῖ ἡ ὀχυρὰ καὶ στρατιωτικὴ ἐκείνη θέσις τῶν ὀρέων, ἣν κκθιστῶντες κἀλλιστον ἔρεισμα δύνκνται ἐπιτιθέμενοι ἐκεῖθεν νὰ ἐκπολιόρκῆσωσι τὴν Τρίπολιν. Προτρεπόμενος δὲ νὰ συναπέλθῃ καὶ αὐτός, «δὲν ἔρχομαι,» εἶπε, «προτιμῶ νὰ μείνω ἐδῶ νὰ με φᾶν τὰ πουλγὰ τοῦ τόπου μου, παρὰ νὰ γείνω δούλος ἢ νὰ με ἐκδάρουν ζωντανὸν οἱ Τοῦρκοι». Κατάμονος δὲ ἐγκαταλειφθεὶς εἰσῆλθε νυκτὸς εἰς τινὰ ἐκκλησίαν καὶ θερμὴν ἀπέτεινε δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ εὐσεβὴς ἀνὴρ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς κκτρίδος του. Ἀνηγέρθη δὲ ἐνισχυμένος τὴν κκρδίαν, ὡς ὑπὸ θείας ἐμπνεύ-

σεως, καὶ ἀπῆλθεν ἐκείθεν ἔχων ἀκράδαντον τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἀπελευθερωθήσεται ἡ πατρίς. Μετὰ τρεῖς δ' ἡμέρας συναγγείρας αὐθις περὶ τοὺς 300 ὑπέσχετο νὰ συντάξῃ αὐτοὺς εἰς ἱερὸν λόχον. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν ἅμα ἐπεφάνησαν οἱ Τοῦρκοι (ᾧ Ἀπριλίου). Μετ' ὀλίγου δ' ἡμέρας νέον συνεκρότησε στῆφος καὶ ὠνειρεύετο ἐν μέσῳ φυγῆς καὶ λιποταξίας τὴν ἐκπολιόρησιν τῆς Τριπόλεως. Συνελθόντων δ' αὐθις τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τοῦ Πετρόμπεη διορισθέντος ἀρχιστρατήγου τῆς ὅλης χερσονήσου, ὅπως φροντίξῃ περὶ τροφῶν καὶ πολεμφοδίων, ἐγένετο ἀποδεκτὸν τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὅθεν κατελήφθησαν αἱ κυριώτεραι στρατηγικαὶ θέσεις ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Μαινάλου, τὰ Βαλτέτσιον, ἔνθα ὁ Κολοκοτρώνης ἵδρυσε τὸ ἐκυτοῦ στρατηγεῖον, ἡ Πιάνα, ἡ Ἀλωνίστανα, τὰ Βέρβρινα, τὸ Χρυσοβίτσιον καὶ τὸ Λεβίδιον.

§ 3. *Ἡ ἄφιξις τοῦ Μουσταφάμπεη εἰς Τρίπολιν καὶ αἱ ἐν Βαλτετσίῳ καὶ Δολιarioῖς περιφανεῖς νίκαι τῶν Ἑλλήνων.*

Ὁ τῶν Ἰωαννίνων πολιορκητὴς Χουρσίτ Πασᾶς ἐνδιαφερόμενος περὶ τοῦ ἐν Τριπόλει γυναικωνίτου καὶ τῶν θησαυρῶν ἐκυτοῦ ἐξέπεμψε τὸν ὑποστράτηγον Μουσταφάμπεην μετὰ 3500 Ἀλβανῶν, ὅπως δικλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ κατασθῆσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Διαθὰς δὲ οὗτος ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους διὰ Μεσολογγίου διεπεραιώθη εἰς Πάτρας καὶ ἐντεῦθεν προελάσας ἄνευ χρονοτριβῆς διὰ τῆς ΜΑ ἀκτῆς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἐπυρπόλησε τὸ Αἴγιον, διεσκόρπισε τοὺς ὑπὸ τὸν Παπαφλέσσαν πολιορκουντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ ἐντεῦθεν διὰ τῶν Δερβενακίων εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ διαλύσας τὴν πολιορκίαν τοῦ Νκυπλίου ἀφίκετο εἰς Τρίπολιν (30 Ἀπριλίου).

Τῇ 12 Μαΐου ὁ Μουσταφάμπεης ἐφόρμησε πανστρατιᾶ, εἰς ᾧ σώματι τάξας τὸν ἐκ 13000 ἀνδρῶν στρατὸν αὐτοῦ, ἐν

οἷς καὶ 1500 ἵππεῖς καὶ 2 τηλεβόλα, κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσιφ 845 ὠχυρωμένων Ἑλλήνων ὀπισθεν 4 προμαχῶνων ὑπὸ τὸν Ἥλιαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, ὑπὸ τὸν Κεφάλαν καὶ Παπατσώνην, ὑπὸ τὸν Ἥλιαν Φλέσσαν καὶ τινας ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Οἱ ὑπὸ τὸν Βαρδουιώτην Ῥουμπῆν προελαύνοντες 3500 Ἄλβανοὶ ἀναρριχηθέντες ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων ἐκείνων βράχων περιεκύκλωσαν τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες μετὰ θάρρους καὶ καρτερίας ἀμυνόμενοι καὶ εὐστόχως βάλλοντες ἀπέκρυσαν τρεῖς τὰς λυσσώδεις αὐτῶν ἐφόδους διὰ φονικωτάτου πυρός. Μετὰ τρίωρον φονικωτάτην μάχην ἀντήχησεν ἡ ἐνθαρρυντικὴ τοῦ Κολοκοτρώνη στεντορεία φωνὴ ἀπὸ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ ἔκτοτε ἐπονομασθέντος βουνοῦ καὶ ἡ δρᾶξ ἐκείνη τῶν ἀμυνόμενων Ἑλλήνων ἐπλήσθη φρονήματος καὶ θάρρους. Ἐπιπεσὼν δὲ καὶ οὗτος μεθ' 700 ἀνδρῶν καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἐπιφανεῖς ἐκ Πιάνας Πλαπούτας μεθ' ἑτέρων 800 ἐκ τῶν νώτων τῶν ἐπικειμένων ἐχθρῶν ἠμβλυαν αὐτῶν τὴν ἐπίθεσιν, τὸ δὲ σκότος τῆς νυκτὸς κατέπαυσε τῶν μαχομένων τὸ πῦρ. Τὴν ἐπιούσαν ἐπανελήφθη σφοδρότερος ὁ ἀγών. Οἱ Ἕλληνες νέας λαβόντες νυκτὸς ἐπικουρίας ἐφόρμησαν ἀκατάσχετοι κατὰ τῶν ἐπικειμένων Ἄλβανῶν καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν. Οὗτοι προτροπᾶδην φεύγοντες συμπαρέσυραν καὶ τὰς ἤδη κλονομένας τάξεις τοῦ Μουσταφάμπεη, ὁ ὁποῖος ἀπώλεσε καὶ τὸν ἵππον του. Πᾶσαι δὲ αἱ ἀποσκευαὶ καὶ τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ 2 τηλεβόλα καὶ πλούσια λάφυρα περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Πολλοὶ τῶν φευγόντων ῥίπτοντες χαμαὶ τὰ ἐπάργυρα αὐτῶν ὄπλα προσεπάθουν οὕτω νὰ ἀναστείλωσι τῶν διωκόντων τὴν ὁρμὴν. Εἰς 600 ὑπολογίζονται μὲν οἱ φονευθέντες Τοῦρκοι, εἰς διπλασίους δὲ οἱ πληγωθέντες. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἀπομάχων Ἑλλήνων δὲν ὑπερέβη τοὺς 150.

Ὁ Μουσταφάμπεης θέλων νὰ ἀποπλύνῃ τὸ προστριβὲν αὐτῷ ὄνειδος διέταξε (τῆ 17 πρὸς τὴν 18 Μαΐου) 6000 ἄνδρας μετὰ 2 πυροβόλων νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν ἐν Βερβάζι-

νοις τεταγμένων Ἑλλήνων καὶ ἐντεῦθεν προελάνοντες νὰ καταλάβωσι τὸν Μιστράν. Ἐν Δολιανοῖς συνήντησαν τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον μετὰ 200 ἕως 300 ἀνδρῶν μεταβαίνοντας εἰς Ναύπλιον. Ὁ νεαρὸς οὗτος ἦρωσ, ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίον, περιῆλθεν εἰς δεινὴν θέσιν καὶ σπεύσας κατέλαβε τὰς οἰκίας, ὁπόθεν ἤρξατο φονικοῦ πυρὸς κατὰ τῶν ἐπὶ 11 ὄλας ὥρας ἐναγωνίως ἐφορμώντων πολεμίων. Ἐπελθούσης δὲ ἐκ Βεροβαίνων ἐπικουρίας, ἐξώρμησαν οἱ πάντες ξιφῆρεις καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἐπικειμένους. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς σφαγῆς ἐκείνης ἀνευφημίσθη ἤδη τὸ πρῶτον ὁ Νικήτας τουρκοφάγος. Μετὰ τὰς νίκας ταύτας οἱ Ἕλληνες ἀντὶ νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν ἐπὶ μόνῳ τῷ ἀκούματι «*ἔρχονται οἱ Τούρκοι*», ἤρχισαν ἐμπλησθέντες θάρρους νὰ ἐρωτῶσι «*ποῦ εἶνε οἱ Τούρκοι;*»

§ 4. Ἐκπόρθησις τῆς Τριπόλεως.

Διὰ νέων δ' ἀνεγειρομένων ὀχυρωμάτων ἐπὶ τῶν *Τρικύρῳ* προσήγγιζον κατ' ὀλίγον οἱ Ἕλληνες καὶ περισφιγγον δεινότερον δι' ὀλεθρίας ζώνης τὴν Τρίπολιν. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις πολιορκητικῶν μηχανῶν καὶ τηλεβόλων παρέτεινεν ἐπὶ 4 καὶ πλέον μῆνας τὴν ἐκπόρθησιν αὐτῆς. Οὕτω δὲ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις ἐδεινοῦτο ὁσημέραι ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὕδατος καὶ τροφῶν, πᾶσα δ' ἐξοδος ἀπέβαινε δυσχερεστέρα καὶ ἐπὶ τέλους ἀδύνατος. Ἡ δὲ κατὰ τὴν 10 Αὐγούστου γενομένη ἀπέβη αὐτοῖς λίαν ἐπιζήμιος. Τῇ διαταγῇ τοῦ Κολοκοτρώνη οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀνορύξῃ τάφρον παρὰ τὸν Μύτικαν, ἐξ ἧς οἱ ἐνεδρεύοντες ἐξορμήσαντες κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν Τούρκων ἐπήνεγκον αὐτοῖς σφαγὴν φοβεράν, φονεύσαντες περὶ τοὺς 400. Σύν τοῖς ἄλλοις δὲ ἐνέσκηψεν ἤδη καὶ λοιμὸς, ὁ ὅποιος εὐρῶν πρόσφορα τὰ πάντα προύξενει μεγάλην φθοράν. Ἐντεῦθεν οἱ πολιορκούμενοι ἤρχισαν νὰ σκέπτονται περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκυτῶν σωτηρίας εἰς τρία διακριθέντες τὰς γνώμας. Καὶ οἱ

μὲν περὶ τὸν *Κεχαγιαμπην* ἕνοι Τοῦρκοι ἔκλινον εἰς τὴν ἔνοπλον ἔξοδον, εἰ δὲ περὶ τὸν *Ἐλμάσμπην* Ἄλβανοὶ εἰς τὴν διὰ μονομεροῦς συνθήκης ἔντιμον ἔξοδον, εἰ δὲ περὶ τὸν *Κζαμίμπην* ἐγχώριοι εἰς τὴν διὰ γενικῆς συνθήκης παράδοσιν, ἧτις καὶ κατίσχυσεν." Ἡρξάντο δὲ αἱ διαπραγματεῦσεις. Ἄλλὰ πρὸς ἀπαλλαγὴν πάσης εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου παρεσκεύασαν γενικὴν γυναικῶν καὶ παιδῶν διαδήλωσιν, αἵτινες περιέθεον τὴν πόλιν μετὰ θρήνων καὶ οἰμωγῶν καὶ ἐπεζήτουν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Σουλτάνου τὴν ταχεῖαν παράδοσιν τῆς πόλεως (6 Ἰβρίου), ἐτέρωθεν δέ, ἵνα μὴ ταπεινωθῶσι καὶ ἀπέναντι τῶν τέως *ραγιάδων*, ἐπέβαλον εἰς τοὺς καθειργμένους ἐπισκόπους καὶ προύχοντας νὰ γράψωσιν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐν ἧ οὔτοι ἐκτραγωδοῦντες τὴν ἑαυτῶν ἐλεεινότητα παρεκάλουν νὰ ἐπέλθῃ, εἰ δυνατόν, συμβιβασμὸς τις. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Τοῦρκοι συνεσκέπτοντο ἐν τῷ *σεραγίῳ* τοῦ *Κεχαγιαμπην*, 50 Ἕλληνες, ἀναρριχηθέντες ὁ εἰς ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἄλλου, ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ τείχους καὶ ἠνέφωξαν τὴν καλουμένην τοῦ Ναυπλίου πύλιν, δι' ἧς εἰσώρμησαν εἰς πολιορκητὰὶ ἐκτραχηλισθέντες εἰς φρικώδη λεηλασίαν καὶ σφαγὴν. Μόλις οἱ πλουσιώτεροι ἐξηγόρασαν τὴν ζωὴν διὰ βαρυτίμων λύτρων καὶ ἀδρῶν ὑποσχέσεων. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας σίδηρος καὶ πῦρ ἐνέμοντο τὴν πόλιν. Οὐδεμίαν τάξιν καὶ πειθαρχίαν καὶ οἶκτος ἐπεκράτησε πρὸς τοὺς νικηταῖς. Καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν συνοδεύων τοὺς ὑποσπόνδους ἀναχωροῦντας Ἄλβανούς καὶ μόλις διεσώθη διὰ τῆς ετοιμότητος τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἡ σωτηρία τῶν Ἄλβανῶν, τοὺς ὁποίους συνώδευεν ἀσφαλῶς ὁ Πλαπούτας μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπῃθεν οὔτοι διεπεραιώθησαν ἀσφαλῶς εἰς Ἡπειρον, ἐξῆψεν ἔτι μᾶλλον τὴν λύσιν τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τῶν ὑπολειπομένων, ὧν τὰ θύματα ὑπερέβησαν τοὺς 12000. Ἄλλ' ἐκ τῶν χυθέντων αἱμάτων καὶ ἐκ τῆς σήψεως τῶν ἀτάφων

μενόντων σωμάτων ἐνέσκηψε τῦφος, ὅστι· μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς νικητάς.

§ 5. *Τὰ κατὰ τὴν Ἥλιδα καὶ Ἀχαΐαν (Λάλα καὶ Πάτρας).*
Ἀποτυχία ἐφόδου πρὸ τοῦ Ναυπλίου.

Ἐπὶ τερπνοτάτης θέσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἠλείας ἔκειτο ἡ τοῦ Λάλα κωμόπολις, ἡ θετὴ πατρίς τῶν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ὀρλώφ ἐποικησάντων Ἀλβανῶν Οἱ Λαλαῖοι ἢ Λαλιῶται διεφημίζοντο ἐπὶ ἀνδρεία καὶ πολεμικῇ ἀρετῇ καὶ ἀπέβησαν καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ κατ' αὐτὴν τὸ γενικὸν φόβητρον καὶ διετέλουν δηρῶντες καὶ λεηλατοῦντες ἀκωλύτως σχεδὸν πάντα τὰ πέριξ. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐπελθόντων πολλῶν Ἰονίων, Ἠλείων, Ἀρκάδων καὶ Καλαβρυτινῶν καὶ περιχαρακωθέντων πέριξ τοῦ Λάλα (9 Μαΐου), καὶ αὐτοὶ μετὰ πολλὰς νικηφόρους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον συγκρούσεις πυρπολήσαντες πάντα τὰ περιττὰ ἐαυτῶν σκευῆ (28 Ἰουνίου) ἀπῆλθον εἰς Πάτρας ὑπὸ τὴν συνοδείαν 700 ἰππέων, ἐκπεμφθέντων αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Ἰουσοῦφ Πασσᾶ.

Ἄμα ἐγνώσθη ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλειος καὶ οἱ ἐν Πάτρας Τοῦρκοι κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, καὶ ἄλλοι μὲν κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν Στερεάν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουσοῦφ εἰς Ῥίον. Μόνοι δ' ἔμειναν οἱ Λαλαῖοι, κατέχοντες τὸ φρούριον. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔπροέτεινε εἰς τοὺς ἐν Τριπέλει Ἑλληνας ὄπλαρχηγούς νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν εὐκαιρίαν καὶ καταλάβωσι τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν τοσούτω μᾶλλον, καθ' ὅσον, ἐπειδὴ αὐτὸς εὐρίσκετο ἀνέκαθεν εἰς ἰδιαιτέρας πρὸς τοὺς Λαλαίους σχέσεις, ἠδύναντο νὰ καταλάβωσιν αὐτὸ διὰ συνθηκῶν μᾶλλον ἢ διὰ πολέμου. Ἡ πρότασις ἐγένετο ὁμοφώνως ἀποδεκτὴ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀθροίσας ἱκανὰς δυνάμεις ἦτον ἑτοιμος νὰ δράμῃ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Ἄλλ' οἱ τῆς Ἀχαΐας πρόκριτοι ἔγραψαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι δὲν ἀποδέχονται τὴν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπιστρατείαν καὶ ὅτι θέλουσιν ἀπο-

κρούση αὐτήν καὶ διὰ τῶν ὄπλων. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐτρέπη πρὸς τὸ Ναύπλιον ἀπεχθανόμενος πᾶσαν ἐμφυλίαν σύγκρουσιν. Ἄλλ' οἱ ἀξιώσαντες πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας νὰ κυριεύσωσι μόνου τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν ὑπέστησαν δεινὴν ἤτταν, ἐπελθόντων τῶν πολεμίων μετὰ ἰππικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως (22 Ὀκτωβρίου).

Ἐν τούτοις καὶ ἡ κατὰ τοῦ Ναυπλίου ἔφοδος ὑπῆρξεν ἀτυχής. Τῇ 3 πρὸς τὴν 4 Δεκεμβρίου οἱ ἄτακτοι ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ Ὑψηλάντην, τὸν Γιατράκον καὶ Νικήταν καὶ οἱ τακτικοὶ ὑπὸ τὸν Γάλλον Βαλλέστην, καὶ οἱ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν γενναῖον Βυρτεμβέργιον Λίνσιγγ ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσωσιν αὐτὸ εἰς ἐφόδου ἀναμένοντες κατὰ τὰ προεσχεδιασμένα καὶ τὴν ἀπὸ θαλάσσης ἔφοδον, ἣτις ὅμως δυστυχῶς δὲν ἐξετελέσθη ἕνεκα τῆς ἀντιπνοίας τῶν ἀνέμων. Καὶ ἐφώρμησαν μὲν οἱ ἀπὸ ξηρᾶς, ἀλλὰ φονικὸν πῦρ ὑπεδέξατο αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Γιατράκον, οἱ τὰς κλίμακας φέροντες, ῥίψαντες αὐτὰς χαμαὶ ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες ἔμενον γενναίως μαχόμενοι ἐπὶ τρεῖς ὄλας ὥρας. Ἀλλὰ πίπτει κατὰ τὴν ἔφοδον ὁ γενναῖος Λίνσιγγ, πίπτει ὁ ἀτρόμητος σημαιοφόρος Δορᾶτος καὶ πρὸς τούτους πίπτουσιν ἕτεροι 20 καὶ πληγώνονται διπλάσιοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι συγχομίζοντες καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Λίνσιγγ, ὃν πνηγυρικῶς ἐκήδευσαν ἐν Ἄργει. Ἄλλ' οὐχ ἤττον ἐντὸς τοῦ πρώτου ἔτους ἐκυριεύθη τὸ φρούριον Μονεμβασίας (23 Ἰουλίου) καὶ τὸ τοῦ Ναβαρίνου (7 Αὐγούστου) καὶ τῇ 4 Ἰανουαρίου τοῦ 1822 ὁ Ἀκροκόρινθος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὰ κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα σπουδαιότερα γεγονότα ἐν ἔτει 1821.

§ 1. *Τὰ κατὰ τὴν Ἀμφίσσαν, Δωρίδα καὶ Λεβάδειαν. Μάχη ἐν Θερμοπύλαις, ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου (23 Ἀπριλίου).*

Ὁ ἐν Ἀμφίσσῃ ἀρματολὸς Πανουργιάς ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν 60 κλέφτας ἅμα ἐπληροφόρηθη τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον προσεκάλεσεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ πάντας τοὺς προστώτας τῆς ἐπαρχίας καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ ἀναπετάσῃσι τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας (24 Μαρτίου). Ἐπολιόρκησαν τὸ φρούριον τῆς Ἀμφίσσης (26 Μαρτίου) καὶ ἐξηνάγκασαν διὰ τῆς κείνης καὶ δίψης τοὺς ἐν αὐτῇ νὰ παραδοθῶσιν (11 Ἀπριλίου) ἐπ' ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς. Οἱ πλεῖστοι ὁμως τούτων παρασπόνδως κατεσφάγησαν. Τῇ 30 Μαρτίου κατέθεσαν τὰ ὄπλα καὶ οἱ ἐν Δωρίδι στενωῶς πολιορκηθέντες ἐπὶ δύο ἡμέρας ὑπὸ τοῦ Δήμου Σκαλτσᾶ, Λιδωρικῆ καὶ Πολίτου. Ἐκ τοῦ κινήματος τῆς Ἀμφίσσης ἠλεκτρισθεῖσα ἠγέρθη καὶ ἡ Λεβάδεια (30 Μαρτίου) ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, μεμυημένου τὰ τῆς ἐταιρίας τῶν φιλικῶν. Οὗτος καταλαβὼν τὰ περίξ τῆς Λεβαδείας καὶ ἀποκλείσας ἐν τῷ φρουρίῳ τοὺς Τούρκους (31 Μαρτίου) ἐξηνάγκασε νὰ παραδοθῶσι (5 Ἀπριλίου). Ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου ἠγέρθη πάνοπλος καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς σύμπασα. Ἐκ Λεβαδείας ὁ Διάκος παραλαβὼν 600 ἄνδρας ἐπέδραμε νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας καὶ κωλύσῃ τὴν διέβασιν εἰς τὴν μυριάνδρον στρατιάν τοῦ Ὁμῆρ Βριώνη καὶ Κιοσσέ Μεχμέτ πασᾶ, τοὺς ὁποίους ἔπεμπεν ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ὅπως κατασβέσωσιν ἐν τε τῇ Στερεᾷ καὶ τῇ Πελοποννήσῳ τὴν ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν. Καταλαβὼν δὲ μετὰ τοῦ Δουβουινιώτου καὶ Τράκα τὴν γέφυ-

ραν τοῦ Σπερχειοῦ κατεδαπάνησαν 8 ἡμέρας μάτην, ὅπως πείσωσιν εἰς σύμπραξιν καὶ τὸν ἀμφίγνωμον Κοντογιάννην, ὄπλαρχηγὸν τοῦ Πατρατζικίου (Υπάτης) καὶ ὅπερ πυρπολήσαντες περιήγαγον εἰς ἀμυχανίαν τὴν ἀλβανικὴν φρουράν. Ἄλλ' αἰφνης τὴν ἑσπέραν τῆς 18 Ἀπριλίου παμπληθεῖς πυραὶ ἀναλάμψασαι ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πεδιάδος ἀνήγγειλαν τὴν ἐπέλευσιν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς. Ὅθεν ὑποστρέψαντες κατέλαβον τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν πρὸς Φωκίδα ἄγουσαν (20 Ἀπριλίου). Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς μετὰ 600 κατέλαβε τὴν Χαλκομμάταν, ὁ δὲ Δυοβουνιώτης μετὰ 400 τὴν γέφυραν τοῦ Γοργοποτάμου (Δύρου) καὶ ὁ Διάκος μετὰ 500 παρετάχθη ἐν τῷ μέσῳ. Ἄλλὰ πρὶν ἢ καλῶς ἐχυρωθῶσιν, ἐπιπεσὼν βραχδαιῶς ὁ Ὁμέρ εὐχερῶς διεσκόρπισε τοὺς περὶ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ Πανουργιάζην (23 Ἀπριλίου). Εἶτα ἐστράφη κατὰ τοῦ Διαίου. Οἱ περὶ αὐτὸν μὴ δυνηθέντες νὰ ὑποστῶσι τὴν ἀκάθεκτον τῶν πολεμίων ὄρμην διεσκεδάστησαν. Ὁ Διάκος ἔμωσ καὶ 48 ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, οἷς ἡ ἀνάμνησις τῆς δόξης τῶν μετὰ τοῦ Λεωνίδου θανόντων ἐνέπνεε τὴν ἀπόφασιν νὰ εὐρωσιν εὐκλεῆ ἐκεῖ μετ' ἐκείνου θάνατον, μένουσιν ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ μικρὸν ἐκεῖνο στίφος καίπερ περισφιγγόμενον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ ἀραιούμενον ἀνθίσταται κρατερῶς. Τέλος συμπλέκονται σῶμα πρὸς σῶμα καὶ τελευταῖον ὁ Διάκος τρωθεὶς βαρέως τὸν δεξιὸν βραχίονα ζωγραῖται καὶ αἰμόφυρτος σύρεται πρὸ τοῦ Ὁμέρ, ὁ ὁποῖος θαυμάσας τὴν ὠραίαν αὐτοῦ μορφήν καὶ τὸ ἥρωικὸν παράστημα προτείνει εἰς τὸν αἰχμάλωτον, ὅτι χαρίζει αὐτῷ τὴν ζωὴν, ἂν συγκατατίθεται νὰ ὑπηρετῇ παρ' αὐτῷ. Ὁ Διάκος διαρρήδην ἀρνεῖται καὶ ὡς μόνην χάριν ζητεῖ τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἡ βάσκανος μοῖρα ἠρνήθη αὐτῷ ἐν τῇ μάχῃ. Ὅθεν διετάχθη ὁ διὰ τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ θάνατος, ἐδόθη δὲ αὐτῷ νὰ φέρῃ ἐπ' ὤμου τὸ ἀπαίσιον τῆς καταδίκης ὄργανον, ὅπερ ρίψας χαμαὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀπάγοντας· «δὲν εὐρίσκεται τις ἐξ ὑμῶν ἔχων εὐγενῆ τὴν

ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα νὰ μὲ φονεύσῃ ἀξίως στρατιώτου διὰ πυροβολισμοῦ, ἀλλὰ θὰ ἀφήσητε τοὺς Ἀνατολίτας νὰ μὲ βασανίσωσιν ὡς τὸν ἀτιμώτατον τῶν κακούργων»; Ἐν τούτοις ἡ βάρβαρος ποινὴ ἐξετελέσθη καὶ ὁ μόνος τὸ 35 ἔτος ἄγων τῆς ἡλικίας ἦρας διοβελισθεὶς καὶ τεθεὶς ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ὡς πασχάλιος ἀμνός, ὑπέστη χαρακτηριστικῶτα τὸν μαρτυρικώτατον τῶν θανάτων, οὐδεμίαν ἐκπέμψας οἰμωγὴν, οὐδὲν δάκρυ ἀπὸ βλεφάρων βλαῶν. Μόνον, ὅτε ἐσύρθη εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως, στρέψας τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς πέριξ ἐν ἐκρινῇ στολῇ εὐανθεῖς λειμῶνας καὶ τὴν πλήρη ζωῆς καὶ θελγήτρων θάλλουσιν φύσιν, εἶπεν, ὡσανεὶ μεμψιμοιρῶν ἐπὶ τῷ ἀώρῳ ἑαυτοῦ θανάτῳ,

«Γιὰ ἰδῆς καιρὸ ποῦ διάλεξεν ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουσι τὰ κλαδιά καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρια!»

§ 2. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸ χάρι τῆς Γραβιᾶς (8 Μαΐου).

Μετὰ βραχεῖαν χρονοτριβὴν ἀθρόα διέβη τὰς Θερμοπύλας ἡ νικηφόρος στρατιὰ καὶ τῇ 8 Μαΐου ἐπεφάνη πρὸ τῶν στενῶν τῆς Γραβιᾶς, ἅπερ εἶχον προκαταλάβῃ οἱ περὶ τὸν Δυσουινώτην καὶ Πανουργιᾶν καὶ Ὀδυσσεῦα περὶ τοὺς 1300. Τὸ στρατηγικὸν βλέμμα τοῦ Ὀδυσσεῦος εἶχε κατανοήσῃ τὴν στρατηγικὴν σπουδαιότητα τοῦ κατὰ τὴν ἀρκτικὴν ἐξόδου τῆς Γραβιᾶς πλινθοκτίστου πανδοχείου. Ὅτε δὲ ἐπεφάνη ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς πολυαρίθμου ἐκείνης στρατιᾶς ἀνέκραξεν· «Αἴ! παλληκάρια, ὅστις θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ἐκεῖ (ἐπιδείξας τὸ χάρι) ἅς πιασθῇ ὁτὸν χορόν!» 118 ἄνδρες ἐπίλεκτοι ἐπιάσθησαν ἐν τῷ χορῷ τούτῳ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου καὶ εἰσέδυσαν πάνοπλοι, ἡγούμενου τοῦ Ὀδυσσεῦος, εἰς τὸ πλινθοκτίστον ἐκεῖνο πανδοχεῖον καὶ τὰ πάντα μετὰ σπουδῆς εὖ διατάξαντες ἀνέμενον τοὺς πολεμίους.

Οἱ τὰς πέριξ δυσπρόσιτους παρόδους κατέχοντες διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν πρώτην τῶν πολεμίων ἑφοδον. Ἄλλ' οἱ ἐντὸς

ἐνέμειναν παλλόμενοι τὴν καρδίαν. Δερβίσης προελάνων ἔφιππος ἤρξατο ἀλβανιστὶ βραχείας συνδιαλέξεως πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος πυροβολήσας ἔρριψεν αὐτὸν αἰμόφυρτον ἀπὸ τοῦ ἵππου. Λυσσῶντες τότε ἐφώρμησαν οἱ Ἀλβανοί, καὶ οἱ μὲν διὰ πελέκεων προσεπάθουν νὰ ῥήξωσι τὰς θύρας, οἱ δὲ ὄθουν διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὤμων τὰ πλίνθινα ἐκεῖνα τειχία, ὅπως εἰσδύσωσι καὶ κατασπαράξωσι τοὺς ἐντὸς. Ἀλλὰ φονικὸν πῦρ ἐξερευγόμενον ἔσωθεν ἐθέριζε τοὺς ἐφορμῶντας. Ὑπὲρ τοὺς 300 ἔπεσον νεκροί, εἰς δὲ τὰς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐπανελημμένας ἐφόδους ὑπερδιπλάσιοι ἐπληγώθησαν. Ὅτε ὁ Ὀμὲρ διέταξε τὴν στενὴν πολιορκίαν τοῦ πανδοχείου καὶ ἀπέστειλεν εἰς Λαμίαν νὰ κομίσωσιν ἐσπευσμένως ἐκεῖθεν πυροβόλα. Ἀλλὰ τὴν 2 ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ ἐντὸς διὰ τῆς ἀνατολικῆς θύρας ἐξεληθόντες διωλίσθησαν ἀσφορητεὶ διὰ τῶν πτωμάτων καὶ ἐξέφυγον, ὡς σκιαί, διὰ μέσου τῶν φυλακτῶντων Ἀλβανῶν.

§ 3. *Ἡ ἐν Βασιλικῶς περιφανὴς νίκη τῶν Ἑλλήνων*
(25 καὶ 26 Αὐγούστου).

Ἡ μυριάνδρος στρατιὰ μεταβλαῦσα σχέδιον πορείας ἐξεκίνησε μετὰ ὀκτῶ ἡμέρας καὶ κατέλαβε καὶ ἐπυρπόλησε τὴν Λεβάδειαν (26 Ἰουνίου), ἔνθα παρέμεινεν ὁ Μεχμέτ. Ὁ δὲ Βριώνης διεπεραιώθη εἰς Εὐβοίαν (5 Ἰουλίου) καὶ διαλύσας τοὺς ἐν Βρυσακίους ὑπὸ τὸν Ἀγγελῆν Γοβγίναν Ἕλληνας διεπέρασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐξ Εὐβοίας, ἔνθα ἐπανῆλθε μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως (19 Ἰουλίου) καὶ διεσκόρπισεν αὐτὴς τοὺς ἐν Στύροις συγκεντρωθέντας Ἕλληνας (12 Αὐγούστου). Ἦδη δὲ ἐτέρα μυριάνδρος στρατιὰ ὑπὸ τὸν Πεῦρὰν πασᾶν, τὸν νικητὴν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστάσεως, καὶ ὑφ' ἐτέρου πασᾶδες ἀφίκετο εἰς Λαμίαν, ὅπως ἐνουμένη μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Βριώνην καὶ Μεχμέτ στρατιᾶς καθυποτάξωσι τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ τῆ προτάσει τοῦ Ἰ. Δου-
 βουνιώτου, δόντος καὶ τὸ σχέδιον τῆς μάχης, κατέλαβον τῆ
 24 Αὐγούστου τὰ ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς Λεβαδείας Βασιλικά.
 Ἡ δὲ τῶν Τούρκων ἐμπροσθοφυλακὴ ἐκ 2000 ἰππέων καὶ
 πεζῶν προήλασε μέχρι τοῦ μέσου τῆς κατεχομένης κοιλάδος
 (25 Αὐγούστου), ὅτε φονικὸν ἐξήστραψεν ἐκατέρωθεν πῦρ καὶ
 ἡ δύναμις ἐκείνη δεκατισθεῖσα ἐτρέπη εἰς ἀκράτητον φυγὴν.
 Τῆ ἐπομένῃ εἰσώρμησε πανστρατιᾷ ὁ Πεῦρὰν πασᾶ· φιλοτι-
 μούμενος νὰ διελάσῃ νικηφόρος διὰ πάσης θυσίας. Μετὰ πο-
 λύωρον δὲ φονικὴν καὶ πεισματώδη μάχην οἱ Ἕλληνες ξιφῆ-
 ρεις ἐκπηδήσαντες ἀπὸ τῶν προμαχόνων αὐτῶν ἐφόρμησαν
 ἀκατάσχετοι κατὰ τῶν ἀλαζόνων ἐκείνων πολεμίων, οἵτινες
 εἰς ἄτακτον ἤδη τραπέντες φυγὴν ἀφῆκαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς
 μάχης, πλὴν τῶν τραυματιῶν, περὶ τοὺς 1200 νεκροὺς, 100
 αἰχμαλώτους, 2 τηλεβόλα, 80) πολεμιστηρίους ἵππους καὶ
 ἄπειρα λάφυρα. Τοσοῦτος δ' ὑπῆρξεν ὁ πανικὸς αὐτῶν, ὥστε
 διανυκτερεύσαντες ἐν Πλατανιᾷ ἀνέζευζαν ὄρθρου βαθέος εἰς
 Λαμίαν, καταλιπόντες πάσας σχεδὸν τὰς ἀποσκευὰς καὶ
 ἐσπευσμένως διαβάντες τὸν Σπερχειὸν ἀπέκοψαν τὴν γέφυραν,
 ἵνα μὴ καταληφθῶσιν ὑπὸ τῶν νικητῶν. Ἐπὶ πολλὰς δ' ἡμέ-
 ρας κατόπιν πολλοὶ ἐζωγροῦντο ἐκ τῶν τῆδε κακεῖσε διεσκορ-
 πισμένων Τούρκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

**Τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα σπουδαιότερα
 γεγονότα ἐν ἔτει 1821.**

Πρῶτος ὁ ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης τοῦ Πίνδου Μακρῆς ἐκ-
 πολιορκήσας τὸ Ἀργίγιον καὶ Ζάπαντον εἰσήλασε τροπαιοῦχος
 εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ἐξε-

γέρσεως (24 Μαΐου). Ἐντεῦθεν κατκρυγόντες οἱ Τοῦρκοι περὶ τοὺς 2000 ἔνοπλοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀλβανοῦ Νούρκα συνεκεντρώθησαν ἐν Βραχωρίῳ (Ἀγρινίῳ), ὅπερ στενῶς πολιορκηθὲν (28 Μαΐου) ὑπὸ τοῦ Μακρῆ, Βλαχοδήμου, Τσόγκα, Σαδήμα, Θεοδώρου Γρίβα καὶ τῶν ἀδελφῶν Βαρνακιωτῶν καὶ τὸ πλεῖστον πυρποληθὲν παρέδωκε διὰ συνθήκης τὰ ὄπλα (9 Ἰουνίου). Συγχρόνως ὁ Τσόγκας ἐξεπολιόρκησε καὶ τὰ ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς τῆς Ἀκαρνανίας δύο ὀχυρώτατα γρούρια τοῦ Τεκῆ καὶ τῆς Πλαγιάς, ὡς καὶ τὴν Βόνιτσαν, ἐξ ἧς ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐκχωρήσῃ προσβαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκων. Μετὰ ἰσχυρὰν δ' ἀντίστασιν παρέδωκαν τὰ ὄπλα καὶ οἱ ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Ζακυνθίου Τοῦρκοι πολιορκηθέντες ὑπὸ τοῦ Βλαχοπούλου (19 Ἰουνίου). Συγχρόνως ἐξεδίωξαν ἐκ Καρπενησίου τοὺς Τούρκους μετ' ἀμφιρρόπους καὶ αἱματηρὰς συγκρούσεις οἱ Γιολδασαῖοι καὶ ὁ Μπράσκας.

Τὴν ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως πληροφορηθεὶς ὁ τῶν Ἰωαννίνων πολιορκητῆς Χουρσίτ ἐξάπέστειλε τὸν Ἰσμαὴλ Πασᾶν Πλιάσιον μετὰ 1800 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν νὰ εἰσβάλῃ διὰ τοῦ Μακρυπόρου καὶ κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ καταλαβὼν τὰς διόδους ὁ Ἀνδρέας Ἴσκος μετὰ 43 καὶ μόνων ἀνδρῶν παρεκώλυσε τὴν διάβασιν (27 Μαΐου), οἱ δὲ πολέμιοι ὑποχωρήσαντες ἐστρατοπέδευσαν ἐν Κομποτίῳ, ἔνθα συγκρουσθέντες πρὸς τοὺς ἐπελθόντας Ἑλλήνας ὀπλαρχηγούς ὑπέστησαν νέας ἀπωλείας. Ἐνταῦθα ἐπληγώθη τὰ ἀπόκρυφα μέλη ὑπὸ τινος κεκρυμμένου Γκέκου καὶ ὁ Καραϊσκάκης σκόπτων αὐτοὺς διὰ τρόπου ἀπρεποῦς.

Νέας δὲ λαβῶν ἐπικουρίας ὁ Πλιάσιος ἀπεπειράθη (17 Ἰουνίου) νὰ ἐκδιᾶσῃ τὰς παρόδους, κατειλημμένας ὑπὸ τοῦ Ἴσκου καὶ Γώγου Βακόλα, ἀλλὰ μετ' ἐπικειλημμένας ματαίως ἐφόδους, ἐξορμησάντων τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων, ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν ἀφήσας πολλοὺς νεκροὺς, 2 τηλεβόλα, πλοῦσια λάφυρα, πάμπολλα φορτηγὰ μετὰ τροφῶν καὶ πολεμε-

φοδίων. Περί δὲ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου ἐτέραν ἤρατο νίκην ὁ Γάργος ἐν Πέτχ.

Ἄλλ' ἀτυχῶς πᾶσαι αἱ λοιπαὶ πρὸς βορρᾶν ἐξεγέρσεις κατεστλήσαν. Ὑπετάχθησαν τὰ Ἄγραφα. Αἱ κωμοπόλεις Καλαρρυτῶν καὶ Συράκου ἐπιτροπήθησαν. Ἡ ἐπαρχία Ἀσπροποτάμου κατέθετο ἐπὶ συνθήκῃ τὰ ὄπλα.

Οἱ ἐν Κερκύρᾳ Πέρσιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν νῆσον. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Σουλιῶται μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ, καίπερ πολλάκις νικήσαντες, ὑπετάχθησαν διὰ συνθήκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Τὰ κατὰ θάλασσαν σπουδαιότερα γεγονότα ἐν ἔτει 1821.

§ 1. Κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν. Πυρπόλησις τουρκικοῦ δικρότου. Τουρκικαὶ θηριωδία ἐν Κεδωνίαις Πυρπόλησις Αἰγίου καὶ Γαλαξειδίου.

Ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνι τὸ πᾶν ὀφείλεται εἰς τὰς 3 νήσους τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, αἵτινες ἐφώπλισαν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος 176 πλοῖα καὶ συνεισπνεύχον κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τὰ 20 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Μία μοῖρα ὑπὸ τὴν ἡρωίδα Μπουμπουλίναν ἔπλευσε πρὸς ἀποκλεισμόν τοῦ Ναυπλίου, ἐτέρα πρὸς ἀποκλεισμόν τῆς Μονεμβασίας καὶ τρίτη πρὸς τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια. Παρὰ τὴν Μῆλον τὰ ἑλληνικὰ συνέλαβον δύο τουρκικὰ πολεμικὰ πλοῖα αὐτανδρα, ἅπερ ὑπῆρξαν ἡ πρώτη ἐν θαλάσῃ πολεμικὴ λεία. Ὁ δὲ ἐκ Ψαρῶν Ἀποστόλης ἀποπλεύσας μετὰ 7 πλοίων πρὸς τὴν Σμύρνην κατέδυσεν ἐν πολεμικῶν αὐτανδρον, 4 δὲ συνέλαβε μετὰ πολεμικῶν ἀποσκευῶν καὶ 450 στρατιωτῶν. Ἐκεῖθεν πλεύσαντες πρὸς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας

συνέλαβον καὶ κατέδυσαν ἕτερα μεταξύ Ρόδου καὶ Τενέδου, ἐνέπνευσαν τὸν τρόμον καὶ ἐπανῆλθον ἀποκομίζοντες πλουσιώτατα λάφυρα. Τῇ 26 Μαΐου μοῖρα τουρκικοῦ στόλου συναντήσασα τὸν ἑλληνικὸν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Τομπάζην προσωρμίσθη καταδιωκομένη εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἔνθα ὁ ἐκ Ψαρῶν ἦρωσ Παπανικολῆς οὖριον ἔχων τὸν ἄνεμον προέβη ἀπτόητος μετὰ 20 συμπλωτῆρων ἐν τῷ μέσῳ τῶν σφαιρῶν καὶ προσκολλᾷ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ τουρκικοῦ δικρότου τῶν 84 τηλεβόλων τὰς ἀρπάγας τοῦ πυρπολικοῦ του. Αἱ φλόγες ἐν ἀκαρεῖ περιελίχθησαν περὶ αὐτὸ καὶ ὁ πλωτὸς ἐκεῖνος κολοσσὸς πυρίφλεκτος ἀνετινέχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τοῦ πληρώματος, ἐξ ὧν μόλις 8 διεσώθησαν ἐκ 1100 ἀνδρῶν. Τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀντεκδικούμενοι 4000 Τοῦρκοι στρατιῶται καὶ ἄλλοι συρφετώδης ὄχλος ὑπὸ φανατισμοῦ ἐλαυνόμενος ἐπέπεσον (4 Ἰουνίου), ὡς τίγρεις αἰμοδιψεῖς, κατὰ τῶν ἀόπλων κατοίκων τῶν Κυδωνιῶν καὶ ἐπήνεγκον αὐτοῖς ἀνηλεῆ σφαγὴν. Ἐκ τῶν τρισμυρίων κατοίκων ἐλάχιστοι διεσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατεσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Τῇ 3 Ἰουλίου ὁ Τουρκικὸς στόλος μάτην ἀπεπειράθη νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς Σάμον, ἣτις ὑπὸ τὸν Γεώργιον Λογοθέτην εἶχεν ἀναπετάσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Ὅτε δὲ ἐπιφανεῖς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατέκαυσεν 9 φορτηγίδας ναῦς, ὑπὸ τοιοῦτου κατελήφθη τρόμου, ὥστε ἀθρόος ἀνελκύσας τὰς ἀγκύρας ἐπανέπλευσεν εἰς Ἑλλάσποντον, ὁπότεν λαβῶν νέας διαταγὰς ἐξέπλευσεν εἰς Πελοπόννησον. Ἐπισιτισάμενος δὲ τὰ φρούρια (λήγοντος τοῦ Αὐγούστου) Μεθάνων καὶ Κορώνης καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν καὶ πυρπολήσας τὸ Αἶγιον καὶ Γαλαξειδίον ἐπανέπλευσεν εἰς Ἑλλάσποντον φέρων δέσμιον ὄπισθεν τοῦ Γαλαξειδίου τὸν στόλον ἐκ 34 πλοίων καὶ ἐπὶ τῶν κεραιῶν 30 ἀπηγγονισμένους αἰχμηκλῶτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀ' ἔθνικὴ Συνέλευσις.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν συνεκροτήθη κατὰ πρῶτον (28 Μαρτίου) ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία, ἣτις ἀνεκήρυξε πρόεδρον ἐαυτῆς καὶ ἀρχιστράτηγον Πελοποννήσου τὸν Πετρόμπειν. Εἶτα δὲ τῇ 26 Μαΐου 29 πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τῶν Καλτεζῶν συνέταξαν πρᾶξιν, δι' ἧς ἀνέθετον τὴν ὅλην τῆς Πελοποννήσου διοίκησιν εἰς ἑπταμελῆ ἐπιτροπὴν, ἣτις ἐπεκλήθη Γερουσία, καὶ τῆς ὁποίας πρόεδρος μὲν ἀνηγορεύθη ὁ Πετρόμπεις, μέλη δὲ ὁ Βρισθένης Θεοδώρητος, ὁ Χαραλάμπης, ὁ Κανακάρης, ὁ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης, ὁ Θεοχάρης Ρέντης καὶ ὁ Νικόλαος Πονηρέπουλος, βραδύτερον δὲ προσετέθησαν καὶ ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ Ἀσημάκης Ζαίμης.

Ἀνετίθετο δὲ αὐτῇ τὸ εἰδικὸν καθήκον νὰ μεριμνήσῃ διὰ παντὸς μέσου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος καὶ παρετίνατο τὸ δικαίωμα τοῦτο μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς συνόδου νέας συνελεύσεως.

Ἦδη δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου ἀφίκετο εἰς Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ συνέταξε νέον σχέδιον ὀργανισμοῦ. Μετ' ὀλίγον δ' ἀποβιβάσθεις εἰς Μεσολόγγιον καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μυροκορδᾶτος (21 Ἰουλίου) ἔλαβε κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου πᾶσαν πληρεξουσιότητα πρὸς διοργάνωσιν τῆς Σπαραγῆς Ἑλλάδος. Προεδρεύσας δ' ἐπὶ 32 προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν κατήρτισεν ἐν Μεσολογγίῳ (4 Νοεμβρίου) τὸν ὀργανισμόν τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἣτις διώρισε δεκαμελὲς συμβούλιον πρὸς προμήθειαν πάντων τῶν ἀναγκαίων ἐν τῷ πολέμῳ. Ὁ δὲ Νέγρης ἀνέλαβε τὴν διοργάνωσιν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἸΜακεδονίας καὶ προεδρεύσας ἐν

Ἀμφίση 70 προκρίτων καὶ ὀπλρχηγῶν κατήρτισε τὴν ῥομικὴν διάταξιν τῆς συντακτικῆς συνελύσεως ἢ γερουσίας τῆς ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ἣτις ἀνέθετεν εἰς δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, εἰς τὸν περίπυστον Ἀρσίου Πάγον, πᾶσαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν.

Κατ' ἀπομίμησιν δὲ τούτων συνέστη καὶ πάλιν ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως καταργηθεῖσα Γερουσία τῆς Πελοποννήσου. Τὰ τρία δὲ ταῦτα σώματα διὰ τῆς ἐκλογῆς νέων πληρεξουσίων παρεσκευάσαν τὸ φύραμα τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀ' ἐθνικῆς συνελύσεως (20 Δεκεμβρίου 1821), ἣτις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Μυροκορδάτου συνέταξε καὶ ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὃ πλὴν τῶν τριῶν γερουσιῶν ἀνιδρύετο καὶ α') τὸ Νομοθετικὸν ἢ Βουλευτικὸν ἐξ 70 ἀντιπροσώπων, β') τὸ Νομοτελεστικὸν ἐκ 5 μελῶν, 1) τοῦ Μυροκορδάτου (ὡς προέδρου), 2) τοῦ Κανάρη, 3) τοῦ Δεληγιάννη, 4) τοῦ Ὀρλάνδου καὶ 5) τοῦ Λογοθέτου, ἵνα διοικῆ τὸ κράτος καὶ διορίζῃ τοὺς ὑπουργούς. Διόρισε δὲ αὐθημερὸν ὡς τοιούτους, τὸν Νέγγην πρόεδρον τῆς ἐπικρατείας καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν Κωλέττην τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸν Πανουτσον Νοταρᾶν τῶν Οἰκονομικῶν, τὸν Θεόδωρον Βλάχον τῆς Δικαιοσύνης, τὸν Νότην Μπότσακην τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν ἐπίσκοπον Ἰωσήφ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τὸν Λάμπρον Νᾶκον τῆς Ἀστυνομίας. Προσέτι κατήργησε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου καθιερωμένα ἐθρῶσημα καὶ ἀντὶ τοῦ φοίνικος παρέλαθε τὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηναίας, ἀντὶ δὲ τοῦ μελαροῦ χρώματος τῆς σημαίας τὸ κυανόλευκον, ἐξ 9 ἐναλλὰξ ὀριζοντίως κειμένων κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν. Τῇ παραμονῇ δὲ τῆς διακοπῆς τῶν συνεδριάσεων συνέταξε καὶ ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἣς ἐδικαιολόγει τὴν ἐπανάστασιν, ὡς πόλεμον ἐθνικόν, τῆς ὑποίας σκοπὸς εἶνε ἡ ἀνάκτησις τῆς ἐλευθερίας, τῆς τιμῆς καὶ τοῦ δικαίου.

Ἐορίσασα δὲ ὡς νέαν ἔδραν ἑαυτῆς τὴν Κόρινθον διελύθη
τῇ 15 Ἰανουαρίου 1822.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1822

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

**Τὰ κατὰ θάλασσαν σπουδαιότερα γεγονότα
ἐν ἔτει 1822.**

1) Νέον πολεμικὸν σχέδιον ἐκστρατείας καὶ ἔκπλους τοῦ τε
Τουρκικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ στόλου· 2) Καταστροφή τῆς
Χίου· 3) Πυρπόλησις Τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κα-
νάρη ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου· 4) Νέος ἔκπλους τῶν στόλων
καὶ νέον ἀνδραγάθημα τοῦ Κανάρη.

1. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἀφ' οὗ κατέβηκε τὸν Ἀλῆ-πασᾶν,
ἔλαβε δραστηριώτερα μέτρα συγκεντρώσασα πᾶσαι αὐτῆς τὰς
δυνάμεις, ὅπως κατασβέσῃ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικινύστα-
σιν. Καὶ ὁ μὲν στόλος αὐτῆς κατὰ τὸ νέον σχέδιον ἔμελλε
νὰ συντρίψῃ τὸν στόλον τῶν τριῶν νήσων, νὰ ἐπισιτίσῃ τὰ
φρούρια, νὰ μεταγάγῃ τροφὰς καὶ πολυεφεόδια καὶ νὰ μετα-
βιβάσῃ ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν
ἐτέραν τῶν στρατιῶν, ἧτις ἔμελλε νὰ προελθῇ ἀπὸ τῶν
Ἰωαννίνων διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς Μεσολόγγιον. Ἡ δ' ἑ-
τέρα τῶν στρατιῶν ἐπελαύνουσα διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλ-
λάδος ἔμελλε νὰ διαβῇ τὰς Θερμοπύλας καὶ τὸν Ἴσθμόν, καὶ
οὕτω αἱ δύο στρατικὴ ἐνούμενα νὰ καθυποτάξωσι καὶ τὴν
Πελοπόννησον.

2. Καὶ οἱ μὲν πρόσκοποι τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου κατὰ

Φεβρουάριον εισηγάγον τροφάς εἰς Μέθωνα καὶ ἐνίσχυσαν τὴν φρουρὰν τῶν Πατρῶν, ὁ δὲ στόλος ὑπὸ τὸν Καρᾶ-Ἀλῆ προσωρμίσθη εἰς Χίον (30 Μαρτίου) καὶ ἀπεβίβασεν 7000 ἄνδρας, οἵτινες διασκορπίσαντες εὐχερῶς τοὺς περὶ τὸν Γεώργιον Λογοθέτην ἢ Λουκοῦργον ἀποστατήσαντας τὴν νῆσον (10 Μαρτίου) περιέδραμον αὐτὴν μετὰ ἐτέρων ὑπερδισμυρίων ἐπιδραμόντων ἐκ τῶν Ἀσιατικῶν παραλίων, φέροντες πανταχοῦ τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον. Πᾶσα δ' ἀντίστασις ἀνθρώπων φιλησύχων καὶ ἀόπλων ἀπέβη ματαία. Οὐδεὶς τόπος ἔμεινεν ἀνεξερεύνητος, καὶ ἀνηλεῆς ἐπηκολούθησε σφαγή. Τρισμύριοι θηριωδῶς κατεσφάγησαν, πεντακισμύριοι ἐξηνδραποδίσθησαν, ἀνκρίθμητοι ἐπνίγησαν καὶ ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Κατὰ μὲν τὸν Ἀπρίλιον ἡ νῆσος ἠρίθμει ὑπὲρ τῆς 100000 κατοίκων, ἤδη δὲ μόλις ὑπελείφθησαν 2000, ὧν οἱ πλεῖστοι καθολικοί.

3. Μόλις λήγοντος τοῦ Ἀπριλίου ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διέταξε τὸν ἀπόπλουον τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἀλλ' ὅτε οὗτος ἀφίκετο εἰς Χίον, τὸ θλιβερὸν τῆς καταστροφῆς δρᾶμα εἶχε περικτωθῆ καὶ μόλις δυνηθεὶς νὰ σώσῃ τινὰς ἐκ τῶν λειψάνων τῆς θηριώδους πανωλεθρίας ἐπκνέπλευσεν εἰς Ψαρά. Ἐνταῦθα ἀπερρασίθη παρακεικινδυνευμένον τι τόλμημα, τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἀνέλαβον ὁ ἐξ Ὑδρας Πιπινος καὶ ὁ ἐκ Ψαρῶν Κωνσταντῖνος Κανάρης μετὰ 40 ἐπίσης ριψοκινδύνων ἐταίρων. Μεταλαβόντες τῶν θείων μυστηρίων ἀπέπλευσαν νυκτὸς μετὰ δύο πυρπολικῶν. Μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας καὶ κινδύνους εἰσέπλευσαν ἀθέατοι (τὴν 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου) ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τοῦ ἤχου τῶν μουσικῶν ὀργάνων καὶ τῶν φωνῶν 3000 ἀνθρώπων, ἀκολάστως ὀργιζόντων καὶ παταχούντων ἐντὸς τῆς νκυρχίδος κατὰ τὴν τελευταίαν παννουχίδα τῆς ἐορτῆς τοῦ Παΐραμιον. Ὅτε δὲ ἀθέατον τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη προσεκολλήθη εἰς τὴν νκυρχίδα καὶ μετέδωκε τῆς φλόγας,

ἔντρομοι ἀνεπήδησαν οἱ ἑορταστικὴ καὶ ἀπέλιπδες εἰσώρμησαν εἰς τρεῖς λέμβους, ὧν αἱ δύο ἀνετρέπησαν, ἡ δὲ τρίτη ἀπεβίβασεν ἐν τῷ λιμένι τοὺς ἐπιβάντας, ἐν οἷς καὶ τὸν Κικρᾶ-Ἀλῆ, ὅστις καὶ ἐξέπνευσεν, ἐπειδὴ εἶχε κτυπηθῆ ὑπὸ κεραίας τὴν κεραλήν. Ἡ νκουρχίς πυρίφλεκτος ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα, ὁ δὲ στόλος περίτρομος ἀποκόψας τὰς ἀγκύρας ἐχύθη εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Τὸ δὲ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταδώσῃ τὰς φλόγας εἰς τὴν ὑπονκουρχίδα, ἀποκοπέσῃς τῆς ἀρκύρας.

4. Ἐν ᾧ δὲ δύο μυριάνδροι στρατικῶν ἐξέδραμον ἀπὸ τῶν Ἰωννίνων, ὡς φοβεραὶ κατκιγίδες, ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον, ἡ μὲν ἀπὸ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς, ταχύτοχρόνως ἐξέπλεον ἀπὸ τοῦ Ἑλλήσποντου καὶ ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος ἐξ 84 πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μεχμέτ πεσᾶν. Προελάσας δ' ἀκωλύτως μέχρι Πατρῶν, ἐπανάπλευσεν εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον πρὸς ἐπισίτισιν τοῦ Παλαμηδίου, ἔνθα τῇ 8 Ἰουλίου συνεπλάκη πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ τῆς Σούδας λιμένα, ἀφίς πρὸς ἐπισιτισμὸν τῶν φρουρίων πύρων ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν μετὰ 70000 κοιλῶν σίτου, ὅς συνελήρθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἀπάρκας ἐκ Σούδας προσωρμίσθη ἕνεκα τρικυμίας μεταξὺ Τενέδου καὶ Τρωάδος, ἔνθα τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Βρατσάνου ἀνεπιτυχῶς προσεκολλήθη ἐπὶ τῆς νκουρχίδος, τὸ δὲ τοῦ Κανάρη ἐπιτυχῶς ἐπὶ τῆς ὑπονκουρχίδος, ἥτις ἐν ἀκρεῖ περιελιχθεῖσα ὑπὸ τῶν φλογῶν πυρίφλεκτος ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ 1600 ἀνδρῶν (29 Ὀκτωβρίου). Ὁ δὲ Τουρκικὸς στόλος ἀποκόψας ἐν σπουδῇ τὰς ἀγκύρας εἰσέπλευσεν ἐντὸς τῶν Δαρδανελίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Κυβερνητικαὶ παρεκτροπαὶ καὶ ἀλλεπάλληλα
ἀτυχήματα.

Ὁ μὲν Ἄρειος Πάγος ἐκ φθόνου καὶ μικρονοίας κατεδίωκεν ἀμειλίκτως τὸν Ὀδυσσεύα, ἡ δὲ Κυβέρνησις καθαιρέσασα αὐτὸν τοῦ ἀξιώματος διεφιλονείκει τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἥρωος τῆς Γραβίως καὶ ἐπεκλήρυττε χρηματικὰς ἀμοιβὰς κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀποστάτου καὶ ἀπέστειλε τοὺς δύο νέους ἀντ' αὐτοῦ χιλιάρχας, Παλάσκαν καὶ Νοῦτσον, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τῆς. Ἄλλ' ἔπεσον ἐν Δρακκοσπηλιῇ αἱ κεφαλαὶ τούτων ὑπὸ τῶν ἐξοργισθέντων στρατιωτῶν τοῦ Ὀδυσσεύος.

Ἡ δ' ἐν Θετταλομαγνησίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις κατεβλήθη ταχέως ὑπὸ τῶν ἀγρίων σιφῶν τῶν πασάδων Μουσταφᾶ, Ἀπτουλαπούτ, Πεῦρᾶν κλπ. Ἡ Κασάνδρα καὶ Νιάουσα, ὁ Παλαιόπυργος καὶ 120 ἕτεροι κωμοπόλεις παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν διακρυαγὴν, οἱ δὲ κάτοικοι ἀπεσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν Εὐβοίᾳ μετὰ τὸν ἐν Στύροις εὐκλεῆ θάνατον τοῦ Ἡλία Μαυρομιχάλη (12 Ἰανουαρίου) καὶ τὸν ἐν Καστέλλῳ τοῦ ἐν Βρυσακίοις ἥρωος Ἀγγελῆ Γοβγίνα τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ ἐμκράνθη. Νέα δὲ ἐξέγερσις ἐνεργηθεῖσα κατὰ Λαμίας, Ὑπάτης καὶ Κομποτάδων κατεσταλῆ ὀλοσχερῶς. Μόλις δὲ παρεδόθη ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν (9 Ἰουλίου) καὶ ὑπέτάγη πάλιν ὑπὸ τοῦ μετ' ὀλίγον ἐπελθόντος Δράμαλη. Καὶ ἐν Πελοποννήσῳ δὲ χαλαρῶς ἐχώρουν αἱ πολιορκίαι τῶν φρουρίων Μεθάνων καὶ Κορώνης, Ναυπλίου καὶ Πατρῶν, ὅπερ, στενῶς πολιορκηθὲν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ προτιθέμενον νὰ παραδοθῆ διὰ συνθηκοποιήσεως, ἔσωσεν ἡ ἀβελτηρία τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὁ φθόνος πρὸς τὸν Κο-

λοκοτρώνην, ἥτις πομπωδῶς διεκέρυττε γενικὴν στρατολο-
γίαν ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ διέλυε
οὕτω τὴν πολιορκίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

**Τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα σπουδαιότερα
γεγονότα ἐν ἔτει 1822.**

- 1) Πτώσις τοῦ Σουλίου, 2) ἡ ἐν Πέτα μάχη.
- 3) Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

1. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (22 Ἰανουαρίου 1822) καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Εὐβοίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Πίνδου καὶ τῶν Ἀγιάφων, ὅλον τοῦ πολέμου τὸ βάρος συγκεντρωθὲν ἔμελλε νὰ πέσῃ ἤδη κατὰ τοῦ Σουλίου. Ὅθεν οἱ Σουλιῶται ἀπήτησαν ἐσπευσμένως τὴν ἐντεῦθεν ἐπικουρίαν. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὀλιγώρως φερομένη ἀνέβαλε τὴν ἐπικουρίαν μέχρις Ἰουνίου, ὅτε πλέον εἶχεν ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Σουλίου αὐτὸς ὁ Χουρσίτ (ᾧ Μαΐου) ἡγούμενος 14000 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν, οἵτινες, ὡς μυρμηκιά, ἀναρριχώμενοι ἐν τῇ χαράδρῳ τοῦ Ἀχέροντος προσέκρουσαν παρὰ τὸν Ἅγιον Δονάτον πρὸς τὴν κρατερὰν ἀμύναν, τὴν ὁποίαν ἥρωικῶς ἀντέταξαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας 52 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Δράκον. Ἐκχωρήσαντες δὲ οἱ Σουλιῶται τῶν ἐξωτερικῶν θέσεων συνεκεντρώθησαν πρὸς τὴν Κιάφκην, ὅπουθεν ἀπέκρουσαν πάσας τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν πολεμίων μέχρι Σεπτεμβρίου, ὅτε κατὰ τρυχόμενοι ὑπὸ τῶν στερήσεων ἀπῆλθον διὰ συνθήκης ἔνοπλοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

2. Βραδέως ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ δράμῃ

πρὸς βοήθειαν τοῦ κινδυνεύοντος Σουλίου. Μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τὴν διαταχὴν γενικῆς στρατολογίας ἐν Πελοποννήσῳ ὁ Μαυροκορδαῖτος παραλαβὼν ἐκ Κορίνθου τὸ ὑπὸ τὸν Ταρέλλαν σῶμα τῶν τακτικῶν καὶ τὸ σύνταγμα τῶν φιλελλήνων ὑπὸ τὸν γενναῖον Δάννιαν καὶ τὸ σῶμα τῶν Ἴονίων ὑπὸ τὸν Πανᾶν ἀφίκετο εἰς Πάτρας. Ὁ δὲ ἐκ Βυρτεμβέργης στρατηγὸς Νόρμαν ἐτάχθη ὡς ἀπλοῦς ταγματάρχης ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ Μαυροκορδαίου, ὁ ὁποῖος παραλαβὼν ἐκ Πατρῶν καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μυρομιχάλην 5000 Μανιάτας διεπεραιώθη εἰς Μεσολόγγιον. Ἐντεῦθεν προαπέστειλε τὸν Κυριακούλην Μυρομιχάλην εἰς Φανάρι, λιμένα 7 ὥρας τῆς Κιάρας ἀπέχοντα, ἵνα ἐκεῖθεν ἐφοδιάσῃ τοὺς Σουλιώτας διὰ τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Ἀλλ' ἐκεῖ οὗτος μὲν περικυκλωθεὶς ὑπὸ ὑπερέτας δυνάμεως τῶν πολεμίων καὶ ἀποκρούσας πολλὰς τούτων ἐφόδους ἔπεσε βληθεὶς τὴν καρδίαν διὰ φονικῆς σφαιρας (4 Ἰουλίου), ὁ δὲ νεκρὸς μετενεχθεὶς εἰς Μεσολόγγιον ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς. Ὁ δὲ Μαυροκορδαῖτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ (περὶ τὰς 3000) προέβη βραδυπορῶν καὶ μετὰ θλιβερὰς περιπετεῖς ἐστρατοπέδευσεν ἐν Κομποτίῳ, ἔνθα οἱ περὶ τὸν Νόρμαν, Ταρέλλαν καὶ Δάννιαν τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες ἤραντο τὴν πρώτην νίκην τρέψαντες εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν τὸ κυκλώσαν τὸν πρὸς κατόπτευσιν τῶν θέσεων Νόρμαν ἵππικὸν τῶν πολεμίων (10 Ἰουνίου). Ἡ νίκη αὕτη ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τοῦ στρατηγοῦ. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς Ἄρτης ἐφοδὸν ἐπωφελοῦμενος τῶν πολεμίων τὴν ἐκπληξιν ἢ προχωρήσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ, τοῦναντίον κατέτεμεν αὐτὸν καὶ διέταξε τὸ μὲν ἐν σῶμα ὑπὸ τὸν Μάρκον Βότσαρην νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν πέντε Πηγαδίων, τὸ δ' ἕτερον καὶ ἰσχυρότερον ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Πέτα, ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ ἀφῆκεν 150 μόνον ἄνδρας καὶ αὐτὸς

ἀπῆλθεν εἰς Λαγκάδα, ἐξάωρον διάστημα ἀπέχουσαν τοῦ Πέτρα, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων.

Τὴν κινδυνωδεστέραν τῶν θέσεων ἐν Πέτρα κατέλαβον οἱ ὑπὸ τὸν Δάννικιν φιλέλληνες, τὸ ἐκ τακτικῶν σύνταγμα τοῦ Ταρέλλα μετὰ 2 τηλεβόλων καὶ τὸ σῶμα τῶν Ἰονίων. Ὅπισθεν αὐτῶν ἐν μακρᾷ σειρᾷ ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ βουνοῦ ἐτάχθησαν οἱ λοιποὶ Ἕλληνες. Πλαγίως δὲ τῶν φιλελλήνων καὶ ὑπερθεν ὑψώματος ὁ Γῶγος Βακόλας μετὰ 200 ἀνδρῶν, ἀριστερόθεν δ' αὐτοῦ ὁ μετὰ τὴν ἐν πέντε Πηγαδίοις ἤπταν (30 Ἰουνίου) ἐπανακάμψας Μ. Βότσαρης.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς 6000 Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὸν Ρεσίτ Πασᾶν ἢ Κιουταχῆν περικύκλωσαν τοὺς εἰσέτι ὑπνώτοντας Ἕλληνας. Ἐσπευσμένως περὶτάχθησαν οἱ Ἕλληνες ἀφυπνήσκοντες καὶ ὑπεδέχθησαν διὰ φονικοῦ πυρὸς τοὺς ἐπελύνοντας πολεμίους. Δις οὕτω ἀνέστειλαν τὴν ὄρμην τῶν πολεμίων καὶ οἱ φιλέλληνες ἠτοιμάζοντο νὰ ἐφορμήσωσι μὲ τὰς λόγχας, ὅτε αἴφνης ἐκ τῶν νώτων καὶ τῶν πλευρῶν ἡ μάχη ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ ὀλεθρίαν τροπὴν. Πρὸς βορρᾶν ὑπῆρχε λόφος, δεσπόζων τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτον ἀπ' ἀρχῆς τῆς μάχης διέταξεν ὁ Ρεσίτ νὰ καταλάβῃ σῶμα Ἀλβανικόν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτῶν περὶ τοὺς 80 ἀθέατος ἀνελθοῦσα κατέλαβεν αὐτόν, ἡ δὲ ὀπισθοφυλακὴ διεσκορπίσθη καὶ κατεκόπη ὑπὸ τοῦ Γῶγου, καθ' οὗ ἐφόρμησαν ἤδη ἐκ τῶν νώτων οἱ ἀπὸ τοῦ λόφου καὶ ἔτρεψαν τοὺς περὶ αὐτόν. Οἱ ἐπὶ τῆς κλιτύος τεταχμένοι ἰδόντες τὴν τροπὴν ὑπέλαβον ταύτην ὡς προδοσίαν καὶ πάντες οἱ ἄτακτοι μίαν ῥήξαντες κραυγὴν ἀπροδοσίαν ἐτρέπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Τότε ὁ Ρεσίτ διατάσσει νέαν γενικὴν ἐπίθεσιν, βοηθουμένην καὶ ὑπὸ τοῦ ἰππικοῦ. Οὕτω δὲ τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες κυκλοῦνται πανταχόθεν. Τὸ σύνταγμα τοῦ Ταρέλλα εἰς μάτην ἐπιζητεῖ νὰ διελάσῃ διὰ μέσου τῶν πυκνῶν σιφῶν κατακοπτόμενον καὶ κατακό-

πτον. Πίπτει ὁ ἄνδρεις Ταρέλλας καὶ συνθροῦνται οἱ περὶ αὐτὸν καὶ αὐτὸς ὁ Νόρμαν ἀποκομίζεται βαρέως τετραυματισμένος τῆς μάχης. Πίπτει ὁ Δάννις καὶ ὁ Πολωνὸς Μιζεύσκης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀγαθοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ὑπὲρ τοὺς 400 ἐκ τῶν φιλελλήνων εὐρίσκουσιν ἐνταῦθα τὸν ἐν ἐπεζήτητον ἔνδοξον στρατιώτου θάνατον. Μόλις δὲ 25 φιλέλληνας μετ' εὐαρίθμων τακτικῶν διασφῶνται λογχομαχοῦντες εἰς Λαγκάδαν, ἔνθα εὐρίσκουσι τὸν στρατηγὸν των γευματίζοντα καὶ μαντευόμενον ἐξ ὠμοπλάτης ὀπτοῦ ἀρνίου ὑπὸ τοῦ κλέφτου Γρίβα τὴν ἐν Πέτρα πανωλεθρίαν. Οὕτω ἀπώλετο τὸ ἄνθος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐματτιώθη ἡ ἐκστρατεία καὶ ὑπετάγη σύμπασα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς.

3. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Πέτρα καὶ τοῦ Σουλίου τὴν πτώσιν ὁ Ὁμὲρ Βριώνης διαβὰς ἀκωλύτως τὰς Στενάς τοῦ Μακρυπόρου διόδους καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ νικητοῦ τοῦ Πέτρα ἐπεφάνη τῇ 25 Ὀκτωβρίου μετὰ 12000 ἀνδρῶν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπερ στενῶς ἀπέκλεισεν οὗτος μὲν ἀπὸ ξηρᾶς, ὁ δὲ Ἰουσοῦρ Πασᾶς ἀπὸ θαλάσσης. 600 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Μακρῆν μετὰ τῶν ὀλιγαρίθμων λειψάνων τοῦ ἐν Πέτρα ἡττηθέντος στρατοῦ ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθῶσιν ἀπέναντι τῆς καταπληκτικῆς τχύτης δυνάμεως τῶν πολεμίων. Καὶ οὗτοι μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς περιωρίσθησαν εἰς μικρὰς ἀψιμαχίας, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἐπιτηδείως ἐξχοραζόμενοι τὰς περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις παρέτειναν τὸν χρόνον μέχρι τέλους Νοεμβρίου, ὅτε, διαλυθείσης τῆς ἀπὸ θαλάσσης πολιορκίας καὶ εἰσχυθεῖσάν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων καὶ ἐλθούσης ἰκανῆς ἐκ Πελοποννήσου ἐπικουρίας ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Δεληγιάννην, ἀπέριψαν πᾶσαν περὶ παραδόσεως πρότασιν. Τότε οἱ πολέμιοι ἀπεφάσισαν νὰ κυ-

ριεύσωσιν αὐτὸ διὰ γενικῆς ἐφόδου καὶ ὡς κατάλληλον ἐθεώρησαν τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου ἐπὶ τῇ ἐλπίδι εὐχερεστεράς ἀλώσεως, ἐπειδὴ οἱ ἐντὸς θὰ ἡσυχολοῦντο περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἑαυτῶν καθηκόντων. Ἄλλ' ἐφεύσθησαν τῶν ἐλπίδων, διότι οἱ ἐντὸς πληροφορηθέντες τὸ σχέδιον ἠγρόπουν ὀπισθεν τοῦ περιτειγίσματος. Ὅτε δὲ τὰ Ἀλβανικὰ στίφη προσήγγισαν ἄφωνα, φονικὸν ὑπεδέχθη αὐτὰ πῦρ καὶ ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἔπεσον νεκροί, ὑπερδιπλάσιοι δ' ἐπληρώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν ἀκράτῃ φεύγοντες. Ὁ δορυμὸς χειμῶν, αἱ παντοειδεῖς στερήσεις, ἡ ἀγγελία, ὅτι ὄσον οὐπω καταφθάνει ὁ Ὀδυσσεύς, ἐξηνάγκασαν τοὺς πολιορκοῦντας νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν (31 Δεκεμβρίου) καὶ ἀφέντες πᾶσαν ἀποσκευὴν μετὰ σπουδῆς ἀπῆλθον εἰς τὸ Βραχῶρι. Ἐκ τούτων 500 μὲν παρεσύρθησαν ὑπὸ τοῦ ὀρητικῆς ρεύματος τοῦ Ἀχελώου, οἱ δὲ λοιποὶ διεπεραιώθησαν εἰς Πρέβεζαν ἡμίνεκροι καὶ ῥιγοῦντες ἐκ τοῦ φόβου, τοῦ ψύχους καὶ τῶν στερήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1822.

§ 1 Ἐκστρατεία καὶ θάνατος τοῦ Δράμαλη.

Τρισμῦριοι ἐπίλεκτοι πεζοὶ καὶ 6000 ἵππεις μετὰ μιᾶς πυροβολαρχίας καὶ πολλῶν καμήλων καὶ ὑποζυγίων ὑπὸ τὸν στρατηλάτην τῆς Δράμας Μαχμούτ — πασάν, τὸν κοινῶς ἐπικαλούμενον *Δράμαλην*, ἐξορμήσαντες ἀπὸ Λαρίσσης (περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου) καὶ διαβάντες ἀκωλύτως τὰς Θερμοπύ-

λας καὶ δροῦντες τὴν Βοιωτικὴν καὶ Ἀπτικὴν εἰσέβηλον εἰς Κορινθίαν (5 Ἰουλίου) καὶ προελάσαντες διὰ τῶν Δερβενικίων κατεπλημύρησαν τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας. Ἐκτελεστικὸν καὶ Βουλευτικὸν καὶ Κυβερνησις ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῷ μεγέθει τοῦ κινδύνου κατέφυγον εἰς δύο ἡμιολίας ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἀκροκόρινθος ὑπετάγη καὶ ἡ πολιορκία τῶν φρουρίων Νευπλίου, ἐτοιμῶν εἰς παράδοσιν, διελύθη. Μόνον οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Ἄργου ὑπὸ τὸν Μανιάτην Καρχαγιάνην ἐγκλεισθέντες ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀμυνκν. Πρὸς βοήθειαν αὐτῶν ἐπέδραμε καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Γεώργιον καὶ Ἰωάννην Μαυρομιχάλην. Ἐν ᾧ δ' οὗτοι ἀπεγνωσμένως ἡμύοντο, ἐπέδραμεν, ὡς γίγσκε, ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου καὶ συνκείρας περὶ ἑαυτὸν ἰκανὰς χιλιάδας ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, Κρεββατᾶν, Παπαφλέσσα, Μεταξᾶν, Εὐμορφόπουλον κλπ. κατέλαθε τοὺς παρὰ τὴν Λέρνην Μύλους. Ἐν τῇ ὀχυρωτάτῃ ταύτῃ θέσει ἰδρύσας τὸ ἑαυτοῦ στρατηγεῖον καὶ πυρπολήσας πάντα τὰ ἐν Ἀργολίδι σιτηρὰ καὶ ὅτε μὲν ἀμυνόμενος, ὅτε δὲ ἐπιτιθέμενος, περιήγαγε τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμμηχανίαν. Πλὴν δὲ τοῦ πολέμου ἐδεκάτιζε τὸν στρατὸν τοῦ Δράμακῃ πείνα καὶ ἀσθένεια. Ὅθεν ἐδέησε νὰ ὑποχωρήσῃ. Τοῦτο δὲν διέλαθε τὸ διορατικὸν βλέμμα τοῦ Γέρου οὐδ' ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα, ὡς οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ πιστεύσαντες ὅτι ὁ Δράμακῃς προτίθεται νὰ προελάσῃ εἰς Τρίπολιν, οὐδὲ τὸν ἀπέτρεψεν ὁ ἄκκιρος χλευασμὸς τοῦ Πετρόμπεη, εἰπόντος, ὅτι «πηγάινει νὰ γείνη καὶ πάλιν κλέφτης εἰς τὰ βουνὰ» ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβῇ καὶ καταλάβῃ μετὰ 2350 ἀνδρῶν τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὅπως ἐπισκοπῇ ἐκεῖθεν τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ οὕτω προκαταλάβῃ διὰ τοῦ Νικήτα, Πλαπούτα, Ὑψηλάντου, Παπαφλέσσα, Παπανίκα κλπ. τὰ στενὰ τῶν Δερβε-

νυχίων καὶ τὰς κλιτύας τοῦ Ἁγίου Σώστου. Τῇ πρωΐᾳ δὲ τῆς 26 Ἰουλίου προήλασεν ἐξ Ἄργους ἡ τοῦ Δράμαλης πρώτη στρατιὰ, ἥτις μὴ δυνηθεῖσα, νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, ἐτράπη πρὸς τὸν Ἅγιον Σώστην, ἀλλὰ πανταχόθεν ἐξεπήδων ἔνοπλοι καὶ φανικὸν πῦρ καὶ μάχαιρα ἐθέριζεν αὐτούς. Ἐπελθὼν δὲ τὸ σάτος τῆς νυκτὸς διηκούλυνε τῶν πλείστων τὴν φυγὴν, ὧν οἱ μὲν προήλασαν πρὸς τὴν Κουρτέσσαν, οἱ δὲ ὑπέστρεψαν πρὸς τὴν Ἄργολίδα. Ἀλλὰ 4000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς περιωνύμους ἐκείνας κλιτύας καὶ χαράδρας καὶ ἀπειροπληθῆ λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔδραψε δάφνας ἀθανάτου στρατηγικῆς δόξης καὶ ὁ ἦρωσ τῶν Δολιανῶν Νικήτας ἠρωικώτατα ἐνταῦθα διαπραξάμενος ἀνευφημίσθη τὸ δεύτερον ἤδη *Τουρκομάχος*. Ὁ Δράμαλης διέμεινε ὡσεὶ κεραυνόπληκτος ἄμα τῇ δεινῇ ἀγγελίᾳ καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας διατρέψας ἐν Ἄργει προήλασε μετὰ τῆς ὑπολειπομένης στρατιᾶς εἰς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἄϊνορίου (28 Ἰουλίου). Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε κατὰ λάβη πάσας τὰς διόδους προτρέψας καὶ τοὺς ἐν Μύλοις νὰ κατὰλάβωσι τὸ Χαρβάτι (Μυκήνας), ὅπως ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῶν νώτων. Ἄτυχῶς οὗτοι δελεασθέντες ὑπὸ τῆς λείας ἐτράπησαν πρὸς λαφυραγωγίαν τοῦ ἐν Ἄργει κατὰ λειψθέντος στρατοπέδου, καὶ ὁ Δράμαλης μικρὰν εὐρῶν ἀντίστασιν διήλασεν ἀπολέσας περὶ τοὺς χιλίους μόνον. Ἀλλὰ τηλικαύτη ὑπῆρξεν αὐτῷ ἡ ἠθικὴ δυσθυμία καὶ θλίψις, ὥστε ὑπὸ τὸ βῆρος αὐτῆς κατέστρεψε τὸν βίον τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1822, μὴ δυνηθεὶς νὰ διαφύγῃ, ἐπειδὴ περιεκυκλώθη ἐν Κορίνθῳ, ὡς ἐν παγίδι, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, κατὰ λαβόντων πάσας τὰς πέριξ διόδους. 4000 δὲ τῆς πολυαρίθμου ἐκείνης στρατιᾶς προβάντες μέχρις Ἀκράτας καὶ κυκλωθέντες ἀφῆκαν ἐκεῖ οἱ πάντες τὰ κῶλα, ἐκτὸς εὐαρίθμων, ἐπιβιβάσθέντων ἐπὶ πλοίων, ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουσοῦ.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος δικαίως ἐπεκλήθη *Σωτήρ*

τῆς Ἑλλάδος, ἀνηγορεύθη ἤδη ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμακῃ ἐπηκολούθησεν ἡ πτώσις τοῦ Παλαμηδίου καὶ τῆς Ἀκρονκυπλίας. Ὁ Στατικός ἀναρριχηθεὶς τῇ 29 πρὸς τὴν 30 Νοεμβρίου ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ Παλαμηδίου μετὰ 300 ἐταίρων ἐν ἄσελήνῳ καὶ ὑετώδει νυκτὶ ἐγένετο ἀναιμάκτως κύριος αὐτοῦ. Εἶτα δὲ στρέψας τὰ τηλεβόλα κατὰ τῆς Ἀκρονκυπλίας ἐξηνάγκασε τὴν φρουρὰν νὰ παραδοθῇ (τῇ 9 Δεκεμβρίου) διὰ συνθήκης τῷ Κολοκοτρώνῃ καὶ τῷ Ἀμιλτων.

§ 2. Ἀμνηστία τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ ἡ πρὸς τὸν Μεχμέτ ὑπ' αὐτοῦ συνομολογηθεῖσα ἀτακωχί.

Τὸ Βουλευτικὸν ἐκπληκτον ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τοῦ Δράμακῃ ἔσπευσε νὰ ἀμνηστεύσῃ τὸν Ὀδυσσεά (24 Ἰουνίου), τὸ δὲ Νομοτελεστικὸν ἐκὼν ἄκον ἀπεδέξατο τὴν ἀμνηστίαν καὶ διέταξε τὸν Ἀρειὸν Πάγον νὰ μὴ καταδιώκῃ αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρώνης μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Δράμακῃ διέταξεν αὐτόν νὰ καταλάβῃ τὰ ὄνειρα ὄρη, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μεταπεμφόμενοι παρέδωκαν αὐτῷ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ συγκαλέσαντες γενικὴν τῶν προκρίτων συνέλευσιν κατήργησαν τὸν Ἀρειὸν Πάγον (18 Σεπτεμβρίου) καὶ ἀνηγόρευσαν ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὀδυσσεά (24 Σεπτεμβρίου). Ὁ Ὀδυσσεὺς διορίσας φρούραρχον τῆς Ἀκροπόλεως τὸν Γκούρακ ἀπῆλθε μετάπεμπτos ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν εἰς Δαδίον (Δαυλίδα), ἐνθα πρὶν ἢ καλῶς ὀχυρωθῇ προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ, ἐπελθόντος ἐκ Λαρίσσης μετὰ 12000 ἀνδρῶν, ἠττήθη (1 Νοεμβρίου), ὁ στρατὸς αὐτοῦ διεσκορπίσθη καὶ αὐτὸς διολισθήσας ἀνὰ μέσον τῶν ἐχθρῶν μόλις διεσώθη διὰ τῆς ὠκυποδίας εἰς Ἀράχωβαν, ὅπουθεν διαβουκολήσας τὸν Μεχμέτ δι' ἐπικρωγῶν ὑποσχέσεων ἔπεισεν

αὐτὸν νὰ ἀναστείλῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν του καὶ πάλιν τῶν ἐχθροπραξιῶν συνομολογήσας πρὸς αὐτὸν ἀναχωρῆν ὄπλων.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλι μέχρι τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραὴμ εἰς τὴν Πελοπόννησον (1823—1824).

ἜΤΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1823) ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

**Τὰ κατὰ θάλασσαν σπουδαιότερα γεγονότα
ἐν ἔτει 1823.**

§ 1. Σχέδιον τῆς νέας ἐκστρατείας τῆς Τουρκίας.

Μετὰ τὴν οὐκ ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ προηγουμένου ἔτους κατὰ τὸ αὐτὸ σχέδιον ἐμελλον νὰ εἰσβάλωσι δύο κατὰ ξηρὰν στρατιαί, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ πασᾶν Βερκόφτσαλην ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βριώνην καὶ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῆν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνούμεναι περὶ τὴν Νάυπακτον νὰ διαπεράσῃσι διὰ τοῦ μέλλοντος νὰ καταπλεύσῃ στόλου εἰς Πελοπόννησον πρὸς καθυπόταξιν αὐτῆς.

§ 2. "Εκπλους τῶν στόλων.

Καὶ ὁ μὲν Τουρκικὸς στόλος ἀπάραι· ἐξ Ἑλλησπόντου προσωρμίσθη πρὸ τῆς Καρύστου (τῆ 27 Μαΐου), ἔνθα ἀπέβησε 3000 ἄνδρας, οἵτινες διασκορπίσαντες τοὺς ὑπὸ τὸν Νικόλαον Κριεζώτην πολιορκοῦντας τὸ φρούριον περιήλθον τὴν νῆσον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἐντεῦθεν μικρὰ τις μοῖρα ἀπέπλευσεν εἰς Κρήτην. Ὁ δὲ λοιπὸς στόλος ἀποβιβάσας τροφὰς καὶ πολεμφοῦδια εἰς Χαλκίδα, Μέθανα καὶ Κορώνην προσωρμίσθη πρὸ τῶν Πατρῶν (9 Ἰουλίου). Ἀφῆσας δὲ εἰς τὸν Ἰουσοῦρ 3 φρεγάτας καὶ 14 ἄλλα μικρότερα πλοῖα ἀπῆρεν ἐκεῖθεν μετὰ δίμηνον διατριβὴν καὶ (κατὰ Νοέμβριον) ἀνέπλευσεν εἰς Ἑλλησπόντον ῥυμουλκῶν 5 ἑλληνικὰ φορτηγὰ πλοίαρια.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς οὐδὲν ἀντάξιον τῶν δύο προηγουμένων ἐτῶν διεπραξάτο. Οἱ Ὑδραῖοι οὐ μόνον δὲν συγκατετίθεντο νὰ ἐπιπλεύσωσι πρὶν ἢ ἀποζημιωθῶσιν, ἀλλὰ καὶ περιήλθον εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Σπετσιώτας καὶ Ψαριανοὺς. Οὐδέποτε τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος εἶχον περιέλθῃ εἰς οἰκτροτέραν κατάστασιν ἔνεκα τῆς ἀχρηματίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν. Μόλις δὲ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου στόλος ἐκ 40 πολεμικῶν καὶ 6 πυρπολικῶν ἐκπλεύσας κατενυμάχησε τοῦ Τουρκικοῦ περὶ Λήμνον (15 Σεπτεμβρίου). Περὶ δὲ τὸν κόλπον τῶν Ὠρεῶν συναντήσας 10 Ὀθωμανικὰ πλοῖα, μεταφέροντα Εὐβοεῖς αἰχμαλώτους, τὰ μὲν 4 συνέλαβε, μίαν γολέτταν ἐπυρπόλησεν αὐτανδρον, τὰ δὲ λοιπὰ ἐξηνάγκασε νὰ ἐξοκειλωσιν εἰς τὴν ζήραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ', Β'

**Τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐν ἔτει
1823 σπουδαιότερα γεγονότα.**

Ὁ Ἰουσούφ πασᾶς προελάσας ἐκ Λαρίσσης ἐξεχύθη διὰ τῶν θεσσαλικῶν πόρων εἰς Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν, διαλύσας οὕτω τὴν πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ συνομολογηθεῖσαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνακωχὴν (4 Ἀπριλίου). Ἰδρύσας δὲ τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐν Θήβαις, αὐτὸς μὲν μετέβη εἰς Εὐβοίαν, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ πασᾶ τῆς Καρύστου πρὸς καθυπόταξιν τῆς νήσου, ὁ δὲ ὑπομείνας στρατὸς διήλασε δὴν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν λοιπὴν χώραν μέχρις Ἀραχώβης μάτην ἀποπειραθεὶς νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφρούρει ὁ Γκούρας μετὰ 200 ἀνδρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

**Τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα σπουδαιότερα
γεγονότα ἐν ἔτει 1823.**

§ 1. *Θάνατος τοῦ Μάρκου. Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ.*

Ὁ μὲν Μουσταῖ πασᾶς ἀφροίσας ἐν Ἠπειρῷ περὶ τὰς 10000 στρατοῦ εἰσήλασε διὰ τῶν Ἀγρᾶφων εἰς Αἰτωλίαν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βριώνης μετὰ 6000 Ἀλβανῶν εἰς Ἀκαρνανίαν. Καὶ ἡ μὲν ἐμπροσθοφυλακὴ ἐκ 4000 Μιρδιτῶν ὑπὸ τὸν Τσελαεττίν-μπέην προελάσασα κατέλαβε τὸ παρὰ τὰς ὑπαιρέας τοῦ Βελουχίου (Τυμφρηστοῦ) Καρπενήσιον (5 Αὐγούστου). Ὁ Μάρκος Βότσαρης ἡγούμενος 350 Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ Τσαβέλλα, καὶ συνεννοηθεὶς πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνανάνας ἀπεφάσισε νὰ ἐπιπέσῃ νυκτός, αὐτὸς μὲν ἐκ τοῦ πεδίου, αἱ δὲ

ἐκ τῶν ὁρέων 5 ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ὁ Μάρκος ἀνυπομονῶν, πρὶν ἢ ἐπέλθωσι καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ὁρέων, εἰσορμᾷ (11 Αὐγούστου) αὐτὸς μόνος μετὰ τῶν 350 ἑαυτοῦ Σουλιωτῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀμερίμως κοιμωμένων πολεμιῶν καὶ μετὰ μεγάλην θραῦσιν, τὴν ὁποίαν ἐπήνεγκεν εἰς αὐτούς, ἀναρριχώμενος ἐπὶ μάνδρας ἔπεσε νεκρὸς βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας τὸ μέτωπον. Οἱ συναγωνισταὶ ἐπέστρεψαν συγχομίζοντες βαρύτερα λάφυρα καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Μάρκου, τὸν ὁποῖον ἐκήδευσαν μεγαλοπρεπῶς ἐν Μεσολογγίῳ παρὰ τὸν τάφον τοῦ Κυριακούλη.

Οἱ δὲ πολέμιοι θάψαντες τοὺς νεκροὺς προήλασαν μέχρι Καλιχκούδας, ἔνθα ἀπήντησαν τὴν πρώτην ἀντίστασιν ὑπὸ 2000 ἐκεῖ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων, οἵτινες τετράκις ἀπέκρουσαν τὰς μακινώδεις αὐτῶν ἐφόδους (28 Αὐγούστου). Ἄλλὰ κυκλωθέντες ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν πολεμιῶν διήλασαν ξιφῆρεις διὰ μέσου αὐτῶν, ἀπολέσαντες 150 νεκρούς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ζυγούρη Γσαβέλλαν καὶ Νικόλαον Κοντογιάννην. Ἐντεῦθεν οἱ πολέμιοι προελάσαντες ἀνέλαβον τὴν ἐκπολιόρκησιν τοῦ Αἰτωλικοῦ (5 Ὀκτωβρίου). Μετὰ δέμηνον δὲ ματαίαν πολιορκίαν ἀπῆλθον ἐν θυελλῶδει νυκτὶ (30 Νοεμβρίου), ὁ μὲν Βριώνης εἰς Ἄρταν, ὁ δὲ Μουσταῆς εἰς Σκόδραν ἀπολέσαντες τὸ τέταρτον τῆς ἑαυτῶν στρατιᾶς.

Ἐν τῷ μεταξὺ παρεδόθη καὶ ὁ Ἀκροκόρινθος (26 Ὀκτωβρίου 1823), αὐστηρῶς τηρηθέντων τῶν ὅρων τῆς συνθήκης, τὴν ἐκπολιόρκησιν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν Νοταραίων βλαστός, ὅστις καὶ τὴν περιουσίαν ἀφειδῶς καὶ τὴν ἰδίαν ζωὴν ἔθυσεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος.

§ 2. Ἡ ἐν Ἄστρει Β' ἐθνικὴ συνέλευσις.

Οἱ ἐν Ἄστρει συνελθόντες πληρεξούσιοι τῆς Β' ἐθνικῆς συνέλευσεως διηρέθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν τῶν

στρατιωτικῶν, ἧς ἠγεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, ἧς ἠγεῖτο ὁ Μαυροκορδατος προσελθὼν μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ 100 ὀπλοφόρων. Ἡ μερὶς αὐτῆ ἔσχε τὴν πλειοψηφίαν. Καὶ πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ Πετρόμπεης, ἀντιπρόεδρος δ' ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, γραμματεὺς ὁ Θεόδωρος Νέγρης καὶ φρούραρχος ὁ Γιατράκος. Προέβη δὲ πάκρυτα καὶ εἰς τὴν κκτάρησιν τῶν κεντρικῶν ἀρχῶν τῆς τε Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς καὶ τοῦ εἰς τὸν Κολοκοτρώνη μετὰ τὴν κκτάρῶσιν τοῦ Δράμαλη ἀπονεμηθέντος τίτλου τοῦ ἀρχιστρατήγου. Εἶτα δὲ προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νομοτελεστικοῦ, τοῦ ὁποίου πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ Πετρόμπεης, μέλη δὲ ὁ Ἀνδρέας Ζαίμης, ὁ Σωτήριος Χαράλάμης καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, ἀφθεσίσης κενῆς τῆς πέμπτης θέσεως, ἀρχιγραμματεὺς δὲ ὁ Μαυροκορδατος. Ἐντὶ δὲ τοῦ Πετρόμπεη ἐν τῷ βουλευτικῷ ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Ὀρλάνδος, καὶ ἐντὶ αὐτοῦ, μετ' ὀλίγον διορισθέντος ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ, ὁ Μαυροκορδατος (24 Μαΐου). Ὅτε δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου ὁ Ὀρλάνδος ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν χάριν τοῦ ἐθνικοῦ δανείου ἐξελέγη ἀντ' αὐτοῦ ὁ Κολοκοτρώνης, συγκεντρώσας ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, διότι πλὴν τοῦ Μεταξᾶ ὁμοφώνησαν αὐτῷ καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Χαράλάμης. Τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ὁ Μαυροκορδατος εἶδε δυσχεροστούμενος. Ἐντεῦθεν ἠμεταξὺ αὐτῶν ἔρις προέβη μέχρι ἀπειλῶν καὶ ὁ Μαυροκορδατος ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν, ὅπως ἐνισχυθεὶς ἐκεῖθεν καταβάλλῃ τὸν ἀντίπαλον.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1824 ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἐπισκόπησις τῶν ἐσωτερικῶν.

§ 1. Σύγκρουσις τῶν δύο μερίδων, ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ὑπερίσχυσις τῆς πολιτικῆς μερίδος. Νέα ὑπὸ τὸν Κουντουριώτην κυβέρνησις καὶ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, κάθειρξις τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ 14 ἄλλων ὀπλαρχηγῶν.

Ὁ Μαυροκορδάτος μεταβὰς εἰς Ὑδραν κατώρθωσε διὰ τῆς πολιτικῆς ἐαυτοῦ περινοίας καὶ τῶν ἐπαγωγῶν ὑποσχέσεων καὶ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς νησιώτας, δι' ὧν ἐνισχυθὲν τὸ βουλευτικὸν προέβη εἰς αὐθαιρέτους πράξεις καθαιρέσαν πάντα τὰ μέλη τοῦ ἐκτελεστικοῦ (6 Ἰανουαρίου 1824) καὶ προχειρισάμενον ἀντ' αὐτῶν πρόεδρον μὲν τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀντιπρόεδρον δὲ τὸν Παναγιώτην Πόττασιν, καὶ μέλη τὸν Ἰωάννην Κωλέττην, τὸν Ἰωάννην Σπηλιωτάκην καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον. Συγχρόνως δὲ διέταξε νέας ἐκλογὰς πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ἀντιπροσώπων ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἀποχωρήσῃ. Ἄλλ' ἢ ἐν Ναυπλίῳ καθαιρεθεῖσα κυβέρνησις ἐθεώρησεν ὡς ἔκνομα τὰ γενόμενα καὶ διέταξε καὶ αὕτη νέας ἐκλογὰς. Μετέθηκε δὲ τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐκ Ναυπλίου αὐθις εἰς Τρίπολιν. Οὕτω δὲ συνέστησαν δύο κυβερνήσεις ἀντὶ μιᾶς, ἡ μὲν ἐδρεύουσα ἐν Ἐρμιόνη, ἡ δὲ ἐν Τρίπολει, κατελεγχόμεναι ἀμοιβαίως ὡς ἔκνομοι. Καὶ οἱ μὲν πολιτικοὶ ἀπεκάλουν τοὺς στρατιωτικοὺς κλέφτας καὶ ἀντάρτας, οὗτοι δὲ τοὺς πολιτικοὺς καλαμαράδες καὶ φαταριωτικὸν σκευολόγιον. Τούτων οὕτω ἐχόντων, ἡ ρῆξις δὲν ἐβράδυνε καὶ ἐπέληθ' ἔτι ἀγριωτέρα ἢ πρότερον. Ἡ ἐν Ἐρμιόνη κυβέρνησις

διὰ πράξεώς της (2 Μαρτίου) ὤρισεν ὡς ἔδραν ἑαυτῆς τὸ Ναύπλιον, ὑπὲρ κατεῖχεν ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος. Οὗτος διαταχθεὶς (7 Μαρτίου) νὰ παραδώσῃ αὐτὸ καὶ ἀπειθήσας ἐκηρύχθη ἀποστάτης, ἡ δὲ κυβέρνησις καθιδρυθεῖσα ἐν Μύλοις προσωρινῶς ἐκήρυξεν εἰς πολιορκίαν τὸ Ναύπλιον καὶ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν. Ἡ κυβέρνησις τῆς πολιτικῆς μερίδος, πλὴν τοῦ τύπου, δι' οὗ διεπαιδαγωγῆται τὴν κοινὴν γνώμην ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐξωτερικῷ ὑπὲρ ἑαυτῆς, ἐξήσκαε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τοῦ συνομολογηθέντος δανείου σειρήνιον *τινα γοητείας* ἐπὶ τῶν πνευμάτων πάντων ἐκείνων, ὧν καὶ καρδίαι *ἐλαχτάριον* μᾶλλον διὰ τὸν *παρὰν* ἢ διὰ τὴν *πατρίδα*. Ἐντεῦθεν ἡ θέσις τῶν περὶ τὸν Κολοκοτρώνη ἀπέβινεν ὁσημέρκι λίαν ἐπισφαλῆς.

Τῆ 21 Μαρτίου ὁ φρούραρχος τοῦ Ἀκροκορίνθου Χελιώτης πεισθεὶς εἰς πολλὰς ὑποσχέσεις παρέδωκε τὸ φρούριον. Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Δικαῖος κήτομόλησε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους. Ὁ Γιατράκος, ὁ Κεφάλας, ὁ Λόντος, ὁ Νοταρᾶς ἐπῆλθον ἐπὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως μετὰ 3000 ἀνδρῶν. Δις ἐπῆλθεν ἔνοπλος σύγκρουσις, ἀλλὰ εἰς ἀμφοτέρως τὰς συγκρούσεις εἰς καὶ μόνος ἔπεσε νεκρὸς. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον καὶ ἑαυτῷ καὶ τῆ πατρίδι νὰ ἀποχωρήσῃ καὶ κατέλιπε διὰ συνθήκης τὴν Τρίπολιν (5 Ἀπριλίου). Λαθῶν δὲ ἀμνηστίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ Πάνου διέταξεν αὐτὸν (1 Ἰουνίου) νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον, ἔνθα καὶ μετέβη ἐκ Μύλων ἢ τοῦ Κουντουριώτου κυβέρνησις (10 Ἰουνίου).

§ 2. Τρίτη κυβερνητικὴ περίοδος καὶ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.

Κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον, λήγοντος τοῦ κυβερνητικοῦ ἔτους τῆς 6' περιόδου, προσκληθεῖσαι αἱ ἐπαρχίαι νὰ πέμψωσιν ἀντιπροσώπους μόλις ἔπεμψαν αὐτοὺς κατὰ Σεπτέμ-

θριον. Ἡ νέα βουλὴ ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 1 Ὀκτωβρίου μετὰ πομπῶδη εὐχαριστήρια. Τῇ 2 δ' Ὀκτωβρίου ἐξελέξαντο αὐθις τὰ αὐτὰ μέλη τοῦ Νομοτελεστικοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἀποθανόντος Λόντου ἐξελέγη ὁ Ἀνδρέας Ζαίμας, καὶ τούτου παραιτηθέντος, ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας. Τῇ 9 Ὀκτωβρίου προβῆσα εἰς νέας ἀρχαιεσιᾶς προεχειρίσατο πρόεδρος μὲν τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν, ἀντιπρόεδρον δὲ τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθίνης καὶ ἀρχιγραμματεῖα τὸν Μαυροκορδάτον. Ἐκ τῆς ἐκλογῆς ταύτης δυσηρεστήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι. Ἀλλὰ τὸ Νομοτελεστικὸν ἐκήρυξε καθ' ὅλων συστηματικὴν καὶ ἀμείλικτον καταδίωξιν, τοῦ δὲ Πετρόμπεη κατηγορήσε καὶ ἐσχάτην προδοσίαν. Ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Δικαῖος εἰσβάλλει μετὰ 500 Στερεοελλαδιτῶν εἰς Ἀρχιδίαν πρὸς εἰσπραξιν τῶν φόρων καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀρνούμενων τὴν πληρωμὴν αὐτῶν. Οὗτοι βιαζόμενοι καὶ κακούμενοι ἐπεκαλέσαντο τὴν προστασίαν τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅστις ἐπελθὼν ἐξηνάγκασε τὸν Δικαῖον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Ναύπλιον. Ἀλλ' ἤδη ἡ κυβέρνησις διαθέτουσα τὰ τοῦ δανείου μετεπέμψατο πολυάριθμον στρατὸν ἐκ τῆς Στερεᾶς πρὸς καθυπόταξιν τῶν Πελοποννησίων καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ὑπ' αὐτῆς καλουμένων ἀνταρτῶν. Ὁ ἀγαθὸς Φωτίλας ἀποτροπιαζόμενος τὰ νέα μέτρα τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν χύσιν τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος ἀπεθανόμενος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἠγωνίσθη νὰ μεταπέισῃ τοὺς συγκυβερνήτας, παρητήθη (9 Νοεμβρίου). Ἀντὶ δὲ τοῦ ἀποθιώσαντος Μπόττσια προσελήφθη ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης. Περὶ τὰ τέλη δὲ Νοεμβρίου εἰσήλασεν εἰς Πελοπόννησον ἡ μετὰπεμπτος κρατίστη πεζικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Γιούραν καὶ τὸν Καρατάσσον, τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Δράκον καὶ τὸν Τσαβέλλαν, ἧς ἡγούμενος ὁ βέκτης Κωλέττης ἐπέδραμε τὴν Πελοπόννησον. Ἐν Κουτσοποδίῳ κατατροπώσας τὸν Λόντον καὶ Ἰ. Νοταρᾶν καὶ κατόπιν ἐν Ἀγίῳ Γεωργίῳ μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν προήλασε μέχρι Τρικκάλων, ἀπερ-

παρεδόθησαν εἰς τὴν διαρκεστέην καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν νικη-
 τῶν. Ἔτερα δὲ συγχρόνως στίφη διαβάντα τὸν Ἴσθμὸν ἐπέ-
 δραμον ἀπὸ Αἰγίου εἰς Κελάβρυτα καὶ ἐντεῦθεν διήλασαν
 μέχρι Μεσσηνίας ληιζόμενα τὴν Πελοπόννησον ὡς χώραν
 ἐχθρικὴν καὶ φέροντα πενταχοῦ τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον.
 Ὁ Γερμανὸς συλληφθεὶς περιῦβρίσθη καὶ περιήγατο δέσμιος,
 ὡς κακοῦργος. Ὁ Ζαίμης, ὁ Λόντος, ὁ Νικηταρᾶς διεσώθησαν
 καταφυγόντες εἰς τὴν Στερεάν, ὁ Φωτίλας μόνις διεσώθη
 ἀποκρυβείς, ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης ἔπεσε νεκρὸς βληθεὶς ἐξ
 ἐνέδρας ὑπὸ σφαίρας ἑλληνικῆς, ὁ δὲ γηραιὸς αὐτοῦ πατήρ,
 ὁ τὰς στρατιᾶς συντρίψας τοῦ Δράμαλη, συντριβείς ἤδη τὴν
 πατρικὴν καρδίαν ἐκ τῆς θλίψεως ἔκλινε τὴν δαφνοστεφῆ
 ἑαυτοῦ κεφαλὴν πρὸ τῆς Κυβερνήσεως, ὡς πρὸ ἀμειλίχτου
 εἰμαρμένης, ἐπεκαλέσατο τὴν ἀμνηστίαν αὐτῆς καὶ παρὰ
 πάντα νόμον φρονήσεως παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀσπόνδων
 καὶ ἀμειλίχτων ἐχθρῶν (30/12), οἵτινες καὶ συλλαβόντες αὐ-
 τὸν καθεῖρξαν μετὰ 14 ἄλλων προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν
 ἐν τῇ ἐν Ἰδρα μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ. Καὶ οὐδὲ εἰς
 τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ θριαμβοὺς ἠρκέσθη ἡ Κυβέρνησις καὶ
 ὁ Κωλέττης, ἀλλ' ἐπεξέτειναν αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν Στερεάν.
 Καὶ ἐν μὲν τῇ Δυτικῇ κατέβαλον τὸν Μακρῆν, ἐν δὲ τῇ
 Ἀνατολικῇ ἐξωλόθρευσαν καταχθονίως τὸν Ὀδυσσεά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ὁ φιλελληνισμὸς καὶ ἡ ξένη πολιτικὴ. Θάνατος τοῦ λόρδου Βύρωνος.

Τὴν Ἑλλάδα δὲν ἔπαυσαν ἐπισκεπτόμενοι φιλόμουσοι ἄν-
 δρες καὶ ὅτε διετέλει δούλη καὶ ἀδοξοῦσα. Αἱ ἀναμνήσεις τῆς
 ἀρχαίας εὐκλείας καὶ δόξης καὶ τὰ σωζόμενα λείψανα καὶ

συντρίμμια τῶν ἀρχαίων νεῶν ὑπεμύνησκον αὐτοῖς τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ ἱερὸν καθήκον πρὸς τὴν μητέρα τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ δ' ἀθλιότης καὶ κακοδαιμονία τῶν ἀπογόνων τοῦ Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου συνέτριβον αὐτῶν τὰς καρδίας, οἵτινες ἐρρήγγυσαν κραυγὴν πόνου ἢ ἀγανακτήσεως πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ σκληρὰ καὶ ἀτεγκτος πολιτικὴ διὰ τῆς ἱεράς συμμαχίας ἐχάλκευσε ἐν τοῖς συνεδρίοις διὰ τῆς πολιτικῆς σφύρας ἀρρηκτοτέρας τὰς ἀλύσεις διὰ τοὺς ὑπὸ τὴν δουλείαν στένοντας λαούς. Ὅθεν αἱ Κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης καὶ μάλιστα ἡ τῆς Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας ἀνεδείχθησαν λίαν δυσμενεῖς, ὧν οἱ δύο πολιτικοὶ Καστελρήγ καὶ Μετερνίχ κατεπολέμησαν μετὰ φανατισμοῦ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν καὶ ὑπῆρξαν οἱ δύο κακοὶ δαίμονες πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Καστελρήγ κακῶς ἀπώλετο καὶ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον ἀνέλαβεν ὁ Γεώργιος Κάνιγγ, ἀνὴρ φιλελληνικώτατος, ἤρξατο ὁ φιλελληνισμὸς νὰ ρίπτῃ βαθείας τὰς ρίζας καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ συνωμολογήθη τὸ ἀγγλικὸν δάνειον. Αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τραγικαὶ σφαγαὶ ἐξήγειραν τὰς συμπαθείας τῶν λαῶν καὶ ὁ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἥρωισμὸς καὶ τὰ τρόπικα τῶν Ἑλλήνων ἀνέφλεξαν τῶν φιλελλήνων τὸν ἐνθουσιασμόν πρὸς ἀπελευθέρωσιν λαοῦ ἀξίου ἐλευθερίας. Ἀπανταχοῦ δὲ συνέστησαν φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι πρὸς συλλογὴν χρημάτων καὶ ἀνδρῶν.

Ὅτε δὲ ὁ ὑπὸ τὸν Ἰβραὶμ πασᾶν τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος προσωρμίζετο εἰς Μέθανα, πλείστοι δ' ἀρνησίβησκοι Εὐρωπαῖοι κατετάσσοντο ἐν αὐτῷ ὡς ἀξιωματικοὶ καὶ γυμνασταὶ πρὸς ὑποδούλωσιν λαοῦ ὁμοθρήσκου καὶ φιλελευθέρου, νέκ ἠγέρθη ἀγανακτήσεως θύελλα, ἐξ ἧς ἀπήστραψαν οἱ λαμπρότατοι σπινθῆρες τοῦ φιλελληνισμοῦ. Καὶ πρότερον καὶ ἤδη πολυάριθμοι ἄνδρες καλοὶ κάγαθοὶ κατῆλθον εἰς

Ἑλλάδα ὡς ἀπόστολοι τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας, καὶ ἔνα θύσωσι τὴν ζωὴν ὡς μάρτυρες τῆς αἰμοσταγοῦς ὄρφανῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν τούτοις συγκαταλέγεται καὶ ὁ κατὰ τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 εἰς Μεσολόγγιον προσορμισθεὶς Ἄγγλος Βύρων, ὃν οἱ Ἕλληνες ὑπεδέξαντο μετὰ μεγίστων τιμῶν καὶ ἐγχιρέτισαν ὡς Μεσσίαν. Οὗτος εἰργάσθη μετὰ φιλοτιμίας καὶ δραστηριότητος πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ὑπὲρ ἀγῶνος τοσοῦτον ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Ἀνώτερος τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν παθῶν ἐφρόντισε νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς ἀντιμαχομένους. Ἐνεχείρισε πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ὅσα ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μετρητὰ χρήματα καὶ ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν ἰδίου στρατιωτικοῦ σώματος ἐκ 500 Σουλιωτῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ἐν Ἑλλάδι βίος αὐτοῦ ὑπῆρξε βραχύς. Τὸ ἐλῶδες τοῦ κλίματος καὶ αἰ νέαι τοῦ βίου περιπέτειαι, εἰς ἃς ἀφειδῶς ἐξετίθετο, ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς υἰγείας αὐτοῦ καὶ δὴ καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ ἐξέπνευσε μετὰ δεκαήμερον ἀγωνίαν τῇ 7 Ἀπριλίου 1824 εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐνεταφίασαν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ μετὰ πάσης ἐπισημότητος διατάξαντες δεκαπενθήμερον πένθος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ συνοδεύσαντες αὐτὸν μέχρι τοῦ τάφου κατηφεῖς, γοῶντες καὶ δακρυχέοντες ὑπὸ τὸν κράτον 37 πυροβολισμῶν, ἰσαριθμῶν τῶν ἐτῶν τοῦ βίου του. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐθεωρήθη, καὶ δικαίως, ὡς ἐν τῶν σπουδαιότερων τραυμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ κατὰ θάλασσαν σπουδαιότερα γεγονότα
ἐν ἔτει 1824.

§ 1. Νέον πολεμικὸν σχέδιον τῆς Τουρκίας. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰβραήμ. Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος.

Τριετὴ σχέδια ἐκστρατειῶν ἀπεδείχθησαν μέχρι τοῦδε ἀνεπαρκῆ πρὸς καταστολὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἐξεγέρσεως. Πάντες οἱ κατὰ ξηρὰν στρατοὶ συνετρίβησαν ὑπὸ τῶν ὀρεσιβίων μαχητῶν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκπεμφθέντες κραταιοὶ αὐτῆς στόλοι ἐτρέποντο εἰς φυγὴν ὑπὸ τῶν πυρπολικῶν καὶ τοῦ στόλου τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν ἀπεφασίσθη νὰ ζητηθῇ ἡ σύμπραξις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἀποδεχθεὶς τὴν πρότασιν ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰβραήμ, ἀναγορευθέντα διοικητὴν τῆς Ἀθησαϊνίας καὶ τοῦ Μωρέως. Ἐπειγόντως δὲ κατεσκευάσθη ὑπ' αὐτοῦ στόλος ἐκ 54 μεγάλων σκαφῶν καὶ 400 μικροτέρων πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν, καὶ ἐπνυξήθη ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐκ 19000 εἰς 90000, ἐν οἷς συγκατελέγησαν καὶ πλείστοι ἐμπειροπόλεμοι Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται. Συγχρόνως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕτερος κατηρτίσθη στόλος τεθείς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Χοσρέφ.

§ 2. Καθυπόταξις τῆς Κρήτης καὶ Κάσου.

Ὁ Σουλτάνος πεισθεὶς ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καθυποτάξῃ τὴν Κρήτην δι' ἰδίων δυνάμεων εἶχε καταφύγῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1822 εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, εἰς ἃν ἀνέθηκε καὶ τὴν ἄμεσον αὐτῆς διοίκησιν. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1822 ἐπεστάλη ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ πρὸς χεῖρωσιν τῆς Κρήτης ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Μεχμέτ Ἀλῆς Χασάν μετὰ 5000 Ἀλβανῶν. Οἱ Τουρκικοὶ στρατοὶ ἐπικτειλημένως ἤττη-

θέντες περιεκλείσθησαν εἰς τὰ βόρεια παράλια φρουρία, τὰ δὲ λοιπὰ φρουρία, τὰ πεδία καὶ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης διετέλουν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Σφακιανοὶ περιήλθον εἰς ὀλεθρίας ἔριδας πρὸς τὸν ἐκεῖ ἀπεσταλμένον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διοικητὴν τῆς νήσου Ἀφεντούλην καὶ τοὺς πεδινούς, ὧν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ στυγερὰ δολοφονία τοῦ δαφνοστεφοῦς ἥρωος Μηλιδῶνη ὑπὸ τοῦ Σφακιανοῦ Ῥούσου. Ἀλλ' αἱ ἔριδες δὲν κατέληξαν. Ἀντὶ τοῦ Ἀφεντούλη ἀπεστάλη νέος διοικητής, ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, ὅστις μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν φρουρίων Κισσάμου καὶ Σελήνου κατηνάλωσε τὸν χρόνον εἰς μακταίως περὶ πολιτεύματος συζητήσεις ἀντὶ νὰ σπεύσῃ καὶ εἰς τὴν τῶν ἄλλων κατεχομένων φρουρίων καθυπόταξιν.

Καὶ ἤδη ἐν ἔτει 1824 ἄλλεπάλληλοι στρατιᾶι ἐξ Αἰγύπτου ἀποβιβάσθησαν εἰς Κρήτην ἐπεσφράγισαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν τελειάν τῆς νήσου καθυπόταξιν. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ ἡ Κάσος, ἧς ἡ ὑποταγὴ ἦτον ἀπαραίτητος πρὸς τὴν ἀσφαλῆ τῆς Κρήτης κατοχὴν καὶ τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κουσεῖν βένης κατάρθρωσε μετὰ γενναίαν τῶν Κασίων ἀμυνὰν νὰ ἀποβιβάσῃ ἰκανὴν στρατιάν, νὰ καταλάβῃ τὰ νῶτα αὐτῶν καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ εἰς ὑποταγὴν, μεθ' ἣν ἐπηκολούθησε σφαγὴ ἀνηλεῆς καὶ ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων (1 Ἰανουαρίου 1824).

§ 3. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Τῆ 29 Μαρτίου 1824 ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀρχιναύαρχον Χοσερέφ ἀπάρκας ἐξ Ἑλλησπόντου ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν τῆ 18 Ἰουνίου. Οἱ κάτοικοι προέλαβον ἐν καιρῷ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τῆς Κυβερνήσεως, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεμία οὐδαμῶθεν ἐπεφάνη βοήθεια. Ἡ Ἑλλὰς σύμπασα διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος ποταπῶν παθῶν, τῆς φιλαρχίας καὶ τῶν ἀντεκδικήσεων. Ἐὰν

ἡ κυβέρνησις ἐσωφρόνει καὶ ἐπεδείκνυτο οἷον ἐπεδείξατο ζῆλον καὶ προθυμίαν νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἀντιπρονοῦντας, ἤθελε προλάβῃ τὰ ἀλλεπάλληλα δεινά, ἅπερ ἐνέσκηψαν. Ὅθεν οἱ Ψαριανοὶ ἀναθέντες εἰς ἑαυτοὺς μόνους πᾶσαν ἐλπίδα ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Εἰς 3000 μὲν ἠριθμοῦντο οἱ ἀξιόμαχοι ἄνδρες, ἐξ ὧν 1200 Μακεδόνες, εἰς 170 δὲ τὰ ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων πυροβόλα. Ὁ δὲ στόλος αὐτῶν διέμενον ἀπρακτῶν ἐν τῷ λιμένι, ἀφαιρεθέντων τῶν πηδαιλίων. Ἡ νῆσος περιζώσθη ὑπὸ 235 πλοίων, ἐφ' ὧν ἐπέβαινον 14000 ἄνδρες. Τὴν ἐσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ἤρξατο φοβερὸς πανταχόθεν πυροβολισμὸς μέχρι πρωΐας, εἰς ὃν ἀνταπήντων κρατερῶς αἱ τῶν Ψαριανῶν κανονοστοιχίαι. Ἀλλὰ τὴν 8 ὥραν π. μ. τῆς 22 Ἰουνίου οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ ἀποβιβάσωσιν εἰς ἀφύλακτόν τι μέρος πολυαριθμὰ στίφη, ἅπερ κατέλαβον τῶν Ἑλλήνων τὰ νῶτα. Οὕτω δὲ κυκλωθέντες ἠμύνοντο ἀπεγνωσμένως μεθ' ἠρωικῆς ἀνδρείας περὶ τὸ Φτελεόν καὶ τρεῖς ἀπέκρουσαν τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους. Τελευταῖον θέντες πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα καὶ συνετάφησαν ἐν τῷ μέσῳ καπνίζόντων ἐρείπιων καὶ πτωμάτων βαρβαρικῶν. Ἡ πόλις κυριευθεῖσα παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγὴν. Γυναῖκες δὲ καὶ παῖδες εἰσώρμησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας αἰμοχαρῶν νικητῶν. Ἐκ τούτων ἐλάχιστοι διεσώθησαν καὶ τινες τῶν κατοίκων ἐπὶ 16 πλοίων καὶ 7 πυρπολικῶν. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ΜΔ ἄκρας τοῦ Παλαιοκάστρου συγκεντρωθέντες 600 μαχηταὶ ἀνθίσταντο κρατερῶς ἀμυνόμενοι τὴν ἡμέραν κατὰ τῶν λυσσαδῶν ἐπιθέσεων 7000 πολεμίων. Τὸ καταστρεπτικὸν πῦρ ἠρξίωσε κατὰ τὰ δύο τρίτα τοὺς τελευταίους τούτους προμάχους τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, ὅθεν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου (22 Ἰουνίου) θέντες πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην συνετάφησαν μετὰ 2000 ἐχθρῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ προμαχώνος. Ἐξ 7000 κατοίκων μόλις

3000 διέφυγον τὸν ὄλεθρον. Ἐκ δὲ 25000 προσφύγων ἐκ Χίου, Σμύρνης, Κυδωνιῶν καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν μόλις 7000. Ἐκ δὲ Τούρκων ἀπωλέσθησαν ἐν ὄλῳ ὑπὲρ τὰς 7000.

§ 4. *Ἐκπλοὺς τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ναυμαχίαι
πρὸ τῆς Σάμου.*

Ἡ καθυπόταξις τῆς Κρήτης καὶ Κίχσου καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν, ἣτις κατέπληξε σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἔσχυσαν νὰ σωφρονίσωσι τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν, ὅπως ἀπόσχητο τοῦ αἰματηροῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ μεριμνήσῃ πρὸς σωτηρίαν τῆς ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν κινδυνευούσης πατρίδος. Τῆ 24 καὶ 25 Ἰουνίου οἱ στολίσκοι τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν μετὰ τῆς ἀπομοίρας τῶν Ψαρῶν παρασκευασθέντες ἐξ ἰδίων ἐξέπλευσαν καὶ τῆ 3 Ἰουλίου ποιησάμενοι ἀπόβασιν εἰς Ψαρά, τὴν μὲν ἀφειθέσαν φρουρὰν ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ ἐξ 600 ἀνδρῶν διέφθειραν, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ λιμένος πλοῖα τὰ μὲν συνέλαβον τὰ δὲ κατέδυσαν. Μεθ' ὃ ἐπανάκαμψαν εἰς τὰ ἴδια δι' ἔλλειψιν τῶν ἐπιτηδείων.

Εὐτυχῶς τῆ 10 Ἰουλίου ἔφθασαν καὶ τὰ χρήματα τοῦ συνομολογηθέντος ἀγγλικοῦ δανείου, ἐξ οὗ ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου ἠδύκνησε νὰ δώσῃ τοῖς μὲν Ὑδραίοις 47000 διστάλων, τοῖς δὲ Σπετσιώταις 32000 καὶ 15000 τοῖς Ψαρινοῖς. Οὕτω δυναθεῖς ὁ ἐλληνικὸς στόλος νὰ θεραπεύσῃ τὰς μᾶλλον κατεπειγούσας ἀνάγκας ἐξέπλευσεν εἰς Σάμον ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γ. Σαχτούρη. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν συναντήσας (30 Ἰουλίου) ἐξώθεν τῆς Ἰακρίας 40 φορτηγίδας ναῦς, δύο μὲν τούτων συνέλαβεν, δύο δὲ κατέδυσεν καὶ τὰς λοιπὰς διεσκόρπισεν. Εἶτα δὲ (τῆ 5 Αὐγούστου), ὅτε ὁ Χοσρέφ ἀπεπειράθη νὰ ποιήσῃται ἀπόβασιν, ὑπέστη ἥτταν δεινὴν ἀπολέσας μίαν φρεγάταν τῶν 54, ἐφ' ἧς ἐπέβαινον 800 ναῦται καὶ 2000 ὀπλίται, μίαν Τυνησίαν ναυαρχίδα, ἐφ' ἧς ἐπέβαινον 1200 στρατιῶται, καὶ ἓν βράκιον. Ὁ Κανάρης ἐκεραυ-

νοβόλει τὴν φρεγάταν, ὁ Γεώργιος Βατικιώτης ἀνέφλεγε τὴν ναυαρχίδα καὶ ὁ Λέκκας Ματρώζης ἐπυρπόλει τὸ βρίκιον. Ἐντεῦθεν περίτρομος ὁ Χοσρέφ κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσοῦ, ἔνθα προσέπλευσε καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ αἰγυπτιακὸς στόλος. Τῆ 24 Αὐγούστου 6 πυρπολικὰ μετὰ 20 πολεμικῶν ἐπέδραμον κατὰ τοῦ ἠνωμένου αἰγυπτιακοῦ στόλου. Συντριβείσης δὲ τῆς κεραιίας τοῦ μεσαίου ἴστου τῆς ναυαρχίδος, ὁ Χοσρέφ ἐπὶ προφάσει ἐπισκευῆς ὑπεχώρησε τῆς ναυμαχίας, ἥτις ἔληξεν ἀνευ σπουδαίου τινὸς ἀποτελέσματος. Τῆ 29 Αὐγούστου συνεκροτήθη ἡ σπουδαιότατη τῶν καθ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ναυμαχιῶν. Ὁ Ἰβραήμ ἔχων οὐρίον τὸν ἀνεμον ἐφόρμησε κατὰ 22 μεμονωμένων ἑλληνικῶν πλοίων. Ὁ Μικαύλης, ὅστις ἀφικόμενος τελευταῖον (22 Αὐγούστου) ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου, ἀτρόμητος ῥυμουλκήσας τὸν ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντος δέσμιον οἰοεὶ ἐκ τῆς νηνεμίας στόλον, ἀνείλιξε κατὰ μικρὸν προτάξας τὰ πυρπολικά, ἐξ ὧν μετεδόθη ἡ φλόξ εἰς αἰγυπτιακὸν βρίκιον καὶ ἀνέστειλεν ἐπ' ὀλίγον τὴν μακινώδη τῶν πολεμίων ἔφοδον, ἥτις λυσσώδεςτερον ἐπανελήθη μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τῆς καιομένης πύρας τοῦ πλοίου. Ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ πυρόσκαφα μεταδίδουσι τὸ πῦρ εἰς ἕτερον αἰγυπτιακὸν βρίκιον καὶ τυνησίαν ναυαρχίδα, ἅπερ πυρίφλεκτα ἀνκτιναχθέντα εἰς τὸν ἀέρα ἀναστέλλουσι τὴν ὄρμην καὶ ἐμπνέουσι τὴν φυγὴν καὶ τὸν τρόμον. 800 ἄνδρες ἐκ τοῦ πληρώματος καὶ 350 ἄραβες στρατιῶται πυρίκαυστοι ἐπνίγησαν, 35 δὲ ναῦται, εἰς πλοίαρχος καὶ εἰς χιλιάρχος ἐζωγρήθησαν.

§ 5. Ἀπόπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ κατάληψις τῆς Σούδας.

Ἐπὶ δύο μῆνας μάτην ὁ ἠνωμένος τουρκικὸς στόλος ἐπέκειτο βαρὺς καὶ φοβερὸς ἀγωνιζόμενος νὰ διαρρήξῃ τὴν γραμ-

μὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ καταστρέψῃ τὴν Σάμον. Λήγοντος τοῦ Σεπτεμβρίου, ὁ μὲν Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς Ἑλλάσποντον μετὰ μικρᾶς τινοῦ μοίρας, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἀποπειραθεὶς νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσὸν καὶ προσβλήθῃς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου περὶ τὰς ἀκτᾶς τῆς Χίου ἀπώλεσε δύο φρεγάτας αὐτάνδρους, ἐφ' ὧν ἐπέβαινον περὶ τοὺς 700, ὧν τὴν μὲν ἀνέφλεξεν ὁ Δημήτριος Καλογιάννης, τὴν δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Νικόδημος. Ἡ ἔλλειψις πυρπολικῶν ἔσωσεν ἀπὸ προφανοῦς ὁλέθρου τὸν Αἰγύπτιον. Πλὴν τούτων ἐξώκειλαν εἰς τοὺς σκοπέλους τῆς Λέσβου ἕν δίκροτον, δύο βρῆκια καὶ δέκα φορτηγίδες. Ἐντεῦθεν ἀπέπλευσεν ὁ Ἰβραήμ (8 Ὀβρίου) πρὸς τὸν λιμένα τῆς Σούδας, ὃν καταδιώχντες οἱ Ἕλληνες, καίπερ ἀριθμοῦντες 30 μόνον πλοῖα καὶ στερούμενοι πυρπολικῶν, κατέφθασαν πρὸ τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης (1 Νοεμβρίου) καὶ ἐπήνεγκον τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀταξίαν. Καὶ τὰ μὲν ἐκ τοῦ στόλου τοῦ Ἰβραήμ κατέφυγον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τὰ δὲ εἰς Ῥόδον, τὰ δὲ ἐξώκειλαν εἰς τὰς ἀκτᾶς τῆς Κάσου καὶ Κρήτης καὶ τινα συνελήφθησαν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων στερήσεων καὶ τῶν ζημιῶν, ἃς ὑπέστησαν ἐκ τῶν τρικυμιῶν ἢ τῶν ναυμαχιῶν, ἀπέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἰβραήμ εὐρῶν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωρμίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας (23 Νοεμβρίου 1824).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμ μέχρι
τῆς ἐλεύσεως τοῦ Καποδιστρίου.

ΕΤΗ ΠΙΚΡΩΝ ΔΟΚΙΜΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΑΣ ΑΠΟΓΝΩΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

**Τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον σπουδαιότερα
γεγονότα ἐν ἔτει 1825.**

1. Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μάχη
παρὰ τὸ Κρεμμύδι.
2. Ἀλωσις Σφακτηρίας καὶ πτώσις
Ναβαρίνου καὶ Νεοκάστρου.
3. Ἀπελευθέρωσις τοῦ
Κολοκοτρώνη καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Ὑδρᾷ δεσμωτῶν.
4.
Μάχη παρὰ τὸ Μαριάκι καὶ θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.
5. Μάχαι παρὰ τὸ Ἄκωρον, παρὰ τοὺς Μύλους καὶ ἐν
Τρικύρφοις.

Ὁ Ἰβραήμ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἀπεδίβασεν εἰς
Μεθάνα 10000 πεζοὺς, 1000 ἵππεις καὶ ἰσχυρὸν πυροβο-
λικόν, καὶ ἐνταῦθα περιχαρᾶς ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ
τὰ ἐν Πύλῳ φρούρια. Τὸ κερκυνοβύλον ἄγγελμα ἐξήγειρεν
ἐκ τοῦ ληθάργου τὴν ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησιν, τῆς ὁποίας ὁ
πρόεδρος Κουντουριώτης ἀνέλαβεν ἐν πομπῇ τὴν κατὰ τοῦ
Ἰβραήμ ἐκστρατείαν διὰ ξηρᾶς ἐκ Ναυπλίου εἰς Καλάμας.
Ἐνταῦθα δ' ἄφεις ἀντιστράτηγον τὸν πλοίαρχον Σκούρτην,
αὐτὸς ἀπέπλευσεν εἰς Ὑδραν, ὁ δὲ Σκούρτης καταλαβὼν θέσιν
τινὰ ὀχυρὰν παρὰ τὸ Κρεμμύδι πκρέταξε τὸν στρατὸν αὐ-
τοῦ ἐκ 5000 ἀνδρῶν ἐν εἴδει ἡμισελήνου, ὅπως διακόψῃ τὴν
μεταξὺ Μεθάνων καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τῶν Αἰγυ-
πτίων. Ὁ Ἰβραήμ τῇ 7 Ἀπριλίου ἐφόρμησε κατὰ τῶν ὠχυ-
ρωμένων Ἑλλήνων καὶ διαρρήξας τὸ κέντρον διὰ τῆς λόγχης
ἐπήνεγκε τὴν ὅλην τοῦ στρατοῦ κατατρόπωσιν ἐπιτεθεὶς ἐκ

των πλοίων δια τοῦ ἰππικοῦ. Μετὰ τὴν ἤτταν τὰ ροιμελιωτικά στρατεύματα ἐκ 3000 ἀνδρῶν ἀπῆλθον εἰς τὴν Στερέαν.

§ 2. Ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἐξ 90 πλοίων ἀπάρας ἐκ Σούδας προσωρμίσθη (τῆ 19 Ἀπριλίου) πρὸ τοῦ Νεοκάστρου καὶ ὑπὸ τὸν καπνὸν τῶν πυροβόλων ἀπεβίβασε χιλιάδας τινὰς εἰς τὴν ἀκτὴν, οἵτινες ἀναρριχθέντες ἐπὶ τῆς φαλακρᾶς Σφακτηρίας ἐκυρίευσαν αὐτήν. 350 Ἕλληνας ἔπεσον νεκροὶ ἐν τῷ ἀνίσῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι, ἐν οἷς ὁ Ἀναγνωστάρχης, ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης καὶ ὁ φιλέλλην Σάντα-Ρόζας, 250 δὲ ἐζωγράφησαν καὶ 200 μόλις διέφυγον διὰ τῶν 5 ἐν τῷ λιμένι ὀρμούντων πλοίων, ἐν οἷς ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδαῖος.

Μετὰ συνεχῆ βομβοβολισμὸν παρεδόθησαν διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναβαρῖνον (29 Ἀπριλίου) καὶ τὸ Νεοκαστρον (11 Μαΐου).

§ 3. Αἱ νῆκαι τοῦ Ἰβραΐμ προὔξενησαν βαθυτάτην ἐκπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν εἰς πάντας τὸν ἀπελιπισμὸν. Πανταχόθεν δ' ἐξηγείροντο αἱ κατακραυγαὶ κατὰ τῶν κυβερνητῶν, οἵτινες ὑπέικοντες εἰς πάθη ποταπὰ καὶ ἰδιοτελῆ συμφέροντα ἐκράτουν δεσμίους τοὺς στιβαροὺς βραχιόνας τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ παρέδιδον ἔρμαιον τὴν πατρίδα εἰς τὰς ἀγρίας ὀρδὰς τοῦ Αἰγυπτίου. Ὅθεν καὶ δι' ἀναφορῶν καὶ δι' ἀπειλῶν ἀπήτουν τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν Ἡ δὲ κυβέρνησις τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιουμένη ἐψήφισε γενικὴν ἀμνηστίαν (18 Μαΐου) καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Κολοκοτρώνη γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἀντήχησε πάλιν ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ ὀπλαρχηγοῦ καὶ πάντες προσέδραμον ὑπ' αὐτόν, ὡς ὑπὸ δρυῶν τὰ πτηνὰ ἐν ὄρῳ θυέλης, προσδοκῶντες παρ' αὐτοῦ παραμυθίαν καὶ σωτηρίαν.

§ 4. Ὁ φύσει θερμουργὸς καὶ πρὸς δόξαν ἀκάθεκτος Παπαφλέσσας, ὑπουργὸς ὢν τῶν ἐσωτερικῶν, εἶχεν ἤδη ἐξορμήσῃ ἀπὸ Ναυπλίου περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου μετ' ἄλλων τινῶν παλαιμάχων ἀνδρῶν, ὅπως ἀναστείλῃ τὴν ἀκατάσχετον προέλα-

σιν τοῦ Αἰγυπτίου. Ἀνελθὼν δ' ἐπὶ τοῦ ὄρους *Málilia* παρὰ τὸ ΝΔ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκλέξατο θέσιν τινὰ ὀχυράν, *Μακιάκι*, παρὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ ὄρους διέταξε τὴν ἐκ τοῦ προχείρου κατασκευὴν τριῶν λιθοκτίστων προμαχώνων, αὐτὸς τυχθεὶς εἰς τὸν μᾶλλον ἐπικίνδυνον. Τῆ 20 Μαΐου ἐπεφάνη ὁ Ἰβραῖμ ἐπελαύνων ἐκ τε Δυσμῶν καὶ Ἀνατολῶν μετὰ 6000 περίπου ἀνδρῶν. Ὅτε οἱ Ἕλληνες κατεῖδον τὴν μαύρην ἐκείνην στρατιάν, καλύπτουσιν πεδιάδας καὶ ὄρη, ἤσθάνθησαν τὸ κρυφόν τοῦ θανάτου ῥήγος καὶ πλεῖστοι ἐπεζήτησαν τὴν διὰ τῆς φυγῆς σωτηρίαν. Ἄλλ' ὁ Παπα-Φλέσσας, νέος αὐτὸς Λεωνίδας καὶ τὴν δόξαν ἐκείνου ζηλῶν, μετὰ δις τριακοσίων Μεσσηνίων ἀπεράσισε νὰ μείνη ἐκεῖ, φρονῶν ὅτι διὰ πῆς ἱερᾶς ταύτης ἐκατόμβης θὰ ἐξυπηρετήσῃ πλειότερον τὸν ἀγῶνα. Ὑπομνήσας δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν τὰς νίκας τοῦ Βαλτεταίου καὶ τῶν Δολιανῶν, τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Δράμακῃ τὴν καταστροφὴν, ἐνεθάρρυνεν αὐτούς, ὅπως ἀναδειχθῶσιν ἄνδρες γενναῖοι κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἐράμιλλοι. Καὶ ἀληθῶς ἐκεῖ συνεκροτήθη μίξ τῶν ἡρωικωτάτων καὶ ἐνδοξοτάτων μαχῶν παρεμφερῆς ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν ἐν Θερμοπύλαις.

Ἐπανειλημμένως ἐφόρμησαν τῶν πολεμίων τὰ στίφη, ἀλλὰ συντριβόμενα ὑπὸ τὴν κρατεράν τῶν ἀμυνομένων ἀνδρείαν ὑπέστρεπον. Μετὰ τρίωρον δὲ φονικὸν ἀγῶνα εἰσώρμησαν τέλος ἐντὸς τῶν προμαχώνων. Καὶ τότε ἤρξατο ὀλεθρία καὶ ἀπεγνωσμένη μάχη ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα διὰ λόγχης καὶ ξίφους, διαρκέσασα ἐπὶ τρεῖς ἔτι ὥρας, μέχρις οὗ ἐπεσον ἄπαντες οἱ Ἕλληνες μέχρις ἐνός ἀναδειχθέντες ἄνδρες καλοὶ καὶ γενναῖοι καὶ φρονεύσαντες διπλασίους περίπου ἐχθρούς. Ἐντὸς τῶν πτωμάτων μετὰ συμπεφυρμένων ὄπλων ἀνευρέθη ἀκέφαλος ὁ κορμὸς τοῦ Πικρα Φλέσσα. Ἀνευρεθείσης δὲ καὶ τῆς κεφαλῆς, ὁ Ἰβραῖμ γινώσκων νὰ τιμᾷ ἀνδρὸς ἀρετὴν δὲν ἐπροπηλάκισε

τόν νεκρόν, ἀλλὰ κατησπίασθη τὴν κερκλήν ἀποθαυμάσας καὶ νεκροῦ τοῦ ἀνδρὸς τὸ ἀρειμάνιον παράστημα.

§ 5. Ἐντεῦθεν ὁ Ἰβραῖμ προήλασε ῥαγδαίως δειῶν καὶ καταστρέφων. Πυρπολήσας δὲ τὰς Καλάμας καὶ τὰ περίξ ἀνήλθεν ὁδηγούμενος ὑπὸ μισθάρων προδοτῶν καὶ κατέλαβε μετὰ 10000 ἀνδρῶν, μεθ' ἅπαντος τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν ὄρειων πυροβόλων τὴν *Πολιανήν*, ὑπεράνω τοῦ περὶ τὸ Ἄκοβον ἐστρατοπεδευμένου Κολοκοτρώνου κλπ. Τῆ 6 Ἰουνίου ἤρξατο ὑπ' αἰσίουσ οἰωνοὺς μάχη φονικὴ καὶ πεισματώδης, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὰς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς λυσσώδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους. Τῆ ἐπιούσῃ ἐπανελήθη σφοδρότερον ὁ ἀγών, διαρκέσας μέχρις ἑσπέρας, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσιν, ἐπειδὴ ἑστεροῦντο πυροβολικοῦ, ὅπως ἀντιταχθῶσιν κατὰ τῶν βομβῶν καὶ τηλεβόλων τοῦ ἐχθροῦ. Ἐντεῦθεν προελάσας ὁ Ἰβραῖμ κατέλαβε τὴν πυρπολουμένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Τρίπολιν (10 Ἰουλίου), ὁπόθεν ἐπέδραμε πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου. Ἀλλὰ περὶ τοὺς Μύλους 350 Ἕλληνες, μετ' ὀλίγων φιλελλήνων ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην, Μακρυγιάννην καὶ Κ. Μαυρομιχάλην, πρκεκώλυσαν τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν αὐτοῦ ἀφαιρέσαντες οὕτω ἀπ' αὐτοῦ τὴν προσωνομίαν τοῦ ἀητήτου. Πυρπολήσας δὲ τὸ Ἄργος ὑπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν (4 Ἰουνίου), τὴν ὁποίαν κατέστησε κέντρον τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων. Οἱ δὲ Ἕλληνες κατέλαβον τὰ περίξ ὄρη. Τῆ 24 Ἰουνίου ὁ Ἰβραῖμ ἐφόρμησε κατὰ τοῦ ἐν *Τρικώρφοις* περαταγμένου Γενναίου καὶ μετὰ ἐνεάωρον μάχην ἐξώθησεν αὐτὸν τῶν ὀχυρωμάτων. Ἐκτοτε ὁ Ἰβραῖμ μέχρι τέλους 7θρίου δὲν ἔπκυσε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου δειῶν καὶ καταστρέφων ἀπ' ἀκύρου εἰς ἄκρον τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπκυσεν ἀδικλείπτως πκρενοχλῶν τοὺς πολεμίους ὅτε μὲν ἐπιτιθέμενος, ὅτε δὲ ὑποχωρῶν καὶ αἰείποτε δεκκτεῶν αὐτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

**Τὰ κατὰ θάλασσαν σπουδαιότερα γεγονότα
ἐν ἔτει 1825.**

§ 6. Οἱ τῶν νήσων πρόκριτοι μαθόντες τὴν εἰς Μέθανας ἀπόβασιν τῶν Αἰγυπτίων, ἀπέστειλαν τὸν μὲν Μιαούλην εἰς Κρήτην μετὰ 30 πολεμικῶν καὶ 7 πυρπολικῶν, τὸν δὲ Τσαμαδὸν μετὰ 5 πολεμικῶν εἰς Πύλον καὶ τὸν Σαχτούρην μετὰ τρίτης τινὸς μοίρας πρὸς τὸ Αἶγαϊον. Καὶ ὁ μὲν Τσαμαδὸς προσορμισθεὶς εἰς Πύλον εὔρεν ἐκεῖ ἔνδοξον θάνατον (19 Ἀπριλίου), ὁ δὲ Μιαούλης ὑποστάς δεινὴν ὄθορὰν περὶ Κύθηρα ἐκ σφοδρᾶς καταϊγίδος ἐπέπλευσεν εἰς Κρήτην μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων 13 πολεμικῶν καὶ 3 πυρπολικῶν καὶ καταδύσας ἐν μονόκροτον ἐξηνάγκασε τὸν εἰς Πελοπόννησον ἐπιπλέοντα ὀθωμανικὸν στόλον νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας. Ἐντεῦθεν πλεύσας εἰς Μεσσηνίαν ἐξηνάγκασε τὸν Ἰβραῖμ μετὰ κρατερὰν ναυμαχίαν ν' ἀποπλεύσῃ εἰς Μέθανα. Μετὰ δὲ τὴν πρῶταιν τῆς Σρακτηρίας ἀποτραπείς νὰ εἰσπλεύσῃ νυκτὸς ἐντὸς τῆς Πύλου, ὅπως πυρπολήσῃ τὸν στόλον, εἰσπλέει περὶ μέσας νύκτας ἐν τῷ λιμένι τῶν Μεθάνων, ἔνθα ὤρμουν 3 φρεγάται, 3 κορβέται, 16 μονόκροτα καὶ 7 - 8 φορτηγίδες, καὶ πυρπολεῖ ἀπαντα. Ἐντεῦθεν δὲ μεταδοθὲν τὸ πῦρ καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πυριτιδαποθήκην ἀνέφλεξε καὶ αὐτήν.

Ὁ δὲ Γεώργιος Σαχτούρης μετὰ 30 πολεμικῶν καὶ 4 πυρπολικῶν συναντήσας τῇ 20 Μαΐου περὶ τὸν Καφηρέα τὸν Χοσρέφ συνήψε ναυμαχίαν κρατερὰν ἀπὸ πρωίας μέχρι νυκτός, καθ' ἣν διαρρήξας τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἐπυρπόλησε τὴν ναυαρχίδα, μεθ' ἧς ἰσυναπώλοντο 800 ναῦται στρατιῶται, 150 μηχανικοὶ καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου, προσέτι μίαν φρεγάτην καὶ μίαν κορβέταν, καὶ ἐκυρίευσε 30 φορτηγίδας ὡς καὶ πολλὰ ὀρειχάλκινα πυροβόλα. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας Μιαού-

λης καὶ Σαχτούρης ἐνωθέντες ἐπέπλευσαν ἐπὶ τὴν Σούδα πρὸς πυρπόλησιν τοῦ ἐκεῖ προσωρμισμένου στόλου, ὅστις πληρορορηθεὶς τὸν κίνδυνόν παρὰ εὐρωπαϊκοῦ πλοίου ἀντιπαρετάχθη εἰς 4 μοίρας. Καὶ ὅμως δὲν ἐδίστασαν νὰ συνάψωσι ναυμαχίαν (2 Ἰουνίου) καθ' ἣν ἐπυρπόλησαν μίαν κορβέταν, μεθ' ἧς ὅλος ὁ στόλος ὑπεχώρησεν ἐντὸς τοῦ λιμένος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἕνεκα τρικυμίας ἠναγκάσθη νὰ ἀποπλεύσῃ. Ἐντεῦθεν ἐπιπλεύσας ὁ Μικούλης πρὸς τὸ στενωὸς πολιορκούμενον Μεσολόγγιον καὶ συνάψας ναυμαχίαν ἐπυρπόλησε δύο μονόκροτα καὶ συνέλαβεν 7 κανονιοφόρους, καὶ ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμόν (22 Ἰουλίου).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1825.

§ 1. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ἡ Πύλη κατέβηκεν ἤδη πᾶσαν δραστηριότητα ὅπως ἀποστέλλῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Στερεῇ Ἑλλάδι τὴν ἐπανάστασιν, ἀποστείλασα πρὸς τοῦτο τὸν Ρεσὴτ πασᾶν ἢ Κιουταχῆν μετὰ διςμυρίων πεζῶν. Διὰ τὸ οὗτος τὰς ὑπὸ τοῦ Νότη Βότσαρη φυλαττομένας βραχῶδεις περὶ τοῦ Μικρυνόρου (26 Μαρτίου) κατῆλθε καὶ περιέζωσε τὸ Μεσολόγγιον (13 Ἀπριλίου). Ἀνεγείρας δὲ δι' εὐρωπαϊκῶν μηχανικῶν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς νέας πολεμικῆς ἐπιστήμης τὰ πρὸς πολιορκίαν ὀχυρώματα ἤρξατο ἐκσφενδονίζων πυρίνους βλήματα κατὰ τῶν προμαχώνων Βότσαρη καὶ Φραγκλίνου. Τῇ 28 Ἀπριλίου προσωρμίσθη καὶ ὁλόκληρος ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χασρέφ κομιζῶν ἄφθονα τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ χρήματα. Σὺν τούτοις δὲ ὁ Ἰουσοῦφ ἐχορήγησε 36 ἀλιτενῆ σκάφη, δι' ὧν κατελήφθησαν τὰ νησίδρια Σκύλλα καὶ Προκαπάνιστος. Τῇ 16

Ἰουλίου διετάχθη γενικὴ ἔφοδος ἀπὸ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἀνατιναχθείσης δὲ ὑπὸ τὸν προμαχώνα τοῦ Βότσαρη ὑπονόμου τινός, εἰσώρμησαν ἀκράτητοι οἱ πολέμιοι διὰ τοῦ ἀνοιχθέντος ῥήγματος, ἀλλὰ πληρώσαντες τοῦτο πτωμάτων ὑπεχώρησαν. Ἐπίσης ἀπεκρούσθησαν καὶ αἱ κατὰ τὴν 18, 19 καὶ 21 Ἰουλίου ἔφοδοι, καθ' ἃς ἀπώλεσαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους νεκρούς. Ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τοὺς πολιορκουμένους ἔφθασαν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, διότι δὲν ὑπελείποντο αὐτοῖς τροφαί, εἰμὴ δι' ὀλίγας ἡμέρας καὶ δύο πίθοι πυρίτιδος, ὅτε αἴφνης ἐπεφάνη (τῇ 21 Ἰουλίου) ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μιαοῦλην, Ἀνδροῦτσον καὶ Ἀποστόλην ἐκ 40 πλοίων, καὶ συγκροτηθείσης κρατερᾶς ναυμαχίας ἐκ παρατάξεως (23 Ἰουλίου) ἤρατο νίκην περιφανῆ, ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμόν, ἐπυρπόλησε 2 μονόκορτα καὶ συνέλαβεν 7 κανονιοφόρους, ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἐτρέπη εἰς φυγὴν καὶ καταδιωκόμενος μέχρι Ταινάρου ἀπῆρ-
 ρεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα εἰσελθὼν ὁ Κανάρης τῇ 29 Ἰου-
 λίου ἀπέτυχε νὰ πυρπολήσῃ αὐτόν. Τὸ φρόνημα τῶν πολιορ-
 κουμένων ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεπτερώθη, ὥστε τῇ 25 Ἰουλίου
 χίλιοι λογάδες ἐποίησαντο νυκτερινὴν ἔφοδον μετὰ 500 κα-
 τελούντων ἐκ τῶν ὁρέων ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην καὶ Τσαβέλ-
 λαν καὶ ἐκυρίευσαν 4 πυροβολοστάσια καὶ μετὰ τρίωρον σφα-
 γὴν ἐπανάκαμψαν κομίζοντες πολλὰς σημαίας καὶ πλεῖστα
 λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους Ἄλλ' ὁ πείσμων Κιουταχῆς, εἰς
 τὴν καρδίαν τοῦ ὁποίου ἡ δειλία ἦτον ἄγνωστος, δὲν ἀπέβαλε
 τὸ θάρρος αὐτοῦ ἐκ τούτων, οὔτε ἐκ δύο νέων ἐπιτυχῶν ἐξό-
 δων (19 καὶ 20 Ἰουλίου), ἀλλ' ἐπέμεινεν ἀνεγείρων νέα ὄχυ-
 ρώματα καὶ καιροφυλακτῶν τὴν πρόσφορον στιγμὴν εἰς νέαν
 γενικὴν ἔφοδον. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἐνισχυθέντες διὰ νέων
 ἐπικουριῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς ἐποίησαντο δύο νέας
 ἐξόδους (19 Σεπτεμβρίου καὶ 1 Ὀκτωβρίου), κατέλαβον καὶ
 ἐν πολλοῖς κατέρριψαν τὰ νέα ὄχυρῶματα καὶ περιήγαγον
 τὸν ἀγέρωχον πολιορκητὴν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανίαν Αἰ

ἀδιάλειπτοι μάχαι, αἱ ἐπιδημίαι, αἱ στερήσεις καὶ αἱ λιποταξίαι ἠλάττωσαν κατὰ τὰ δύο τρίτα τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Καὶ ἐν τούτοις ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως, ἀναμένων ἐναγωνίως τὸν Χοσρέφ, καὶ ἐντεῦθεν εὐελπιζόμενος τὴν ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τροπὴν τοῦ ἀγχιστρόφου πολέμου. Καὶ ὄντως οὐ μόνον ὁ Χοσρέφ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανέλθῃ (τῆ 6 Νοεμβρίου) κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, πρλεμεφόδια καὶ χρήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐπέζητησε νέκν χάριν παρὰ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, ὅπως στείλῃ νέας ἐπικουρίας καὶ χρήματα πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰβραῖμ, καὶ διατάξῃ αὐτὸν νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου. Δεκακισχίλιοι ἄνδρες καὶ ἄφθονα χρήματα ὡς τάχιστα ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν Ἰβραῖμ, οὗ ἐνεκεντρίσθη ἡ δοξομανία νὰ δρέψῃ νέας δάρνας καὶ ἤρξατο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος ἐργαζόμενος. Ἀποστείλας δὲ διὰ θαλάσσης τὸ πυροβολικὸν καὶ μέρος τοῦ πεζικοῦ αὐτὸς ἐβάδισε διὰ ξηρᾶς μετὰ τῶν λοιπῶν δυνάμεων χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἀνακόψῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ καὶ διαπεραιωθεὶς διὰ τοῦ Ῥίου ἴδρυσε τὸ στρατόπεδόν του πρὸς τὸ τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου).

ΤΑΚΑ ΤΑ ΤΟ 1826 ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

**Τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα σπουδαιότερα
γεγονότα ἐν ἔτει 1826.**

§ 1. Ἐξακολούθησις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τοῦ Ἰβραῖμ πασᾶ καὶ Κιουταχῆ καὶ πτώσις αὐτοῦ.

Μετὰ θλίψεως ἀλλὰ καὶ μετ' ἐνδομύχου χαιρεκακίας παρεχώρει ὁ Κιουταχῆς τὴν θέσιν του εἰς τὸν νέον πολιορκητὴν,

ὅστις μετὰ στόμφου ἐπηγγέλλετο ὅτι ἐντὸς δύο ἐβδομάδων θὰ ἐξεπόρθει τὸν φράκην ἐκεῖνον, πρὸ τοῦ ὁποίου ὁ Κζουτακαχῆς κατηνάλωσεν 8 μῆνας καὶ ἀπώλεσε περὶ τοὺς 15000 ἄνδρας. Σὺν τῷ νέῳ ἔτει ἤρξατο ὑπὸ τοῦ νέου πολιορκητοῦ καὶ ἡ νέα πολιορκία ἀπὸ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ ἤρξαντο οἱ πολιορκούμενοι νὰ ὑφίστανται νέα δεινά. Τὰ πάντα ὑπερένικησεν μένοντες ἀκατάβλητοι πρὸ τῶν ὑπεραύχων πολιορκητῶν καὶ τῶν ἄλλων στερήσεων. Καὶ ἂν ἐπὶ τέλος ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἄφυκτον μοῖραν, δὲν κατεδάμασαν αὐτοὺς αἱ μυριάδων στρατικῆ καὶ οἱ μυριοναῦται στόλοι, ἀλλ' ὑπέρτερος τούτων πολέμιος, ἡ πείνα. Τὸ καθ' ἑκάστην σιτηρέσιον ἐκάστου στρατιώτου εἶχεν ἐλατταθῆ εἰς 50 δράμια καὶ τελευταῖον εἰς 30, ὅπερ μὴ ἐπαρκοῦν ἐξηνάγκαζεν ἕκαστον νὰ τρέφεται μὲ μοχθηρὰν τροφήν ζώων ῥυπαρῶν! Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ἄγγελος οὗτος τῆς σωτηρίας, ἠπράκτει δι' ἔλληψιν χρημάτων καὶ πολεμεροδίων. Ἡ δὲ κυβέρνησις, κτασπικταλήσασα ἀσκόπως καὶ τὸν τελευταῖον τοῦ δανείου ὄβολόν, ἠδυνάτει νὰ ἔλθῃ ἐπίκουρος. Ὁθεν δι' ἰδιωτικῶν συνδρομῶν, ὧν τὴν πρωτοβουλίαν ἀνέλαθεν ὁ καθηγητῆς Γεώργιος Γεννάδιος ρίψας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος τὸ πενιχρὸν ἐκυτοῦ βαλάντιον, ἠδυνήθη ὁ Μικαούλης νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς Μεσολόγγιον καὶ τροφοδοτῆσῃ τὴν λιμώττουσαν φρουρὰν (9 Ἰανουαρίου). Ἀλλ' ὁ τουρκοκιβυπτικὸς στόλος ἔχων οὔριον τὸν ἄνεμον ἐπελθὼν κατεδίωξε τὸν ἑλληνικὸν στόλον μέχρι Σικροφῶν. Τὴν νύκτα ὅμως τῆς 15 πρὸς τὴν 16 Ἰανουαρίου ὁ πυρπολητῆς Πολίτης ἀνακτινάξας εἰς τὸν ἀέρα μίαν φρεγάταν μετὰ πληρώματος 300 ἀνδρῶν ἐνέπνευσε τὸν πανικὸν καὶ στόλος ὅλος ἐξ 20 πολεμικῶν ἔφρευγε πρὸ τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Λεμπέση. Μετὰ τριήμερον δὲ κρατερὰν νυμαχίαν ὁλόκληρος ὁ τουρκοκιβυπτικὸς στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν ἐπιζητῶν ἄσυλον ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν, ἀφίνων ὡς

λείαν ὀπισθεν εἰς τοὺς διώκτας δύο τῶν ἐκυτοῦ πυρπολικῶν.

Ἀπελθόντος τοῦ Μιαούλη ἤρξατο φοβερός κανονβολισμός καὶ ἀφοῦ ἐπὶ 3 ἡμέρας (13 - 15 Φεβρουαρίου) 8000 σφαῖραι καὶ βόμβαι καταπίπτουσαι κατεκάλυψαν δίκην χαλάζης τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως, οἱ Ἄραβες κατέλαβον ἐξ ἐφόδου πρόχωμά τι. Εἰρήρεις ἐφόρμησαν οἱ Ἕλληνες καὶ κατέκοψαν καὶ κατεκρήμνισαν αὐτούς. Δις κατέλαβον αὐθις τὸ ὄχυρμα, ἀλλὰ καὶ δις ἐξεβλήθησαν. Τῇ 25 Φεβρουαρίου ἤρξαντο καὶ κί ἀπὸ θαλάσσης ἔφοδοι. 1200 Ἄραβες μετὰ 40 ἀλιτεῶν σκαφῶν καὶ πυροβόλων ἐφόρμησαν κατὰ τοῦ Βασιλαδίου, ὅπερ ὑπερήσπιζεν ὁ Ἰταλὸς Γικκουμέστης μετὰ 14 τηλεβόλων καὶ εὐαρίθμων Ἑλλήνων, ἐκυρίευσαν αὐτό, ἀλλὰ πάντες οἱ πρόμαχοι διεσώθησαν διὰ μέσου τῶν ἐλῶν εἰς τὴν πόλιν. Τῇ 28 ἐκυριεύθη τὸ νησίδριον Ντολμαῖ μετὰ ἐπτάωρον γενναίαν ἀμυναν 120 Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Μιακατᾶν κατὰ δεκαπλασίων περίπου ἐχθρῶν. Οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Αἰτωλικῷ ἀπολέσαντες οὕτω τὸ ἐκυτῶν προπύργιον ἀπῆλθον ὑπόσπονδοι εἰς Ἄρταν. Ἐντὸς τῶν τεναγῶδῶν ἐκείνων τελμάτων ἀνέδυσεν ὑπερήφανος ἢ ἀκατάβλητος Κλείσσοβα, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε δρᾶξ μαχητῶν ἐξ 131 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κήτσον Τσαβέλλαν. Πρῶτος ἐφόρμησε πρὸς ἄλωσιν αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν, οὓς φονικὸν ὑπεδέχθη πῦρ. Μετὰ ἐπανειλημμένας ἐφόδους καὶ φόνον πολὺν, πληγωθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν κνήμην, αἰμοσταγεῖς ὑπεχώρησαν οἱ Ἄλβανοί, πρὸς οὓς ἀνθαμιλλώμενοι οἱ Αἰγύπτιοι ἐφόρμησαν ὑπὸ τὸν Χουσεῖν πασᾶν πρὸς ὑφαρπαγὴν τῆς λείας. Φονικὸν πῦρ ἐθέρισε καὶ τούτους καὶ ἄπνουν ἔριψε τοῦ Μελιδονίου τὸν ὀλέθριον δαίμονα Χουσεῖν. Περὶ δὲ τὸ ἐσπέρας ἐξορμήσαντες ξιφῆρεις οἱ πολιορκούμενοι ἔτρεψαν τοὺς βαρβάρους καὶ μετὰ φόνον πολὺν ἐπιστρέψαντες ἀνήγειραν τρόπαιον ἐκ 2,000 περίπου λαφυραγωγηθέντων ὅπλων, συνέλαβον 12 πλοιάρια καὶ

ἐφόνευσαν ὑπὲρ τοὺς 1000 αὐτοὶ ἀποβαλόντες 35 μόνον ἄνδρας.

Ἐν τούτοις τὰ πολεμεσφόδια ἐξέλιπον καὶ ἡ πείνα παρέλυσε τοὺς στιβαροὺς τῶν πολιορκουμένων βραχίονας. Μάτην ὁ Μιαούλης μετὰ 30 πλοίων (31 Μαρτίου) ἀπεπειράθη νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμόν. Ὅθεν ἐν γενικῷ συμβουλίῳ ἀπεφασίσθη ἡ ἔξοδος. Τὸ σύνθημα ὠρίσθη νὰ δώσωσιν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Συμεῶνος οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καραϊσκάκης καὶ Μπότσαρης τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου περισπῶντες οὕτω διὰ τῶν πυροβολισμῶν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ. Δυστυχῶς τὸ σχέδιον προεδόθη δι' αὐτομόλου Βουλγάρου καὶ οἱ ἐχθροὶ παρέταξαν ὀλόκληρον τὸν στρατὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ὅπισθεν τοῦ τριπλοῦ ἑαυτῶν χαρακώματος, τὸ δὲ ἵππικὸν ἠμίσειν ὄραν μακρὰν, ὅπως ἐπιπέσῃ κατ' ἐκείνων, οἵτινες τυχόν ἤθελον ὑπερβῆ τὰ χαρακώματα. Δισχίλιοι δ' Ἄλβανοὶ διετάχθησαν νὰ καταλάβωσι τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ, ἵνα διακωλύσωσι πᾶσαν ἐκεῖθεν ἐπικουρίαν. Εἰς τρία δὲ πάντες δικιρεθέντες ἀνέμενον ἐναγωνίως τὸ σύνθημα τῆς ἐξορμήσεως. Παρῆλθεν ἤδη τὸ μεσονύκτιον καὶ τὸ σύνθημα δὲν ἐδίδετο. Ἄντι συνθήματος ἀνέτειλεν ἡ ὠχρὰ σελήνη, ὅτε πάντες ἀνακηδήσαντες ὄρμησαν ξιφῆρεις κραυγάζοντες «εἰμπρός, θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους».

Ἡ πρώτη αὐτῶν ἔξοδος ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος συμπαρασύρουσα, ὡς σφοδρὰ καταιγίς, πᾶν τὸ προστυχόν. Οὕτω διῆλθεν ἡ ἐμπροσθοφυλακή, ἀλλ' ὅπισθεν ἠκούοντο ὀλογοὶ μοὶ καὶ γοεροὶ θρῆνοι καὶ ὑπὸ τὴν ῥηχθεῖσαν κραυγὴν ὀπίσω! ἐξειλίχθη ἡ φρικωδεστάτη σκηνή. Παῖδες καὶ γυναῖκες ἔνοπλοι ὑποστρέφοντες καὶ συνωστιζόμενοι περὶ τὴν τάφρον κατεσπαράχθησαν ὑπὸ τῶν μύδρων καὶ τῶν βολίδων. Μετὰ τούτων συνεχύθησαν ὅπισθεν καὶ τὰ σμήνη τῶν πολιορκητῶν φρονεύοντα καὶ ζωγοῦντα. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι θέτοντες πῦρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας συνέθαπτον ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πκτρίδος. Ὡσεὶ τρισχίλιοι ἦσαν οἱ οὕτω ἀπολωλεκότες ἑαυτοὺς μετὰ ἰσαριθμῶν ἐχθρῶν, τρισχίλιοι δὲ καὶ οἱ ζωγηθέν-

τες καὶ ἰσάριθμοι οἱ ὑπὸ τὸν Βότσαρη, Τσαβέλλαν καὶ Μακρῆν διαρρηζάντες τῶν πολεμίων τὰς τάξεις. Καὶ τούτων ἡ τύχη ἀπέβη ἐπίσης οἰκτρά. Διότι αἰφνης ἐξώρμησε κατ' αὐτῶν τὸ ἐναδρεῦον ἰππικόν, μεθ' ὃ ἐπέπεσε κατὰ τῶν διαφυγόντων τὸ λοχεῦον σῶμα τῶν Ἀλβανῶν. Μόλις δ' ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ζυγοῦ διεσώθησαν αἰσθμαίνοντα τὰ λείψανα τῆς εὐκλεοῦς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξεν αὐτοὺς ἡ ἀδυσώπητος μοῖρα. Πεινῶντες καὶ ῥιγοῦντες διήλθον νύκτας ἐλεινίας, μὴ εὐρίσκοντες μῆτε καλύβην πρὸς ἀνάπαυσιν, μῆτε κάλυμμα πρὸς θέρμανσιν, μῆτε ἄρτον πρὸς ἀνακούφισιν τῆς πείνης των. Οὕτω δὲ πλανώμενοι ἀφίκοντο εἰς Ἀμφισσαν περὶ τοὺς 1300 ἐκ τῶν 1800 διασωθέντων. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. *Ἐπεσεν!* Ἀλλ' ἐν τῇ πτώσει ταύτῃ ὅποσον καταπληκτικὸν ὄψος φιλοπατρίας καὶ ἡρωισμοῦ!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Τὰ κατὰ θάλασσαν ἐν ἔτει 1826.

1. Πλὴν τῶν ναυμαχιῶν, αἵτινες ἐγένοντο πρὸ τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ, συνεκροτήθησαν καὶ ἕτεραι ναυμαχίαι πρὸ τῆς Σάμου, καθ' ἧς ἐπέπλευσεν ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ταχῆρ Ἀβᾶς. Ἐνταῦθα ὁ Κανάρης εἰσρημῆσας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἔλαβε καίριον τραῦμα, ἀπώλεσε τὸ πυρπολικόν του καὶ διέτρεξε τὸν μέγιστον κίνδυνον, ἀλλ' ὁ τουρκικὸς στόλος περίτρομος ἀπέπλευσεν εἰς Μυτιλήνην, ὁπόθεν μετὰ διήμερον (30 καὶ 31 Αὐγούστου) πεισματωδεστάτην ναυμαχίαν ἀπῆρεν εἰς Σμύρνην καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1826.

§ 1. Δευτέρα ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραΐμ εἰς Πελοπόννησον.

Ὁ Ἰβραΐμ ἐπιστρέψας μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογίου εἰς Πάτρας μόλις ἤρθε μὲν 4000 πεζοὺς καὶ 600 ἰππεῖς. Παρκαθὼν δὲ καὶ τὴν φρουρὰν τῶν Πατρῶν καὶ τὴν ἐν Ἡλείᾳ προήλασεν ἀμαχητεὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου, ἐπυρπόλησε τὰ Καλάβρυτα, ἐξηνδραπόδισεν ἢ ἐξηνάγκασεν νὰ κρημισθῶσι πλεῖστα ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ὑπαρειῶν τοῦ Χέλμου καταφυγόντων γυναικοπαίδων (5-6 Μαΐου) καὶ προελάσας ἐπεσείτισε τὴν δεινῶς ὑπὸ τῆς πείνης κηταχυρομένην φρουρὰν τῆς Τριπόλεως (10 Μαΐου). Ἐντεῦθεν διαναστάσας ἐπὶ 7 ἡμέρας τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἤρξατο πάλιν διελαύνων τὴν χώραν καὶ δι' Ἀνδριτσαίνης, ἣν ἐπυρπόλησε, κατῆλθεν εἰς τὰ μεσσηνικὰ φρούρια.

Ἐντεῦθεν προήλασε μεθ' 7000 πεζῶν καὶ ἰππέων ἐπὶ τὴν Μάνην, ἣν μάτην ἀπεπειράθη νὰ ὑποτάξῃ δι' ἐπαγωγῶν ὑποσχέσεων. Ἀπέναντι τοῦ Ἀλμυροῦ πρὸ τῶν στενωπῶν τῆς Βέργης 1000 Μανιῶται ἀπέκρουσαν γενναίως ἐπὶ 4 ἡμέρας τὰς λυσσῶδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους, ὁπόθεν οὗτοι κακῶς ἔχοντες ἐπκνέκαμψαν εἰς Καλάμας. Ἐν τῷ μεταξύ 1500 τούτων ἀποβιβασθέντες εἰς Δηρὸν προήλασαν πυρπολοῦντες ἐπὶ τὴν Τσίμοβαν, ἀλλὰ φονικὸν πῦρ ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Πικουλάκη ἀνέστειλε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πρόοδον, καὶ ἤδη ἐτράπησαν ἐπὶ τὰ Τσαλακιανὰ, ἀλλὰ φονικώτερον πῦρ ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν πύργων ὑπεδέχθη αὐτοὺς καὶ αἰμοσταγεῖς ἐπανῆλθον εἰς Δηρὸν καὶ ἐντεῦθεν ἐπκνῆλθον καὶ οὗτοι εἰς Καλάμας. Ἐντεῦθεν ὁ Ἰβραΐμ προελάσας καὶ διασκορπίσας τοὺς παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν Ἕλληνας καὶ πυρπολήσας τὴν Βυτιῖαν προήλασε δροῶν καὶ κηταστρέφων μέχρις Ἀστρους, ἔνθα εἰς

τρία διελὼν τὸν στρατὸν αὐτοῦ μάτην ἐπεχείρησε νέκν ἐξ ἀνκτολῶν κατὰ τῆς Μάνης ἐπιθέσιν. Διότι συναντήσας ἰσχυρὰν πικρὰ τῶν κατοίκων ἄμυναν καὶ δεκατιζόμενος τὸν στρατὸν ὑπὸ τῶν ἐπιτιθεμένων Ἑλλήνων, Νικήτα, Γενναίου, Πλαπούτα καὶ λοιπῶν, καὶ ἠττηθεὶς κατὰ κράτος ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ ἐν Πολυαράβῳ (28 Αὐγούστου) ἐπανῆλθε κατησχυμμένος εἰς Τρίπολιν. Ἐντεῦθεν ἐπεχείρησε νέαν ἐπιδρομὴν πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, τὰ Καλάβρυτα, τὴν Κορινθίαν καὶ Ἀργολίδα καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου κατήλθεν εἰς Μέθανα πρὸς διαχειμάσιν. Ἄπαντα σχεδὸν ἡ χώρα κατηρημώθη καὶ τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων καὶ κωμοπόλεων μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια καὶ τέφραν.

Κατὰ τὸ ἐπτάμηνον τοῦτο διάστημα τῆς σκληρᾶς δοκιμασίας οἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπεδείκνυτο καρτερίαν ἀκαταγώνιστον καὶ ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα. Οἱ δὲ τῆς χώρας ἐπιδρομεῖς καὶ πορθηταὶ δεκατιζόμενοι καθ' ἑκάστην ὑπὸ τε τῶν κακουχιῶν, τῶν ἐπιδημικῶν νόσων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων ἐπαισθητῶς ἠλαττώθησαν. Ὁ ἀκατάβλητος γέρων Κολοκοτρῶνης περηκολούθει πανταχοῦ τὰς κινήσεις τοῦ Ἀφρικανοῦ, περιέβαλλεν αὐτὸν διὰ τῶν ἀτάκτων ἑαυτοῦ σφιγῶν, παρηνώχλει ἀκαταπαύστως καὶ κατεπόνει διὰ τῶν μικρῶν πολέμων καὶ διὰ τῶν ἐξ ἐνέδρας ἐπιθέσεων. Ὁ δὲ ἐνσκήψας δριμύς χειμῶν εὐρῶν τοὺς ἡλιοκαεῖς Ἀραβας γυμνήτας καὶ ἐστερημένους τροφῶν προέπεμψε πολλοὺς εἰς τὸν Ἄδην. Αἱ δ' ἐξ Ἀλεξανδρείας πηγαὶ τῶν χρημάτων καὶ τοῦ στρατοῦ ἤρξαντο νὰ στεριεύωσιν. Ὅθεν τὰ κατὰ τὸν Αἰγύπτιον ἀπέβησαν λίαν δυσχερῆ καὶ ἀμήχανα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1826.

1. Ἀτυχὴς ἐκστρατεία Φαβιέρου εἰς Κάρυστον. 2. Ἐκ-

στρατεία τοῦ Κιουταχῆ ἐκ τῆς Δυτικῆς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐλευσίς Ἀθηνῶν καὶ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. 3. Καρὰϊσκάκη καὶ ἡ ἐν Χιζιδάριω μάχη. 4. Πολεμικὸν σχέδιον Καρὰϊσκάκη καὶ ἡ ἐν Ἀραχώβῃ φονικὴ νύξ. 5. Ἀνάβασις Φαβιέρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

1. Θέλουσα ἡ Κυβέρνησις νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν τινα εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου διέταξε τῇ 12 Μαρτίου τὸν ἐκ Γαλλίας πρὸ πολλοῦ κατελθόντα ἐθελοντὴν Γάλλον συνταγματάρχην Κάρολον Φαβιέρον νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Εὐβοίαν μετὰ 2700 ἀνδρῶν. Ἐντεῦθεν οὗτος μετ' ὀλιγαριθμοτέρου στρατοῦ ἀπεβιβάσθη εἰς Στύρα (2 Μαρτίου) καὶ ἤρξατο τῆς πολιορκίας τοῦ φρουρίου τῆς Καρύστου (5 Μαρτίου).

Μετὰ δεινὴν φθορὰν τοῦ στρατοῦ ὑπεχώρησεν εἰς *Λυκόφρεμα*, ἔνθα περικυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπιδραμόντος Ὁμῆρ Πασᾶ μόλις διεσώθη, προσδραμόντων πρὸς βοήθειαν τοῦ Κριεζώτου καὶ Βάσσου, ἐπιβιβάσθεις ἐπὶ τῶν προσπλευσάντων Ἑλληνικῶν πλοίων.

2. Ὁ Κιουταχῆς μετὰ τοῦ Μεσολογγίου τὴν πτώσιν ἐξασφαλίσας τὰ νῶτα διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν ὀπλαρχηγῶν Βερνακιώτου, Ἰσκού, Κοντογιάννη, Ράγκου καὶ Δυοβουνιώτου, ἀφίκετο εἰς τὴν Ἀττικὴν ἄγων 10000 ἄνδρας, ἐξαίρετον ἵππικὸν καὶ 26 τηλεβόλα. Μετὰ τινὰς ἀψιμαχίας καταλαβὼν τὴν Πύκνα καὶ τὸν λόφον τοῦ Μουσείου ἤρξατο ἐκ τριῶν ἀνεγερθέντων πυροβολοστασίων καὶ πυροβολῶν τὴν πόλιν, ἣν καὶ ἐκυρίευσεν (3 Αὐγούστου) ἐξ ἐφόδου.

§ 3. Ἡ κυβέρνησις ἐκτιμῶσα τοῦ Καρὰϊσκάκη τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς διώρισεν αὐτὸν *γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἑλλάδος*. Οὗτος ἀπελθὼν ἐκ Ναυπλίου μετὰ 600 ἀνδρῶν καὶ ἐνωθεὶς ἐν Ἐλευσίνι μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Κριεζώτου, Βάσσου καὶ Πικνουργιζῆ, ἐχόντων περὶ τοὺς 2000, τοῦ Φαβιέρου ἔχοντος 850 τακτικοὺς καὶ 70 φιλέλληνας, κατέλαβε περίφρακτόν τινα κῆπον παρὰ τὸ *Χαϊδάριον*, ἀπέχον 11 [2 ὥραν τῶν Ἀθηνῶν, ὁπόθεν περιφρα-

νως απέκρουσε τὴν πρώτην τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ ἔφοδον (9 Αὐγούστου). Ἄλλ' ἐπελθούσης ἔριδος περὶ τοῦ πρακτέου μεταξύ Καραϊσκάκη καὶ Φαβιέρου, οἱ Ἕλληνες οὐ μόνον δὲν ἐπωφελήθησαν τὴν πρώτην ταύτην νίκην, ἀλλὰ καὶ ἤττηθέντες ἐν δευτέρᾳ προσβολῇ (8 Αὐγούστου) ὑπεχώρησαν εἰς Ἐλευσίνα. Ἐνταῦθα μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετήγαγεν ὁ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἀποσταλεῖς Χελιώτης ἐκ τῆς παρὰ τὴν μεταξύ Βοιωτίας καὶ Μεγαρίδος μεγάλης τῶν Τούρκων ἀποθήκης 9 χιλιάδας πρόβατα καὶ 200 ἡμίονους, τοὺς μὲν κατακόψας, τοὺς δὲ διασκορπίσας ἐκ τῆς φρουρᾶς (23 Αὐγούστου). Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει μετὰ τὴν ἐν Χαϊδαρίῳ μάλιστα ἦτταν ἀπέβαινεν ὀτημέραι λίαν ἐπισφαλῆς. Τὴν νύκτα τῆς 30 Ἰβρίου σφαῖρα ἐχθρικὴ ἔρριψε νεκρὸν τὸν Γκούραν, ὃν διεδέχθη ἤδη ὁ Μικρυγιάννης. Ἄλλ' αἱ ἔφοδοι πᾶσαι ἀπέτυχον, ὡς καὶ αἱ ὑπονομεύσεις διὰ τῶν ἀνθυπονομεύσεων τοῦ ἐκ Χορμόβης Κώστα, αἱ δὲ δύο γενικαὶ ἔφοδοι (6 καὶ 7 Ἰβρίου) ἥρωικῶς ἀπεκρούσθησαν.

Ἐν πολεμικῇ συμβουλίᾳ ἀπερκαίσθη τὸ ἐξῆς πολεμικὸν σχέδιον, ὃ μὲν Φαβιέρου νὰ προσποιηθῇ κίνημά τι πρὸς τὰς Θήβας, ὃ δὲ Καραϊσκάκης πρὸς τὸ Χαϊδάρι, ὅπως προσελκύσωσιν ἐκεῖ τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκητῶν καὶ δυνηθῇ οὕτω νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁ Κριεζώτης μετὰ 300 ἀνδρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε θαυμασίως καὶ ὁ Κριεζώτης διὰ τῶν ρείθρων τοῦ Ἰλισσοῦ ὑπερναβὰς τὸν λόφον τοῦ Μουσειῦ εἰσῆλθεν ἀβλαβῆς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (11 Ἰβρίου).

Ἄλλ' ὁ Φαβιέρου ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν πλείστων αὐτοῦ στρατιωτῶν ἀπῆλθε κεχολωμένος εἰς Μέθανα ἀπορρίψας τὸ νέον πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, καθ' ὃ ἔδει νὰ ἀποκοπῇ μὲν πανταχόθεν πᾶσα συγκοινωνία τοῦ Κιουταχῆ διὰ σειρᾶς σταθμῶν ἀλληλοβοηθουμένων ἀπὸ τοῦ ἐκ τοῦ Ἐλικῶνος Κορινθικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ βορείου στενοῦ τῆς Εὐ-

βοίας, να κατασταθῆ δὲ κέντρον πάσης ἐνεργείας ἡ Ἀταλάντη καὶ ἡ Δομβραίνη. Καὶ ἐκείνην μὲν ἀπεστάλη νὰ καταλάβῃ ὁ Κωλέττης παραλαμβάνων τοὺς εἰς τὰς Σποράδας διεσπαρμένους Ὀλυμπίους μισθοφόρους, ταύτην δὲ ὁ Καραϊσκάκης. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Κωλέττην προσβληθέντες ὑπὸ 2000 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην δοσεσκορπίσθησαν αὐθις (8 Νοεμβρίου), ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀπεκρούσθη μὲν εἰς τὰς κατὰ τῶν 3 ἐν Δομβραίνῃ λίαν ὀχυρῶν πύργων ἐπιθέσεις αὐτοῦ, ἀλλ' αἴρνης ἐξήστραψεν ἐν τῇ διανοίᾳ ἑαυτοῦ νέον μεγαλεπιβολώτερον σχέδιον, νὰ παρακωλύσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ νικητοῦ τῆς Ἀταλάντης. Καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὸς μείνας ἐν Διστόμῳ προαπέστειλε τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 500 ἀνδρῶν νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀράχωβαν (18 Νοεμβρίου). Μόλις ταύτης καταληφθείσης, ἐπεφάνη ὁ ἀγέρωχος νικητὴς τοῦ Κωλέττου Μουστάμπεης μετὰ 2500 Τουρκαλβανῶν, ἀλλὰ φονικὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτοὺς εἰσελαύνοντας εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ἐπελθόντος δὲ καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, οἱ πολέμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ κατέλαβον λόφον τινά, ἔνθα πανταχόθεν κυκλωθέντες καὶ ἀδιαλείπτως προσβαλλόμενοι οὐδεμίαν δ' οὐδαμῶθεν διέξοδον ἔχοντες, καταναλώσαντες δὲ καὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμοφόδια αὐτῶν προέτειναν συνθήκην. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ὄροι, οὓς ἀντιπροϋτεινεν ὁ Καραϊσκάκης, ἐφάνησαν αὐτοῖς ἐπαχθεῖς, ἐπανελήθησαν αἱ ἀψιμαχίαι, καθ' ἃς πληρωθεῖς θανασίμως ἀπέθανεν ὁ Μουστάμπεης, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης καὶ ἐκ τοῦ ψύχους τοῦ ἐνσκήψαντος δριμυτάτου χειμῶνος. Ὅθεν οἱ ἐπιζῶντες ἀπεφάσισαν νὰ διαφύγωσι κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25-26 Νοεμβρίου διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασοῦ πρὸς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Ἱερουσαλῆμ. Οἱ Ἕλληνες, καίπερ βραδέως ἐφορμήσαντες πρὸς καταδίωξιν, ἐπήνεγκον ὅμως ἀνηλεῆ σφαγὴν καὶ μόλις 300 διεσώθησαν ἐξ αὐτῶν. Ἐπὶ λόφου δὲ πρὸ τῆς Ἀρα-

χώθης ἀνηγέρθη φρικώδης ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν πυραμῖς. «*Τρόπαιον Ἑλλήνων κατὰ βαρβάρων*». Λήγοντος δὲ τοῦ Δεκεμβρίου κατόρθωσεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ ἐκδιώξῃ πανταχόθεν τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Ἀνατολικοῦ, τῆς Βονίτσας καὶ Νευπάκτου ἐκυμάτιζεν ἡ ἡμισέληνος.

Τὸ ἐν Ἀραχώβῃ κατόρθωμα τοῦ Καραϊσκάκη ἀνέφλεξε τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἀντιζήλου αὐτοῦ Φαβιέρου. Ὅθεν παραλαβὼν οὗτος τὴν νύκτα τῆς 30 Νοεμβρίου ὑπὸ τὸ φῶς πλησιφαοῦς σελήνης 650 ἄνδρας, ὧν ἕκαστος ἔφερεν ἐπ' ὤμου σάκκον πλήρη πυρίτιδος, ἐφώρμησαν ἀπὸ τῆς Μουνηχίας καὶ διελάσαντες ἀνὰ μέσον τῶν Τουρκικῶν σταθμῶν διὰ τῆς λόγχης ὑπὸ τὸν ἐμβατήριον κρότον τῶν τυμπάνων εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν χάλαζαν μύδρων καὶ σφαιρῶν. Ἡ εἴσοδος αὐτῶν, καθ' ἣν ἔσχον 8 φονευθέντας καὶ 14 πληρωθέντας, ἐν οἷς συγκατελέγετο καὶ αὐτὸς ὁ Φαβιέρου, ὑπῆρξεν ὄντως θριαμβευτικὴ. Ἡ ἔξοδος ὅμως αὐτῶν ἀπέβη ἀδύνατος. Διὸ ἐδέησε νὰ ἐγκαρτερήσωσιν ὑφιστάμενοι ὅλα τὰ δεινὰ τῆς πολιορκίας μέχρι τῆς λύσεως αὐτῆς.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1827 ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1827.

1. Ἡ παρὰ τὸ Καματερόν καὶ τὴν Μουνηχίαν μάχη. 2. Γόρδων, Βούρβαχης, Κωλέττης, Ἀῦδεκ, Τσοῦρτς καὶ Κόχραν. 3. Ἐπάνοδος τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ θάνατος αὐτοῦ μετὰ διαφόρους μάχας καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος. 4. Ὁλεθρία ἐπίδρασις τοῦ Κόχραν καὶ Τσοῦρτς εἰς τὰ

τῆς Ἑλλάδος. 5. Ὀλεθρία μάχη παρὰ τὰς Ἀθήνας καὶ περὶ πόλιν τῆς Ἀκροπόλεως.

1. Ἐνῶ ὁ Κιουταχῆς περιέτριγγεν ἐπὶ μᾶλλον τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας ἀπέστειλε τὸν μὲν Ἄγγλον Γόρδωνα νὰ καταλάβῃ μετὰ 3000 ἀνδρῶν καὶ 15 τηλεβόλων καὶ ὀχυρώσῃ τὴν Μουουχίαν (22 Ἰανουαρίου), τὸν δὲ Κεφαλλῆνα συνταγματάρχην Βούρβαχην νὰ καταλάβῃ τὸ παρὰ τὸ Μενίδιον Καματερόν μετὰ 3500 (27 Ἰανουαρίου). Ἀλλὰ πρὶν ἢ οὗτοι προλάβωσι νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐφώρμησεν ὁ ἀκατάσχετος Κιουταχῆς μετὰ 2000 ἀνδρῶν, 600 ἰππέων καὶ 2 τηλεβόλων, διέσπασε καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἔπεσον περὶ τοὺς 300, ἐν οἷς καὶ ὁ γενναῖος Βούρβαχης. Εἶτα δὲ ἐστράφη κατὰ τῶν ἐν Μουουχίᾳ μετὰ ὑπερδιπλασίων δυνάμεων, (30 Ἰανουαρίου), ἀλλὰ μετὰ πεντάωρον κρατερὰν καὶ φονικὴν μάχην, ἀποβαλὼν ὑπὲρ τοὺς 300 εἰς νεκροὺς καὶ πληρωθέντας, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὀχυρώσας δὲ τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ τὸν Ἰλισσὸν ἠνώχλει καθ' ἑκάστην τοὺς ἐν Μουουχίᾳ διὰ τῶν πυροβόλων, ἀποκόψας αὐτοῖς πᾶσαν μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως συγκοινωνίαν.

2. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ σχεδίου αὐτῆς ἡ νέα κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη ἀπέστειλε τὸν μὲν Βρυαρὸν φιλέλληνα στρατηγὸν Ἄϋδεκ μετὰ 500 ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβῃ τὸν Ὀρωπὸν καὶ ἀποκόψῃ πᾶσαν ἐξ Εὐβοίας ἀποστολὴν τροφῶν καὶ πολεμφοδίων, ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἄπρακτος καταπτοηθεὶς ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ἰππικοῦ, τὸν δὲ Κωλέττην νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν Θετταλομάχητες διεσπάρησαν περὶ τὴν Θάσον. Μετὰ τὰ ἀτυχήματα ταῦτα ἡ κυβέρνησις μετεπέμψατο ἐκ Διστόμου τὸν Κραϊσκάκη, εἰς ὃν ἀνέθηκε τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Οὗτος ἐνδοὺς κατῆλθε μετὰ 1000 ἀνδρῶν εἰς Ἐλευσίνα, ὁπότεν περὶ λαβῶν καὶ τοὺς ὑπὸ τοὺς Νοτκράϊους Πελοποννησίους καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ

ἀδεύσας νυκτὸς (τὴν 2 πρὸς τὴν 3 Μαρτίου) κατέλαβε τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος Κερασίην. Ἐνταῦθα πρὶν ἢ καλῶς ὀχυρωθῆ προσεβλήθη ὑπὸ Τουρκικοῦ ἀποσπάσματος, ὅπερ ἀπέκρουσε (3 Μαρτίου). Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἐφώρμησεν αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς μετὰ 3000 πεζῶν, 400 ἵππέων καὶ 6 τηλεβόλων, ἀλλὰ καὶ οὗτος μετὰ ἐπτάωρον σφοδρὰν καὶ φονικὴν μάχην ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ὑπεχώρησε κατῆσχυμμένος εἰς τὸ ἐκυτοῦ στρατόπεδον. Ἡ νίκη αὕτη ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας καὶ τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Τὸ ὄνομα τοῦ Καραϊσκάκη μεθιπτάμενον ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἀνευφημεῖτο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, καταστὰν τὸ λατρευτὸν εἶδωλον, καὶ ἐντὸς ὀλίγου συνεκεντρώθησαν ὑπ' αὐτὸν περὶ τὰς 10000 ἀνδρῶν.

3. Καὶ ἤδη ἀναρκαίνονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἀγῶνος ὡς πρωταγωνισταὶ δύο φιλέλληνες Ἄγγλοι, ὁ Λόρδος Κόχραν καὶ ὁ Τσοῦρτς, εἰς οὓς ἀνετέθη ἤδη ἡ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἡγεμονία τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Οὗτοι ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἄκρου φιλελληνισμοῦ των περασυρόμενοι διὰ τε τῆς ἀνυπομονησίας καὶ τῆς πολεμικῆς ἐαυτῶν τέχνης ἀνέτρεψαν τὰ ἄτεχνα τῆς φυσικῆς μεγαλοφυΐας στρατηγικὰ σχέδια. Καὶ ὁ μὲν Κόχραν ἀπήτει ταχίστην τινὰ ἐκστρατεῖαν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ κομπορρημονῶν διεκήρυττε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ὑπέσχετο ἀμοιβὰς εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ εἰσελάσσωσι πρῶτοι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ δὲ Τσοῦρτς προέτεινε νὰ ὑποκινηθῆ ἀντιπερισπασμὸς τις ἐν Ἀλβανίᾳ. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης προέτεινε νὰ καταληφθῶσιν αἱ Θερμοπύλαι καὶ ὁ Ὀρωπός, ὅπως ἀποκόψωσι πᾶσαν συγκοινωνίαν καὶ περιαγάγωσιν οὕτω τὸν Κιουταχῆν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν, στερούμενον τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Πρὸς δὲ νὰ ἐνωθῆ τὸ στρατόπεδον ἐκυτοῦ μετὰ τοῦ ἐν Μουνουχίᾳ καὶ κατορθωθῆ ἡ συγκοινωνία μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ματαιουμένων οὕτω πᾶσῶν τῶν πολιορκητικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κιου-

ταχῆ. Πρὸς τὴν γνώμην αὐτὴν ἀπέκλινε καὶ ὁ Γόρδων. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων Λόρδος Κόχραν ἐπέμενε εἰς τὴν ἰδίαν γνώμην, ἣτις ἐπεκράτησε δυστυχῶς, καίπερ ἐντόνως τοῦ Καραϊσκάκη διαμαρτυρομένου. Μόλις δ' ἐνέδωκε ν' ἀποσταλῆ ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῆς Καρτερίας καὶ 4 ἄλλων μικροτέρων πλοίων εἰς Βῶλον, ἵνα ἀποκόψῃ τὴν ἐκεῖθεν σιταγωγίαν. Ὁ Ἄστιγξ εἰσπλεύσας (8 Ἀπριλίου) εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βῶλου κατέδυσσε 10 πλοῖα πλήρη σίτου, (τῆ 10) ἐπυρπόλησεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Τρικέρων Τουρκικῶν βρῖκιον καὶ ἀναπλέων ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν ἐν Κύμῃ ἀποθηκῶν τοῦ Κιουταχῆ τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμοφοδία ἐκτελέσας πάντα ταῦτα τοσοῦτον ἐπιτυχῶς καὶ ταχέως, ὥστε ἤδη εἶνε πάσης ἀμφιβολίας ἐκτός, ὅτι, ἐὰν καταλαμβάνοντο αἱ Θερμοπούλαι καὶ ὁ Ὄρωπὸς καὶ ἐνήργουν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ ἡ πολιορκία ἤθελεν ἀρθῆ καὶ ὁ Κιουταχῆς θὰ διεκινδύνευε τὰ ἔσχατα.

4. Τῆ 8 Ἀπριλίου ἤρξαντο αἱ πρῶται πεζομαχίαι καὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τῆς 13, καθ' ἣν ἐγένετο γενικὴ ἔφοδος ἀπὸ τοῦ Φαλήρου μέχρι Κερατσίνης, καὶ οἱ ἀκατάσχετοι Ἕλληνες ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐκυρίευσαν 9 Τουρκικοὺς προμαχῶνας, ἡ δὲ Τουρκικὴ προφυλακὴ ἐκ 300 Ἀλβανῶν ἀποκοπεῖσα κατέφυγεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος, ἣν ἀπέκλεισαν στενῶς οἱ Ἕλληνες. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης μετέφερε τὸ στρατηγεῖόν του παρὰ τὰ ἀρχαῖα νεώρια τοῦ Πειραιῶς. Ὁ Κόχραν ἐξάλλος ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἀπήτει νὰ προελάσῃ τὴν ἐπιούσαν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας, ἀλλ' ἐνέδωκε καὶ πάλιν εἰς τὰς συνετὰς σκέψεις τοῦ Καραϊσκάκη καὶ Τσούρτζι, ὅπως κυριευθῆ προηγουμένως ἡ μονὴ, τῆς ὁποίας τὰ τεῖχη μετεβλήθησαν (14 Ἀπριλίου) εἰς σωρὸν ἐρειπίων ἐκ τοῦ ἀπὸ θαλάσσης φοβεροῦ πυροβολισμοῦ, μεθ' ὃ διετάχθη ἡ ἐξ ἔφοδου ἄλωσις. Ἄλλὰ φονικὸν πῦρ ἐθέρισε τοὺς ἐφορήσαντας. Μετ' ὀλίγας ὥρας ἡμέρας ἡ φρουρὰ στερουμένη ὕδατος καὶ πολεμοφοδίων παρεδόθη ὑπόσπονδος. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον συνέβη αἱματηρὰ σύγκρουσις, καθ' ἣν

ἐκ τῶν 270 ἐξεληθόντων μόλις 60 διεσώθησαν ἐκ τῆς σφαγῆς. Ὁ Γόρδων ἀγκυρακτῆσας ἐπὶ τῇ παρασπονδῇσει ταύτῃ κατέλιπε τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Τσοῦρτζς ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἡμιολίαν καὶ ὁ Κόχραν ἐξῆμει κατὰ τῶν Ἑλλήνων δεινὰς ὕβρεις, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐξ ἀθυμίας καὶ λύπης κατέπεσε πυρέσσων. Πάντα ταῦτα ὀλεθρίως ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου. Μόλις ἐξευμενισθεὶς τότε ὁ Κόχραν ὑπενέδωκε νὰ τροποποιηθῇ κατὰ τι τὸ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας σχέδιον αὐτοῦ, ἦτοι νὰ προχωρῶσι βαθμηδὸν ἀπὸ τε τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Ἐλαιῶνος ἀνεγείροντες κατὰ σειρὰν ὀχυρώματα πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἀνυποτάκτου ἰππικοῦ τῶν δεληδῶν. Ἐν τούτοις ἀπεφασίσθη πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Καραϊσκάκη νὰ γεινῆ ἡ ἔφοδος τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου, ἀπαγορευθείσης αὐστηρῶς πάσης συγκρούσεως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 22 Ἀπριλίου. Δυστυχῶς ὅμως Κρητῆς τινες μεθύοντες κατήρξαντο τοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἐκυρίευσαν ἐν τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξέβαλεν αὐθις αὐτοὺς ἐπελθὼν ἀπόσπασμά τι τουρκικοῦ ἰππικοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ μάχη ἐγενικεύθη, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐγερθεὶς καὶ ἰππεύσας ἐρορμᾷ εἰς τὸ μέσον τῆς μάχης καὶ προελαύνει κατακόπτων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους. Ἐπιστρέφων δ' ἐκ τῆς διώξεως πίπτει τοῦ ἵππου βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας. Ἐντείνας δ' ὄλας τὰς δυνάμεις ἰππεύει πάλιν καὶ αἰμόφυρτος ἐπανακάμπτει εἰς τὴν σκηνήν, ὁπόθεν βαρὺς ἐπὶ φορείου μετακομίζεται εἰς τὴν ἡμιολίαν τοῦ Τσοῦρτζς, ἔνθα καὶ ἐξέπνευσεν. Ἐντεῦθεν ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετενεχθεὶς ἐκηδέυθη μεγαλοπρεπῶς ἐν Σαλαμῖνι, ἀφείδ' ὀπισθεν πένθος μέγα καὶ κενὸν δυσαναπλήρωτον. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ὑπῆρξε τὸ μέγιστον τῶν τραυμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

5. Τὸ σχέδιον τοῦ Κόχραν ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Καθ' ὅλην δὲ τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου διεπεραιώθησαν 3000 Ἑλλη-

νες πρὸς τὸ Φάληρον. Ἄμα δὲ τῇ πρώτῃ προήλασαν κατάπονοι ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἑλαιῶνος 7000 Ἕλληνες ἄτακτοι ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν οὐδενός, διότι ὁ τε Κόχραν καὶ Τσοῦρτς δὲν ἀπεβιάσθησαν ἀπὸ τῶν πλοίων. Ἰδὼν δ' οὕτω τοὺς Ἕλληνας ἀτάκτως βαίνοντας ὁ Κιουταχῆς καὶ εἰς 13 ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένως θέσεις ἠδυνάτει νὰ κατανοήσῃ ὁποῖός τις ὁ σκοπὸς αὐτῶν, ὑποπτευόμενος δὲ καὶ ἔξοδον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως διέμεινεν ἀκινήτων μέχρι τῆς μεσημβρίας, ὅτε παρατάξας τὸν στρατὸν ἐαυτοῦ μεταξὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου ἤρξατο καταपुरοβολῶν τὰ ὀχυρώματα τῆς Ἑλληνικῆς προφυλακῆς, μετ' ὀλίγον δὲ διέταξε γενικὴν ἔφοδον, ἐνῶ συγχρόνως σῶμα 800 δελήδων ἐστράφη ἀριστερᾷ ὅπως ἐπιπέσῃ ἀπαρατῆρητον κατὰ τῆς δεξιᾶς τῶν Ἑλλήνων. Δις ἀπεκρούσθη ἡ κατὰ μέτωπον ἔφοδος τῶν Ἀλβανῶν. Ἄλλ' αἴφνης, ὡς καταγίγς, ἐπελθόντες δεξιόθεν οἱ ἀκατάσχετοι δελῆδες εἰσήλασαν ξιφῆρεις εἰς τὰ ἀσθενῆ χαρακώματα τῶν Ἑλλήνων, ἐπελθόντων δὲ καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἐξηκολούθησε δαιμονιώδης πάλη καὶ φρικώδης σφαγή. Τότε δ' ἐφώρμησε πανστρατιᾷ καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς, ἡγούμενος τοῦ ἵππικοῦ. Ὀλόκληρος δὲ ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ ἐστράφη εἰς ἄτακτον καὶ ἀκράτητον φυγὴν καταδιωκομένη καὶ κατακοπτομένη ἀνηλεῶς μέχρι θαλάσσης. Μόλις δ' ἀνεχαιτίσαν τῶν διωκόντων τὴν ὀρμὴν οἱ ἀπὸ τῶν πλοίων σφοδροὶ πυροβολισμοὶ καὶ κατέστειλαν τὸν πανικὸν τῶν φυγάδων ἢ ἀνδρεία τοῦ Νικολάου Ζέρβα καὶ ὁ ἥρωισμὸς τοῦ Ντούσια, ὅστις καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ὑπὲρ πάντας ἀριστεύσας. Οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν τιαυύτην οἰκτρὰν συμφορὰν καθ' ὄλον τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Πλείότεροι τῶν 1500 ἀνδρῶν ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ κατὰ τὴν ἀποφράδα ταύτην ἡμέραν. Ἐκ δὲ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἔπεσεν ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς ὁ Λάμπρος Βέϊκος, ὁ Γεώργιος Τσαβέλλας, ὁ Φωτομάρας καὶ ὁ Ταγματάρχης Ἰγγλέσης. Ὁ δὲ Δράκος καὶ ὁ Καλλέργης δεινῶς τραυματισθέντες ἔπε-

σον αἰχμάλωτοι, ὧν ὁ μὲν κῦροκτόνησεν, ὁ δὲ ἀπηλευθερώθη ἀκρωτηριασθεὶς τὸ οὖς, 240 δὲ ἕτεροι αἰχμάλωτοι ταχθέντες κατὰ σειρὰν ἀπεκεφαλίσθησαν. Τὸ δὲ πάντων δεινότατον ὁ μυρίανδρος ἐκεῖνος στρατὸς διελύθη ἐντὸς ὀλίγου, ὡς ἰστὸς ἀράχνης, πρῶτου δόντος τὸ παράδειγμα τῆς λιποταξίας τοῦ Κόχραν, ἀπελθόντος εἰς Ὑδραν. Ὁ Τσοῦρτς καρτερικώτερος αὐτοῦ δειχθεὶς μετὰ τὴν συμφορὰν παρέμεινεν ἐπὶ 3 ἑβδομάδας μετὰ 2000 ἀνδρῶν, τελευταίου μείναντος τοῦ γενναίου Νικήτα καὶ Ἰωάννου Κολοκοτρώνου. Μετὰ μίαν δ' ἑβδομάδα, ἤτοι ἀκριβῶς μετὰ ἓνα μῆνα ἀπὸ τῆς ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρίας, παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις διὰ συνθήκης, ἀπελθούσης τῆς φρουρᾶς μεθ' ὀπλῶν καὶ ἀποσκευῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Κυβερνητικὰ ἔργα.

§ 1. Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ τὸ πρῶτον εἶτα δὲ ἐν Τροιζῆνι συνελθούσα γ' ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις (1826 - 1827). Ἐκλογὴ Ἰωάννου Καποδιστρίου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντικυβερνητικὴ ἐπιτροπή.

Ἡ ἐν Ἀστρείῳ Β' ἐθνικὴ συνέλευσις εἶχεν ὀρίσῃ τὴν μετὰ διετίαν σύγκλησιν Γ' ἐθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος. Διὸ ἡ τότε κυβέρνησις προσεκάλεσε τὰς ἐπαρχίαις (διὰ τῆς ἀπὸ 25 Σεπτεμβρίου 1824 ἐγκυκλίου) νὰ ἐκλέξωσι διπλάσιους τῶν βουλευτῶν πληρεξουσίους καὶ συνέλθωσιν ἐν Ναυπλίῳ, ἢ καὶ ἄλλοθί που, πρὸς ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου 1825. Ἀλλὰ μόλις συνῆλθον ἐν Ἐπιδαύρῳ μετ' ἐπανειλημμέναις προσκλήσεσι τῇ 6ῃ Ἀπριλίου 1826. Ἐκλέξασα δὲ πρόεδρον ἐαυτῆς τὸν γηραιὸν Πα-

νοῦτσον Νοταρᾶν προσέβη εἶτα εἰς τὴν ἐκλογὴν ἑνδεκαμελοῦς κυβερνήσεως, ἧς πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ Ἄνδρέας Ζαΐμης, μέλη δὲ ὁ Πετρόμπεης, ὁ Ἄν. Δεληγιάννης, ὁ Σισίνης, ὁ Τσαμαδός, ὁ Χατζηκαναργύρου, ὁ Μοναρχίδης, ὁ Ἄνδρέας Ἴσκος, ὁ Τρικούπης, ὁ Βλάχος καὶ ὁ Δημητρακόπουλος. Γενικὸς δὲ γραμματεὺς ἐξελέγη ὁ Ζωγράφος. Ταύτην ἔμελλε νὰ ἐπιτηρῆ διαρκῆς δεκατριμελὴς ἐπιτροπὴ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἄλλ' αἶφνης ἐπὶ τῇ δεινῇ ἀγγελίᾳ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου αἱ συνεδριάσεις διεκόπησαν (12 Ἀπριλίου), ἡ δὲ νέα κυβέρνησις ἀπῆλθεν εἰς Ναύπλιον. Ἐν τῷ ταμείῳ δὲν ἦν ἔνδρον, εἰμὴ 60 γρόσια, ἀπανταχοῦ δὲ πεῖναν καὶ ἀναρχίαν καὶ γενικὸν ἀπελπισμὸν. Σουλιῶται καὶ Ρουμελιῶται ὑπὸ τὸν Φωτομάραν, κατέχοντα τὰ φρούρια τῆς Ἀκροπόλεως (τὸν Ἴτσακαλὲ) καὶ ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Γρίβαν, κατέχοντα τὸ Παλαμῆδιον, συνεῖχον ὑπὸ τρομοκρατίαν τὴν πόλιν. Διὸ ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐν τῷ θαλασσοπύργῳ (16 Ἰουνίου), ὁπόθεν χάριν μείζονος ἀσφαλείας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Αἴγιαν (11 Νοεμβρίου), διότι Γρίβας καὶ Φωτομάρας ἐρίσαντες ἔστρεψαν κατ' ἀλλήλων τὰ τηλεβόλα.

Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελθοῦσα συνέλευσις μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν προσεκάλει τοὺς πληρεξουσίους νὰ προσέλθωσιν εἰς Πόρον κατὰ 7 Ἔριον. Παρελθόντος δὲ καὶ τοῦ 7 ἔριου, οἱ πληρεξούσιοι προσῆρχοντο λίαν βραδέως, οἱ μὲν περὶ τὸν Ζαΐμην καὶ Μαυροκορδαῖτον εἰς Αἴγιαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην, Κουντουριώτην καὶ Κωλέττην εἰς Ἐρμιόνην, ἔνθα προσῆλθον οἱ πλεῖστοι καὶ ἐξελέξαντο πρόεδρον τὸν Σισίνην (11 Φεβρουαρίου 1827) Ἐπελθούσης δὲ συνεννοήσεως καὶ συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῶν 2 κομμάτων συνῆλθον περὶ τὸ χωρίον Δαμαλᾶ, τρία τέταρτα τῆς ὄρας ἀπέχον τῆς Τροιζῆνος (19 Μαρτίου). Καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σισίνη ἐργασθεῖσα ἡ Συνέλευσις μέχρι τῆς 7 Μαΐου ἐξελέξατο διὰ ψηφίσματος τῇ 30 Μαρτίου ὡς κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ

ὁποῖος ἐπὶ ἐπταετίαν ἐμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος κατὰ τοὺς ἰσχύοντας νόμους, μέχρι δὲ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ ἡ διοίκησις ἀνετίθετο εἰς ἀντικυβερνητικὴν τριμελῆ Ἐπιτροπὴν, τὸν Γεώργιον Μαυρομιχάλην, τὸν ἐκ Ψαρῶν Μηλαίτην καὶ τὸν ἐκ Λεσβαδεῖς Ἰωάννην Νάκον. Προσέτι ἐψήφισε *στόλαρχοι* μὲν τὸν *Λόρδον Κόχραν*, *ἀρχιστράτηγον* δὲ τὸν Γκούρτε, καὶ τέλος πλὴν ἄλλων ἐψήφισε καὶ τὸ ἐξ 150 ἄρθρων *Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος*, ὅπερ ὑπεγράφη ὑπὸ 171 πληρεξουσίων.

§ 2. Κατάπλους Γόρδωνος καὶ τῶν πλοίων Καρτερίας καὶ Ἑλλάδος. Τὰ ὑπὲρ Ἑλλάδος πρωτόκολλα τῶν δυνάμεων.

Ὁ στρατηγὸς Γόρδων κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα τὸν Μάϊον τοῦ 1826 μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ Ἐθνικοῦ δανείου 14000 λιρῶν κατῴρθωσε νὰ ζωογονήσῃ τὰς πολεμικὰς ἐργασίας τῆς νέας κυβερνήσεως. Τὸ ἐν Καρύστῳ διαλυθὲν σῶμα τῶν τακτικῶν συνετάχθη αὖθις ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου καὶ 60 πολεμικά, 21 πυρπολικά καὶ 9000 στρατιῶται ἠτοιμάσθησαν νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν Ὑδραν κατὰ πάσης τυχόν τῶν Τουρκοαιγυπτίων προσβολῆς. Ἄλλ' ὁ μὲν Βυζαντινὸς στόλος μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἀπέπλευσεν εἰς Ἑλλάσποντον (29 Ἀπριλίου 1826) ὁ δὲ Αἰγύπτιος στόλος εἰς Πύλον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν (8 Μαΐου). Ἐκ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ συνομολογηθέντων δανείων εἶχον παραγγελθῆ διάφορα πολεμικὰ πλοῖα, ἐξ ὧν κατέπλευσαν ἤδη δύο, ἡ κορβέττα *Καρτερία*, 233 τόνων, καὶ προσωρμίσθη εἰς Ναύπλιον (3 Ἰουλίου 1826), τεθεῖσα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πλοίαρχου Ἀστιγγος, καὶ ἡ φρεγάτα *Ἑλλάς*, φέρουσα 64 πυροβόλα, τροφὰς καὶ πολεμεφόδια διὰ 18 μῆνας, προσωρμίσθη δ' εἰς Αἴγιναν (26 Ἰουλίου 1826) καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ναυάρχου Μισούλη.

Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον ἢ ἐγκαρτέρησις καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἤρξαντο ἤδη νὰ προσελκύωσι τὴν εὐνοίαν καὶ αὐτῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων καὶ μάλιστα

Ῥωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσσία ἀρχῆθεν ἐπεδείξατο εὐμένειν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα δι' ἰδίους σκοπούς, ἡ δὲ Ἀγγλία, ἀφ' ἧς μάλιστα ἐποχῆς ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ὁ ἐπὶ εὐγλωττία καὶ μεγαλοφροσύνη ἔξοχος καὶ διαπρεπῆς Γεώργιος Κάνιγγ, ἀνὴρ φιλελληνικώτατος. Ἀπεστάλη δὲ παρ' αὐτοῦ εἰς μὲν τὴν *Κωνσταντινούπολιν* ὁ Στράτφορντ Κάνιγγ, ἵνα διαπραγματευθῆ μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, εἰς δὲ τὴν Πετρούπολιν ὁ Οὐέλλιγκτων, ὃς ὑπέγραψεν (23 Μαρτίου 1826) μετὰ τῶν ὑπουργῶν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, Λῆβεν καὶ Νεσσελρῶδ, τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πρωτόκολλον, δι' οὗ ἐτίθετο ἡ βᾶσις τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ἰδίαν μὲν κυβέρνησιν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τῆς Πύλης.

Ἐν Λονδίῳ δὲ ὑπεγράφη συνθήκη τῇ 24 Ἰουλίου 1827 ὑπὸ τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας, ἣτις ἔθετο τέλος εἰς τὸν καταστρεπτικώτατον πόλεμον, καὶ δι' ἧς ἀνεγνωρίζετο ἡ τῆς Ἑλλάδος αὐτονομία.

Τὰ ὄρια τοῦ νέου καὶ φόρου ὑποτελοῦς τῇ Πύλῃ κράτους ἔμελλον νὰ ὀρισθῶσι κατόπιν, ἀποζημιουμένων τῶν Τούρκων διὰ τὴν ἰδιοκτησίαν των. Ὑπεγράφη δὲ καὶ μυστικὴ συνθήκη, δι' ἧς ἐκανονίζετο ὁ τρόπος τῆς ἐπιβολῆς τῶν ὄρων τῆς φανερᾶς συνθήκης, ἐάν τις τούτων ἀπερρίπτετο ὑπὸ τινος τῶν διαμαχομένων. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ ταύτης ἐνισχύθησαν οἱ ἐν τῇ Μεσογείῳ στόλοι τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, κατέπλευσε δὲ ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς καὶ ὁ τῆς Ῥωσσίας.

Καὶ ἡ μὲν Ἑλληνικὴ κυβέρνησις προθύμως ἀπεδέξατο τὴν προταθεῖσαν ἀνακωχὴν, ἡ δὲ Ὀθωμανικὴ διαρρήδην καὶ ἀποτόμως τὴν ἀπέρριψε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1827.

Ἀναπαύσας ἐπὶ 5 μῆνας (ἀπὸ τῆς 2 Νοεμβρίου 1826—5 Ἀπριλίου 1827) τὸν στρατὸν ἑαυτοῦ ὁ Αἰγύπτιος ἐν Μεθάνοις ἅμα τῷ ἔαρι (6 Ἀπριλίου) διέβη τὸν Ἀλφειὸν καὶ εἰσῆλασεν εἰς τὴν Ἥλιδα καὶ Ἀχαΐαν μετὰ 6000 ἀνδρῶν. Οἱ κάτοικοι καὶ πάλιν ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς εἰς τὰς χαράδρας τῶν ὀρέων καὶ εἰς τὰς παρὰ τὴν παραλίαν ἐλώδεις νήσους. Ἄλλ' ἐκ τούτων 1800 ὑπὸ τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Σισίην πολιορκηθέντες ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Χλουμουτσίου παρεδόθησαν μετὰ εἰκοσαήμερον πολιορκίαν (5 Μαΐου) καὶ ὧν οἱ πλεῖστοι ἐξηνδραποδίσθησαν.

Τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπέδρασαν πανταχοῦ ὀλεθρίως καὶ ἐπιγεγονοῦ γενικὸν ἀπελπισμὸν. Τὸ δὲ πάντων δεινότατον ἤρξατο ἡ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον προσχώρησις καὶ ὑποταγή. Ὁ ἐκ Ζουμπάτης Δημήτριος Νενέκος οὐ μόνον ἔδωκε πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀλλὰ καὶ σχηματίσας ἴδιον σῶμα ἐνόπλων ἀνδρῶν περιέθεε τὴν χώραν προτρέπων καὶ ἐξαναγκάζων πειθοῖ καὶ βίᾳ εἰς ὑποταγήν. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Αἰγύπτιος περιβλήθεις ἤδη ἀντὶ τῆς λεοντῆς τὴν ἀλωπεκῆν προσηγάγετο τοὺς πλείστους ἐκ τῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν Πύργου, Γαστούνης, Πατρῶν, Βονίτσης καὶ Καλαβρυτῶν εἰς ὑποταγήν. Ἐν τῇ δεινοτάτῃ ταύτῃ περιστάσει καὶ πάλιν ὁ ἄοκνος καὶ δραστήριος Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος, πρόσενεγκὼν αὐτῇ τὴν μεγίστην τῶν ὑπηρεσιῶν. Ἐκδοὺς προκήρυξιν, ἔνα πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ 15—60 ἔτους τῆς ἡλικίας λάβωσι τὰ ὄπλα καὶ ἀμυνθῶσιν ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν, ἠπέλιψε τοὺς ὑποτασσομένους διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Καὶ τὸν μὲν Πετμεζῆν ἐξέπεμψεν εἰς Πάτρας νὰ συλλάβῃ ζῶντα ἢ νεκρὸν τὸν προδότην Νενέκον, τὸν δὲ Νικήταν εἰς Μεσσηνίαν, τὸν Γενναῖον καὶ Πλαπούταν εἰς τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου, αὐτὸς

δὲ παραλκθῶν τοὺς ὑπὸ τὸν Π. Νοταρῶν Κορινθίους ἐπετή-
ρει ἀπὸ τοῦ Φενεοῦ τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ, στραφέντος
ἤδη κατὰ τοῦ Μεγάλου σπηλαίου. Πρὸς ὑπεράσπισιν δ' αὖ-
τοῦ ἀπέστειλε τὸν Πετμεζῶν καὶ τὸν Χρυσανθόπουλον καὶ
δι' ἐπιστολῶν ἐνθαρρυντικῶν ἀνεπτέρωσε τῶν πολιορκουμένων
τὸ φρόνημα καὶ ἐκράτυεν αὐτούς, ὅπως μένωσιν ἀκλόνητοι
καὶ πεποιθότες ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων των. Ἐντεῦθεν ὁ
Ἰβραῖμ θεωρήσας ἀδύνατον τὴν ἐκπόρθησιν τῆς φύσει ὀχυ-
ρωτάτης μονῆς ἐτρέπη πρὸς τὴν Καρύταιναν, ἀλλ' εὐρῶν
τὰς διόδους κατεχομένους ὑπὸ τοῦ Γενναίου καὶ Πλαπούτα
ἐτρέπη πρὸς τὴν Τρίπολιν. Μετὰ σφοδρὸν δὲ πάλιν ἐν Δη-
μιτσάνῃ ἀκροβολισμὸν ἐπανέκκμηψεν ἀδόξως εἰς Μεσσηνίαν,
καταपुरοβολουόμενος ἀπαύστως ἐκ πλῆγίου καὶ ἐκ νότων ὑπὸ
τῶν πανταχόθεν ἀναδυομένων ἐνόπλων.

Ἐν Μεσσηνίᾳ συνεκεντρώθη ἤδη ὅλον τοῦ πολέμου τὸ βέ-
ρος. Ὁ Ἰβραῖμ περιβαλλόμενος ὅτε μὲν τὴν λεοντῆν ὅτε δὲ
τὴν ἀλωπεκῆν, καὶ μὴ δυναθεὶς οὕτω νὰ καθυποτάξῃ τοὺς
ἀνυποτάκτους Μεσσηνίους ἀπεφάσισε νὰ ἐρημώσῃ τὴν χώ-
ραν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου. Καὶ ἤρξατο ἡ ἀνηλεὲς
δήωσις καὶ πόρθησις τῆς χώρας ὑπὸ τῶν ἀγρίων στιφῶν. Παν-
ταχοῦ δ' ἀπὸ τε χωρίων, ἐλαιῶνων καὶ συκῶνων ἀνεπέμποντο
φλόγες καὶ πυκνὸς καπνὸς, ὡς ζοφερὰ ὁμίχλη, ἐκάλυπτε τὸν
ὄριζοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα ἐν ἔτει 1827.

1. Κατάπλους Αἰγυπτιακοῦ στόλου εἰς Ναβαρῖνον. 2. Αἱ
πρῶται κινήσεις τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Κινήσεις τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου πρὸς ἀναρρίπισιν τῆς ἐπανα-
στάσεως καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. 3. Νδυμαχίαι καὶ

νίκη τοῦ Ἀστιγγῶς παρὰ τὸν κόλπον τῆς Ἀμφίσσης. 4. Ἡ ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχία καὶ αἱ ἐκ ταύτης συνέπειαι.

§ 1. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἰβραὶμ ἐλαύνων ἐδήῳ καὶ ἐπόρθει τὴν Πελοπόννησον, ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μεχμέτ Ἀλῆς, ὡσεὶ ἀντιφιλοτιμούμενος, ἐξαπέστειλε κατ' Αὐγούστον τὸν κραταιότερον στόλον κομίζοντα ἐν σύνταγμα πεζικοῦ, ἴλας τινὰς ἵππικοῦ, ἑκατομμύριον ταλλήρων καὶ ἀφθόνους τροφὰς καὶ πολεμφοδία πρὸς καταστροφὴν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου καὶ καθυπόταξιν τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ὁ στόλος οὗτος προσορμισθεὶς ἀκωλύτως εἰς τὴν Πύλον (26 Αὐγούστου) ὑπὸ τὸν Ταχῆρ-Πασᾶν ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραὶμ μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου, ἀριθμοῦντος ἤδη 126 πολεμικὰ πλοῖα. Μετὰ μικρὸν (1 Ὀκτωβρίου) ἀφίκοντο καὶ οἱ στόλοι τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτώνα, Δεριγνῦν καὶ Ἀὔδεκ, οἵτινες ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Ἰβραὶμ τὴν τῶν ἑξὶ μεγάλων δυνάμεων ἀπόφασιν περὶ τῆς λήξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, καὶ ὅτι ἔχουσιν ἐντολὴν νὰ ἀποτρέψωσι καὶ διὰ τῶν ὄπλων πᾶν ἐχθρικὸν κίνημα, δυνάμενον νὰ ἐπιφέρει σύγκρουσιν πρὸς τὰς δυνάμεις. Ὁ Ἰβραὶμ μετὰ πολλὰς περιστροφὰς ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ἀπόσχῃ πάσης σπουδαίας ναυτικῆς ἐπιχειρήσεως μέχρι νεωτέρων διαταγῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἀναπτερωθεῖσα τὰς ἐλπίδας ἐκ τῆς Ἰουλιανῆς συμβάσεως τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων ἀπεφάσισε νὰ ἀναρριπίσῃ πανταχοῦ τὴν ἀποσθεσθεῖσαν πυρὰν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, ὅπως κατὰ τὴν ὄσον οὐπω ἐπικειμένην ρύθμισιν τῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων δυνῆθῃ νὰ προβάλλῃ μείζονας ἀξιώσεις. Ὅθεν ὁ μὲν Φαβιέρου ἀπεστάλη εἰς Χίον, ὁ δὲ Κριεζώτης, ὁ Βάσος, ὁ Καρατάσος ὁ Γάτσος καὶ Δουμπιώτης εἰς Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Διασχίλιοι δὲ ἄνδρες ἀπεστάλησαν εἰς Γραμβοῦσαν, ὅπως ἀναφλεχθῇ ὁ ὑποδόσκων σπινθὴρ τῆς Κρητικῆς ἐπαναστά-

σεως, ὁ δὲ Κόχραν καὶ Τσοῦρτς πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀνα-
 λαθόντων τὰ ὄπλα Τσόγκκα, Ράγκου καὶ Τσέλιου. Ἄλλὰ
 πάντα ταῦτα τὰ κινήματα ἀπέτυχον πανταχοῦ, πλὴν τοῦ
 τελευταίου ἐν μέρει εὐδοκιμήσαντος καὶ παρασχόντος εὐλο-
 γον ἀφορμὴν τῆς ἐμμέσου ἀναμίξεως τῶν δυνάμεων. Καὶ ὁ
 μὲν Τσοῦρτς διελάσας διὰ ξηρᾶς τοῦ Ἴσθμοῦ παρὰ τὴν
 μεσημβρινὴν ἀκτὴν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου διεπεραιώθη εἰς
 τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ νικηφόρου στολίσκου τοῦ Ἄ-
 στιγγος καὶ διὰ προκηρύξεως καὶ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βασι-
 λαδίου (17 Δεκεμβρίου) ἀνέφλεξε τὴν μακρανθεΐσαν τῆς ἐπα-
 ναστάσεως φλόγα. Ὁ δὲ Κόχραν ἀθροίσας παρὰ τὰς Σπέ-
 τσας 23 πολεμικὰ πλοῖα περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον,
 συνέλαβε πρὸ τῆς Ζακύνθου ἐμπορικὰ τινὰ πλοῖα καὶ λή-
 γοντος τοῦ Αὐγούστου ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Μεσολογγίου.
 Ἀποτραπείς δὲ ἀπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος νὰ ποιήσῃται ἀπό-
 θασιν εἰς Ἄλθανίαν, ἀφοῦ ἔρριψεν ἄνευ ἀποτελέσματος σφί-
 ρας τινὰς κατὰ τοῦ Βασιλαδίου, ἐπανέκαμψεν εἰς Σύρον μετὰ
 17 πλοίων, ἀφείς τὴν Καρτερίαν καὶ τὸν Σωτήρα, δύο ἡμιο-
 μίας καὶ δύο κατοριοφόρους ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Θωμᾶν. Ὁ
 στολίσκος οὗτος τεθείς ὑπὸ τῆς ἀμέσου διαταγᾶς τοῦ γεν-
 ναίου Ἄστιγγος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καί-
 περ καταπυροβολούμενος ὑπὸ τῶν φρουρίων Ἐρίου καὶ Ἀντιρ-
 ρίου καὶ παρὰ τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης, ἔνθα ἐναυλόχει
 μοῖρᾶ τις Τουρικοῦ στόλου ἐξ 9 πολεμικῶν καὶ τριῶν φορ-
 τηγῶν Αὐστριακῶν, συγκροτήσας νευμαχίαν (18 Σεπτεμ-
 βρίου) κατέστρεψεν ἅπαντα, πλὴν δύο, καὶ συνέλαβε τὰ ἐμπο-
 ρικὰ. Διαπεράσας δὲ τὸν στρατὸν τοῦ Τσοῦρτς εἰς τὴν Στε-
 ρεᾶν ἐπέστειψε τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ κατόρθωμα διὰ τῆς ἀλώ-
 σεως τοῦ Βασιλαδίου (17 Σεπτεμβρίου). Ὁ Ἰβράιμ μαθὼν
 τὸ ἐν Ἀμφίσσῃ κατόρθωμα τοῦ Ἄστιγγος ἐγένετο ἕξω φρενῶν
 καὶ μένας ἐκδικήσεως πνέων ἐξαπέστειλε μοῖρᾶν τινὰ τοῦ
 στόλου του ἐκ 30 πλοίων ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, ὅπως συλ-

λάβη ἢ βυθίση τὸν νικηφόρον στολίσκον. Παραλαβῶν δὲ ὁ Ἰβραὶμ 3 φρεγάτας, 4 κορβέτας καὶ 7 βρίκια προσέπλευσε καὶ αὐτός. Ἀλλὰ συναντήσας πρὸ τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν τὸν ναύαρχον Κοδριγκτώνα μετὰ 3 πολεμικῶν καὶ ἀπειληθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ἀναπλεύσῃ (λήγοντος τοῦ Σεπτεμβρίου) εἰς Πύλον, ἔνθα εὔρε καὶ τὰς νέας τῆς Πύλης ὀδηγίας, καθ' ἃς ὤφειλε νὰ ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμιξιν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐκυτῆς ὑποθέσεις καὶ νὰ διπλασιάσῃ τὰς ἐνεργείας ἐκυτοῦ πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ὁ Ἰβραὶμ ἐξέδωκε τὴν φοβερὰν διαταγὴν πρὸς τὴν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἐρήμωσιν τῆς χώρας, ἣν διέδραμον ἄγρια στίφη ἐκ θρησκομανίας ἐλαυνόμενα καὶ ὧν 4000 μὲν ἐτράπησαν πρὸς τὰς Πάτρας, 7000 πρὸς τὰς Καλάμας καὶ 6000 ὑπ' αὐτὸν τὸν Ἰβραὶμ πρὸς τὸ Λεοντάριον.

Τῆ 8ῃ Ὀκτωβρίου οἱ τρεῖς στόλοι ὑπὸ τοὺς τρεῖς ναύαρχους ἀριθμοῦντες ἐν ὄλῳ 26 πλοῖα μετὰ 1270 τηλεβόλων ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν τοποτηρητὴν τοῦ Ἰβραὶμ τὸν ἀπόπλουον τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου καὶ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν, ἀπουσιάζοντος τοῦ Ἰβραὶμ, εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος (τῆ 2 ὥρᾳ μ. μ.) καὶ παρετάχθησαν κατὰ γραμμὴν πρὸ τοῦ εἰς 3 γραμμὰς παρατεταγμένου τουρκικοῦ στόλου, ἀριθμοῦντος 141 πλοῖα μετὰ 2438 τηλεβόλων.

Πρῶτοι ἤρξαν χειρῶν ἀδίκων οἱ Τοῦρκοι πυροβολήσαντες κατὰ 2 λέμβων, αἵτινες ἀπεστάλησαν μετὰ διαταγῶν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτώνος, ὅστις παραχρῆμα ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς προσβολῆς (8 Ὀκτωβρίου 1827), καὶ μετὰ τετράωρον συνεχῆ πυροβολισμόν ὀλόκληρος ὁ κρατικὸς ἐκεῖνος στόλος κατεβυθίσθη καὶ κατεστράφη, πλὴν 27 πλοίων, μεθ' οὗ συναπώλοντο καὶ 6000 βάρβαροι. Ἡ Πύλη ἐξεμάνη ἐπὶ τῇ δεινῇ ἀγγελίᾳ καὶ διὰ τῆς ἀφρονος διαγωγῆς τῆς ἐπετάχυνε τὴν ῥῆξιν μετὰξὺ τῶν δυνάμεων, ὧν οἱ ἀντιπρόσωποι ἀπῆλ-

θον τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς βλάβην τῆς Πύλης καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῆς Ἑλλάδος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

Τὰ ἀπὸ τῆς ἐλευσεως τοῦ Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων σπουδαιότερα γεγονότα.

ΑΠΟΜΟΙΡΑ ΤΙΣ ΤΟΥ ΟΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΑΝΑΚΗΡΥΣΣΕΤΑΙ
ΚΡΑΤΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Συνοπτικὴ ἐξιστόρησις τῶν κυριωτέρων γεγονότων.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀναγορευθεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον (8 Ἰανουαρίου 1828) καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Αἴγιναν (12 Ἰανουαρίου) καὶ δούς τὸν νόμιμον ὄρκον (26 Ἰανουαρίου) ἀνέλαβε τὸ βαρὺ καὶ ἀκανθῶδες ἔργον τῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνίζόντων αὐτῆς ἐρειπίων καὶ τῆς ἐντελοῦς σχεδὸν ἀναρχίας.

Ὁ Ἰβραὶμ ἐκμανεῖς μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν τελείαν τῆς χώρας καταστροφὴν καὶ μάλιστα μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου (κατ' Ἀπρίλιον). Ἄλλ' αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις βλέπουσαι τὴν ἄκαμπτον τοῦ Αἰγυπτίου ἐπιμονὴν ἀπεφάσισαν, ὑπογράφασαι κοινὸν πρωτόκολλον, νὰ ἀποσταλῇ γαλλικὸς στρατὸς πρὸς ἔξωσιν τῶν βαρβάρων ἐκ τῆς Πελοποννήσου (16 Ἰουλίου). Ὅθεν 15000 Γάλλοι ὑπὸ τὸν Μαιζῶνα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πελοπόννησον περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου καὶ ἐξηνάγκασαν τὸν Ἰβραὶμ νὰ καταλίπῃ τὴν Πελοπόννησον (περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου). Μεθ' ὃ ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐπανέκκμησεν εἰς Γαλλίαν. Ὁ δὲ Καποδίστριας διοργάνωσας τὸν στρατὸν τῆς Ἑλ-

λάδος απέστειλε τὸν μὲν Ὑψηλάντην εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τὸν δὲ Τσούρτς εἰς τὴν δυτικὴν, ὅστις εἰσχωρήσας εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἐξηνάγκασε τοὺς ἐν Βονίτση Τούρκους εἰς ὑποταγὴν καταλαβὼν ἅμα τὴν Ναύπακτον, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἐκδιώξας τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τῆς Βοιωτίας καὶ Λεβαδείας τοὺς Τούρκους ἐκυκλώθη αἰφνης ἐν Θήβαις καὶ περιέστη εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν. Διασωθεὶς δὲ ἐκείθεν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τῆς Πέτρας ἐπεσφράγισε διὰ νίκης λαμπρᾶς τὸν ὅλον τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα (31 Αὐγούστου). Μεθ' ὃ ἤρξατο ὁ Κυβερνήτης τὴν ἐσωτερικὴν τῆς χώρας τακτοποίησιν συνιστῶν σχολεῖα δημοτικὰ καὶ ἑλληνικὰ καὶ γεωργικὰς καὶ ἐμπορικὰς σχολὰς. Ἀλλὰ παροξύνοντας τὸν ἀτίθασον χαρκατῆρα καὶ τὴν φιλοτιμίαν πολλῶν ἀγωνιστῶν διὰ τῆς σκαιᾶς καὶ ἀυθαιρέτου διαγωγῆς τοῦ ἀδελφοῦ του Βιάρου ἔπεσε θῦμα εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Γεωργίου καὶ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη (27 Σεπτεμβρίου 1831).

Αἱ δὲ 3 προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος δυνάμεις συνυπέγραψαν ἐν Λονδίῳ πρωτόκολλον (10 Μαρτίου 1829), δι' οὗ ἰδρύετο κράτος ἑλληνικὸν φόρου μὲν ὑποτελὲς τῇ Πύλῃ, ἀλλὰ κυβερνώμενον ὑπὸ χριστιανοῦ ἡγεμόνος. Ἀλλ' ἡ ἐν Ἀργεὶ συγκροτηθεῖσα Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις διεμαρτυρήθη καὶ διὰ τὰ λίαν στενὰ ὅρια τοῦ κράτους καὶ διὰ τὴν μὴ τελείαν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διὸ αὐταὶ συνέταξαν καὶ συνυπέγραψαν ἕτερον ἐν Λονδίῳ πρωτόκολλον (22 Ἰανουαρίου 1830), δι' οὗ ἀνιδρύετο κράτος ἐλεύθερον, κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ κυριάρχου ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω δὲ ἐξελέγη ὁ τοῦ Σαξ-Κοβούργου πρίγκηψ Λεοπόλδος, ὃς προφασισθεὶς τὴν στενότητά τῶν ὀρίων ἀπέρριψε τὸ στέμμα. Διὰ νέου δὲ πρωτοκόλλου (25 Ἀπριλίου 1832) ἐπέξετείνοντο τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνηγορεύετο βασιλεὺς ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς

Βαυαρίας Λουδοβίκου "Όθων Α', ὅς καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Νάυπλιον (25 Ἰανουαρίου 1833) καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα διὰ τριμελοῦς ἀντιβασιλείας "Αρμενσπεργ, Μάουρερ καὶ "Αβελ μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ (20 Μαΐου 1835), ἀφ' ἧς ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐβασίλευσε μέχρι τῆς ἐκθρονίσεώς του (10 Ὀκτωβρίου 1862). Τοῦτον διεδέχθη ὁ βασιλόπαις τῆς Δανίας Γεώργιος ὁ Α', διὰ ψηφίσματος τῆς Β' ἐν Ἀθήναις ἐθνικῆς συνελεύσεως, καὶ κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1864 συνεπάγων καὶ τὴν μετ' αὐτῆς ἑνωσιν τῶν Ἰονίων νήσων. Τῷ δὲ 1881 παρεχωρήθη εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον καὶ ἅπασα σχεδὸν ἡ Θεσσαλία καὶ τὸ μέχρις Ἀράχθου μέρος τῆς Ἡπείρου.

Εἶθε δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἔργον τῶν πατέρων μας καὶ ὑπὸ τὸν προσφιλεῖ Διάδοχον τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου νὰ ἀνιδρυθῇ κραταιὰ καὶ ἑνδοξος ἡ αὐτοκρατορία τοῦ τελευταίου τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, Κωνσταντίνου τοῦ Παυλολόγου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας

§ 1. Γενικὴ ἐπισκόπησις.

Τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὅσα εἴτε δὲν ἐξετέθησαν ἐπεισοδιακῶς ἐν τῇ Ἐπιτόμῳ Ἱστορίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, εἴτε δὲν συνεξυφάνθησαν ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν καθέκαστα γεγονότων αὐτῆς, δύνανται νὰ περιληφθῶσιν ἐν τοῖς ἐξῆς.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀνεγείρεται ἤδη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ συντριβέντος κολοσσοῦ νέος πολιτικὸς βίος, ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ διὰ τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ διὰ τῶν Ἀράβων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν δύο τούτων νέων κόσμων ὑφίσταται ἐπὶ χιλιετηρίδα περίπου τὸ Ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν ἢ Βυζαντιανὸν κράτος, ὅπερ διέσωσεν, ὡς ἐν κίβωτῷ, κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην τρικυμίαν τῶν ἐθνῶν τὰ γεγραμμένα τῆς ἀρχαιότητος. Πῶς δὲ ὁ πολιτικὸς βίος τῶν νέων ἀναφαινέντων ἐθνῶν μετὰ τὴν δεινὴν τοῦ παντὸς διατάραξιν ἔλαβεν ὀριστικὴν καὶ μόνιμον τάξιν καὶ ἀρμονίαν, πῶς ἐκ τῆς ζυμώσεως τῶν ἀκόσμων καὶ ἀρρῦθμων ἐκείνων δυνάμεων προέκυψαν, οἱ νέοι θεσμοὶ τοῦ φεουδαλικοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, πῶς δὲ ἐκ τῆς συγκρούσεως τῆς πνευματικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας προέκυψεν ὁ ἱπποτικὸς βίος, ἡ μέση τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν τάξις καὶ ἡ βασιλικὴ ἀρχή, καὶ πῶς τελευταῖον διὰ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, διὰ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἐμπορίου, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τῶν νέων

ἀνακαλύψωσαν καὶ ἐφευρέσεων ἐμορφώθη ἐκ τῆς δεινῆς συγκρούσεως τῶν ἀντιθέτων συμπερόντων ὁ νέος πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης, ταῦτα πάντα ἐκθέτει ἡ ἱστορὶα τῶν μέσων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων.

Τὰ νέα ξίδρυθέντα Γερμανικὰ κράτη μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους εἶνε ἐν μὲν τῇ Ἰταλίᾳ τὸ τοῦ Ὀδοάκρου, εἶτα τὸ τοῦ Θεουδερίχου καὶ τελευταῖον τὸ τῶν Λογγοβάρδων, ἐν δὲ τῇ Ἀφρικῇ τὸ τῶν Βανδῆλων, ἐν δὲ τῇ Γαλατίᾳ τὸ τῶν Οὐϊσιγόθων, ἐν δὲ τῇ Γαλατίᾳ καὶ Γερμανίᾳ τὸ τῶν Φράγκων καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ τὸ τῶν Ἀγγλοσαξόνων.

Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ καταλύεται μὲν τὸ ἐν τῇ Ἀφρικῇ κράτος τῶν Βανδῆλων, ἀνακτᾶται δὲ ἡ Ἰταλία, ἣτις βραδύτερον (469) ἀφαρπάζεται ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων. Τοῦ δὲ Φραγκικοῦ κράτους ἰδρυτῆς ὑπῆρξεν ὁ Χλοδοβίκος Α' (511). Μετὰ πολλὰς δὲ διακυμάνσεις καὶ συγκρούσεις ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐνοῦται σχεδὸν ἅπασα ἡ δυτικὴ Εὐρώπη εἰς ἓν κράτος ὑπὸ τὸν μέγαν Κάρολον (768—814). Ἄλλὰ μετ' αὐτὸν ἡ ἐνότις τοῦ κράτους ἐκλείπει καὶ ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων διαμορφοῦται ὀριστικῶς τὸ Φραγκικὸν ἢ Γαλλικόν, τὸ Γερμανικὸν καὶ τὸ Ἰταλικὸν ἔθνος. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης προκύπτει πνευματικὴ τις δύναμις, ἡ Παπικὴ ἱεραρχία τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας, ἣτις 'κατ' ὀλίγον προάγεται εἰς ὑπέρογκον καταθλιπτικὴν δεσποτείαν τῆς ὅλης Εὐρώπης καὶ σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας προπαρσκευάζει τὰς σταυροφορικὰς ἐκστρατείας, ὧν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἄλωσις τῆς Κ)λεως καὶ ἡ ὑποταγὴ καὶ διανομὴ τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους μετὰ τὸ τῶν νικητῶν. Ἄλλὰ καὶ αὕτη ἐνεκα τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἣν συνήνωσεν ἐν ἑαυτῇ μετὰ τῆς πνευματικῆς καὶ ἡ ἠθικὴ ἐξαχρείωσις ἐξήγειρε τὴν ἀντίδρασιν τῶν κραταιῶν μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ λαοῦ τὴν εὐ-

λογον ἀγανάκτησιν. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγησαν βραδύτερον μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων αἰμακτηρότατοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι, ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ ἐν Εὐρώπῃ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις. Εἰς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γενναίου καὶ φιλελευθέρου φρονήματος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης συνετέλεσαν τὰ μάλιστα καὶ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν καὶ ἡ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀναβίωσις. Ἦδη ἐφευρέθη ἡ πυρίτις καὶ ἡ ναυτικὴ πυξίς καὶ ἡ τυπογραφία καὶ ἡ τοῦ χάρτου κατασκευὴ ἐκ λίνου. Καὶ διὰ μὲν τῆς πυρίτιδος μετεβλήθη ὅλως ἡ τέως πολεμικὴ τέχνη καὶ διὰ τῆς συστάσεως μονίμου πεζικοῦ στρατοῦ ἀφηρέθη τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν ὄπλων καὶ τοῦ πολέμου ἀπὸ τοῦς ἰππότας καὶ εὐπατρίδας τοῦ μέσου αἰῶνος. Ἡ ναυτικὴ πυξίς διευκόλυνε τοὺς μακροὺς πλόας καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἠνέφξε τὴν θάλασσαν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ ἐπήνεγκε τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου (1492). Ἡ δ' ἐφευρέσις μάλιστα τῆς τυπογραφίας (1454) ὑπὸ τοῦ Γουττεμβεργίου συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν διάδοσιν τῶν ἀρχαίων Λατίνων καὶ Ἑλλήνων συγγραφέων. Συνεστάθησαν πολλαχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Εὐρώπης τυπογραφεῖα, βιβλιοθήκαι καὶ Πανεπιστήμια καὶ ἀνέλαμψαν αὖθις τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστήμαι καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόθεν κατέφυγον πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων λογίων, οἵτινες ἐχρησίμευσαν οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ νεολογίας, ἧτις ἐνθους συρρέει περὶ τοὺς εὐφραδεῖς τούτους τῆς προγονικῆς σοφίας ἐρμηνευτὰς καὶ ὑφ' ὧν διαφωτίζεται τὸν νοῦν καὶ κρατύνεται τὸ φιλελευθερον φρόνημα. Ἐξ ὧν δὲ τούτων νέα προέκυψε πραγμάτων κατὰστασις ἐν Εὐρώπῃ.

§ 2. Αἱ ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν.

Ἐκ τῆς θαυμαστῆς ιδιότητος τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἡ ναυτικῆς πυξίδος τοῦ νῆ στρέφεται αὐτὴ πάντοτε πρὸς ἄρκτον ἐπωφελοῦμενος ὁ τρίτοτοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννου τοῦ Α', ὁ πρίγκιψ Ἑρρίκος, ὁ ἐπικληθεὶς θάλασσοπόρος, ἐπλευσε περὶ τὸν ἄρκτον πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ ἀνεκάλυψε τὴν νῆσον Πορτοσάντον (1418), τὰς Μαδέρας (1419), τὰς Ἀζόριους νήσους (1432), τὸ Πράσιον ἀκρωτήριο (1447) καὶ τὴν Ἄνω Γουϊνέαν (1462). Ἐπὶ δὲ Ἰωάννου τοῦ Β' οἱ Πορτογάλοι διαβάντες τὸν Ἰσημερινὸν ἔφθασαν εἰς τὴν Κάτω Γουϊνέαν. Ὁ δὲ Βαρθολομαῖος Διάκος προέβη (1486) μέχρι τῆς μεσημερινῆς ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς, ἣν ἕνεκα τῶν σφοδρῶν τρικυμιῶν ἀπεκάλεσε «*θευλλῶδες ἀκρωτήριο*», ὁ δὲ βασιλεὺς μετωνόμασεν αὐτὸ «*ἀκρωτήριο τῆς καλῆς ἐλπίδος*». Μετὰ δύο δὲ δεκαετηρίδας ὁ εὐτολμος Βάσκιων Δεγάμας περιέπλευσεν αὐτὸ καὶ ἀφίκετο εἰς Καλκούτην (1498), ἔνθα οἱ Πορτογάλοι ἀνίδρυσαν πολλὰς ἀποικίας, ἐξεπολιόρκησαν τὴν Γόαν καὶ Μαλάκκαν καὶ ἀνίδρυσαν πλεῖστα ἐμπορία ἐπὶ τῆς νήσου *Κεϋλάνης* καὶ τῆς περὶ αὐτὴν βασιλείας *Κορομανθῆλου*.

Ὁ δὲ ἐκ Γενούης Χριστόφορος Κολόμβος (1447-1506) λαβὼν παρὰ τῆς βασιλείσσης τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλης τρεῖς πλοιάρια ἐπλευσε πρὸς δυσμὰς καὶ μετὰ κινδυνώδη πλοῦν ἐφθασεν εἰς τὴν νῆσον Γουαναχάνην, ἣν μετωνόμασεν Ἅγιον Σωτῆρα (1482), ἔπειτα εἰς τὴν Κούβαν καὶ τέλος εἰς τὴν Αἴτην. Εἰς δεῦτερον καὶ τρίτον πλοῦν ὁ Κολόμβος (1493 καὶ 1498) ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας, τὴν Ἰαμαϊκὴν, τὴν νῆσον Τριάδα καὶ τὰ βορειοανατολικά παράλια τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀρινόκου ποταμοῦ. Εἰς τέταρτον δὲ τέλος πλοῦν ὁ Κολόμβος προσήγγισεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κολομβίας (1502), ἃς ἐξέλαβον ὡς ἀκτὰς τῶν Ἰνδιῶν, διὸ καὶ ὁ νέος ἀνακαλυφθεὶς κόσμος ἐπωνομάσθη *Λυτικαὶ Ἰνδίαι*, μέχρις οὗ

βραδύτερην ὁ περιελθὼν τὴν νέαν Ἠπειρον Ἀμερικὸς Βεσπούκιος ἐπωνόμασεν ἀπὸ τοῦ ἰδίου ὀνόματος Ἀμερικὴν.

Ὁ δὲ Ἰωάννης Καβότος ἀνεκάλυψε τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς βορείου Ἀμερικῆς (1497). Ὁ δὲ Καβράλας τὴν Βρασιλίαν. Ὁ Βαλβόας διέβη τὸν Ἴσθμὸν τοῦ Παναμαῦ καὶ εἶδε τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν (1513), εἰς ὃν βραδύτερον (1521) εἰσῆλθε καὶ ἔφθασε πλέων πρὸς δυσμὰς μέχρι τῶν Φιλιππίνων νήσων ὁ Μαγγελάνος. Ὁ Φερδινάνδος Κορτέσιος ἀνεκάλυψε καὶ κατέκτησε τὸ Μεξικὸν (1520) καὶ βραδύτερον ἀνεκάλυψε τὴν Καλιφορνίαν (1526). Ὁ Πιζάρρος κατέκτησε τὴν Περούϊαν (1531) καὶ ὁ Ἀλμάγρος τὴν Χιλὴν. Τελευταῖον ὁ Καρτιέρος ἀνεκάλυψε τὸν Καναδᾶν, ὃν παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν (1554).

Αἱ νέαι αὗται ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν ἐπήνεγκον σπουδαῖα ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἐθνογραφίας καὶ γεωγραφίας, ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης.

§ 3. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν ἐν Εὐρώπῃ προεκάλεσαν αἱ σπουδαῖαι καταχρήσεις τοῦ ἱερατείου τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ διχαστροφὴ τῶν δογμάτων τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐπὶ πλουτισμῶ αὐτῶν. Πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτῶν καὶ τελευταῖον ὁ Μαρτῖνος Λούθηρος ἐπήνεγκε τὸ καιριώτερον τῶν κτυπημάτων διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν 95 αὐτοῦ θέσεων (1517), δι' ὧν ἐξήλεγχε πικρῶς τὰς πλείστας τῶν καταχρήσεων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν Πάπας ἀφώρισε τὸν Λούθηρον, οὗτος δὲ τεθεὶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας Φρειδερίκου ἀνεστάτωσε πᾶσαν τὴν Γερμανίαν ἀντικρούων τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις διὰ τῶν θερμῶν ὁμιλιῶν καὶ διὰ τῶν σοφῶν ἑαυτοῦ συγγραφῶν στηλιτεύων τὰς παπικὰς καταχρήσεις. Ἡ ἐν Σπίρα *Aiata* ἀπηγόρευσε τὴν διάδοσιν νέων δογμάτων (1529), ἀλλ'

οί περί τόν Λούθηρον διεμαρτυρήθησαν, ἐξ οὗ καὶ ἐπεκλήθησαν *Διαμαρτυρόμενοι*, καὶ ἐδημοσίευσαν τὴν ἐν Αὐγούστη ὁμολογίαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς θρησκείας αὐτῶν (1530). Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ διεταράχθησαν τὰ πνεύματα, ὥστε ὁ λαὸς τῆς Γερμανίας καὶ ἄλλων κρατῶν διηρέθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, (*Διαμαρτυρομένους καὶ Καθολικούς*). Ἐκ τούτων δὲ προέκυψε βραδύτερον τριακονταετῆς θρησκευτικὸς πόλεμος, ὅστις διὰ τῆς ἐν Βεστραλία εἰρήνης (1648) ἐπέτρεψε καὶ εἰς τοὺς Διαμαρτυρομένους νὰ ἐξασκῶσιν ἐλευθέρως τὰ τοῦ δόγματος αὐτῶν καὶ νὰ ἔχωσιν ἴσα πρὸς τοὺς καθολικοὺς πολιτικὰ δικαιώματα.

§ 4. Ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ μεταπολιτευσίς.

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ κληθέντος Ἀχώρου (1199-1216) οἱ βαρῶναι ἀπέσπασαν ἀπ' αὐτοῦ ἐνυπόγραφον τὸν μέγαρον χάρτην τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐλευθεσιῶν. Ἄλλ' ὁ ἐνυπόγραφος οὗτος χάρτης κατεπατήθη πολλάκις ὑπὸ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν μετέπειτα βασιλέων. Ἐπὶ δὲ τῶν βασιλέων Ἰακώβου τοῦ Α' (1603—1625) καὶ Καρόλου τοῦ Α' (1625—1659) ἐπανειλημμένως τὸ κοινοβούλιον διελύθη καὶ ὁ τελευταῖος πρόέβη εἰς τὸ αὐθαίρετον τόλμημα νὰ κυβερνήσῃ ἄνευ κοινοβουλίου. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος (1642—1646), καθ' ὃν ὑπερισχύσαντες οἱ περὶ τὸν Ὀλιβιέρον Κρόμβελλον κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὸν βασιλέα (1649) καὶ ἀνεκήρυξαν τὴν δημοκρατίαν. Ἄλλ' ὁ Κρόμβελλος συγκεντρώσας εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν ἀπέβη ἀπόλυτος δικτάτωρ, ἀνακηρυχθεὶς Ἄρδος Προστάτης. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του Ριχάρδου ἀνιδρῦθη αὔθις ἡ βασιλεία (1660), ἀναγορευθέντος βασιλέως Καρόλου τοῦ Β', υἱοῦ τοῦ Α' Καρόλου.

§ 5. Ἀμερικανικὴ Ὁμοσπονδία τῶν ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ ἀνγκάλυψις τῆς Ἀμερικῆς προσεῖλκυεν ἐκεῖ πολλοὺς

τοὺς ἐποίκους ἐξ Εὐρώπης καὶ μάλιστα ἐξ Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας, οἵτινες ἐξεμεταλλεύοντο τὰς χρυσοφόρους χώρας τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Βραδύτερον δὲ (περὶ τὸ 1600) ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰακώβου τοῦ Α' ἰδρύθησαν πολλαὶ μόνιμοι ἀποικίαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίῳν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Αἱ ἀγγλικαὶ αὗται ἀποικίαι τάχιστα ἐποπλαπλασιάσθησαν ἔνεκα μάλιστα τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων, αἵτινες ἐξηνάγκασαν πολλοὺς πρὸς ἀποφυγὴν τῶν καταδιώξεων, ἃς ὑφίσταντο ὑπὸ τῆς ἐπικρατοῦσης καθολικῆς θρησκείας νὰ καταλίπωσι τὴν πατρίδα καὶ νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον καὶ πόρον ζωῆς εἰς τὰς ξένας ταύτας χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ καταθλιπτικοῦ φόρου, ὃν ἡ Ἀγγλία ἐπέβαλεν (1767) ἐπὶ τινῶν εἰς Ἀμερικὴν εἰσαγομένων προϊόντων, *τέλου, χάρτου, χρωμάτων, ξυλείας* καὶ ἄλλων καὶ μάλιστα τοῦ *τείου*, 96 τῶν ἀμερικανικῶν πόλεων διεμαρτυρήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀγγλία ἐπέμενε, ἐξερράγη μετὰξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ἀποικιῶν πόλεμος. Δεκατρεῖς δὲ πόλεις συνελθοῦσαι ἐν Φιλαδελφίᾳ δι' ἰδίων ἀντιπροσώπων ἀνεκήρυξαν τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐνωθεῖσαι ἀπέτελεσαν τὴν *Ἀμερικανικὴν Ὁμοσπονδίαν* (1776). Ἀναδείξασαι δὲ στρατηγὸν τὸν Γεώργιον Οὐάσιγκτωνά κατίσχυσαν τῶν Ἀγγλικῶν στρατευμάτων καὶ ἐπιτυχοῦσαι διὰ τοῦ Φραγκλίνου τῆς συμμαχίας τῆς Γαλλίας, Ἰσπανίας καὶ Ὀλλανδίας ἐξηνάγκασαν τὴν Ἀγγλίαν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, (1783), αἵτινες ἀνεκήρυξαν τὴν δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Γεωργίου Οὐάσιγκτωνῶς.

§ 6. Γαλλικὴ ἐπανάστασις.

Τὰ κυριώτερα αἷτια τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασεως, ἥτις τὴν μὲν Γαλλίαν ἐκ βάθρων ἀνέτρεψε, τὴν δὲ κατάστασιν τῆς ὅλης Εὐρώπης οὐσιωδῶς μετέβαλεν, ἦσαν πολλὰ, ὧν τὰ κυριώτερα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἔνθεν μὲν ἡ δικαφθορὰ τῆς Αὐλῆς, αἱ πολυειδεῖς αὐτῆς ἀσωτεῖαι καὶ ἡ καταπληκτικὴ

πολυτέλεια, ἐτέρωθεν δὲ οἱ καταθλιπτικοὶ φόροι καὶ ἡ ἀφύρητος τοῦ λαοῦ κκοδαμιμονία ὑπὸ τὴν ἐσωτερικὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν. Ὄθεν ὁ ἀγαθὸς τῆς Γαλλίας βασιλεὺς Λουδοβίκος ὁ 16 θέλων νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀσημέραι ἐξογκουμένην ἀγκυνάκτησιν τοῦ λαοῦ συνεκάλεσε κατὰ συμβουλήν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν Νεκκέρου τὰς τρεῖς τάξεις τῆς πολιτείας ἐν Βερσαλλίαις (5 Μαΐου 1789). Ἐπειδὴ δὲ αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις, ἡ τῶν εὐγενῶν καὶ ἡ τοῦ κλήρου, ἤρουντο νὰ βουλευώνται ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς τρίτης τάξεως καὶ ἐπέμενον νὰ ψηφίζωσι κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατ' ἄτομον, ἡ τρίτη τάξις διαμαρτυρηθεῖσα ἀνεκήρυσεν ἑαυτὴν εἰς συντακτικὴν ἐθνικὴν Συνέλευσιν (11 Ἰουνίου 1789) καὶ ἀπεφάσισεν ὡς ἡ καθ' αὐτὸ τοῦ λαοῦ ἀντιπρόσωπος νὰ συντάξῃ τὸ νέον διὰ τὴν χώραν πολίτευμα. Τὸ τολμηρὸν τοῦτο διάβημα ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σύνθημα τῆς τοῦ λαοῦ ἐξεγέρσεως. Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς ἔνεκα τούτων καταπτοηθεὶς συνήθροισε καὶ παρέταξε πρὸ τῶν Βερσαλλιῶν ζένα στρατεύματα, ἐκορυφώθη καὶ ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις διὰ τῆς ἐξ ἐφόδου κυριεύσεως τῆς Βαστίλλης (14 Ἰουλίου). Ἐντεῦθεν ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ἀνακηρυχθείσης ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας διεδραματίσθησαν αἱματηραὶ σκηναὶ καθ' ὅλον τὸ κράτος. Ὁ βασιλεὺς ἐκηρύχθη προδότης καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐκαρτομήθη (21 Ἰανουαρίου 1793). Μετ' ἀγριωτάτας δὲ σφαγᾶς, εἰς ἃς ἐξετραχηλίσθησαν οἱ τῆς μερίδος τῶν Ἰακωβιτῶν, Δαντῶν, Μαρκᾶτος καὶ Ροβεσπιέρρο:, κατίσχυσαν οἱ μετριώτεροι τῶν δημοκρατικῶν, καὶ ἐψηφίσθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, καθ' ὃ ἡ μὲν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνετέθη εἰς πενταμελὲς διενθυντήριον, ἡ δὲ νομοθετικὴ εἰς τὴν Βουλὴν (ἐκ 500 μελῶν) καὶ εἰς τὴν Γερουσίαν (ἐκ 250).

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

τῶν ἐν τῇ Ἐπιτόμῳ Ἱστορίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

<i>Προεισαγωγή</i>	3— 4
§ 1. Ὀνομασία τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ πρῶτοι κά- τοικοι καὶ ἔποικοι αὐτῆς	5— 6
§ 2. Οἱ κατὰ τοὺς πρῶτους ἡρωικοὺς χρόνους μνημονεύμενοι ἐξοχώτεροι ἥρωες	7— 8
§ 3. Πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν ἢ ἀργοναυτικὴ ἐκ- στρατεία	8— 9
§ 4. Ὁ τρωικὸς πόλεμος	9—11
§ 1. Περὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν	11—12
§ 2. Περὶ ἀποικιῶν	12—13
§ 3. Ἠθικοὶ δεσμοὶ ἐνοῦντες τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνας	13—14
§ 4. Ἱστορία τῆς Σπάρτης	14—17
§ 5. Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι	17—18
§ 6. Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν	18—22
§ 1. Αἱ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πρῶται συγκρούσεις μέχρι τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης	22—25
§ 2. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ ἐν Θερμοπύ- λαις μάχη	25—27
§ 3. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία	27—28
§ 4. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη	28—30
§ 5. Νῆκαι τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τὸν Κίμωνα	30—31
§ 6. Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους	31—32
§ 1. Τὰ κατὰ τὴν πρῶτην περίοδον τοῦ πελοπον- νησιακοῦ πολέμου κυριώτερα γεγονότα	33—35

- § 2. Τὰ κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ πολέμου κυριώτερα γεγονότα, ἤτοι ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου μέχρι τῆς ἐν Σικελίᾳ παρωλεθρίας τῶν Ἀθηναίων 35—37
- § 3. Τρίτη περίοδος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἢ δεκελείαδος πόλεμος, ἤτοι τὰ ἀπὸ τῆς ἐν Σικελίᾳ παρωλεθρίας τῶν Ἀθηναίων σπουδαιότερα γεγονότα μέχρι τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου 37—39
- § 4. Οἱ ἄρμισταὶ καὶ οἱ δεκαδάρχαι καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις 30 39
- § 5. Κῦρος ὁ νεώτερος καὶ ἡ κάθοδος τῶν μυρίων 40
- § 6. Νέαι συγκρούσεις Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. 40—41
- § 7. Βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος καὶ ἡ ἀνταλκίδειος εἰρήνη 41—42
- § 8. Καταθλιπτικὴ διαγωγὴ τῆς Σπάρτης καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν ἀνταγωνισμὸς τῶν Θηβῶν καὶ ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη 43—44
- § 9. Τὰ ἀπὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μέχρι τῆς ἐν Μαρτινείᾳ μάχης σπουδαιότερα γεγονότα 44—45
- § 10. Φίλιππος β' βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ πρῶτα αὐτοῦ κατορθώματα 45—46
- § 11. Ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ φωκικοῦ ἢ δευτέρου ἱεροῦ κληθέντος πολέμου 46—47
- § 12. Ὁ Φίλιππος μετὰ νέα κατορθώματα κατατροπώσας τοὺς Ἕλληνας ἐν Χαιρωνείᾳ ἀναγορεύεται ἐν Κορίνθῳ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν 47—48
- § 1. Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας 48—51
- § 2. Διαίρεσις τοῦ κράτους εἰς σατραπείας καὶ συγκρούσεις ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ μέχρι τῆς

	ἐν Ἰψῶ μάχης	51—53
§ 3.	Τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ κυριώτερα γεγονότα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ἀναβάσεως Ἀρτιγόρου τοῦ Γορατᾶ.....	53—54
§ 4.	Δυναστεία τῶν Ἀρτιγοριδῶν ἐν Μακεδονίᾳ.	54—55
§ 5.	Αἰτωλικὴ καὶ ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία καὶ αἱ με- ταξὺ αὐτῶν συγκρούσεις.....	55—57
§ 6.	Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ὁ πρὸς Φίλιππον πόλεμος.	57—58
§ 7.	Οἱ Ῥωμαῖοι καταπολεμοῦσι τὸν Περσέα, τελευταῖον βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καὶ με- ταβάλλουσι Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα εἰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας.....	59—61
§ 1.	Ὅποια ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου μέ- χρι Ἀβγούστου.....	62—66
§ 2.	Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν μετὰ τὸν Ἀβγούστου αὐτοκρατόρων μέχρι τῶν Ἀρτωνίνων.....	66—66
§ 3.	Ἐλευθερὴ κατάστασις τοῦ ὅλου Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ ὅλην ἑκατορταετηρίδα καὶ αἱ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαί.....	69—70
§ 4.	Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ ἡ ρεῖα τοῦ Ῥωμαϊ- κοῦ κράτους πρωτεύουσα.....	70—72
§ 5.	Τὰ ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα αὐτοκρατόρων σπου- δαιότερα γεγονότα μέχρι τοῦ διχασμοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.....	72—74
§ 1.	Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.....	75—76
§ 2.	Νεαὶ βαρβάρων ἐπιδρομαί, Γότθων, Βαρ- δήλων καὶ Οὐννων. Ἀλάριχος, Γεζέριχος, Ἀττίλας.....	76—78
§ 3.	Ἄτερα σπουδαιότερα γεγονότα ἀπὸ Ἀρκα- δίου μέχρις Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α'.....	78—79

§ 4. Τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ σπουδαιότερα γεγονότα μέχρι Ἡρακλείου	79—82
§ 5. Αἱ τῶν Ἀράβων κατακτήσεις καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν	82—84
§ 1. Οἱ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην βασιλεῖς καὶ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα	84
§ 2. Λέων ὁ Ἰσαυρός	85—86
§ 3. Κωνσταντῖνος ὁ Ε'	86—87
§ 4. Ὁ τοῦ Κωνσταντίνου υἱὸς καὶ διάδοχος Λέων ὁ Δ', Εἰρήρη καὶ Κωνσταντῖνος Ε'	87—88
§ 5. Νικηφόρος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος	88—90
§ 6. Μιχαὴλ Α' ὁ Παγγαβὴς	90
§ 7. Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος	90—91
§ 8. Μιχαὴλ Β' ὁ ἐπικληθεὶς Τραυλός	91—92
§ 9. Θεόφιλος	92—93
§ 10. Θεοδώρα καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Μιχαὴλ ὁ Γ'	93—95
§ 1. Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις	95—96
§ 2. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ	96—97
§ 3. Λέων Σ' ὁ Σοφός	97—98
§ 4. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ Ῥωμανὸς ὁ Λεκαπηνός	98—99
§ 5. Ῥωμανὸς Β'	99—100
§ 6. Νικηφόρος Β' Φωκῆς	100—101
§ 7. Ἰωάννης Τσιμισκῆς	101
§ 8. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος	101—104
§ 9. Τὰ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου σπουδαιότερα γεγονότα	104—105
§ 10. Νέα ἐν τῇ Ἀνατολῇ κράτη	105—106
§ 1. Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις	106—107
§ 2. Ἰσαάκιος Κομνηνὸς καὶ Κωνσταντῖνος Ι'	

<i>Δούκας</i>	107-	98
§ 3. <i>Εὐδοκία καὶ Ῥωμανὸς Δ' Διογένης</i>		98
§ 4. <i>Τὰ ἐπὶ τοῦ Μιχαήλ Ζ' τοῦ Παραπινάκη καὶ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου σπουδαιότερα γεγονότα</i>		109
§ 5. <i>Ἀλέξιος Α' καὶ α' σταυροφορία</i>	109—	112
§ 6. <i>Ἰωάννης Β' ὁ Καλοῖωάννης</i>		112
§ 8. <i>Μαρουήλ Κομνηνὸς καὶ ἡ θ' σταυροφορία</i> ..	112—	114
§ 9. <i>Ἀλέξιος Β' καὶ Ἀρδρόνικος ὁ Α'</i>	114—	115
§ 10. <i>Ἰσαάκιος Β' Ἄγγελος καὶ ἡ γ' σταυροφορία</i>	115—	116
§ 11. <i>Ἀλέξιος Γ', Ἀλέξιος Δ', Κάρραβος καὶ Ἀλέξιος Ε' Δούκας Μούρτσουφλος. Ἡ δ' σταυροφορία καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως</i>	116—	119
§ 1. <i>Διακομὴ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ κατάκτησις αὐτοῦ</i>	119—	120
§ 2. <i>Τὸ ἐν Ἑλλάδι δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου προάγεται εἰς αὐτοκρατορίαν Θεσσαλονίκης</i> .	120—	121
§ 3. <i>Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία μέχρι τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως</i>	121—	122
§ 4. <i>Οἱ ἀπὸ τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου καὶ οἱ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους Σουλτάνοι</i>	122—	123
§ 5. <i>Τὰ ἐπὶ Μιχαήλ Α' Παλαιολόγου καὶ Ἀρδρόνικου Β' καὶ Γ' κυριώτερα γεγονότα</i> ..	123—	124
§ 6. <i>Τὸ νέον ὀθωμανικὸν ἢ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ αἱ πρῶται αὐτοῦ κατακτήσεις</i>	125—	126
§ 7. <i>Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μαρουήλ Β' καὶ Ἰωάννης</i>		

4. *14'*. Βαγιαζήτ ὁ Κεραυρὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ
 Ὁ Σουλεϊμάν, Μουσαῖς, Ἰσαῖς καὶ Μωάμεθ Α' 126—128
- § 8. Οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Βαγιαζήτ Σου-
 λεϊμάν, Μουσαῖς, Ἰσαῖς καὶ Μωάμεθ ὁ Α'
 καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 Μαρουήλ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Ε' .. 128
- § 9. Μουζάτ Β' καὶ Ἰωάννης Ε'. Δήμις Πελο-
 πονήσου. Ἀλωσις Θεσσαλονίκης καὶ Ἰουρ-
 νίνων. Οὐνιάδης. Γεώργιος Καστριώτης ἢ
 Σκανδέρμπης καὶ Κωνσταντῖνος Παλαιο-
 λόγος .. 128—130
- § 10. Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἢ Δραγάτης.
 Μωάμεθ Β'. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κων-
 σταντινουπόλεως .. 131—133
- § 1. Οἱ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐλληνικῆς ἐπα-
 ναστάσεως Σουλτάνοι .. : .. 134—135
- § 2. Γενικὴ ἐποψὺς τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων
 μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως 135—136
- § 3. Τὸ παιδομάζωμα καὶ ὁ συστηματικὸς ἐξισλα-
 μισμὸς τῶν χριστιανῶν .. 136—137
- § 4. Τί συνετέλεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἐλλη-
 νικοῦ ἔθνους ; .. 137
- § 5. Κληρὸς, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς .. 137—139
- § 6. Πολιτικὰ προνόμια, δημογέροντες, προῦ-
 χορτες καὶ προεστοί, διερμηνεῖς, πρέσβεις,
 ἡγεμόνες .. 139—140
- § 7. Ἀγόρητος τοῦ λαοῦ κακοδαιμονία .. 140
- § 8. Ἀρματοῦλοι καὶ κλέφται .. 141—142
- § 9. Ἀγῶνες ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἔθνικαί ἐξεγέρ-
 σεσι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντ[ι]πόλεως
 μέχρι τέλους τῆς 17ης ἑξατορταετηρίδος .. 142—144

- § 10. Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ διεξεργηθεῖσα γενικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωσσίας 144—146
- § 11. Ὁ Λάμπρος Κατσώρης καὶ ὁ Ἀνδρουτσός. 146—147
- § 12. Ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀναβίωσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ οἱ πρόδρομοι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαραστάσεως. Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς καὶ Ῥήγας ὁ Φεραῖος 147—150
- § 13. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς καὶ οἱ Σουλῶται 150—151
- § 14. Ὁ Ἀλῆς καὶ οἱ ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου. 151—152
- § 15. Κατάληψις Δελφίνου, Ἀργυροκάστρου καὶ Γαρδικίου καὶ ἐξαγόρασις τῆς Πάργας 152—153
- § 16. Ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ τὸ τραγικὸν αὐτοῦ τέλος 153—154
- § 17. Περὶ τῆς ἐταιρίας τῶν φιλικῶν 154
- § 1. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάρτης. Μάχαι ἐν Γαλαζίῳ, Σκουλερίῳ καὶ Δραγατσαρίῳ. Ἡρωικὴ ἀντίστασις τοῦ Γεωργάκη καὶ Φαρμάκη ἐν τῇ μορῇ τοῦ Σέκκου καὶ τέλος αὐτῶν 155—157
- § 1. Τὰ πρῶτα κινήματα 159—162
- § 2. Νίκη καὶ ἤττα τῶν Ἑλλήνων πρὸ τῆς Καρρυταίρης 162—163
- § 3. Ἡ ἄφιξις τοῦ Μουσταφάμπεη εἰς Τρίπολιν 163—165
- § 4. Ἐκπόρθησις τῆς Τριπόλεως 165—167
- § 5. Τὰ κατὰ τὴν Ἡλίδα καὶ Ἀχαΐαν (Λάλα καὶ Πάτρας). Ἀποτυχία ἐφόδου πρὸ τοῦ Ναυπλίου 167—168
- § 1. Τὰ κατὰ τὴν Ἀμφισσαν, Δωρίδα καὶ Λεβάδειαν. Μάχη ἐν Θερμοπύλαις, ἡρωικὸς θάνατος τοῦ Διάκου 169—171
- § 2. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸ χάρις τῆς Γραβιάς 171—172
- § 3. Ἡ ἐν Βασιλικῷ περιφανὴς νίκη τῶν Ἑλ-

<i>λήρων</i>	172
§ 1. Κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν. Πυρπόλησις τουρκικοῦ δικυότου. Τουρκικαὶ θηριωδίαί ἐν Κυδωνίαις. Πυρπόλησις Αἰγίου καὶ Γαλαξειδίου	175—176
§ 1. Ἐκστρατεία καὶ θάνατος τοῦ Δράμαλη	187—190
§ 2. Ἀμνηστία τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ ἡ πρὸς τὸν Μεχμέτ ὑπ' αὐτοῦ συνομολογηθεῖσα ἀνακωχή	190—191
§ 1. Σχέδιον τῆς νέας ἐκστρατείας τῆς Τουρκίας	191
§ 2. Ἐκπλοὺς τῶν στόλων	192
§ 1. Θάνατος τοῦ Μάρκου. Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ	193—194
§ 2. Ἡ ἐν Ἀστροει Β' ἐθνικῇ συνέλευσις	194—195
§ 1. Σύγκρουσις τῶν δύο μερίδων, ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ὑπερίσχυσις τῆς πολιτικῆς μερίδος. Νέα ὑπὸ τὸν Κουντουριώτην κυβέρνησις καὶ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, κάθειρξις τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ 14 ἄλλων ὀπλαρχηγῶν	196—197
§ 2. Τρίτη κυβερνητικὴ περίοδος καὶ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος	197—199
§ 1. Νέον πολεμικὸν σχέδιον τῆς Τουρκίας. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰβραῆμ. Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος	202
§ 2. Καθυπόταξις τῆς Κρήτης καὶ Κάσου	202—203
§ 3. Καταστροφὴ τῶν Υαρῶν	203—205
§ 4. Ἐκπλοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ναυμαχίαι πρὸ τῆς Σάμου	205—206
§ 5. Ἀπόπλοὺς τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ κατάληψις τῆς Σούδας	206—207
§ 2. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	213—215

- § 1. Ἐξακολούθησις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ καὶ Κιουταχῆ καὶ πτώσις αὐτοῦ 215—219
- § 1. Δευτέρα ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραΐμ εἰς Πελοπόννησον : : : 220—221
- § 1. Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ τὸ πρῶτον εἶτα δ' ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα γ' ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις. Ἐκλογή Ἰωάννου Καποδιστριαίου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντικυβερνητικὴ ἐπιτροπή 231—233
- § 2. Κατάπλους Γόρδωνος καὶ τῶν πλοίων Καρτερίας καὶ Ἑλλάδος. Τὰ ὑπὲρ Ἑλλάδος πρωτόκολλα τῶν δυνάμεων 233—234
- § 1. Γενικὴ ἐπισκόπησις 243—245
- § 2. Αἱ ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν 246—247
- § 3. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις 247—248
- § 4. Ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ μεταπολίτευσις 248
- § 5. Ἀμερικανικὴ ὁμοσπονδία τῶν ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς τε Ν. καὶ Β. Ἀμερικῆς 248—249
- § 6. Γαλλικὴ ἐπαράστασις 249—250.

Σ. Βασιλάκος 1891.

